

T.C
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE

Muammer KÖSE
YÜKSEKLİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

GEBZE
2009

T.C
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE

Muammer KÖSE
YÜKSEKLİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr.Okan YEŞİLOT

GEBZE
2009

YÜKSEK LİSANS TEZİ JÜRİ ONAY SAYFASI

G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **10 / 07 / 2009** tarihinde tez savunma sınavı yapılan **MUAMMER KÖSE**'nin tez çalışması **STRATEJİ BİLİMİ** Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : **DOÇ. DR. OKAN YEŞİLOT**

ÜYE

: **DOÇ. DR. ALİ EKBER AKGÜN**

ÜYE

: **DOÇ. DR. HALİT KESKİN**

ONAY

G.Y.T.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../20... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Tezin Adı : KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE

Yazarın Adı : MUAMMER KÖSE

Küreselleşme, insanla ilgili tüm faaliyetlerin yeryüzüne yayılarak dünya ölçeğinde işlerlik kazanmasıdır. Bu durum 1980 yılından itibaren, liberal ekonomi politikalarının ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle hızlanarak bugünkü seviyeye gelmiştir. Bu konu ile ilgili olarak bir çok tanım yapılmaktadır. Küreselleşmeyi yönlendiren aktörler olarak, Çok Uluslu Şirketler, NGO'lar (Sivil Toplum Örgütleri) ve Ulus Devletler önemli roller oynamaktalar. Ulus devletler bu yeni süreçte tartışılan önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ekonomik anlamda bu süreç 1980'li yıllarda ekonomisini revize ederek dahil olmayı başarmıştır. Türkiye teknoloji konusunda Vizyon2023 projesi ile bugüne kadarki açığı kapamak üzere ciddi bir hamle yapmıştır. Askeri güç güvenlik boyutuna indirilerek , küreselleşmenin getirdiği yeni tehditler bağlamında dönüşüm geçirmektedir. Türkiye AB ve NATO kapsamında bu güvenlik sürecine dahil olmuştur. Bölgesel organizasyonlar kapsamında AB gibi örgütlere ulus-devletlerin egemenliklerini ne ölçülerde devredecekleri tartışılmaktadır. Bunun yanında ulusal çıkarlar küreselleşme ile birlikte yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Türkiye'nin geleceği bu dönemde aldığı kararları uygulamasına bağlı olacaktır.

SUMMARY

Title of the thesis : GLOBALIZATION AND TURKEY

Author of the thesis : MUAMMER KOSE

Globalization is a subject that all activities related to human, scattered all around the world. Since 1980, globalization, with the effects of policy of liberal economy and technological improvements has raised up to this level nowadays. There are so many explanations about globalization. Actors that lead the globalization are: Multinational Companies, Non-Governmental Organizations and Nation States. There are quarrels about Nation States and their formal state, and especially about its governance power. Beginning by 1980s, Turkey, economically has begun to revise its system and now its an actor, a partner of global world. Turkey technologically has made a new plan "Vision2023 Project". Turkey will get back his lost years by this Project. "Military Power" changing its form to "Regional Security Power" by means of new threats of globalization. Turkey has become a partner of this transform by cooperating with EU (European Union), NATO (North Atlantic Treaty Organization), UN (United Nations) and American Government (George BUSH). There are speculations on Regional Organizations about lowering sovereignty of nation-state; How this change will effect nation-states, especially Turkey. National interest is another quarrel subject in this process; what are the interests of Turkey. National identity questioning in Turkey because of Europe Union .If TURKEY wants to be a real partner of this new world, It should stay strict to its new policy matters and behave wisely both locally and globally.

TEŞEKKÜR

Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsündeki Eğitimim süresince bilgi, destek ve hoşgörülerini eksik etmeden bizleri bilgilendiren tüm *Öğretmenlerime*, bu çalışmamda emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
APEC	Pasifik Ülkeleri Ekonomik İşbirliği
AR-GE	Araştırma Geliştirme
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CEFACT	BM Yönetim, Ticaret ve Ulaştırma İşlemlerini Kolaylaştırma Merkezi
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
DB	Dünya Bankası
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYY	Doğrudan yabancı yatırımların
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development
IDA	International Development Association,
IFC	International Finance Corporation
IMF	Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
ITU	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
KİS	Kitle İmha Silahları
MAI	Multilateral Agreement of Investment: Çok Taraflı Yatırım Ant.
MIGA	Multilateral Investment Guarentee Agency
MNC	Multinational Corporations - Çok Uluslu Şirketler

NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NED	National Endowment for Democracy
NGO	(Hükümet Dışı Organizasyonlar)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
TAFTA	Atlantik Ötesi Serbest Ticaret Anlaşması
T.C.M.B	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TRT	Türk Radyo Televizyon Kurumu
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TNC	Transnational Corporation - Uluslar Üstü Organizasyon
TRIPS	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü
USIAD	U.S. Agency for International Development
UNCITRAL	Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Kanunu Komisyonu
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo		Sayfa
1.2.2.1.	Uluslar arası Sermayeli Şirketlerin Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı.	75
1.4.1.	Uluslar arası Turist Hareketleri.	140
1.4.2.	Kritik Yokolma Seviyesindeki Diller.	141
2.1.3.1.	Bölgelere Göre Yabancı Sermaye Giriş Çıkışları.	175
2.1.3.2.	Türkiye'ye Uluslar arası Doğrudan Yabancı Yatırımlar	177
2.1.4.2.	Para Arzı – Enflasyon.	183
2.1.4.3.	Büyüme, Borç Stoğu, Dış Ticaret.	184
2.2.1.1.	Kablosuz Bağlantı Kullanımı ABD.	196
2.2.2.1.	Türkiye'deki İnternet Kullanıcı Sayısı.	200
2.2.2.2.	Türkiye'de 2000-2007 Bilgisayar Sayısı ve İnternet Aboneleri.	201
2.2.2.3.	Dünyada'ki İnternet Kullanıcı Sayısı/Oranı.	202
2.2.2.1.1.	OECD Ülkeleri AR-GE Yatırım Durumu.	207
2.2.2.2.1.	Stratejik Teknoloji Yol Haritaları (Örnek Harita)	212
2.2.2.3.1.	OECD Ülkeleri Bilgi Teknolojileri GSYİH Göre Yatırım Durumu.	217
2.2.2.3.2.	TÜBİTAK Sanayi AR-GE Desteği (GSYİH'ya Oran).	218
2.2.2.4.1.	İnternet Yoluyla Alışverişten Haberdar Olma Oranı.	222
2.2.2.4.2.	Türkiye İnternet Alan Alım İstatist. ve Penetrasyon Oranları	223
2.2.2.4.3.	Firmaların İnternetle Pazarlama Faaliyetlerinde Bulunma Nedenleri	224
2.3.3.1.	BM Barışı Destekleme Faaliyetlerine Destek Miktarı	254
2.3.3.2.	BM Güvenlik Konseyi Üyesi Ülkeler	263

İÇİNDEKİLERİ DİZİNİ

	Sayfa
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	IX
1.GİRİŞ	
1.1. KÜRESELLEŞME	1
1.1.1. Kavram Olarak Küreselleşme	1
1.1.2. Tarihi Süreçte Küreselleşme	10
1.2. YÖNLENDİREN KONTROL EDEN UNSURLAR	35
1.2.1. Hükümet Dışı Organizasyonlar (Sivil Toplum Örgütleri)	44
1.2.2. Küresel Şirketler	52
1.2.3. Ulus Devletler ve Küreselleşme	76
1.3. KÜRESELLEŞMENİN ÖNÜNÜ AÇAN ANLAŞMALAR	100
1.3.1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)	102
1.3.2. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)	104
1.3.3. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)	107
1.3.4. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)	108
1.3.5. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI)	109
1.4. KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR	110
2. TÜRKİYE VE KÜRESELLEŞME	143
2.1. TÜRKİYE VE EKONOMİK DÖNÜŞÜM	143
2.1.1. Küreselleşme ve 80'lerden Günümüze Türk Ekonomisi	144
2.1.2. Türkiye ve Bölgesel Entegrasyonlar	153
2.1.3. Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye	166
2.1.4. Enflasyon	179
2.2. TÜRKİYE VE TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM	185
2.2.1. Küreselleşme, Bilgi ve Teknoloji	185

2.2.2. Türkiye ve Teknoloji	197
2.2.2.1.Ar-Ge Faaliyetleri	203
2.2.2.2.Türkiye 2003-2023 strateji belgesi (vizyon 2023)	208
2.2.2.3.E-Devlet	213
2.2.2.4.E-Ticaret	219
2.3. TÜRKİYE VE GÜVENLİK	226
2.3.1. Türkiye Yeni Jeopolitik Ortam	226
2.3.2. Türkiye ve Ulusal Çıkarlar	239
2.3.3. Türkiye ve Birleşmiş Milletler	250
2.3.4. Türkiye ve Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)	265
2.3.5. Türkiye'nin savunma siyaseti/ millî askerî stratejisi	271
2.3.6. Başlıca Güvenlik Sorunları	272
2.3.6.1.Ege Denizi	272
2.3.6.2.Kıbrıs	274
2.3.6.3.Terörizm	278
2.3.6.4.Yasadışı Göç	282
3. SONUÇ VE TEKLİFLER	285
KAYNAKLAR	300
ÖZGEÇMİŞ	307

1.1. KÜRESELLEŞME

1.1.1.Kavram Olarak Küreselleşme

Küreselleşme kavramı neredeyse günlük yaşamın normal bir unsuru haline gelmiştir. Kendisi “iki yüzyıl öncesinin medenileşme (Sivilizasyon) ve onun takipçileri olan Avrupalılaşıma, Batılılaşma, Modernleşme kavramlarının”¹ devamı olarak nitelenmektedir. “Küreselleşme söylemi Marshall McLuhan’ın ünlü “Global Köy”ünden Birleşmiş Milletler’ in ortaya çıkmakta olan dünya siyasi bağlamını tasvir etmek için icat ettiği “Global Mahallemiz’e kadar küresel yakınlık ve küçülen dünya metaforları ile doludur.” Bu sözcüğün “kendisinde hem total anlamına gelen mecazi kullanımından hem de işaret ettiği geometrik biçimin anlambiliminden (örneğin dünyanın küresel biçiminin ‘dört bir yandan kuşatmak, çember içine almak’ terimleriyle olan ilişkisinde olduğu gibi) kaynaklanan güçlü bir bütünlük ve kapsayıcılık çağrışımı” özellikle dikkati çekmektedir.

"Küreselleşme", sosyal bilimlerde moda bir kavram, yönetim gruplarının reçetelerindeki ana buyruk ve her kanattan gazeteci ve politikacı için gündemi yakalama sözcüğü haline geldi. Yaygın sava göre, ulusal kültürlerin, ulusal ekonomilerin ve ulusal sınırların çözüldüğü, sosyal hayatın büyük bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği bir çağda yaşıyoruz. Bu anlayışın merkezinde, yeni ve hızlı ekonomik küreselleşme süreci fikri yatıyor. Ayrı ulusal ekonomilerin ve dolayısıyla ulusal ekonomik yönetimin yerli stratejilerinin hızla geçerliliğini kaybettiği gerçek bir küresel ekonominin ortaya çıktığı ya da çıkma sürecinde olduğu öne sürülüyor."²

¹ ÖZEL, a.g.e. s.VII (SUNUŞ)

² HIRST, P. ve THOMPSON, G., a.g.e. s.26

Küreselleşme kavramında en önemli unsurun, “olası etkilerinin çok sayıda ve çeşitli olduğu izlenimini vermesidir. Küreselleşme, yalın toplumsal gerçekleri oldukça aşan spekülasyonlar, varsayımlar, güçlü toplumsal imgeler ve metaforlar üretme kapasitesiyle olağanüstü doğurgan bir kavramdır.”³ Bu doğurganlıkta, farklı yaşam boyutlarındaki alışkanlıkların ve farklılıkların çeşitliliğinin ve bunların bir canlı organizma gibi her an gelişip serpilmesinin ne derece etkili olduğunu görmek gerekir. “Son derece karmaşık bir niteliğe sahiptir. Çünkü hem siyasal hem ekonomik hem de kültürel öğelerden oluşmaktadır.”⁴ Bu öğeler de insanla ilgili tüm alanları kapsamaktadır. Bu öğeler İnsan-dünya etkileşiminden kaynaklanan, küre (dünya) ve yaşam (insan) ilişkisinin somut ürünlerini içeren kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

“Resmi bir tanım isteyenler için ise "küreselleşme"nin, sadece dünya kapitalizminin günümüzdeki evresine ve onun devamını sağlayan politik çerçeveye işaret ettiğini söyleyebiliriz. Küreselleşme terimi, mevcut ekonomik, sosyal ve politik düzenden kazanç sağlayanların çıkarlarını temsil eden fikirleri yansıttığı için *ideolojiktir*. Bu kelimeyi kullandıklarında bizim küreselleşmenin evrensel olduğuna ve evrensel çıkarlara hizmet ettiğine inanmanızı istiyorlar.”⁵

BM tarafından ortaya atılan küresel mahallemiz başlığı “ McLuhan’ı - ve hatta Avustralya yapımı pembe diziyi - hatırlatan çağrışımlarla biraz gerçekleşme olasılığı uzak, biraz samimi [Gemeinschaftlich] bir dünya görüşünü bir arada sunmaktadır. Fakat aslında bu başlık sonuç itibariyle oldukça uygun ve zekicedir. Zira mahalle düşüncesi küreselleşme sürecine ilişkin temel bir şeyi yakalamaktadır: Yerel yaşamlarımız ve kültürel deneyimimizle bunları süratli bir biçimde dönüştüren küreselleştirici yapılar ve güçler arasındaki diyalektik ilişkiyi. ”⁶ Bu kavram ve bağlantıya BM örgütünün tespit etmesi ayrıca dikkate değerdir. BM küresel bir örgütlenme olarak bu tasviri tam da yerine oturtmuş gibi gözükmektedir.

³ TOMLINSON, a.g.e. s.13
⁴ KONGAR, a.g.e. s.23
⁵ GEORGE, a.g.e. s.26
⁶ TOMLINSON, a.g.e. s.245

“Geçmişte toplumsal ve kültürel süreçleri ve pratikleri yerel ve görece birbirinden bağımsız fenomenler olarak kavramak mümkünken küreselleşme dünyayı ‘tek bir yer’ haline getirmektedir.”⁷ Bu tek bir yer haline gelme konusu altı boş bir söylem olmamakla birlikte, televizyon ve internetin yaygınlığı, küresel çaptaki faaliyetlerin varlığı, seyahatlerin kısa sürede gerçekleşmesi, ticari malların hızlı bir şekilde küresel işbirlikleriyle istenilen yere rahatça ulaştırılması, faaliyetlerin dünya denilen gezegende bir defada ve küresel boyutta gerçekleşmesi bu tek yer olmanın altını dolduran hususlardır.

“Küreselleşme değişik düzlemlerde farklı şekilde tanımlanıyor. Olaya daha yüzeysel ve pragmatik yaklaşanlar bu kavramla son yıllarda gittikçe kolaylaşan ulaşım ve iletişim imkanlarının getirdiği ilişkiler ağının yoğunlaşmasını kastetmektedirler.”⁸

Toplum bilimcilerden Anthony Giddens “küreselleşme kavramını kendi toplumsal kuramı içine sokar ve “uzak yerleşimleri [yerellikleri] birbirine yerel oluşumların kilometrelerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” olarak tanımlar.”⁹ Giddens bu tanımda özellikle “toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasına” dikkati çekmekte ve küreselleşmeyi kendisinin oluşturduğu “Toplumsal Kuram” çerçevesinde tanımlamaktadır.

Bağlılık kavramıyla ilgili olarak, McGrew şunları söylemektedir; “Bugünlerde mallar, sermaye, insanlar, bilgi, imgeler, suç, kirlilik, uyuşturucu, moda ve inançlar karasal sınırlar arasında kolayca akmaktadır. Ulus aşırı ağlar toplumsal hareketler ve ilişkiler akademiden cinselliğe kadar hemen hemen tüm alanlarda etkisini göstermektedir.”¹⁰

⁷ TOMLINSON, a.g.e. s.23

⁸ DAVUTOĞLU, a.g.e. s.209

⁹ Giddens, A.; Modernliğin sonuçları Ersin KUŞDİL (çev.) İstanbul AYRINTI YAY.1998:66 (Akt.) TOMLINSON, a.g.e. s.70

¹⁰ McGrew, A. 1992: A Global Society? S.Hall, D.Held and A.McGrew (der.), Modernity and its Futures içinde. Cambridge Polity Pres, 61-102. ve P.Lewis (der.) 1992: Global Politics. Cambridge Polity Pres. (Akt.) TOMLINSON, a.g.e. s.12

Küreselleşme ile dikkati çeken, bağlantılardaki farklılığın birkaç biçimde gerçekleşmesidir. “Örneğin bireyler ve topluluklar arasında dünya çapında hızla artan toplumsal kurumsal ilişkiler ulusal sınırlar arasında malların bilginin insanların ve pratiklerin giderek artan bir biçimde akışı teknolojik gelişmelerin sağladığı uluslar arası hızlı hava taşımacılığı gibi daha somut bağ kurma biçimleri ve elektronik iletişim sistemlerinin tam anlamıyla birbirine bağlanmışlığı.”¹¹

Roland Robertson “dünyanın tekleşmesi yönündeki eğilimlerin ne yapılırsa yapılsın önlenemez olduğunu savunurken sunduğu modelle” küreselleşme konusuna açıklık getirmeye çalışmaktadır, “Robertson’a göre küresel teklik yalın bir örneklik -örneğin dünya kültürü gibi bir şey anlamına gelmemektedir. Küresel teklik daha çok insanların farklı yaşam düzeylerinin konuşur hale geldiği karmaşık bir toplumsal ve fenomenolojik durumdur, “küresel insan durumudur.” Robertson dört farklı yaşam düzeyinden bahsetmektedir: “Birey olarak insan, ulusal toplumlar, “toplumlardan oluşan dünya sistemi” ve “insanlık” ın her şeyi saran kolektivitesi. Robertson için küreselleşme bu düzeyler arasındaki giderek artan etkileşimdir. “Tek bir yer olarak dünya” cümlesi ile kast edilen bu yaşam biçimlerinin birbirleri için giderek artan bir düzeyde belirleyici ve bağlayıcı olmaları sonucu dönüşüm geçiriyor olmasıdır.” Bu model aslında “toplumsal ve kültürel farkların net olarak vurgulanabildiği bir teklik modelidir.”¹²

“Küreselleşmeyi teorik bir çerçeve ve gelecek çizmek isteyenler olayı insanoğlunun ulaştığı nihai bir merhale olarak görmekte ve sadece insanoğlunun değil tarihin kaderini de bu merhalenin oluşturduğu gelişim seyrine bağımlı olarak görmektedir. Fukuyama’nın *Tarihin Sonu* tezi, Naisbitt ve Aburdene’nin *Megatrend’i*, Drucker’in ele aldığı globalleşmenin ekonomik boyutu, Toffler’in *Powershift* yaklaşımı, bu teorik arayışların misalleridir. Bu yaklaşımların hemen hemen tümünde siyasi, ekonomik, ya da sosyal bir yapı değişiminin tahlili söz konusudur.”¹³

¹¹ TOMLİNSON, a.g.e. S.13

¹² Ayrıntılı inceleme için bkz.Robertson, R. 1992:Globalization:Social Theory and global culture. Londra:Sage 26 (Akt.) TOMLİNSON, a.g.e. s.24-25

¹³ DAVUTOĞLUa, a.g.e. s.209

Küreselleşme her geçen gün yeni alanlarda yeni yüzlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu da dinamik bir süreç olmasından ileri gelmektedir. Burada “Thomas Friedman, küreselleşmeyi, genel teoriler ile açıklanması ve kavranılması hiç de kolay olmayan bir sistem olarak tanımlamaktadır. Friedman’a göre küreselleşme, giderek artan sayıda insanı çok çeşitli alanlarda etkileyen bir sistemdir. Friedman, küreselleşmeyi serbest piyasa kapitalizminin hemen her ülkeye yayılması olarak”¹⁴ tasvir ederek bu dinamik sürece dikkat çekmektedir.

Günümüz dünyasında her yer teknolojik aletlerle çepeçevre sarılı durumdadır: “Hem gazete hem de gelen mektuplar için posta kutusu telefon (genellikle birbirinden uzaklaşmış mekanlar arası iletişimi sağladığı kadar uzaklaşmış zamanlarda da iletişim sağlayan telesekretere bağlıdır) radyo(lar) televizyon (gittikçe artan bir biçimde çanak anten kablo sistemi ya da videoya bağlıdır). Daha zengin evlerde fax makinesi modemlerle uzaktaki işyerine internete ve dünya çapında ağa (www) bağlanan bilgisayarlar ya da ceket ceplerinde çantalarda taşınan cep telefonları ve çağrı cihazları da bulabilirsiniz. Bu iletişim teknolojileri modern evleri uzaklaşmış ilişkilerin gerçekleştiği yerlere dönüştüren yollardan en dikkat çekici olanıdır. Burada mevcudiyet ilişkileri hala baskın olmasına karşın giderek daha çok sayıda ev dünyaya açılmaktadır: Oturma odalarımız “küreselin yerelle buluştuğu” yerlerdir.”¹⁵

Küreselleşmeye bir tanımda mimarından gelmektedir: “Amerikan Ulusal Savunma Enstitüsü küreselleşmeyi “malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli bir biçimde sınır ötesine akışı” biçiminde tanımlamaktadır. Bu enstitünün yaptığı bir çalışmaya göre küreselleşme sayesinde ülkelerin ekonomileri arasında daha önce örneği görülmemiş bir bütünleşme sağlanmakta, bir enformasyon

¹⁴ FRIEDMANa, a.g.e. s.31

¹⁵ MORLEY, D. 1992: Television Audiences and Cultural Studies. Londra: Routledge. (Akt.) TOMLINSON, a.g.e. s.79-80

evrimi yaşanmakta ve pazarlar, şirketler, örgütler ve yönetim uluslararası hale gelmektedir.”¹⁶ Veya daha güncel tabiriyle getirilmek istenmektedir.

Küresel Köy (Global Village) kavramı küreselleşmedeki yakınlığı ifade etmek için kullanılmaktadır: “Küresel köy olgusu, bunu yaşamasını ve bundan yararlanmasını becerebilenler için ufuk çizgisini çok ileri iten bir olanak. Tabii teknolojinin açtığı bu yeni ufuklar maddesel dünyamızla birlikte düşünce dünyamızı da değiştiriyor, kuramlar eskiyor, eski anlayışların yerini yenilerine bırakması gerekiyor.”¹⁷

Küreselleşme, diğer bir yönüyle “hem bir gerçeklik, hem bir ideoloji. Bir gerçeklik, zira kapitalist sistemin merkezindeki küçük çaplı ekonomik veya siyasi hareketlilikler bile yerkürenin dört bir yanında hemen etkisini gösterebiliyor. Bir ideoloji, zira başat fikirler sistemin merkez(ler)inde üretilip yine yerkürenin dört bir yanına ışınlanıyor.”¹⁸ Bugün bu ideoloji üretiminde Amerika başı çekiyor. Ne de olsa ilgi alanı dünya. Bu durum doğal olarak dünya ölçeğindeki Amerikalı *yazan kişi (spekülatör, teoriysen, think-thank kuruluşları gibi..)* sayısına da etki ediyor. Ve bu üretimde Amerika ciddi bir rol oynuyor.

“Küreselleşme dünya üzerindeki herkesi birbirine daha bağımlı kıldı. Eskiden, Amerika hapşırıldığında Meksika'nın soğuk aldığı söylenirdi. Artık Amerika hapşırıldığında dünya ülkelerinin birçoğu grip olup yatağa düşüyor.”¹⁹ Diğer taraftan bakıldığında tam tersi de geçerli Amerika hapşırıldığında dünyadaki bir çok ülke kurtulamayacak gibi gözüküyor. Ama herkes dünyaya kendi penceresinden bakmayı yeğliyor. İşte burada da küreselleşmeye “eşzamanlı yaşanan aralarında karmaşık ilişkiler bulunan süreçler açısından yaklaşırsa, küreselleşmenin her çeşit çelişki direniş ve birbirlerine aynı

¹⁶ ÖYMEN, Onur; Geleceği Yakalamak, Remzi Kitapevi, İstanbul(2000) s.26 (Akt.) TAĞRAF, Hasan; Küreselleşme Süreci Ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002 s.35

¹⁷ KAZGAN, a.g.e. s.3

¹⁸ ÖZEL, a.g.e. s.VII (SUNUŞ)

¹⁹ STİGLITZ, a.g.e. s.XV

oranda karşı koyan güçler içerdiğini görürüz.”²⁰ Zamanla bu ilişkiler netleşerek daha belirginleşecek ve küçük kararların etkisi önümüzdeki dönemde büyük sonuçlar doğurabilecektir.

“Birleşmiş Milletlerin 1995'teki 50. Genel Toplantısı'yla aynı zamanda, Küresel Yönetim Komisyonu adlı bir organ tarafından bir rapor yayımlandı.” Bu rapor 1945 yılından itibaren 50 yıllık küreselleşme hikayesini bir süreç olarak sunmaktadır. Bu raporun başlığı Küresel Mahallemiz olarak tespit edilmiştir. “Bir yandan ufukların genişlediği siyasi anlayışın ve eşgüdümün gittikçe artma olasılığının zengin ve çeşitlilik içeren kozmopolitan kültürel deneyimin yer aldığı bir dünya vaadi vardır. Yakınlık küresel eşitsizliklerin daha görünür kılındığı ortak küresel risklere ve tehditlere – en açık haliyle paylaştığımız çevrenin maruz kaldığı tehditlere- daha çok odaklanması gibi anlamlara gelebilir. Fakat öte yandan komşu demek seçmediğimiz ancak beraber yaşamak zorunda olduğumuz insanlar demektir. Rapordan alıntılacak olursak: Mahalle gezegen olunca kötü komşulardan kaçmak için uzağa taşınmak gibi bir seçenek yoktur.”²¹

Kültürel boyuta gelince eski ve köklü anlamıyla belirli değerleri ve yaşam felsefelerini temsil eden, kültürel olgular, pazarlara hızla ulaştırılarak özünden uzaklaştırılıyor ve herkes para kazanmak için kültürü araç haline getiriyor. Ve son olaylarla da “küresel kültür yaklaşımı gözle görülür olanın çok ötesine geçiyor ve artan etnik milliyetçiliklerin anlamını kavrama konusunda başarılı olamıyor.”²² Bu başarısızlığı biraz da küreselleşmeye atfedilen hayalî güven olgusuna bağlamak gerekir.

Kültürel anlamda dikkat çeken bir hususa da Stuart Hall parmak basıyor ve diyor ki; İngilizler “üç yüz yıl boyunca dünyayı yönetmişlerdi ve en azından kendileri bu rolden kurtulmaya kara verdiklerinde, ötekilerinde kenarda kalmaları, uslu davranmaları, başka bir yere gitmeleri ya da başka hami bulmaları iyi olurdu. Ama hayır; İngilizler buranın gerçek yuva olduğunu söylemişlerdi hep, taşı toprağı altındı ve lanet olsun, biz de hakikaten öyle mi

²⁰ TOMLINSON, a.g.e. s.31

²¹ TOMLINSON, a.g.e. s.244-245

²² SMITH, a.g.e. s.XXI

değil mi diye bir bakmaya gelmiştik.”²³ Bu anlam içeriği bol yazı kültürel emperyalizmin boyutlarını ortaya koyuyor. Ve dünya sanki ince ince bu yöne doğru örülüyor.

Küreselleşme beraberinde taraflar getirmiş, sistem bir de bu anlamda tanımlanmıştır. Bunlar küreselleşmeciler (radikaller), şüpheciler (red cephesi) ve dönüşümcüler olarak ifade edilmektedir. Radikallere göre ekonomi piyasaları devletlerin otoritesini sarsarak daha güçlü hale gelmektedir. Küreselleşme öyle bir süreç ki; Durdurulamaz, geriletilemez ve yeni bir uygarlığın doğmasına kimse engel olamaz. Şüpheciler veyahut ta ret cephesi radikallerin söylediklerine karşı çıkarak, küreselleşmenin ilk kez yaşanmadığını, yaşadığımız sürecin üçüncü küreselleşme dalgası olduğunu ve bunun da gelip geçeceğini belirtmektedirler; küreselleşme emperyalizmin yeni bir oyunudur. ABD dünyaya sahip olmada hayal kırıklığına uğrayacaktır. Ulusal ekonomilerin ortadan kalkmayacak, bölgesel bütünleşmeler küresel bütünleşmeden önce gerçekleşecek ve ulus devletlerin önemi artacaktır. İnsanlık ırkçılık, milliyetçilik ve kökten dincilikle beslenen yeni bir parçalanmaya doğru gitmektedir. Radikaller ve şüphecilerin aksine kesin yargılardan kaçınmayı tercih eden dönüşümcüler ise, küreselleşmeyi çok boyutlu bir dönüşüm/değişim süreci olarak niteleyerek kesin yorum yapmak için erken olduğunu, sonucunu şimdiden tahmin etmenin mümkün olmadığını iddia etmektedirler. Küreselleşmenin kendisine atfedilen önem ne olursa olsun her alanda gerçekleştiğini savunmak şu an için doğru değildir. “Yaygınlığına rağmen çok az kişi küreselleşmenin doğurduğu karmaşık bağlantılılığının şu anda gezegendeki her yer veya her insana hissedilir biçimde uzandığını iddia etmeye cesaret edebilir.”²⁴ Bu farklı hissetme konusunda küresel piyasalara/yaşam tarzına tüm dünyanın entegre edilememesi, bunu sağlamanın da ciddi maliyetler gerektirdiği ve bu küresel yapıyı oluşturan öncü devletlerin de (ABD ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkeler) böyle bir sorumluluk hissetmemesi gerekçe gösterilebilir.

“Türkiye, küreselleşme sürecini tam anlamıyla idrak edememiş ve bu süreçte ayakta kalabilmesi, söz sahibi olabilmesi için gerekli olan uzun vadeli stratejileri yani yol haritalarını tespit edememiştir.”²⁵ Peki ama Türkiye de küreselleşme nasıl tanımlanıyor ? Bu sorunun cevabını Emre Kongar’dan

²³ KING, a.g.e. s.45; Stuart Hall’ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

²⁴ TOMLINSON, a.g.e. s.23

²⁵ KARABULUT, a.g.e. s.16; “Güneş Tanrısı, Müritleri ve İsyankar Kullar” (makale)

dinleyelim “Küreselleşme olgusu Türkiye’de körlerin fili tanımlamaları gibi tanımlanıyor. Kimisi bacağını tutuyor, ağaç gövdesi gibi diyor; kimisi dişini tutuyor, mermer bir kılıç gibi diyor; kimisi kulağını tutuyor, büyük bir kepçe diyor.”²⁶ Ne de olsa “sonuçları kestirilmeyen, inişli-çıkışlı ve zaman zaman da çelişkili bir süreç”²⁷ olarak küreselleşme her alanda farklı bir etkileşim ve kesintisiz bir yoğunlaşma ile kendini gösteriyor.

Tüm bu tanımlarda özellikle belirtilmek istenen “küreselleşmenin modern yaşamı karakterize eden hızla gelişen ve giderek yoğunlaşan karşılıklı bağlar ve bağımlılıklar ağına işaret ettiği”²⁸ “Küresel karşılıklı bağımlılığın anlamı, gelecekte çok daha büyük ekonomik birimlerin toplumun temellerini sağlayacak olmasıdır.”²⁹ Şu anda mutlak bir bağımlılıktan bahsetmek için erkendir. Aslında küresel tanımlama çabasında bir şaşkınlık da vardır. Hızın hakim olduğu dünya da yaşamdaki olayları tanımlamak için daha uyanık ve hızlı olmak gerekmektedir.

Tüm tanımlardan yola çıkarak : “Küreselleşme dünyada finansal, ekonomik, politik, güvenlik, kültürel, sosyal, çevresel ve ulusal alanda etkili olan, ülkeler arası teknolojik bağlantılar, piyasalar ve bireyler yoluyla kıtaları birbirine bağlayan ve tüm insanlığı etkileyen bir ağlar bütünüdür. Burada temel olarak göze çarpan en önemli husus ***insanla ilgili tüm faaliyetlerin küresel bir boyut kazanarak standartlaşması çabasıdır.***”

²⁶ KONGAR, a.g.e. s.18

²⁷ KARABULUT, a.g.e. s.1 ; Güneş Tanrısı, Müritleri ve İsyankar Kullar (makale).

²⁸ TOMLİNSON, a.g.e. s.12

²⁹ SMITH, a.g.e. s.3

1.1.2. Tarihi Süreçte Küreselleşme

“Küresel birlik rüyasının yeni bir şey olduğu söylenemez.” “Aslen beş yüzyıl önce başlayan Avrupa sömürgecilik dönemiyle beraber küresel ekonominin bütünleşmeye başlaması. Ancak, bu süreç son çeyrek yüzyılda bilgisayar teknolojisindeki patlama, ticari engellerin kaldırılması ve çokuluslu şirketlerin politik ve ekonomik güçlerinin artmasıyla hız kazandı.”³⁰ Küreselleşme rüyasının “geçmişi – Hammurabi’nin, İskender’in, Jüstinyen’in, Harun el-Reşid’in, Cengiz Han’ın, V.Charles’in, Napolyon’un imparatorlukları ile Britanya İmparatorluğu gibi- kendi kendilerini uygarlığın taşıyıcısı gibi gören ve ötekilere geri kalmış vahşiler ve barbarlar olarak bakan eski evrensel imparatorluklara dek uzanır. Ayrıca bu imparatorluklar kendilerini, dünyaya hakim olan ve elit bir dil ile sınır tanımaz bir 'yüksek' kültür aracılığıyla yayılan (hem de nüfuslarının büyük bölümünün, aralıklı olarak söz konusu büyük geleneklerle ilişkiye geçemedikleri durumlarda çok küçük kültürel yörüngeler etrafında yaşamlarını sürdürmesi gerçeğine karşın) evrensel ve kutsal bir uygarlığın temsilcisi olarak sunarlar.”³¹

“Uygarlıklar arasında ne tür bir bağlantı olursa olsun, Doğu Akdeniz’den Ortadoğu’ya, Hindistan ve Çin’den Peru’ya kadar hepsinde birbirine benzer temel özellikler bulunmaktadır.”³² Bu uygarlıklar incelendiklerinde belirli “paralellikler dikkati çeker. Bu paralellikler uygarlıkların incelenmesi için bir çerçeve sunmaktadır; bu çerçeve üç aşamayı (oluşum, genişleme, sınırlama) ve üç faktörün (ekonomi, siyaset ve inanç) karşılıklı etkileşimini içermektedir. Burada altı çizilmesi gereken ana tema şudur: Tüm faktörler tüm aşamalarda önemli olsa da, her" birinin göreceli önemi bir aşamadan diğerine değişir. Sonuçta, oluşum döneminde ekonomik faktörler (geçinme ve artık); genişleme döneminde siyasal faktörler (iktidar ve denetim); sınırlama döneminde ise ideolojik faktörler (inanç ve bağlılık) ön plana çıkar. Bu değişken vurgu kalıpları nedeniyle, diğer faktörler genellikle destekleyici bir rol sağlar hale gelirler.”³³

³⁰ ELLWOOD, a.g.e. s.13

³¹ SMITH, a.g.e. s.13

³² COWEN, a.g.e. s.40

³³ COWEN, a.g.e. s.15

“Coğrafya objektif bir gerçeklik olmakla birlikte haritalar bu objektif gerçekliğin bir medeniyet idraki sürecinden geçmiş sübjektif şeklidir. Coğrafya ile ilgili ilk sistematik bilgileri bir yandan Mısır üzerinden, diğer yandan Babilli bilgin Berossus'un şimdiki Bodrum Körfezinin ucundaki Cos (Stnako veya Stanchio/Istanköy) adasında MÖ. 640 yılında kurduğu okul aracılığıyla elde eden Yunanlıların coğrafî idraki de kendi medeniyet havzaları genişledikçe daha kapsamlı bir şekil alan Ege-merkezli bir idraktır. Dünyayı etrafı *Oceanus*larla çevrili düz bir disk gibi algılayan Homer'in dünyası Yunan mekan idrakinin sınırlarını da çiziyordu. Dünyayı bir silindirin yuvarlak uç kısmı olarak çizen Miletli Anaximander de, bir dikdörtgen şeklinde haritaya yansıtan Anaximenes de (M.Ö. 500) aynı idraki Yunan şehir devletlerinin etki alanının yayıldığı bölgelere doğru genişleterek sürdürmüşlerdir. Bu idrak Sicilya'dan Hun Denizine kadar uzanan bir dünya öngörüyordu.”³⁴

“Beş yüzyıl önce cep telefonlarının, buzdolabının, faks makinelerinin, otomobillerin, uçakların veya nükleer silahların olmadığı bir dünyada, genç ve hırslı Cenovalı bir denizci, bir maceraperest olan Cristobal Colon, hakkında, benzersiz hazineleriyle ilgili aslı belirsiz rivayetlerden başka bir şey bilmediği Asya'yı kafasına takmıştı. Bu takıntı (bazılarına göre açgözlülük) Öyle güçlüydü ki, ispanya kral ve kraliçesini o zamanlar Okyanus Denizi olarak bilinen, görüldüğü kadarıyla uçsuz bucaksız karanlık sularda yapılacak bir yolculuğu finanse etmeye ikna etmeyi başardı. Amacı, Büyük Çin kağanını ve onun yere göğe sığmadığı söylenen altınlarını bulmaktı. Colon yüzyıllar sonra milyonlarca okullu çocuğun Kristof Kolomb olarak tanıdığı, Amerika'yı "keşfeden" ünlü adam olacaktı. Gözü kara Kolomb Asya'ya hiçbir zaman ulaşamadı, hatta yaklaşamadı bile. Bunun yerine, denizde geçirdiği beş haftadan sonra kendini Karayip Adaları'nın turkuvaz sularında, yakıcı güneşin altında buldu. Bahama Adalarından birinde karaya çıktı ve buraya San Salvador (Kurtarıcı) adını verdi. Adadaki halk, Tainolar için “Kolomb, seyir defterine "Dünyanın en iyi ve en nazik insanları," diye yazdı. "Adamlarıma suyun yerini seve seve gösterdiler. Dolu fıçılarını gemiye kendileri taşıdılar. Bizi memnun etmekten büyük zevk duyuyorlardı. Öylesine dostça davrandılar ki,

³⁴ DAVUTOĞLUB, a.g.e. s.98

harikaydı." Aradan yirmi yıl geçtikten ve birkaç yeni seferden sonra, Tainoların çoğu ölmüştü. Karayip Adalarının diğer yerli halkları ise ya köleleştirilmişlerdi ya da saldırı altındaydılar. Küreselleşme, daha o zaman, kültürler arasında masum bir alışverişten vahşi bir servet ve iktidar mücadelesine dönüşmüştü hızla. Yerli halk Avrupa'dan gelen hastalıklar yüzünden ölümler ve kelimenin tam anlamıyla ölesiye çalıştırılırken, binlerce Avrupalı sömürgeci bölgeye gelmeye devam etti. Sonunda Avrupalı yerleşimciler Karayiplerin kuzey ve güneyine doğru uzanan toprakların çoğunu sömürgeleştirdiler."³⁵

"1500 yılına gelindiğinde, dört erken modern dönem uygarlığı, daha farklı kimliklerin sentezinin sonucu olan bir yapıya bürünmüştü: doğu ve batıdaki İslam imparatorlukları, güney denizleri ve kuzey sınırının ötesine yönelik Çin ve Sibirya'ya yönelik Rus keşifleri ve Batı Avrupa'nın giriştiği okyanus ötesi seferler. Moğol işgali döneminden zarar görmeden kurtulan ve teknolojik yönden gelişme sağlayan Avrupalılar gemi ve silah yapım tekniklerinde ustalaştılar. Rekabetçi ve bazen düşmanca bir ortamda liderliği ele geçirmeye başlayan yeni ulus-devletler, İngilizlerin denizlerdeki hâkimiyetine kadar Sanayi Devrimi'nden de güç alarak, farklı türde bir dünya sisteminin temellerini attılar. Tüm bu girişimlerde yayılcı devletler, dünyevi amaçlarını misyoner faaliyetlerle de takviye ederek, önce dini gibi görünse de, gerçekte dünyevi amaçlarına ulaşmak için çaba harcadılar. Erken dönem uygarlıklarının bu etki alanlarını genişletme girişimlerinde politik, ekonomik ve ideolojik zorunlulukların tümü bir arada rol oynamıştı."³⁶

"1500'lü yıllar genelde Avrupa'nın yayılmaya ve sonrasında da dünyayı egemenliği altına almaya başladığı dönem olarak kabul edilir. Fakat bu dönem aynı zamanda İslam, Rus ve Çin uygarlıklarının da yayılma dönemi idi. Pekin, İstanbul ve Moskova'da tıpkı Roma'da olduğu gibi, artan imkânların farkında olan ve geleceği gören ileri görüşlü kişiler bulunuyordu ve bu kişiler bir açıdan da haklıydılar. Mançu imparatorlarının döneminde Çin, dünyadaki en geniş topraklara sahip devlet haline geldi. İslam uygarlığı da

³⁵ Kirkpatrick SALE, *The Conquest of Paradise: Christopher Columbus and the Columbian Legacy*, Knopf, New York, 1990. (Akt.) ELLWOOD, a.g.e. s.13.

³⁶ COWEN, a.g.e. s.139

büyük imparatorluklar kurmaya devam ediyordu ve bunların en büyüğü Osmanlı İmparatorluğu'ydu. Rusya, ideolojisini değiştirdiğinde dahi vazgeçmediği kurtarıcı bir rol üstlendi ve sonuç olarak Batı Avrupalılara dünyayı kendi aralarında bölüştüler. Motivasyon, artık temel ihtiyaçları giderebilme arayışından değil, politik kimlik ve bağımsızlık talebinden kaynaklanıyordu. İslam uygarlığı, ticaret yollarına ve verimli tarım arazilerine sahip bir bölgede doğdu ve dini coşkudan da güç alarak erken dönemde hızla yayıldı. Bu gelişme bir süreliğine Haçlılarca durduruldu ve Moğol işgaliyle de yavaşladı; ancak 1500'lerden sonra imparatorluk kurmak mümkün hale geldi. Modern Çin uygarlığı da Moğol döneminden sonra yayılmaya başladı. Önce güney denizlerine keşif gezileri düzenlendi ve sonra kuzey sınırı güvence altına alındı. Rus toplumu da, Moğolların çekilmesiyle, tüm Slavları birleştirme ve açık denizlere ulaşma gayretine girişti. Batı Avrupalılar, Akdeniz'de Müslümanlarca durdurulunca, Afrika'nın çevresinden dolaşmayı ve okyanusları aşmayı denediler. Moğol işgaline uğramamış olsalar da, aralarındaki daimi savaşlar nedeniyle, deniz aşırı keşiflere devam ettiler ve sonunda teknolojik üstünlüğü elde ederek diğerlerini geride bıraktılar. Ulus-devletler arasındaki mücadeleler, onların dünya hâkimiyetini elde etmelerinde temel rol oynamıştı.”³⁷

“İlkel toplumlar ve onları izleyen antik çağın ilk imparatorlukları pazarı reddetmeseler de, genellikle karşılıklılık, yeniden paylaşım ve otarşi üzerine kurulu başka ilkelere göre örgütleniyorlardı. Birçok ilkel toplumun özelliği olan karşılıklılık, ekonomik faaliyetlerin, uzun vadede ilgili tarafların her birine aynı şekilde fayda getiren, dengeleyen bir alma verme zincirinde yapıldığı anlamına geliyor. İmparatorlukların -Mezopotamya, Mısır, Çin, Hindistan, İran ve Kolomb öncesi Amerika- iktisadi yapılarının temelinde olan yeniden paylaşım, üretimin merkezîleştirilmesi ve stoklanması, daha sonra da belirli ilkeler çerçevesinde toplumun üyelerine dağıtılmasıdır. Geniş bir ölçekte işin topluca örgütlenmesi, pazar ekonomisinin ortaya çıkmasından tamamen bağımsız bir iş bölümünün varlığını kanıtlıyor. Bu iş bölümünün getirdiği üretim fazlası, hemen bir pazar alanı oluşturmamıştır, altyapı çalışmalarının (örneğin sulama sistemi) ve çoğunlukla dinî amaçlı mimari harikaların önünü

37

COWEN, a.g.e. s.141-142

açmıştır (Mezopotamya zigarutları, Mısır piramitleri ve Maya tapınakları gibi...)."38

"Orta Asyalılar göçebelerden, metalürjiyle uğraşan ve Çin, Hindistan ve Ortadoğu gibi medeni bölgelerle ilişki içinde olan yerleşik toplumlara kadar çok farklı yapılarda toplulukları kapsamaktaydılar. Seramik, cam, değerli metal ve mücevherler önde gelen ticari mallar arasındaydı. Ayrıca diğer orta ve uzun mesafeli karayolları ve Güney ve Doğu Asya'yla Afrika ve Akdeniz'i birbirine bağlayan deniz yolları mevcuttu. Orta Asya ticaret yolu bir süreliğine Çin'in denetimindeydi. Han ve Roma imparatorluktan, diplomatik ilişkileri olmamasına rağmen, MS ikinci yüzyılda bir ticaret anlaşması yaptılar. Bu anlaşmaya göre, Hint Kuşan İmparatorluğu ve Pers Part İmparatorluğu da yolların güvenliğini sağlayacağını taahhüt etmekteydi."39

"Büyük ticaretin gelişmesi, paralelinde toplumların yapılanmasına da etki eder. 11. yüzyılda Venedik'te ortaya çıkan sipariş usulü, ilk kez bir seyahat için sermaye sahipleriyle tüccarları bir araya getirir. Sermayesi olmayan tüccar seyahatin riskini üstüne alır. Gemi ve yükü hedefe ulaşırsa alacaklının hesabı kapatılır ve kâr paylaşılır. Küçük işler için, çoğunlukla akraba olan şahısların, başkasına temlik konulamaz bir sermaye oluşturduğu ve belirlenmiş bir zaman dilimi için sorumluluklarını sınırsız olarak ortaya koydukları katılımlı şirketler oluşturulur. Daha ciddi işler için sermayeler, zaman içinde sınırsız olarak temlik konabilir paylar olarak bağlanır. Bu, uzun dönemli ticarete çoğunlukla uluslararası sermayelere dayatılan komandittir. Muzaaf muhasebe usulü bu sebeple 13. yüzyılda İtalya'da ortaya çıkmıştır."40

"İmparatorluklar zor bir görevi gerçekleştirmeye çalışmaktaydı. Amaçları, farklı gelenek ve âdetleri olan insanları bir sistem altında birleştirmek ve çok geniş bir alanda yeni haberleşme ve yönetim tekniklerini uygulamaktı. Dikkat çekici olan, sonunda başarısız olmaları değil, uzun bir süre başarılı olabilmeleridir. Kuşaklar boyunca barışla, sanatsal ve entelektüel başarılarla dolu yüksek standartlarda yaşam olanağı sağladılar. Çöküşlerini açıklamak

38 ADDA, a.g.e. s.13
39 COWEN, a.g.e. s.89
40 ADDA, a.g.e. s.45

için söylenebilecek en basit şey ise, fazla yayılmaları sonucu kendi yarattıkları yapıyı artık taşıyamaz hale gelmeleridir. Mesele, belki de en önemlisi, merkezden kontrolün sağlanamamasıydı. Bir açıdan ilkiyle bağlantılı olan ikinci mesele, merkezin emirlerinin imparatorluğun diğer bölgelerince uygulanmamasıydı. Üçüncüsü, diğer imparatorluklarla yaşanan problemlerin barışçı yollarla çözülememesiydi. Dördüncü ise, üçüncüyle bağlantılı olarak, saldırgan göçebelerle nasıl uzlaşılabilirdiydi. Zaman içinde nakliye ve haberleşme alanındaki gelişmeler ve destekleyici ideolojilerin gelişimi, hükümdarlara ilk iki problemi çözme imkânını bir süreliğine sağladı. Fakat dış problemlerden biri veya her ikisi de, iç problemlerin biri veya her ikisiyle aynı anda meydana geldiğinde, sonuç ölümcül olmaktadır.”⁴¹

“Batıda Roma hâkimiyetinin sona erişti otorite boşluğuna yol açmış ve ardında kültürel bir enkaz bırakmıştı. Dokuzuncu yüzyıla gelene kadar da, Avrupa'nın genel görünümü, dağınık yerleşimlerin bulunduğu bir harabeden ibaretti. Bu noktadan sonra, yeni bir uygarlığın yükselişi yolunda mücadeleler başladı. Değişim yüzyıllar sonra, ancak artan üretim ve artık sayesinde, toplumların kendilerine güvenmeye başlamasıyla gerçekleşti. Feodalizm, onuncu yüzyılda ortaya çıkıp on üçüncü yüzyıla kadar süren ekonomik ve siyasi bir yapıydı. Sistemin temeli, yerel aristokrat ve arazi sahiplerinin konumlarının, araziyi işleyen fakat o arazide hak sahibi olamayan köylüler karşısında desteklenmesi esasına dayanıyordu. Araziler (fief) bir üst soylu tarafından, daha alt seviyedeki bir soyluya savaş zamanında hizmet etmesi karşılığında veriliyordu; bu soylular, krala kadar uzanan bir bağla (vasallık) birbirlerine bağlıydılar. Feodal sistem, ayakta kaldığı dört yüzyıl boyunca, tarımda uygarlık kurmak için gerekli artığı elde etmeyi mümkün kılacak büyük bir üretim artışı sağlamayı başardı. Yeni tarım alanları açıldı ve dört yüzyıllık sürede Avrupa'yı kaplayan ormanların büyük bölümü yok edildi. Doğal çevrenin ıslahıyla ve bataklık ve ormanların tarım alanına dönüştürülmesiyle birlikte, yerleşimler etrafında geniş çiftlik arazileri oluşmaya başladı. Kullanılan bazı teknikler doğu ya da Roma kökenliydi, çünkü Batı Avrupalıların, karşılaştıkları güçlükleri çözmek için ellerinde çok az imkanları vardı.”⁴²

⁴¹

COWEN, a.g.e. s.87-88

⁴²

COWEN, a.g.e. s.119-120

“10. yüzyıldan itibaren, sonunda istila tehditlerinden kurtulan Hıristiyan Avrupa'da, ticari devrime giden iki yol çizilmiştir. Birincisi, Kuzey İtalya'daki şehir devletleriyle başlar ve hızla 15. yüzyıla kadar uzanır. Bu dönemde, servet birikimi görülmeye değerdir, ancak büyüme ve sanayi kapitalizmine geçiş gerçek bir iç pazarın yokluğu yüzünden engellenmiştir. Çok daha yavaş olan ikinci yol, ulus-devletlerin oluştuğu yoldur. Tüccar sınıflar Ortaçağ'da daha şevksiz gelişirler, ama güçlü devletlerin sağladığı askerî ve lojistik destekten, merkantilist devrimin bir araya getirdiği iç pazarlarda olduğu kadar dışarıda da bütünüyle faydalanırlar.”⁴³

On üçüncü yüzyıldan itibaren kağıt para kullanılıyordu fakat bunun bölgesel geçerliliğinden bile bahsedilemezdi. Paranın küreselleştirici bir etkisi olduğu söylenebilir. “1458 yılında bile Kudüs'e hac ziyareti için gitmekte olan William Wey, birlikte yolculuk yapacağı kişilere yanlarına “o zamanlar Akdeniz'de uluslar arası kur sayılabilecek Venedik madeni parasının yanında Tours, Candi ve Modena madeni”⁴⁴ paralarını taşımalarını öğütlemişti. Günümüz modern dünyasında ise dövizin ve kredi kartlarının konumu ortadadır. “Bu sadece uluslar arası kapitalist pazarın gelişmesinin değil Giddens'ın da belirttiği üzere büyük ölçüde devletin bankacılıkta değer garantörü rolünü üstlenmesinin bir sonucudur. O halde mal para ulus-devlet sistemiyle ortaya çıkmıştır ve eşzamanlı olarak uluslar arası hale gelmiştir. Modernliğin özü itibariyle küreselleştirici olduğu iddiasının arkasındaki nedenler açıktır.”⁴⁵

Avrupa'da feodal dönemde, "toprak, askeri hizmetleri karşılığında kralın derebeyine ya da daha yüksek bir derebeyine veriliyordu. Yeni serf sınıfı tarafından işletiliyordu, serfler geçmişte özgür olup nüfusları azaldığı ve fiziksel güvenlikleri olmadığı için güçlülerin himayesine giren proleterleşmiş ya da resmen kökleşmiş kişilerdi. Toprağın verdiği ürünün bir kısmı köylüye, geri kalanı, ayrıca çeşitli vergiler alan derebeyine veriliyordu. Bu feodal düzenin içinde alışveriş ve para dolaşımı en basit ifadelerine indirgenmişti.

⁴³ ADDA, a.g.e. s.13

⁴⁴ SUMPTION, J.1975:Pilgrimage:An image of medieval religion.Londra:Faber.206(Akt.)TOMLINSON, a.g.e. s.83

⁴⁵ TOMLINSON, a.g.e. s.82-83

Toplumsal sınıf değiştirmek diye bir şey yok gibiydi, herkesin statüsü doğumuyla belirleniyordu. Toprak değiştirmeleri de sınırlandırılmıştı. Serfler derebeylerini özgürce terk edemiyor, derebeyleri de serflerini ancak bütün derebeylikleriyle birlikte satabiliyorlardı. Bir tek Batı'da ve Japonya'da görebildiğimiz bir özellik, feodal rejim bozulmaya başladıktan sonra, bir sonraki ekonomik evrimde çok önemli bir rol oynayacaktı: toprağın miras yoluyla intikali. Toprağın hükümdarın malı olduğu ve işletecek kişiye ömrü boyunca verildiği Antik Doğu imparatorlukları (Mısır, Babil, Asur, İran, vb.) ile Ortaçağ Doğu imparatorluklarının (Çin, Hint ve islâm dünyası, vb.) tersine, Batı ve Japonya uzun aile soylarının oluşumuyla ayırt ediliyorlardı. Bu oluşum, yavaş yavaş biriken bir verasetin de temeliydi."⁴⁶

"Feodalizmin sona ermesiyle birlikte, merkezi ve militarist bir devlet yapısına ve ekonomide de merkantilizm olarak bilinen ekonomik sisteme ya da ticari kapitalizme yönelim başlamıştı. Güçlerin tek elde, yani hükümdarın elinde toplanması on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda doruk noktasına ulaştı ve bu, genel bir mutlakiyetçilik kuramı içerisinde kanunlaştırıldı. Gerçek, hiçbir zaman teori kadar belirgin değildi. Sermaye çevrelerince desteklenen yönetici sınıflar savaş, ticaret ve diplomasi yoluyla uluslararası arenada güçlerini artırma gayreti içindeydiler. Bu rekabetçi ortamda, bir yandan da uluslararası sistem şekil almaya başladı."⁴⁷

"Sömürgecilik döneminde Avrupa ulusları iktidarlarını yerküre çapında genişlettiler. İngilizler, Fransızlar, Hollandalılar, İspanyollar, Portekizliler, Belçikalılar, Almanlar ve daha sonra Amerikalılar; sonradan Üçüncü Dünya olarak isimlendirilen toprakların çoğunu ve ayrıca Avustralya, Yeni Zelanda (Aotearoa) ve Kuzey Amerika'yı da ele geçirdiler. Kimi yerleri (Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda ve Afrika'nın güneyi) Avrupalılar için yeni yerleşmeler kurmak amacıyla fethettiler. Diğer yerlerde (Afrika ve Asya) niyetleri Rhodes'un tasvir ettiği amaca daha uygundu: Pazar ve talan. 1600-1800 yılları arasında hesaplanması olanaksız miktarda servet, sanayi

⁴⁶ ADDA, a.g.e. s.13
⁴⁷ COWEN, a.g.e. s.130

devrimini finanse eden ana kaynak olmak üzere Latin Amerika'dan Avrupa'ya aktarıldı.”⁴⁸

“Avrupa devletlerinin egemenlikleri altındaki yeni topraklardan hammadde emdikleri sömürgecilik döneminde küresel ticaret hızla genişledi. Kıtaya Kanada'dan kürk, kereste ve balık; Afrika'dan altın ve köle; Karayipler'den şeker, rom ve meyve; Latin Amerika'dan kahve, şeker, et, altın ve gümüş; Asya'dan afyon, çay ve baharat taşınyordu. Gemiler okyanuslarda mekik dokuyordu. Sömürgelere giden gemilerin ambarları sanayi malları ve yerleşimcilerle doluydu. Geri dönen kalyonlar ve yelkenli gemiler ise kahve, hindistancevizi ve kakao taşıyordu. 1860'lar ve 1870'lere gelindiğinde dünya ticareti patlama yapmıştı. Uluslararası ticaret açısından bir "altın çağ" yaşanıyor. Ne var ki Avrupa devletleri hemen her şeyi kendi çıkarlarına göre düzenlemişlerdi. Servet sömürgelerden Fransa, İngiltere, Hollanda ve İspanya'ya akıyor, ancak bir kısmı da yatırım olarak sömürgelere geri dönüyor, demiryolları, yollar, limanlar, barajlar ve kentler inşa ediliyordu. Yüzyıl önce küreselleşmenin çapı öyle büyüktü ki, 1890'lann sonunda Kuzey'den Güney'e sermaye transferi, 1990'ların sonunda olduğundan daha fazlaydı. Artan ekonomik bütünleşmenin en belirgin işaretlerinden biri olan ihracatın, küresel üretim içindeki payı 1913'te 1999'da olduğundan daha büyüktü.”⁴⁹

Orta çağda "ticaretin sıçramasıyla, italyan tüccarların inisiyatifinde malların bir yerden başka bir yere gidip gelmesini kolaylaştıran finansal teknikler gelişir. 12. yüzyılın sonundan itibaren ortaya çıkan ilk poliçeler satıcıya başka yerlerde başka bir parayla ödeyebileceği bir itimat kazandırarak, fonların fiziksel olarak transfer edilmesine olan ihtiyacı kaldırmaya başlar. Poliçeler ödeme araçları olmaktan çıkıp, süratle kredi araçlarına hatta spekülative araçlara dönüşürken, ödeme sùreleri ve döviz kurları da belirli pazarlıklara konu olurlar. Fuarlardaki ticaretin büyük bir kısmı bu şekilde, krediyle gerçekleştirilir.”⁵⁰

⁴⁸ ELLWOOD, a.g.e. s.14

⁴⁹ ELLWOOD, a.g.e. s.16

⁵⁰ ADDA, a.g.e. s.13

“Modern Avrupa'da finans sektörünün gelişmesi 14. yüzyılda İtalyan bankerlerinin bulduğu gelişmiş ağlar, kredi araçları ve ödeme yollarıyla başladı. Bazı yazarlar 21. yüzyılda dünyanın ekonomik bakımdan İngiliz imparatorluğunun en parlak dönemine kıyasla daha az entegre olduğunu, çünkü o dönemde sadece sermayenin ve paranın değil, aynı zamanda çalışacak yaşta olan insanların da hareket serbestliği olduğunu belirtmişlerdir. Milyonlarca yoksul Avrupalı ABD, Kanada, Avustralya, Arjantin ve göçmenlere kucak açan diğer ülkelere göç ederek bu ülkelerin nüfusuna ve zenginliğine paha biçilmez katkılarda bulundular. Bugün, her ne kadar paranın sınırları aşması için bir tuşa basmak yetiyor ve ticaret üzerindeki sınırlamalar hiç olmadığı kadar azalıyor da, insanların dolaşımı ciddi oranda kısıtlanmıştır. Güney' den Kuzey'e göç edenler bir kazanımdan çok bir tehdit veya patlamaya hazır bir siyasi bomba olarak görülüyor. Bu bağlamda küreselleşmenin yaygınlığı 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başıyla kıyas kabul etmeyecek kadar azdır.”⁵¹

Yeni Dünya Düzeni arayışı Avrupa da her savaş veya kriz sonrasında gerçekleştirilmiştir. “Otuz Yıl Savaşlarının arkasından Vestfalya Kongresi ile yeni dünya düzeni “Napolyon Savaşlarından sonra Viyana Kongresi 1. Dünya savaşından sonra Cemiyet-i Akvamın oluşması, 2 Dünya savaşından sonra Birleşmiş Milletler hep bir dünya düzeni. Savaş demek kaos demek. Kaostan çıkıp düzene doğru bir kozmosa doğru gitme çabası hep olmuş.”⁵² Bu çabalar sayesinde Avrupa bugünkü seviyesine gelebilmiştir.

“Kolomb'un Amerika macerası yerli halktan ve topraktan mümkün olduğu kadar servet koparma kararlılığı açısından önemli olmakla beraber, daha da önemlisi 450 yıllık Avrupa sömürgeciliğine kapıyı açan bir dönüm noktası olmasıydı. Günümüzün küresel ekonomisinin temellerini atan işte bu yüzyıllar süren sömürgecilik çağıydı.”⁵³ Bundan sonraki dönemde “1450-1650 yılları arasında ortaya çıkan Avrupalı dünya ekonomisinde önemli teknik yenilikler yoktur.” Genelde eski usul kas gücü ve doğal diğer yöntemler geçerlidir. “Avrupalı dünya ekonomisi her ne kadar her bir devletin içinde bölümlere

⁵¹ GEORGE, a.g.e. s.20-21
⁵² DAVUTOĞLU, a.g.e. s.165
⁵³ ELLWOOD, a.g.e. s.14

ayrılmış olsa da, 16. yüzyıldan itibaren bütün dünyaya yayılır.”⁵⁴ “1830'lara gelindiğinde, İngiltere Avrupa'daki pamuklu ürünlerin ve demirin yarısını üretiyor ve toplam kömürün toplam kömürün üçte ikisi İngiliz madenlerinden çıkarılıyordu; ayrıca buhar makinelerinin de çoğu bu ülkedeydi. Gelişmeler taşımacılıkta da yaşandı ve dünyanın ilk demiryolu sistemi olan 5.000 mil uzunluğundaki sistem, 1840 ve 1850 yılları arasında hizmete girdi.”⁵⁵ Artık İngiltere Güneşin Batmadığı İmparatorluktu. “1869'da açılan Süveyş Kanalı gibi kanallar inşa edildi ve 1883'te bir şirket 13.000 mil uzunluğunda denizaltı kablosu döşedi. Karada da uzun hatlar döşeyerek, Ortadoğu üzerinden, Hindistan'la telgraf aracılığıyla haberleşmeyi sağladılar. Bu döneme kadar matbaa teknolojisi, genel teknolojik gelişmenin oldukça gerisinde kalmıştı. 1450 yılındaki taşınabilir modelin icadından sonraki üç yüz yıl boyunca, metalürji gibi pek çok sanayi dalında kitapların büyük faydası olsa da, matbaa alanında kayda değer bir gelişme yaşanmamıştı. İlk ciddi gelişme, 1814'te, buhar gücüyle çalışan ve dört kat daha hızlı olan matbaanın icadıyla yaşandı. Bunu, sürekli baskıyı mümkün kılan diğer bir icat takip etti; 1860'larda kalıp yapımı ve dizgi, Linotip makinenin icadıyla mekanik hale geldi.”⁵⁶

“On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren milli menfaatler, savaşların ana sebebi olarak dini farklılıkların yerini aldı ve silahlara duyulan ihtiyaç, onları sağlayacak olan sanayinin gelişmesine yol açtı. Bu tarihten itibaren, Avrupa'da birbirlerine rakip emperyalist ulus-devletler, rekabetlerini ihracat pazarı ve denizaşırı ürünler sahasına kayırdılar. On sekizinci yüzyılın sonlarında tekstil ve demir işleme alanındaki bir dizi gelişmeyle İngiltere liderliği ele geçirdi. Nüfus artışına yol açan tarımdaki verimlilik, taşımacılıkta nehir ve kanalların kullanımı, yatırım için sermaye birikimi ve kredi, hem yurtiçi hem de yurtdışında artan talep gibi pek çok sebep bu gelişmeyle ilişkiliydi. Kapitalist zihniyete sahip İngiliz girişimciler, denizaşırı ticareti tekellerine alarak, hem Sanayi Devrimi'ni hem de daha ileri gelişmeleri mümkün kıldılar.”⁵⁷

⁵⁴ ADDA, a.g.e. s.31-32
⁵⁵ ADDA, a.g.e. s.156
⁵⁶ COWEN, a.g.e. s.157
⁵⁷ COWEN, a.g.e. s.155-156

“Siyasi düşüncede XVIII. Yüzyılda örneğın Kant, Hume, Voltaire, Leibniz ya da Benjamin Franklin’in düşüncelerinde ortaya çıkan “kozmpolitancılık” temelde Avrupalı bir dünya oluşturma öngörmesine rağmen gerçek anlamda küresel karşılıklı bağımlılıklar ve ortak çıkarlar da ortaya koyar.”⁵⁸ Dolayısıyla küreselleşme bilincinin bu yıllarda da var olduğu ve Avrupa’daki düşünürlerin temelde Avrupa ve bağılıları doğrultusunda böyle bir yaklaşım sergiledikleri ortadadır. Adam SMITH, 18 nci yüzyılda "Milletlerin Zenginliğı" adlı eserinde, dünyaya "küresel" ve hatta "evrensel" olarak bakmıştır. SMITH, evrenin de yerkürenin doğallığı gibi işleyen bir liberal düzenden yana işlediğinden bahisle, iktisadî faaliyetlerin serbest olduğu bir piyasa ekonomisi içinde yürütülmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. SMITH, İngiltere Hükümetine tavsiye ettiği müdahale yolları içinde, krallığın, donanımının yanı sıra iktisadî yasaklarla birlikte korumacı ve müdahaleci bir politika yürütmesini savunmuştur.⁵⁹

“18. Yüzyıldan Birinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde dünyada örgütlenme biçimi temelde büyük sömürge imparatorluklarının oluşturulmasına dayandı. Bir yanda Orta çağdan kalma Asyalı imparatorluklar (Osmanlı, Rus, Çin , Japon) bir yanda sömürgeci tipte yeni Avrupalı imparatorluklar (İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika, Avusturya-Macaristan, İspanya, Portekiz) yerkürenin büyük kısmını kendi sınırları içinde tuttular. Günümüzün onlarca devletinin çoğu bu az sayıdaki imparatorluklar içinde barındılar yıllarca. Birinci Dünya Savaşını izleyerek başlayan çözülme 1960’lı yılların sonuna dek sürdü.”⁶⁰ Daha büyük iki savaşın arasındaki yıllarda ülke sayısı arttıkça küresel çapta bir eş güdümlleşme kurumuna gereksinim ortaya çıkmış, Milletler Cemiyeti doğmuştu.”

“Yirminci yüzyıldaki ekonomik gelişmeleri, sadece savaş teknolojisi ve kara, hava ve deniz taşımacılığındaki gelişmeler değil, siyasi olaylar da doğrudan etkilemiştir. Almanya ve Amerika'nın, buldukları kıtalar üzerindeki menfaatleri kara taşımacılığının gelişimine yol açarken, İngiliz-

⁵⁸ TOMLINSON, a.g.e. s.107

⁵⁹ MANİSALI, a.g.e. s. 44 - 45.

⁶⁰ KAZGAN, a.g.e. s.55

Alman rekabeti de savaş gemisi üretimini hızlandırmıştı. Savaş sırasında askeri uçaklarda görülen teknolojik ilerleme, savaş sonrasında kıtaları birbirine bağlayacak olan sivil havacılık sektörünün yolunu açtı. Jet uçağı, uydu ve tüm dünyaya yayılan sivil havacılık ağı İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yeniliklerdendi. Atom bombası yapabilmek için sürdürülen nükleer araştırmalar, silah teknolojilerinde devrimci değişikliklere yol açtı ve her yönüyle taşımacılık, haberleşme ve "askeri-endüstriyel tesis" olarak bilinen enerji üretim tesislerini etkiledi. Savaş döneminde duyulan ihtiyaç, haberleşmeyi küresel hale getirecek olan bilgisayar ve elektronik alanında büyük ilerlemelere imkân sağladı. Teknolojik gelişmeler, siyasi olaylar ve mevcut inanç sistemi arasındaki ilişki sürekli ve karmaşıktı; bu ilişki yirminci yüzyıl sonlarının asıl meselelerine de temel teşkil edecekti.”⁶¹

Buraya kadar küreselleşmeye gelen süreç anlatılmaya çalışılmıştır. “Nedir bu yeni tür küreselleşme? Yeni tür küreselleşme İngiliz değildir, Amerikandır. Kültürel anlamda yeni tür küreselleşme, İngiliz kimliğiyle bitştirilenden çok farklı yeni bir küresel kitle kültürü biçimiyle ve de ulus-devletin daha önceki bir aşamasıyla bitişik kültürel kimliklerle ilintilidir.”⁶²

Amerika'nın yarattığı, “Dot-com” ların simgelediği bu Yeni Ekonomi, Amerikan -ve Dünya- ticaretinde devrim yaratmış, teknolojinin gelişim hızını tek başına değiştirmiş ve üretim hızını çeyrek yüzyıldır görülmemiş biçimde artırmıştır. Dünya iki yüzyıl önce yaşadığı Endüstri Devrimi'yle ekonominin temellerini tarımdan sanayiye kaydırmişti. Yeni Ekonomi de aynı derecede önemli bir değişim ortaya koymaktaydı; mal üretiminden bilgi üretimine geçiş... Bu değişim, insanların ya da buluşların değil, bilginin değerlendirilmesini gerektiriyordu.”⁶³

Küreselleşmenin temelinde öncelikle iki alanda meydana gelen ve tüm dünyayı etkileyen unsurlar var. Bunlardan “bir tanesi teknolojik. Öteki siyasal. Küreselleşme önce bir teknoloji devriminin yani bir teknoloji ihtilalinin sonucu olarak ortaya çıkıyor. Aslında bu teknoloji ihtilali de iki ayrı devrimden

⁶¹ COWEN, a.g.e. s.188

⁶² KING, a.g.e. s.47 bkz. Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

⁶³ STİGLITZ, a.g.e. s. 4-5

ama ikisi birlikte oluşan iki devrimden meydana geliyor: İletişim teknolojisi devrimi. Yani şu telefon denilen nesne. Öbürü de bilişim teknolojisi devrimi, yani bilgisayar.”⁶⁴ Telefon, bilgisayar ve bunlara bağlı gelişmeler inanılması güç sonuçlar ve etkiler doğurdular. Bugün küreselleşmeyi bu ölçüde önemli ve değerli kılan bunların başlangıç aşamalarında meydana getirdikleri değişimle birlikte gelecekte oluşması muhtemel etkileridir. Siyasal devrim olarak “Sovyetler Birliği’nin çöküşü”⁶⁵ gösterilebilir. Bu çöküş sonrası dünyadaki tüm taşlar yerinden oynadı. Bu çöküş dünyaya yeni devletler, etnik bölgesel çatışmalar ve istikrarsızlık getirdi. Bu çöküşten önceki dönemde “Birleşik Amerika Devletlerinin liderliğinde bir Batı dünyası ve Sovyetler Birliğinin liderliğinde bir doğu dünyası arasındaki rekabet 1945 yılından 1989-1991 yılları arasındaki Sovyetlerin yıkılma sürecine kadar dünyadaki her şeyi belirledi.”⁶⁶ “II. Dünya Savaşı sonrasında hem merkez’de (gelişmiş ülkeler) hem çevrede (gelişmekte olan ülkeler) devletin ekonomiye müdahalesi ve düzenlemeleri olağan sayılıyordu. Birincide makro ekonomi politikaları kamu harcamalarını iyice genişletmişti. Bunun gerisinde Keynes’ci İktisat Okulu’nun kuramları yatıyordu. Çevre’de (Gelişmekte olan ülkeler) ise kalkınma İktisadi Okulu kuramlarından yola çıkılarak neredeyse her tür devlet müdahalesi kabul edilir olmuştu. Ayrıca sosyal devlet anlayışı komünist rejim karşısında bir subap sayılıyordu; bu da her yerde piyasaları sosyalleştirirken devlete yükler getiriyor, devletin büyümesine yol açıyordu. 1980’le birlikte gelen yeni düzenlemelerde buna son verilmesi amaçlandı; bu okulların kuramları ve kuramlardan türetilen uygulamalar adım adım rafa kaldırıldı. Hele 1989’da Berlin Duvarının yıkılmasını ve 1991’de SSCB’nin dağılmasını izleyerek komünizm tehdidi de ortadan kalkınca ekonominin insan boyutu tümünden geri plana itildi; sanki ekonomi insan için değil insan ekonomi için hizmet eden bir araçtan ibaret oldu. Serbest piyasa ve küreselleşme adına milyonların işsiz kalması, açlığı ve sefaleti bunun için ödenen olağan bir bedel gibi görülmeye başlandı. Komünist Çin dahil her toplumda gelirler arasında derinleşen uçurumlar ülkeler arasında da aynen tekrarlanır oldu.”⁶⁷

Yeni dönemde “Pragmatik ve teorik arayışları da kapsayacak şekilde küreselleşmenin üç ana boyutundan bahsetmek mümkündür:

1. Teknolojik araçların kullanım kapasite ve kapsamının yaygınlaştırılması.

⁶⁴ KONGAR, a.g.e. s.18-19

⁶⁵ ÖYMEN, a.g.e. s. 180

⁶⁶ KONGAR, a.g.e. s.20

⁶⁷ KAZGAN, a.g.e. s.84

2.Üretim ve tüketim kalıplarındaki radikal değişikliğe paralel olarak hayat tarzının standardizasyonu,

3.Ekonomik, sosyal ve siyasi mekanizmaların tekelci bir evrenselleşme sürecine girmeleri.

Bu boyutları tek tek ele aldığımızda son on beş yıl içinde gerçek bir teknolojik dönüşümün gerçekleştirilmiş olması küreselleşme olgusunun en önemli hızlandırıcı faktörüdür.”⁶⁸

“Genellikle Fransız ve Sanayi Devrimlerinden (bazen de Reformasyon’dan) başlatılan modernleşme, Neolitik Devrim ve yerleşik tarımın doğuşundan itibaren süregelen yaşam biçimimizi bir ölçüde tümüyle ve bilinmeyen bir biçimde dönüşüme uğratmıştır. Endüstriyel kapitalizm, bürokratik devlet, topyekün savaş, kitlesel sosyal mobilizasyon, bilim ve akılcılık, bilgisayar destekli kitle enformasyonu ve elektronik iletişim, geleneksel aile değerlerinin çöküşü ve cinsel devrim, gezegenimizdeki her bir bireyin yaşamını farklılaştırdı ve onları her zamanki pratikleriyle günlük rutinlerinin dışına çıkardı.”⁶⁹ Bu yeni yaşam türü o hale geldi ki insanlar artık küresel vatandaşlıktan ve tabii ki küresel hükümetlerden bahseder oldu.

“Sanayi devrimi ve burjuvazinin ortaya çıkışı, ekonomik alanda Pazar ekonomisini ve kapitalist yapıyı, siyasal alanda ulus devletleri ve demokratik sistemi doğurmuştur. Bu sistemin bir ileri aşaması olarak anlayabileceğimiz küreselleşme ve yenedünya düzeni ise, iktisadi anlamda Pazar ekonomisinin, siyasal anlamda ise liberal demokratik düzenin ve hukuk devletinin bütün dünya yüzeyine yayılması olarak algılanabilir. Ekonomik alanda ulusal ve giderek bölgesel ölçeklerin sınırına dayanan iktisadi aktörler (çok uluslu şirketler) akabinde küresel düzeyde yatırıma düşünmeye başladı. Teknolojik gelişmenin, özellikle iletişim teknolojisinin öncülük ettiği gelişmelere paralel olarak gündeme gelen küreselleşme süreci de böylelikle hız kazanmaya başladı.”⁷⁰

"Kapitalizmin dünya genelinde yayılması jeopolitik alanın sınırlarını fazlasıyla aşmıştır. Bu yayılma, ne bir devletler blokunun bir diğerine göre, ne de bir üretim modelinin bir diğerine göre daha başarılı kabul edilmesine

⁶⁸ DAVUTOĞLUa, a.g.e. s.210

⁶⁹ SMITH, a.g.e. s.XVIII

⁷⁰ ÇİÇEK, Cemil (Makale); “Küreselleşme Süreci ve Türkiye’ye Etkileri”, KARABULUT, a.g.e. s.39

indirgenemez. Bu yayılma, devletler arası bir sistem mantığının yerine ulusötesi bir ağ mantığı koyma eğilimindedir. Artık kürenin sınırlarını zorlamaya başlayan kapitalizmin evrensel yayılışının ifadesi olarak küreselleşme, aynı zamanda ve her şeyden önce, dünya çapında sermaye birikimine engel teşkil eden fiziksel ve hukuki sınırları sarma, delme ve sonunda yok etme sürecidir. Bu anlamda dünya ekonomisi, yalın bir uluslararası ekonomiden çok daha fazla şey demektir." ⁷¹

“Dünyada artık ideolojik anlamda bir bölünmüşlük söz konusu değildi. Bu, tarihin sonu değildi belki, ancak en azından yeni bir çağın başlangıcı olmalıydı;” temelleri II. Dünya Savaşından sonra atılan küreselleşme Çağının...“Bu Yeni dünya düzeninden, *Economia Americana*’dan herkes yarar sağlar gibiydi; gelişmiş ülkelere gelişmemiş ülkelere -altı yıl içerisinde altı katlık bir artışla – daha önce hiç görülmemiş düzeyde bir para akışı söz konusuydu ve on yıl içerisinde dünya ticaret hacmi –yine daha önce hiç görülmemiş biçimde- yüzde 90’ın üzerinde artış gösterdi.” ⁷² Dünyanın ibresi Amerika’nın öncülüğünde küreselleşmeye doğru kayıyordu. ABD elindeki pastanın büyüklüğünün farkındaydı. Fakat açgözlülüğü nedeniyle kısa süre sonra 1991 krizi ile başlayan krizler bu süreci baltaladı. Ardından bu yeni dönemde kaybetmenin veya kaybettirmenin de bir ölçüsü ve bedeli olduğu anlaşıldı. Bir ülke battığında/piyasaları çöktüğünde, bundan bütün dünya etkileniyordu.

“Neoliberal küreselleşme birdenbire mi ortaya çıktı? Önüne geleni silip süpüren ve daha Önce kimsenin, kontrol etmeyi bir kenara bırakın, tahmin bile edemeyeceği tarihsel bir oluşum mu? Hiç de değil. Son 20 yıldır dünya sistemi içindeki en güçlü aktörlerin yaptığı tercihlerin bariz sonucundan başka bir şey değil. ABD’nin bu dünya görüşünün önde gelen temsilcisi olması nedeniyle bu tercihler *Washington Mutabakatı* (*Washington Consensus*, kısaca WC) adı altında özetleniyor. Çoğunlukla ABD tarafından teşvik edilen, uluslararası kurumlar tarafından da cisimleştirilip uygulamaya geçirilen neoliberal doktrinler, dünyanın dört bir köşesinde acımasız metotlarla

⁷¹ ADDA, a.g.e. s.13
⁷² STİGLİTZ, a.g.e. s.3-5

dayatıldı ve 21. yüzyıldaki kolektif servet ve bilgiyle çelişkili bir biçimde akıl almayacak eşitsizliklere yol açtı.”⁷³

“Amerika, dünyanın en güçlü ve başarılı ekonomisi olarak, taklit ediliyor. Ve Amerika, dünyanın en güçlü ülkesi olarak, özellikle uluslar arası ekonomik kurumlar, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası aracılığıyla, devletin ekonomideki rolüne ilişkin belli bir görüşü dayatıyor.”⁷⁴ Joseph E.STİGLİTZ, “90’ların Yükselişi” adlı kitabında bu açgözlülüğü şu şekilde ifade ediyor; “Küreselleşmenin kötü yönetilmesinden başkaları zarar görse de bu durum uzun dönemde Amerika’ya da ağır bedeller getirse de kısa dönemde yarar sağlamış olduk. ABD için iyi olanın dünyanın geri kalanı için iyi olmayabileceği ancak daha da kötüsü dünyanın geri kalanı için kötü olanın ABD için kötü olmayabileceği bir kez daha gözler önüne serildi. ABD’nin dayattığı politikaların 1997-98 küresel mali kriz üzerindeki etkileri azımsanmayacak kadar büyüktür. Bu kriz emtia fiyatlarının düşmesine yol açmıştı. Azalan enflasyon baskıları küresel bir erimenin önüne geçme gerekliliğiyle bir araya gelerek faiz oranlarının düşmesine neden oldu; dünyanın geri kalan bölümü zayıflarken Amerika giderek gücün güçlülüğün kalesi olarak algılanmaya başladı.”⁷⁵ Tabii 90’ların sonuna gelindiğinde dünya ölçeğinde meydana gelen krizler bunun böyle olmadığını ülkelere acı bedeller ödeterek göstermiştir. Asıl sorun 1990’lı yıllarda Finansal piyasaların dünya ölçeğinde yayılması ve ardından meydana gelen krizlerle ortaya çıkmıştır. “1996 yılında Endonezya , Güney Kore, Malezya, Tayland ve Filipinler’e 93 milyar dolarlık sıcak para akmıştı. Ancak 1997’de bu akım bir anda tersine döndü ve bu ülkelere çok kısa zamanda 12 milyar dolar çıktı. Bu sıcak para çıkışı, ciddi bir krize yol açtı. Çin ve Japonya gibi bazı ülkeler, paranın serbestçe değişimine kısıtlamalar koymuşlardı. Avrupa ülkelerinden İrlanda ve Portekiz’de de 1990’ların başına kadar böyle kısıtlamalar vardı.”⁷⁶ Ülkeler bu finansal dünyada kendilerini sağlama almak zorundalar işin kötü tarafı bu sıcak paranın üretimde kullanılamaması ve girdiği ülkeden karla ayrılarak aleyhte bir görüntü vermesidir. Ayrıca bu durumda kabul

⁷³ GEORGE, a.g.e. s.28

⁷⁴ STİGLİTZ, a.g.e. s.XX

⁷⁵ STİGLİTZ, a.g.e. s.203

⁷⁶ GIDDENS, Anthony; The Third Way, Polity Pres, Cambridge,1988 s.149-150 (Akt.) ÖYMEN, a.g.e. s.231

edilemeyecek olan diğ er bir husus da, merkezdeki çok gelişmiş ülkeler için “uygun olanın geri kalan çevre (gelişmekte olan) diye tanımlanan ülkelere dayatılmasıdır. Bu ülkelerin pek azında ulus devletleşmenin tarihi yüzyılı aşar, örgütleşme, uluslaşma daha yenidir ve tam oturmamıştır bile.”⁷⁷

Küreselleşme karşıtı gruplar da bu yeni sistemin yeni aktörleri oldular. Hiç beklenmedik bir anda ve biçimde ortaya çıktılar. “Dünya Ticaret Örgütü (WTO)’nün 1999 yılında Washington, Seattle’de gerçekleşen buluşmasının dünyada Amerika öncülüğünde yeni bir ekonomik açılım başlatacağı düşünül dü; bu süreç, başladığı kentin adını taşıyacak ve daima Clinton yönetiminin küreselleşmeye yaptığı katkıyı hatırlatacaktı.” Fakat dünyadan gelen tepkiler hiçte öyle olmadı. Ciddi protestolar, ardı arkası kesilmeyen eleştirilerle karşılaşıldı; yoksulluk, çevre sorunları ve diğ er tüm adaletsizlikler büyük tepkiler doğurdu. Herkesin olayların farkında olduğu anlaşılımtı. “11 Eylül 2001, küreselleşmenin çok daha karanlık bir yönünü ortaya çıkardı; terörizm de sınırları kolaylıkla aşabiliyordu. Terörizmin kökenleri çok daha karmaşıktı ama, dünyada umutsuzluk ve yüksek işsizlik oranının egemen olduğu birçok bölgenin, terörizm için çok verimli beslenme alanları oluşturduğu da açıktı.”⁷⁸

Küreselleşme dünya ülkelerinin bütünleşmesini sağlıyor; “bu bütünleşme de kaçınılmaz biçimde ortak sorunların çözümünde kolektif hareketi gerektiriyor. Tüm dünya aynı atmosferi paylaşıyor; bu nedenle belli bir ülkedeki emisyonlar diğ er ülkeleri de önemli ölçüde etkileyebiliyor. Bangladeş’te hatta Pasifik Adalarında su baskınlarına yol açabiliyor.” Tabii Amerika gibi ülkelerin bu konulardaki etkisi ve etkinliği daha fazla. Ancak, maalesef, “Örneğin 2001 yılında dünyanın çevre kirliliğine yol açan en büyük ülkesi olan ABD George W. Bush yönetiminde küresel ısınma yoluyla iklim üzerinde hissedilir etkilere neden olan sera gazı emisyonlarını azaltmayı hedefleyen anlaşmadan tek taraflı olarak geri ”⁷⁹ çekilmesi nedeniyle bu tür süreçlerin baltalanması söz konusu olmaktadır. İşin aslına bakılırsa “büyük ülkeler özellikle ABD, Yeni Dünya Düzeni sloganı altında tam bir statükoculuk

77

KAZGAN, a.g.e. s.21

78

STİGLİTZ, a.g.e. s.X - XI

79

STİGLİTZ, a.g.e. s.313

yapmaktadır. Küreselleşme olgusu bu statükoculuğu meşru kılabilmek için kullanılmaktadır. Bu olgunun kaynağını teşkil eden teknolojik devrim ve medya patlaması uluslar arası sistemdeki bu tekelci karar mekanizmasının kararlarını empoze edecek kamuoyunu oluşturmak için kullanılmaktadır.” “Diğer ülkelere mutlak serbest ticaret mekanizması tavsiye ve kimi zaman empoze eden büyük ekonomik güçler, kendi milli menfaatleri için gizli ve açık korumacı yöntemleri sürdürmeye devam edeceklerdir.”⁸⁰

Küreselleşme “sorunların küresel boyutta tartışılması anlamına geliyordu; devletin rolü piyasaların sınırları ekonominin bireyleri ve toplumu nasıl biçimlendirdiği...” Joseph E.STİGLİTZ, “Şu an oyunun kurallarını yazıyoruz; ancak bu kurallar belli ülkelerin, özel çıkarların önemli ölçüde egemen olduğu uluslar arası ekonomik kurumlar tarafından yazılıyor.” Derken bir tezata da dikkat çekiyor; “Amerika sürekli olarak “hukukun üstünlüğü’nden söz etmesine karşın tek taraflı politikalar izleyerek uluslar arası düzeyde hukukun üstünlüğüne karşı bir tavır yansıtıyor. Oyunda küresel kurallardan yana olmakla birlikte Dünya Ticaret Örgütü’nün ya da Uluslar arası Ceza Mahkemesi’nin onun egemenliğini çiğneyebileceğinden kaygı duyuyor. Kısacası sonuçlar kendi isteklerine uygun olduğu sürece hukukun üstünlüğünden yana.”⁸¹ “ABD yönetimlerinin ve yöneticilerinin pek çoğu, ‘demokrasinin erdeminden ve evrenselliğinden’ bahsederken, onların dış politika uygulamaları, yani ‘gerçekler’ farklı olmuştur. ABD’nin bu iki alternatif, yani ‘demokrasi ideali’ ile ‘diğer çıkarlar’ arasında bir tercih yapmak zorunda kaldığında, ikincisini tercih ettiğini gösteren pek çok örnek verilebilir.”⁸²

“Soğuk Savaş döneminde Batılılar Afrika’da Sovyet egemenliğinden korktuğu için Mobutu gibi isimleri desteklemiş, onlara para ve silah sağlamıştı.”⁸³ Sovyetler Birliği’nin çökmesi ile bütün dünya değişiyor. Bu çöküş “neden bütün dünyayı değiştiriyor? Çünkü ikinci dünya savaşından sonra 1945 yılından itibaren bütün dünyada olup biten her şey soğuk savaş

⁸⁰ DAVUTOĞLUa, a.g.e. s.214

⁸¹ STİGLİTZ, a.g.e. s.312

⁸² ÇALIŞ “ve Ark” a.g.e. s..77

⁸³ STİGLİTZ, a.g.e. s.237

mantığına uygun gelişmiş. İkinci dünya savaşı bitince yeni bir savaş başlamış: Soğuk Savaş. Bu savaş bütün dünyayı yeniden biçimlendirmiş. Tabii Türkiye’de olup biten her şey de bu soğuk savaşa uygun. Türkiye’deki Köy Enstitüleri’nin kapatılması da, ezanın Türkçe’den Arapça’ya çevrilmesi de, 12 Mart 1971 darbesi de, 12 Eylül 1980 Darbesi de makro düzeyde soğuk savaşın uzantıları ⁸⁴ olarak görülebilir. En azından bağımsız olduğu değerlendirilemez. Ve Amerika ile Özal döneminde daha da yoğunlaşan ilişkiler...“Türkiye ve ABD’nin ortak çıkarları çerçevesinde kurulan ilişkiler, daha sonra ‘patron-işçi’ ilişkisine dönüşmüştür. Zaman içinde tarafların tehdit algılamaları ve uluslar arası sistemin yapısı değişmesine rağmen, Türk-Amerikan ilişkilerinin temel parametreleri hep aynı kalmıştır.”⁸⁵

ABD uygulamaları nedeniyle hegemonik bir güç haline gelerek, dünya üzerindeki ağırlığını ortaya koyma çabası içine girmiştir. ABD hâlihazır durumda yaşadığı sosyal güvenlik, gelir dağılımı, sağlık sigorta sistemi ve dış borçlar konularındaki problemlere rağmen ekonomik, teknolojik ve askeri bakımdan en büyük ve en güçlü ülkedir. Çin, ABD ve Avrupa için orta vadede büyüyen ekonomilerinin sürdürülebilirliği için fırsat olarak algılsa da, uzun vadede ciddi sıkıntılara sebebiyet verecek büyük bir gelişme trendini yakalamış durumdadır.

Dünya, iki aktörlü görünüm ve durumunu kaybetmiş, ABD ve Rusya etrafına toplanan ülkeler inisiyatiflerini ellerine almış, ortaya çıkan yeni oluşumlar, yapılar, örgütlenmeler dünyayı karar vericiler bağlamında zenginleştirmiştir. NGO (Hükümet Dışı Organizasyonlar), ÇUŞ (Çok Uluslu Şirketler), Bölgesel Organizasyonlar önemleri artarak gelişen aktörler olarak karşımıza çıkmıştır.

“1990’ların sonunda dünya ekonomisinin sistemik bozukluğu kendini hissettirmeye başlamıştır. Asya ekonomik krizi, Rusya krizi, Latin Amerika krizi, Türkiye krizi düzenlenmiş uluslar arası finansal pazarların kriz doğurduğunu ve bu krizlerin devrevi olduğunu göstermiştir. Özelleştirme ve

⁸⁴ KONGAR, a.g.e. s.19
⁸⁵ ÇALIŞ “ve Ark” a.g.e. s.78

Pazar yönlü çözümler pek geçerli olmamaktadır.”⁸⁶ “Doğu Asya ekonomik krizi, ekonomik küreselleşmenin “vaatlerine ” ciddi bir darbe indirdi. Küresel yöneticiler ve finans dünyasının kilit isimleri, ilk kez, sistemin hiç de iddia edildiği gibi işlemediğini kabul etmeye başladılar. Küresel ekonomi kimsenin hayal edemediği kadar kırılğan, dolayısıyla da patlamaya hazırdı. Bölge yavaş yavaş toparlanırken, dünya çapında bir sürü insan daha kafasını kaşıyıp küreselleşmenin artı ve eksilerini sorgulamaya başlamıştı.”⁸⁷

Asya ülkeleri dünyanın yükselen yeni trendi olarak özellikle Avrupa ve Amerika'ya kafa tutabilecek boyutta bir ekonomik hamleye kalkmışlardır. Dünyada meydana gelen finansal krizlerden çok az zararla kurtulmayı başaran bu ülkeler “Asya Mucizesi” nin mimarı olmuşlardır. Özellikle soğuk savaş sonrası dünya dengelerinin henüz tam olarak yerine oturmadığı günümüzde ciddi bir rekabet potansiyeli ile karşı karşıya olduğu bir gerçektir. Asya krizinden etkilenmeyen ülkeler IMF/ABD uygulamayan kendi politikalarına inanan ülkeler oldu. “Çin genişlemeci maliye ve para politikalarıyla daralmanın önüne geçti; bu yaklaşım Hazine ve IMF tarafından bölgede uygulanması önerilen politikanın tam tersiydi. En kısa süreli ve yüzeysel ekonomik daralmayı yaşayan ülke Malezya oldu. Oysa ABD hazinesi IMF ve diğerleri onu acımasızca eleştirmişti. Malezya kendi rotasını izleyerek ABD Hazinesi/IMF reçetelerini uygulayanlardan çok daha küçük bir borçla karşı karşıya kaldı. Sermaye kontrolleriyle her yerde tefeci düzeylerine çıkan yüksek faiz oranlarını engellemeyi başardı. Daha düşük faiz oranları sayesinde daha az iflas yaşandı ve Malezya bankaları da daha az sorunla karşı karşıya kaldı. Kore de ise tam tersi şirketlerin yüzde 50'si felakete sürüklendi; hatta Endonezya da bu oran yaklaşık yüzde 75 oldu.”⁸⁸

Ulus devletlerin ulusal benlikleri tartışma konusu edilir olmuştur. Bundaki temel gaye ulus devletleri yıpratmaktır. Ulus devlet kavramı küresel aktörler için bir problem niteliği taşımaktadır. Çünkü ulus devletler milletlerinin menfaatini gözeterek küresel menfaat peşinde koşanlara karşı bir direnç noktasını temsil etmektedirler. Paul F. Kennedy 'e göre ulusal sınırlar

⁸⁶ KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”, KARABULUT, a.g.e. s.34
⁸⁷ ELLWOOD, a.g.e. s.23
⁸⁸ STİGLITZ, a.g.e. s.217

kalkmıyor. Aslında daha büyük ulusal birimler şeklinde sınırlar yeniden çiziliyor. Örneğin AB (Avrupa Birliği), NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) ve APEC (Pasifik Ülkeleri Ekonomik İşbirliği) gibi bloklar bir yandan küreselleşmeden söz ederken, diğer yandan dışa karşı koruyucu önlemler alıyorlar. Sermayenin günümüzde baş döndürücü bir hızla dolaşımı ise büyük firmaların yatırım yapmalarından ya da mal satışlarından değil, çoğunlukla spekülasyondan kaynaklanıyor.⁸⁹

Hindistan bilgi teknolojilerinde kendisini kanıtlayarak yaptığı sıçrama ile adından söz ettirmiştir. Önümüzdeki dönemde, Hindistan, elinde bulundurduğu nükleer nitelikli silahlar ve ABD'nin Çin'in güçlenmesine karşı dengeleyici bir unsur olarak yakınlaşması gibi faktörlerin de etkisiyle önemli bir küresel potansiyel olarak varlığını devam ettireceğe benzemektedir. Brezilya'da IMF yardımlarından sonra bu kuruma olan borcunu ödeyerek şu an adından söz ettiren bir güç olmayı başarmış gözükmektedir. Kısaca Rusya'nın çöküşü ile birlikte yeni bir olgu olarak ortaya çıkan "küreselleşme günümüzde tek başına giden bir hareket olmayıp siyasal düzlemde çok farklı dönüşümleri peşinden sürüklemekte eski iki kutuplu dünyanın yerini çok değişik bir yapılanma almakta."⁹⁰

"Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra hakim uluslararası sistem halini alan küreselleşme, jeopolitiği öncekinden çok farklı bir çerçeveye oturttu. Her ne kadar jeopolitiği sona erdirmiş olmasa da, küreselleşme sisteminin bazı temel açılardan etkili olmadığını sanmak düpedüz aptallıktır. Her şeyden önce, küreselleşme sisteminde bütün dünyanın siyah ve beyaz karelere bölüdüğü satranç tahtası artık yoktur. Sovyetler Birliği çöktüğü için artık siyah taşlar yoktur, bu yüzden beyaz taşlar da yoktur. "Onlarınkiler" yoktur, bu yüzden "bizimkiler" de yoktur. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın her bölgesel çatışmayı küresel bir çatışmaya dönüştüren içsel teşvik unsuru ortadan kalkmıştır."⁹¹

"Küreselleşme mal, hizmet ve sermayenin sınırlar arasında özgür dolaşımından öte bir anlam taşıyor. Küreselleşme düşüncelerin de hızlı hareket etmesini gerektiriyor."⁹² Dünya çapında etkilere sahip tezler/anti-tezler kendilerine yer buluyor. Ve bunlara hızla müdahale etmek

⁸⁹ KENNEDY, a.g.e. s.17-19

⁹⁰ KAZGAN, a.g.e. s.149

⁹¹ FRIEDMANb, a.g.e. s.257-258

⁹² STİGLITZ, a.g.e. s.XV

gerekebiliyor. 11 EYLÜL 2001' den sonra sürekli tekrarlanan TOYNBEE tarafından ortaya atılan "Meydan Okuma ve Cevap Verme" ve HUNTINGTON'ın "Medeniyetler Çatışması" tezleri kibirli tezlerdir. Batı dışındaki diğer kültürlerin katkılarını hiçe saymaktadırlar. Bu tezlerin ismarlama tezler olduğu ve dünya barışına katkı sağlamayacağı da bir gerçektir. "Hakim Batı medeniyetinin içine girmiş olduğu kriz süreci, bu medeniyetin dinamikleri içinde küreselleşmenin alt yapısını dokuyacak herhangi bir değer sisteminin ortaya çıkmasını imkansızlaştırmaktadır."⁹³

Birbirini izleyen iki savaşın sonuçları devletlerin ders almış olmasını sağlamış gibi gözükse de dünyadaki belirsizlikler, güvenlik endişeleri ve bunların sonucunda nicelik olarak olmasa da nitelik olarak ciddi etkilere sahip bir silahlanma potansiyelinin varlığı (nükleer denemeler, kimyasal silahlar, elektromanyetik etki bombaları, lazer silahları, uzay silahları vs..) endişe içinde olmayı gerektirmektedir.

Dünya üzerindeki savaşın boyutu değişmekle beraber, karşılıklı büyük çatışmalar dışındaki tüm savaş argümanları (finansal krizler, turuncu devrim, iç çatışmaları destekleme, ülkeleri uluslar arası ortamdan soyutlama, ambargolar vb...) daha sinsi temeller üzerine inşa edilmiş bir biçimde hayatiyetini devam ettirmektedir. Ayrıca mükemmel olduğu düşünülen "dünya'nın en zengin ülkesinde, birçok yoksulun hala temel sağlık hizmetlerinden yoksun kalması, Amerika'nın bazı bölgelerindeki çocuk ölüm oranlarının kimi geri kalmış ülkelere bile yüksek olması insafsızlıktır."⁹⁴

Küreselleşmeden kaynaklanan değişim, bir paradigma değişimi olarak algılanabilir. Temeldeki değişimlerin çok hızlı olmadığı açıktır. Değişim sürecini zamanında ve yeterince algılamayan toplumlar, maalesef sadece değişim sürecinin sonucunu seyretmekle yetineceklerdir. Bugünü anlamak, geleceğe hazırlanmak için günümüzü doğru bir şekilde algılayabilmek, geleceğe yönelik öngörü yeteneğimizi ise sağlıklı bir şekilde geliştirmek gerekir. Geleceği tahmin etmenin en sağlıklı yolunun onu gerçekleştirmek

⁹³ DAVUTOĞLUa, a.g.e. s.215
⁹⁴ STİGLITZ, a.g.e. s.295

olduğu unutulmamalıdır. Burada önemli olanın o güce sahip olunması ya da olunmaması gerçeğidir.

“Küreselleşme çağının devletler arası savaşların değil, iç savaşların çağı olması güçlü bir olasılık. Bu yeni iç savaşlarda taraflar Amerikan yanlısı ve Sovyet yanlısı diye, hatta geleneksel sol ve geleneksel sağ diye de bölünmeyecek. Hayır, bu savaşlar küreselleşme yanlıları ile küreselleşme karşıtları arasında, her toplumdaki küreselciler ile yerelciler arasında, yeni sistemin getirdiği değişimden yarar sağlayanlar ile ona yetişemediklerini hissedenler arasında geçecek. Bugün İran'a, Çin'e, Endonezya'ya, Brezilya'ya, Hindistan'a ve Rusya'ya bakarsanız, küreselleşme sisteminden yararlanacak becerilere, yeteneğe, kaynaklara ve yatkinliğe sahip olanlar ile olmayanlar arasında olağanüstü gerilimler yaşandığını görürsünüz. Bu yüzden insanlar bana işimi sorduğunda bazen şöyle cevap veriyorum: "The New York Times'ın dış haberler yazarlığını yapıyorum ve ülkelerin içinde kazananlar ile kaybedenler arasındaki savaşları izliyorum." Çünkü bu savaşlar ve doğurdıkları sonuçlar—ister Endonezya'da ister Rusya'da ister Brezilya'da olsun—şimdilerde uluslararası ilişkileri ülkeler arasında yaşanan savaşlardan çok daha fazla etkiliyor.”⁹⁵

Küresel “devrim eski geleneklerin ve dini değerlerin çöküşüne de yol açtı ve pek çok kişiyi pratiklerle inançları eski bağlamlarından ayırmak ve ötekilerin farklılığını (diğer kültürler, halklar, öteki yaşam biçimleri) kendi imgeleri ve toplumsal ilişkilerinin içine katmak zorunda bıraktı.”⁹⁶ Küresel devrimle her türlü sınırın ortadan kalktığı ve her şeyin metaların, emeğin, insanların serbestçe dolaşabildiği dünyamızda düşmanlıkları bırakmanın zamanı geldi belkide.

“Yirminci yüzyıl, dünya kültür tarihinde eşine az rastlanır bir dönem olarak belirmekte.' İnsanoğlu, en sonunda, bir parça güvenirlikle kesin bir biçimde tanımlanmış sınırlarla ayrılan parçalardan oluşan bir kültürel mozaik olarak görülebilecek bu dünyaya veda etmekte. Kültür içindeki trafiğin giderek artmasından, anlam sistemlerinin ve simgesel biçimlerin geniş ölçekli aktarımından dolayı dünya, sömürgeciliğin yükseliş döneminde olduğu gibi sadece siyasal ve ekonomik anlamlarda değil, aynı zamanda kültürel yapılanması çerçevesinde de giderek tek bir mekân haline gelmekte; sürekli

⁹⁵ FRIEDMANb, a.g.e. s.271

⁹⁶ SMITH, a.g.e. s.XVI

kültürel karşılıklı etkileşim ve mübadelenin küresel bir bütünleşmesi ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu dünya eşitlikçi bir küresel köy değildir. Karşı karşıya olduğumuz şey, oldukça katı bir biçimde yapılanmış bir merkez ve çevre bakışimsızlığıdır. Kültürel akış açısından dışarıda, uzak topraklarda olan çevre, anlamın ve anlamlı yapının aktarıcısından çok alıcısıdır. Her ne kadar, karşıt örneklerden bahsetmek istesek de, ortamda bir değişiklik olmadığı sürece kültürel akış ilişkisinin merkezin lehine dengesiz olduğu sonucundan başka bir sonuca ulaşmamız oldukça zor.”⁹⁷

Değişimin anahtarı ülkeyi yönetenlerin elindedir. Her ne kadar günlük hayatımıza giren yenilikler sıradan ve olağan gibi gözükse de aslında bunlar, devletin ortak olduğu bazı uluslar arası anlaşmaların, resmi / gayri resmi kabullenmelerin bir iradenin sonucudur. Devlet her alanda kendisini fazlasıyla hissettiren rekabete karşı kayıtsız kalmamak, küresel ortamın bir parçası olmak için gerekli zemini hazırlamak zorundadır.

“Bir Çin atasözü şöyle der; rüzgâr esmeye başlayınca aptallar duvar örer, akıllılar ise yer değirmeni yapar. Duvar örmekle belki rüzgârın etkisinden korunursunuz, ancak rüzgardan yararlanma fırsatını da kaçırsınız.”⁹⁸ Türkiye gerek Avrupa Birliği gerekse Amerika ile Cumhuriyetin kuruluşundan beri dirsek temasında olmuş, dünyanın gidişatı karşısında kayıtsız kalmamak için her türlü gelişmeyi öncelikle bölgesel düzeyde olmak üzere takip etmiştir. Fakat asıl Küreselleşmeye entegrasyon süreci 1980’lerden itibaren başlayarak günümüze kadar gelmiştir. Bugün son geldiğimiz noktada Avrupa Birliğine adaylık süreci söz konusu olmuştur.

⁹⁷

KING, a.g.e. s.139 bkz. Ulf Hannerz makalesi: Çevre Kültür Senaryoları.

⁹⁸

ÇİÇEK, Cemil (Makale); “Küreselleşme Süreci ve Türkiye’ye Etkileri”, KARABULUT, a.g.e. s.45

1.2. YÖNLENDİREN KONTROL EDEN UNSURLAR

Küreselleşmeyi yönlendiren belirli ülkelerin, unsurların, grupların olduğu bir gerçektir. Bu anlamda aktör sayısının giderek arttığı, dünya üzerinde iki kutuplu dünya düzeninden sonra özellikle ciddi bir kutupsuzluk yaşandığı, ülkelerin bu durumda kendilerini, Ekonomik, Siyasi ve Askeri anlamda tek başlarına kalmış şekilde buldukları değerlendirilmektedir. Bu kapsamda 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin tek tarafı olarak herhangi bir kuruluşun onayını almadan ülkelere savaş açabileceğini belirtmesi özellikle dikkate değerdir. II. Dünya Savaşından sonra birçok uluslararası kuruluş ortaya çıkmıştır. Devletlerin aralarındaki ilişkileri düzenlerken artık dikkat etmeleri gereken, çıkarlarını aynı anda birçok boyutta tehdit edebilecek, uluslar üstü yapılanmalar/kuruluşları da göz önüne almaları şart olmuştur.

Dünya barışının tesisi için 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) örgütü kurulmuştur. Onca acı tecrübeden sonra uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi için BM örgütü altında çeşitli kuruluşlar oluşturulmuştur. Üye devletler böylece ekonomik, siyasi ve askeri sorunları çözmek amacıyla, Genel Kurul, Uluslar arası Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal Meclisi, Güvenlik Konseyi ve Uluslar arası İşbirliği Örgütlerini muhatap alacaklardır. Ülkelerin parasal sıkıntılarını çözmek ve ticari ilişkileri ayarlamak üzere Uluslar arası Para Fonu (İMF) 1944 yılında, ardından Dünya Bankası, Uluslar arası Ticaret Örgütü (1948), GATT (Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması) oluşturulmuştur. Bunların ardından 1995 yılında da DTÖ kurulmuştur. "II. Dünya Savaşı sonrasında küresel finans sistemini yönetmek üzere Uluslar arası Para Fonu'nun kurulmasına benzer biçimde DTÖ'nün oluşumu da uluslar arası ticarete oyunun kurallarını etkin kılmayı hedefliyordu. Böyle bir örgüt yarım yüzyıldır hayal ediliyordu. DTÖ'nün oluşumuyla mal ve hizmetler üzerindeki ticari kotaların azaltılması uluslar arası düzeyde patent ve telif haklarının korunması ve genel olarak ticaretin liberalizasyonu konularında önemli adımlar atıldı."⁹⁹ Dünya Bankası, IMF, BM ve ona bağlı örgütlere koşulları yerine getiren OECD dışındaki tüm ülkeler

⁹⁹

STİGLITZ, a.g.e. s.202

üye olabiliyor. “Sadece OECD son yıllara kadar en yüksek gelirli, Merkez’e (Gelişmiş Ülkeler) dahil olan 17 ülkeyi kapsıyordu; alt-orta gelirli sınıftan sadece Türkiye OECD üyesiydi. Ancak son yıllarda üst orta gelirli, Merkeze (Gelişmiş Ülkelere) yakınlığı olan bazı ülkeler ve doğu blokunun dağılmasıyla serbestleşen ülkeler bu zenginler klübüne girebildiler.”¹⁰⁰

“İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda küresel ticareti yönetmek üzere belirlenen kurallar sistemi bu dönemde çöktü. 1944'te Bretton Woods'da üzerinde anlaşılan sabit döviz kuru rejimi, dünyaya 25 yıl süren, istikrarlı sayılabilecek bir ekonomik büyüme sağladı. Ancak, 1980'lerin başlarında İngiltere ve ABD'de serbest piyasa taraftarı köktenci hükümetlerin sahneye çıkışı ve daha sonra eski Sovyetler Birliği'nde kumanda ekonomisinin çökmesiyle durum değişti. İngiltere'de Thatcher, ABD'de Ronald Reagan “ Türkiye’de Özal “yönetimlerinin benimsedikleri ekonomik gelişme formülü, devletin düzenleyici rolünde müthiş bir azalma gerektiriyordu. Hükümet, şirket yöneticileri ve parayı yönetenlerin ardında ikincil bir konuma çekilecekti. Buradaki temel felsefe, şirketlerin, maliyetleri asgariye indirmek ve yatırımcıların kazancını azamiye çıkarmak için faaliyetlerini dünyada nereye isterlerse oraya kaydırmakta serbest olmaları gerektiği şeklindeydi. Serbest ticaret, kösteklenmemiş yatırım, deregülasyon, denk bütçe, düşük enflasyon ve kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi, ulusal refaha giden altı aşamalı bir plan olarak göklere çıkarıldı.”¹⁰¹

IMF ve Dünya Bankası ; II.Dünya Savaşı'nın “bitmesine ramak kala, 1944 yılında, New Hampshire eyaletinin Bretton Woods şehrindeki bir konferansta doğdular. Kuruluşları İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes ve onun Amerika'daki muadili Harry Dexter White tarafından planlandı. Bu yüzden Banka ve Fon zaman zaman "Bretton Woods Kuruluşları" ya da "Keynes İkizleri" olarak adlandırılıyor. Resmi adı "Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası" olan Dünya Bankası'nın kuruluş sebebi savaşta yıpranmış olan Avrupa'yı bir an önce ayağa dikmekti. Banka savaşta zarar görmüş Avrupa ülkelerinin altyapısının tamiri için borç veriyordu.”¹⁰²

¹⁰⁰ KAZGAN, a.g.e. s.55

¹⁰¹ ELLWOOD, a.g.e.19-20

¹⁰² GEORGE, a.g.e. s.59

Bretton Woods Konferansı, Keynes'in küresel bir merkez bankasının idaresinde bir dünya "rezerv parası" oluşturma önerisini reddetti. Keynes bunun, ticaret açıklarını finanse etmek için ticaret fazlalarını otomatik olarak devreye sokarak daha dengeli ve adil bir dünya ekonomisi yaratacağına inanıyordu. Ne var ki bu çözüm dünyanın ekonomik güç merkezi rolünü üstlenmeye can atan ABD'nin çıkarlarına uygun değildi. Konferans Amerikan dolarının uluslararası para olduğu, malların serbest dolaşımına dayanan bir sistemi tercih etti. Dolar altına bağlandı ve altının fiyatı, onsu (28g) 35 dolar olarak sabittendi. Böylece dolar "altın kadar değerli" hale geldi ve bir çırpıda uluslararası döviz piyasalarının belirleyici döviz oldu.¹⁰³ "Banka'nın işlevi geçici "ödemeler dengesi" yaşayan, yani paraları tükendiği için dünya ticaretinin dışında kalma tehlikesi içindeki ülkelere borç vermektir. Başlangıçta her iki kuruluşun da bu ülkelerin işlerine karışmak, ulusal politikaları belirlemek ve borçlan politik reçetelerinin uygulanması şartına bağlamak gibi bir işlevi yoktu."¹⁰⁴ "IMF Bretton Woods Para Sistemi'nin çöküp, ABD dolarının altın standardından ayrılmasını izleyerek Dünya Bankası ise"¹⁰⁵ Avrupa'nın yeniden inşası tamamlanınca kredi veren kurumlar haline geldiler. Bu kurumların vereceği para doğal olarak "zengin ülkelerin yaptığı katkılar sonucunda toplandı. Oylamalardaki "bir dolar bir oy" mantığı da bu dengesizliğin bir yansımasıydı. Mesela ABD, Fon'daki her kararı (kararların kabul edilmesi için %85 çoğunluğa ihtiyaç var) durdurabilecek güce sahip."¹⁰⁶ Günümüzde bu örgütlerde halen "parayı veren düdüğü çalar ilkesi geçerlidir." Parayı şu anda Amerika vermektedir. "Nedeni IMF'nin olağan kredi kaynaklarının kendi çıkardığı SDR ve başlıca ülkelerin kotaları karşılığı yatırdığı paralarından oluşmasıdır; bu paralar da zaten SDR'nin bileşimine giren paralardır. Ayrıca olağan kaynakları na ek olarak IMF yeni kaynaklara ihtiyaç duyarsa bunu sağlayacak olan yine anlaşmaya bağlı olarak G-7 ülkeleri ve bunlara ek diğer birkaç sanayileşmiş ülke ya da yine bu ülkelerin yönetimindeki uluslar arası mali kurumlardır."¹⁰⁷

¹⁰³ ELLWOOD, a.g.e. s.27
¹⁰⁴ GEORGE, a.g.e. s.60
¹⁰⁵ KAZGAN, a.g.e. s.113
¹⁰⁶ GEORGE, a.g.e. s.60
¹⁰⁷ KAZGAN, a.g.e. s.115

Uluslararası ilişkilerde 'devletler' önemli aktörler olarak pozisyonlarını korumakla beraber çağdaş uluslararası ilişkiler bilimcileri devlet dışı aktörlerin varlığında da hemfikirdirler. "Bu devlet dışı aktörlerin hangileri olduğu, devletlerle rekabet edebilecek düzeyde olup olmadıkları hep bir tartışma konusu olmasına karşın, üzerinde tartışılmayacak husus, bu aktörlerin hepsinin aynı etki etme kapasitesine, bir başka deyişle güce sahip olamayacaklarındadır. Sistemdeki bütün devletleri aynı kefeye koymak ve hepsini aktör olarak kabul etmek nasıl yanlış sonuçlar doğuruyorsa yerel, bir ticari işletme ile Exxon' u mukayese etmek ya da küçük çaplı bir sosyal örgütlenmeyi Dünya Siyonist Örgütü ile karşılaştırmak da aynı yanlışları getirecektir. Bu açıdan söylenmesi gereken şey kanımca global sistemin aktör rolü oynayabilecek kapasitedeki bazı devletler, örgütler, şirketler, bankalar türünden birimlerce şekillendiğidir."¹⁰⁸

Dünya Bankası 200'e yakın ülkenin " üye olduğu bir kuruluş olmasına karşın, Avrupa ve ABD büyük oy çoğunluğuna sahip ve aralarında Dünya Bankası başkanının her zaman Amerikalı, IMF başkanının da her zaman Avrupalı olması konusunda anlaşmış durumdadır."¹⁰⁹

21 yy.da AB, AGİT, NAFTA, APEC ve NATO gibi kuruluşlar bölgesel entegrasyonlar olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kuruluşlar ekonomik ve güvenlik konuları gözetilerek kurulmuş olmakla beraber önümüzdeki yıllarda dünyanın bölgeselleşme yolunda daha nitelikli ve derinliğine işbirliklerine gireceği kesin gözükmektedir. Ayrıca burada dikkat çekilmesi gereken bir konuda bu bölgesel ittifaklarında zamanla küresel, tek dünyanın alt birimleri olma yolunda hızla ilerlemeleridir. Bölgesel entegrasyonlara en iyi örnek olarak Clinton'un başarısını gösterebiliriz: "Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesini yaratarak ABD'yi Meksika ve Kanada'yla dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesinde buluşturdu; bu buluşma 420 milyon insan ve toplam 11.8 trilyon dolar gayrisafi yurtiçi hasıla anlamına geliyordu."¹¹⁰

¹⁰⁸ ARIBOĞAN, Deniz Ülke, Globalleşme Senaryosunun Aktörleri Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi,

<http://www.turkab.net/kure/kureinx.htm>

¹⁰⁹ STİGLİTZ, a.g.e. s. 353

¹¹⁰ STİGLİTZ, a.g.e. s. 202

Yeri gelmişken önemli küresel etkiye sahip teşkilatlardan, OECD ve G-8 den de bahsedelim. "OECD zengin ülkeler kulübü. Başta "Marshall Planı"nın işletilmesi için kurulan OECD, daha sonra kendini istatistik ve inceleme konusu üreten bir atölyeye dönüştürdü. Çok Taraflı Yatırım Anlaşmasının (MAI) müzakereleri de bu örgüt bünyesinde yapıldı. MAI, hayata geçirilseydi ulusötesi şirketlere inanılmaz haklar sağlayacak, devletleri onların talepleri doğrultusunda hareket etmeye zorlayacaktı. G-8 ya da en zengin ve güçlü ülkelerin grubu, önce G-5'ti, sonra G-7 oldu; son olarak da Rusya'nın katılımıyla artık G-8 olarak tanınıyor. Diğer ülkeler Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD'den oluşuyor. 1975 yılında Valéry Giscard d'Estaing tarafından başlatılan ve Château de Rambouillet'de "şömine sohbeti" gibi masum bir isimle anılan bu toplantılar kolektif endişeler üzerine konuşmak, Batı'nın para birimleri hakkındaki problemleri ve OPEC petrol zammı krizi gibi konuları tartışmak amacını taşıyordu."¹¹¹

"Büyük kazançlar elde etme peşindeki offshore yatırımcılar bölgeye dolar akıttıkça, yabancı yatırım bolluğuna dayanan olağanüstü büyüme oranları gerçekleşiyordu. 1996'da Doğu Asya'ya yıllık sermaye girişi neredeyse 100 milyar dolardı. Ancak, paranın çoğu ya riskli gayrimenkul yatırımlarına aktı ya da yerel borsaya girerek hisse fiyatlarını değerlerinin çok ötesinde şişirdi. Asya "mucizesinin" teklemeye başladığı ilk ülke olan Tayland'da gayrimenkule yapılan aşırı yatırım, piyasayı 20 milyar dolar değerinde satılmayan yeni mülke boğdu. Sonra iskambilden kule çöktü. Yabancı yatırımcılar, milyarlarca dolar borç verdikleri Tayland mali kurumlarının borçlarını geri ödeyemediklerini fark etmeye başladılar. Kârların azalması tehlikesinden ve gayrimenkul piyasasındaki durgunluktan korkan yatırımcılar, Önce yavaş yavaş, daha sonra panik halinde, verdikleri borçların ödenmesini istediler ve yatırımlarını nakde çevirdiler. Bunu izleyen 12 ay içinde bütün bölgeden toplam 105 milyar dolar çıktı. Bu tutar, gelişmelerden en fazla etkilenen ülkelerin -Endonezya, Filipinler, Güney Kore, Tayland ve Malezya yurtiçi hasılasının %11'ine eşitti.⁴ Sermaye üzerindeki her türlü kontrolden vazgeçmiş olan Asya hükümetlerinin, bu büyük çaplı fon kaybını durdurmak için yapabilecekleri bir şey yoktu. İroniktir ki, krizden hemen önce kaleme

111

GEORGE, a.g.e. s.68-69

alınmış olan IMF'nin 1997 *Yıllık Rapor'u* Tayland'ı "dikkate değer ekonomik performansı" ve "sağlam makroekonomik politikaları istikrarla uygulamasıyla diğer bölge ülkelerinden ayırıyordu." ¹¹² "Belli başlı yükselen piyasalar arasında kriz yaşamayanlar sadece Çin ve Hindistan'dı; çünkü sermaye piyasalarının liberalizasyonuna ilişkin IMF/Hazine önerisini dinlememişlerdi."¹¹³ Bu da ayrıca dikkate değerdir.

"Günümüzün küreselleşme süreci 50 ya da 100 yıl öncesine göre oldukça farklı. Dünya geçen yüzyılda, küresel ekonominin niteliğini ve bunun insanlar ve doğa üzerindeki etkilerini tamamen farklılaştıran değişimler yaşadı. Döviz spekülörü George Soros gibi önde gelen kapitalistler bile, çağdaş küresel ekonomideki gidişatın altında yatan olumsuz değerlere ilişkin kuşkularım dile getirdiler. "Bugün toplumumuza egemen olan bir inanç varsa," diye yazıyor Soros, "bu, piyasanın büyümesine olan inançtır. Bırakınız yapsınlarca kapitalizm öğretisi, ortak faydanın en iyi şekilde, herkesin kendi çıkarını düşünmesiyle gerçekleşeceğini söyler... Ne düşüneceklerinden emin olmayan insanlar, giderek parayı değer kistası olarak kabulleniyorlar... başarı kültürü, ilkelere bağlılığın yerini aldı. Toplumun çıpası yerinden çıktı."¹¹⁴

Bu yüzyılda "güç" adresini bulmuştur. Hegemonyasının sınırları bu yüzyılda kendisini göstermekte olan hiper-süper tartışmalarının odağında olan kaç ülke var? Amerika'dan başka. Bu yüzyılda tek başına hiçbir ülke hiçbir şey yapamaz. Çünkü gerçekten insanlar giderek birbirlerine daha bağımlı hale gelmektedirler. Belki Atlantik ötesinden gelen kabloları kesmek akıllıca görünüyor. Fakat dünya da ortaya çıkacak yeni aktörlerin Amerika'dan daha iyi olacağına garanti yok. Burada gücün kanunu geçerliliğini korumaktadır. Dünya ekonomisine ilişkin kararları, başını ABD'nin çektiği merkezdeki Japonya, Almanya Fransa, İngiltere, Kanada ve İtalya'dan oluşan G-7 diye bilinen ülkeler tarafından (sonradan Rusya'nın eklenmesiyle G-8) alınmaktadır. Dünya ekonomisinin başlıca aktörleri ise çoğu zaman uluslararası kuruluşları ve hükümetleri de peşlerinden sürükleyen sayıları 500 civarında olan Çokuluslu Şirketler (ÇUŞ)'dir. Bugünkü ekonomik yapıda, gelişmiş ülkelerin ve ÇUŞ'lerin etken, az gelişmiş ülkelerin ise edilgen konumda olduğu görülmektedir.¹¹⁵

¹¹² ELLWOOD, a.g.e. s.22

¹¹³ STİGLITZ, a.g.e.s. 352

¹¹⁴ ELLWOOD, a.g.e. s.17

¹¹⁵ YIKILMAZ, Necla; Yeni dünya düzeni ve çevre, <http://www.w3.org/TR/REC-html40>>

Joseph E. STİGLİTZ, “90’LARIN YÜKSELİŞİ” adlı kitabında “Amerika, istekleri hemen kabul edilmezse Çin, Japonya, Kore, Hindistan ve diğer birçok ülkeye karşı belli vergiler dayatarak ticaret kararlarını tehdit ediyordu; Dünya Ticaret Örgütü-DTÖ kanallarını bile izlemeksizin çoğunlukla hem savcı, hem yargıç hem de jüri oluyorduk.” Diyerek kendi ülkesinin dünyadaki hegemonik tavrına dikkat çekmektedir. Bunu yaparken diğer ülkelerin Amerika’ya olan güvenleri de gözetiliyordu. Ama burada aslında kendi çıkarlarına kılıf uyduruyorlardı. STİGLİTZ, devamında “istediğimizi haklı çıkaracak bir söyleme gereksinim duyduğumuzda serbest piyasalardan söz ediyorduk; ancak serbest piyasalar Amerikan şirketlerini dezavantajlı konuma sürükler görüldüğünde “ticaret yönetimi”nden ya da “adil ticaret”ten dem vurmaya başlıyorduk.”¹¹⁶ diyerek bu duruma da açıklık getirmektedir. Kısaca Amerika Hegemonyası doğrultusunda IMF, Dünya Bankası ve Çokuluslu Şirketler gibi küresel aktörleri kullanmaktadır.

Genel görüş, “uluslararası düzenin, devletlerin gücü ve çıkarları etrafında oluşabileceği ve özellikle Büyük Güçlerin düzeni sağlayacakları yönünde olmuştur. Oysa, büyük güçler taraflı olduklarında hiçbir sorunun çözülmediği görülmüştür. Soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği’nin kullandığı vetolar uluslar arası ortamı kaosa sürüklemiştir. Günümüzde tek süper güç olarak ortaya çıkan Amerika’nın Ortadoğu’da Filistin-İsrail çatışmasındaki tutumu, terörist devlet olarak kabul ettiği ülkelere uyguladığı baskılar bu çözümsüzlüğün örnekleridir.”¹¹⁷

“Küreselleşmenin dünyanın yoksul ülkelerine yarar sağlayacak doğru bir güç olup olamayacağı değil hiç kuşkusuz olabilecektir. Ancak iyi yönetilmesi gerekiyor ve ne yazık ki çoğunlukla iyi yönetilmiyor.”¹¹⁸ “Maalesef, Hindistan Ticaret Bakanı, Kamal Nath’ın vurguladığı gibi Dünya Ticaret Örgütü müzakereleri Kalkınma Raundu değilde bir ‘Pazara Giriş Raundu’ olma tehdidi altındadır. Gelişmekte Olan Ükelere kendi ekonomilerinin tüm sektörlerini dünyaya açma konusunda baskı yapılıyor. Aynı zamanda zengin ekonomiler hala Gelişmekte Olan Ükelerin yarar sağlayabileceği alanlarda

¹¹⁶ STİGLİTZ, a.g.e. s. 232

¹¹⁷ KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”, KARABULUT, a.g.e. s.27

¹¹⁸ STİGLİTZ, a.g.e. s. 203

özellikle Tarım ve İşgücü hareketi konularında serbestleşmeye ciddi anlamda karşıdrlar.”¹¹⁹ Önemli olan öncelikle bunu iyi bilmektir.

“21. yüzyıla girilirken dünya siyaset sahnesinin aktörleri türdeş olmayan karakterler tarafından oluşturulurken, sistem içinde rol oynayabilmek de tıpkı tarihin ilk dönemlerinden bu yana olduğu gibi "güç" sahibi olma kriteriyle açıklanmaktadır. çünkü "global sistem", birimleri arasında karmaşık ama bir yandan da düzenli ilişkiler bulunan devingen bir bütündür. Birimler arasındaki ilişkiler sürekli dengesini kaybedip yenilenmesine ve yeni dengeler ortaya çıkmasına karşın, bu bozulma ve yeniden şekillenme oluşumlarında da bir düzenlilik vardır. Bir başka deyişle bu sistem, durmadan 'yükselen', 'gerileyen', 'doğan' ve 'yok olan' unsurları bir arada bulunduran ve her biriyle bir başlangıç yaşayan sürekli bir sistemdir. Yeni oluşumlar için yaşanan süreç zamanının koşullarına göre değişmekle beraber ortaya çıkan sonuç hep aynıdır. Bir yanda sistemin işleyişine yön veren ve karar merkezi olma konumlarını koruyan "güçlüler", diğer yanda ise sistem içi ilişkilerin gidişatına ayak uydurmak zorunda kalan "güçsüzler. Uzun yıllar gerek güç sahibi aktörlerin gerekse figüranların kimler olduğu, işlevlerinin neler olduğu; nasıl davrandıkları konusunda çalışan bilim insanları, temel birim olarak "devlet"i ele almış ve devletlerarası ilişkileri açıklamanın, sistemin tümü ile ilgili bir yargıya varmada yeterli olacağını düşünmüşlerdir. İşte bu nedenle "uluslararası ilişkiler" kavramı yıllarca kullanıla gelmiş ve esasında global sistemi inceleyen bir bilimsel disiplinin adı "uluslararası ilişkiler" ,olarak anılmıştır. Kimileri, "uluslararası" (international) terimini ilk yaratan kişi olan Jeremy Bentham'ın bu kavramı yanlış kullanıldığını ve bunun yerine "hükümetlerarası" (intergovernmental) ya da "devletlerarası" (interstate) kavramlarının kullanılmasının daha doğru olduğunu inanmaktadır. Her iki şekilde de, "uluslararası ilişkiler" kavramının bugünkü dünya, sistemini ya da sistem içi ilişkileri açıklamada yetersiz olduğu ve özellikle 20. yüzyılda yaşanan gelişmelerin artık yalnızca belli birimleri temel alarak sistemi tanımlamaya engel teşkil ettiği görülmektedir. Bu açıdan özellikle 1970'li yıllarla beraber "uluslararası ilişkiler" üzerine çalışan pek çok araştırmacının "global" kavramını kullanmayı yeğlediği, hatta zaman zaman uluslararası

¹¹⁹

Ayrıntılı bilgi için Bkz. www.twinside.org.sg

sistem için "dünya sistemi" ya da "global sistem" gibi deyimleri tercih ettiği gözlemek mümkündür. Bununla beraber "uluslararası ilişkiler" deyimini pek çok eleştiriye rağmen halen yaygın şekilde kullanılmakta gerek disiplin bu adla anılması gerekse uluslararası ilişkiler alanının en temel ve gelenekselleşmiş deyimini olması açısından bir anlamda vazgeçilmez olmaktadır.¹²⁰ Dünya önümüzdeki dönemde de bundan önceki dönemlerde olduğu gibi "güç" merkezli bir yaşam anlayışıyla karşı karşıya kalacaktır. Tarihi incelediğimizde gücün kendisini başka şekiller altına ifade etmeye çalıştığını görürüz. Bu ifade şekli günümüzde örtülü olarak kurulan bazı örgütlerin ve kuruluşların arkasına sığınarak yapılmaktadır. Örgütü kuran ve kurallarını belirleyen de sonuçta yine "güç"tür.

¹²⁰

ARIBOĞAN, Deniz Ülke; Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi, <http://www.turkab.net/kure/kureinx.htm>

1.2.1. Hükümet Dışı Organizasyonlar (Sivil Toplum Örgütleri)

Eskiden bankalar, öğrenciler, sendikalar değişik addaki örgütler (çevre, sağlık, hukuk, vs..), uluslar arası sistemde karar verici mekanizmalar olarak devletlerden sonra gelir, daha ziyade devletler her türlü konuda birbirlerini muhatap kabul ederdi. Fakat küreselleşmenin etkisiyle bu tür örgütler de kendilerine yer edinmeyi başardılar. Bunun sebebi olarak küresel anlamda geniş bir sosyal ilişkiler ağının oluşmasını gösterebiliriz.

Sivil Toplum Örgütleri, gönüllü üyelerden oluşan, barışçıl ve insani amaçlı faaliyetleri desteklemek maksadıyla resmi ve düzenli bir organizasyon yapısına sahip belirli ortak bir hedef çerçevesinde hareket eden gruplar olarak tarif edilebilir. Bu örgütlerin parasal anlamda bireysel yardımlar, şirket gibi kuruluşların yardımları, devlet yardımları ile ayakta kaldıkları, faaliyetlerini sürdürdükleri değerlendirilmektedir. BM de bu tür örgütlerin faaliyetlerini direk olarak desteklemekte, faaliyet alanlarını genişletmeleri doğrultusunda yönlendirmektedir. Küresel Sivil Toplum Örgütlerinden bazıları Greenpeace, Uluslararası Af Örgütü, Kızılhaç, Save the Children gibi diğerlerine nispeten çok etkin olmayanlar yürüttükleri faaliyetlerden dolayı küresel çapta tanınmaktayken, Uluslararası Denizcilik Odası, Uluslararası Standartlar Örgütü, Dünya Tıp Cemiyeti gibi önemli örgütler çok etkin oldukları halde pek tanınmamaktadırlar. Bunlara bir de özellikle ülkelerdeki "Toplumsal Dönüşüm" darbelerini organize eden bir çeşit Siyasi Sivil Toplum Örgütleri olan yeni NGO'ları da ekleyebiliriz. Bu NGO'lar Ukrayna ve Gürcistan'da tereyağından kıl çekercesine, çok yumuşak ve profesyonel bir süreç sonunda hükümetleri devirmeyi başardılar.

“Sivil toplum örgütleri sahneye 1950’li yıllarla birlikte halkın devlet otoritesine karşı örgütlü tepkisini ifade eden kurumlar olarak çıktılar bu nitelikleriyle övgü aldılar. Ancak etkileri yerel sayıları azdı, uluslar arası boyutları da pek yoktu.” “Küreselleşmeyle birlikte bunların sayıları giderek on binleri aşmaya, teknolojik devrimlerle birlikte uluslar arası boyut almaya başladılar. İletişim olanaklarını sonuna kadar kullanarak uluslar arası düzlemde işbirliği yarattılar; zamanla ulus devletinin yarattığı boşlukları dolduracak küresel tepkiler koymaya başladılar. IMF den Dünya Bankası ve DTÖ ye doğanın tahribi ve bio genetik dönüşümden insan haklarına uzanan bir çizgide etkilerini duyurdular. Bugüne dek uluslar arası düzeyde en büyük başarıları DTÖ nün Seattle Toplantısını akim bırakmak oldu. Ayrıca dünya sermaye seçkinlerinin görüş alışverişi yaptıkları Davos merkezli Dünya bankası Forumu toplantısında ve BM nin bir yan kuruluşu olan UNCTAD’ın Bangkok Toplantısında IMF ve Dünya bankasının Washington DC’deki toplantısında ve izleyen benzer toplantılarda protesto gösteririleriyle seslerini duyurdular. Tepkilerin gürültüsünden korunmak için bu kurumlar izleyen toplantılarını dünyanın ulaşımı zor noktalarına taşımaya başladılar. Yerel düzlemdeyse adeta dokunulmazlık taşıyan uluslar arası sermayeye güçlü ve bazen de etkili tepkiler koyabiliyorlar. Etkinin sınırlılığına bir örnek Bergama’da siyanürle altın çıkarmak isteyen Eurogold şirketine Bergama köylülerinin yıllardır süren şiddetli tepkisi hükümetler ses çıkaramazken bu tepkinin şirketi bir ara faaliyetten alıkoyar noktaya gelmesi. Ne var ki sonra el değiştirerek faaliyetini sürdürmesi bu şirketlerin. Buna diğer örnek Kolombiya’da topraklarında petrol aramak isteyen Bir Amerikan petrol şirketine karşı köylüler bunu engellemek isteyince şirketin buldozerlerle bunların üstüne gitmesi. Bu örgütlerin en dikkate değer yanları başlangıçta devlet otoritesine karşı oldukları için övgü alırken bugün devletin bıraktığı boşlukları doldurup küreselleşmenin yarattığı olumsuzluklara küresel tepkilerin kaynağına dönüşmüş olmaları, ve önce Dünya Bankası ve OECD’nin MAI anlaşması sonra da IMF , DB ve DTÖ nün ya da benzer örgüt toplantıları sırasında koydukları tepkilerle bu örgütlerin alacakları kararlara karşı koymaları.”“ Son yıllarda bu örgütlerin toplantılarına alternatif toplantılar örgütledikleri de görülüyor. Bu çabalar tabii hiç yoktan iyi ama ne getirebilir acaba?”¹²¹

121

KAZGAN, a.g.e. s.276

“Hükümet dışı kuruluşlar (NGO) bu süreçte ABD’de ve dünyada diğer ülkelerde oldukça önemli hale gelmişlerdir (Bu tür kuruluşlar ABD’de vergi muafiyetleri olduğu için kâr amaçlı olmayan kuruluşlar olarak biliniyorlar). Ülkeler 1986 Uruguay Toplantısında ticaretin liberalleştirilmesini kabul ettiklerinde 12 NGO süreci izleyeceklerini deklare ettiler. ABD Seattle’deki 1999 Dünya Ticaret Örgütü toplantılarında bu tür kuruluşlar stratejileri eleştirerek, kentte gösteri düzenlediler, düzeni bozan eylemler yaptılar. Yaklaşık 1500 NGO online olarak yayınlanan Dünya Ticaret Örgütü karşıtı deklarasyona imza attılar. İnternet bu gruplara görüşlerini ve taktiklerini tüm dünyaya yayma imkanı verdi. Gruplar Seattle polisini de 1970’lerin kalabalık kontrol etme yöntemlerini uyguladığı şeklinde eleştirdi. Kendilerini 21. yüzyılın organize toplulukları olarak gördüler.”¹²²

“1992 de yapılan Rio de Janeiro Dünya Toplantısında, NGO’lar hükümetlere sera gazlarının azaltılması konusunda, halkı da kullanarak, büyük baskı yaptılar. 1994’te Dünya Bankasının 15. kuruluş yıldönümü toplantılarını sabote ettiler. Ve bankayı kendi hedef ve taktiklerini yeniden düşünmeye zorladılar. 1998’de çevreciler ve tüketici haklarını savunan NGO’lar Karşılıklı Yatırım Anlaşmalarının sona ermesi ve OECD’nin dış yatırım kuralları geliştirmesi hususunda çok etkili oldular. 1990’ların sonlarında Prenses Diana’nın dünya kara mayınlarının temizlenmesine yönelik başlattığı kampanya, NGO’ların katkısıyla büyük ilgi ve destek gördü. Jubilee 2000 kampanyası ise fakir dünya devletlerinin borçlarının azaltılması sürecinde çok başarılı oldu. Bu konuda yeni politikaların oluşturulmasına katkıda bulundu.”¹²³

¹²² Economist -Mallaby The Non-Governmental Order. December 11, 1999 S.20-1. (Akt.) Çev.M. Akif Özer; Yönetişimin Dönüşümü: Küreselleşme, Yetki Devri Vehükümetlerin Rolü Sayıştay Dergisi SAYI: 54 ; Bu makale Donald F. Kettl (ABD-University of Wisconsin-Madison) tarafından Public Administration Review, Vol. 60, Issue 6, p.488-499, Nov 2000’de yayınlanan “The Transformation of Governance: Globalization, Devolution and the Role of Government” isimli metnin çevirisidir.

¹²³ DONALD, F. Kettl; (ABD-University of Wisconsin-Madison) Public Administration Review, Vol. 60, Issue 6, p.488-499, Nov 2000’de yayınlanan “The Transformation of Governance: Globalization, Devolution and the Role of Government” yazı (Akt.) Çev.M. Akif Özer; Yönetişimin Dönüşümü: Küreselleşme, Yetki Devri Ve Ükümetlerin Rolü Sayıştay Dergisi Sayı: 54 s.144;

“Devlete gereksinim duyulmakla birlikte devletin ve onu yöneten politik süreçlerin sınırları vardır. Bu noktada sivil toplum örgütleri kritik bir rol üstlenir; sadece ses yükseltmekle kalmak, hizmet de verir. Sivil toplum örgütlerinin sağlık ve eğitim hizmetleri sağlanması eski bir gelenektir ve bunda son derece başarılıdırlar. Amerika’da özel üniversiteler arasındaki rekabet yüksek öğretimin kalitesini arttırdı; ancak üniversiteler kar gütmeyen kurumlardır. Kar güden okullar da bulunuyor; ancak onlar eğitim rekabeti içinde çok başarılı olamadı ve bazı alanların karın motivasyon unsuru olarak işlev göremeyeceği kadar dar olduğunu kanıtladı.”¹²⁴

Şu an dünya üzerinde 60.000 dolayında küresel şirket, 250 kadar AB benzeri kuruluş, 10.000 kadar tek ülke merkezli örgüt ve 5.800 kadar uluslararası Sivil Toplum Örgütü bulunmaktadır. Bütün bu örgütler hükümetlerle, birbirleriyle direk veya dolaylı olarak etkileşim halindedirler. Özellikle uluslar arası örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri arasındaki ilişkiler, siyasal anlamda bu tür örgütlerin etkinliğinde önemli bir bağlantı olarak görülebilir. Çünkü uluslar arası kuruluşlar devletlerin her türlü politik olguları tartışıp karara bağladığı mekanizmalardır. Bu örgütlerin çoğu bir ülkede faaliyet göstermekle beraber diğer bölgelere genişleme potansiyelleri bulunmaktadır. “Uluslararası NGO’ların sayısı 1990’larda 6000 iken, 2000’lerde 26000’ne ulaştı. Birbirine yakın, küçük, yöresel NGO’lardan uluslararası NGO’lara dünya çapında toplam sayıları 1 Milyon ulaştı.”¹²⁵

Sivil Toplum Örgütleri her ne kadar siyasal anlamda etkinliğe sahip olsalar da ulus devletlerin yerlerini almaları gibi bir durum söz konusu değildir. Bu örgütler devletlerin faaliyetlerini takip ederek, yapılan ihlalleri veya ülkelerin herhangi bir konudaki taahhütlerini kontrol etme gibi konularda faaliyet göstermektedirler. Yardım ve güvenlik konularında devletlere destek sağlamaktadırlar. Devletler de bu kuruluşları doğrudan müdahalede bulunmak istemedikleri konularda desteklemeyi tercih etmektedirler. Hatta

¹²⁴ STİGLİTZ, a.g.e.s. 305

¹²⁵ DONALD, F. Kettl; (ABD-University of Wisconsin-Madison) Public Administration Review, Vol. 60, Issue 6, p.488-499, Nov 2000’de yayınlanan “The Transformation of Governance: Globalization, Devolution and the Role of Government” yazı (Akt.) Çev.M. Akif Özer; Yönetişimin Dönüşümü: Küreselleşme, Yetki Devri ve Hükümetlerin Rolü Sayıştay Dergisi Sayı: 54 s.144;

birçok örgüt devletlerin parasal destekleriyle faaliyetlerini devam ettirmektedirler.

“İkinci dünya savaşından sonra insan hakları alanında belirgin hale gelen sivil toplum katkısı bir çok defa kendini göstermiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nden başlayarak Sivil Toplum Örgütleri birçok uluslararası belgenin kodifiye edilmesinde aktif roller üstlenmişlerdir. 1990’lı yıllara kadar sadece kendi kuruluş amaçlarına uygun olarak gündem oluşturan ve bu gündem çerçevesinde ulus-devlet davranışlarını etkileme yoluna giden sivil toplum örgütleri özellikle medeni ve siyasal haklar ile ilgili konularda önemli başarılar elde edebilmişlerdir. Bunda tabii ki özellikle sivil toplumun gelişmişlik seviyesinin yüksek olduğu Batı dünyasında hukuki ve kültürel altyapının siyasal hakların geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için uygun olması önemli bir etken olmuştur. Özellikle Asya’da Batı kaynaklı ve siyasi ve bireysel haklar odaklı insan hakları uygulamalarına temkinli bir tavır gözlenmiştir.”¹²⁶ Sivil Toplum Örgütleri’nin başarılarına en yakın örnek Roma Anlaşması gösterilebilir. Bu anlaşma 1998 yılında Roma’da imzalanmış on yıldan önce etkinlik kazanamayacağı düşünülürken Sivil Toplum Örgütleri’nin çabalarıyla 2002’de onaylayan devlet sayısı 60’a ulaşmıştır.

BM, Sivil Toplum Örgütleri’nin faaliyetlerini desteklemekte birçok konuda onlardan faydalanmaktadır. Özellikle dünyadaki sorunlu bölgelerde bu tür gönüllü kuruluşların kayda değer sonuçlar elde edebildiği görülmüştür. BM özellikle ilk yardım faaliyetleri, insan hakları ve seçim gözlemciliği konularında Sivil Toplum Örgütleri’nden faydalanmaktadır.

BM ve AB sivil inisiyatifleri destekleyerek politikaların uygulanarak yayılmasında önemli kazançlar elde etmeye çalışmaktadır. Havacılık, denizcilik, taşımacılık gibi alanlarda ülkelerin onayladıkları çerçevede belirlenen standart usullerin gerçekleştirilmesi için bu tür örgütler toplantılar, faaliyetler düzenleyerek insanların bilinçlenmesinde ve küresel uygulamaların alışkanlıklara dönüşmesinde ciddi katkılar sağlamaktadırlar.

¹²⁶ ÇAKMAK, Cenab; Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Küresel Sivil Toplumun Rolü: UCM için NGO Koalisyonu, Stratejik Yorum No:103 TASAM Küresel ve Bölgesel Güç Merkezleri Çalışma Grubu <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=111>

Buraya kadar olan bölümde Sivil Toplum Örgütlerinin kuruluş amaçlarını hep insani olan ve fakat siyasi olmayan bir temelde izah ederek bu oluşumların genel hatlarıyla varoluş gerekçelerini anlatmaya çalıştık. Devletler bu tür örgütler aracılığı ile dünya üzerinde ciddi bir haber alma ağı kurmuş olurlar. Bazen bu örgütler vasıtasıyla istihbarat elemanlarının faaliyetleri kolaylaştırılır. İstihbarat elemanları girilmesi zor bölgelere bu şekilde ulaşabilirler. Ülkeler bu örgütler aracılığı ile yaptıkları yardımlar sayesinde prestij ve saygınlık kazanma ümidi de taşırlar. Bu saygınlık zamanla ticari ve ekonomik avantajlara dönüştürülebilir. Nitekim günümüzde önemli bir konu olarak karşımıza çıkan *Psikolojik Harekat* faaliyetleri de hedef ülkedeki insanları kazanmak, etkilemek için ortaya atılmış bir faaliyet türü olarak etkili bir yöntemdir. Son olarak siyasi faaliyetlerde de bu tür örgütlerin ülkelerin içişlerine müdahalede profesyonelce kullanıldığını görüyoruz.

Tarihte güçlü devletlerin, diğer devletlerin içişlerine baskı uygulama yolu ile karıştırdıkları bir vakıdır. Eskiden bunun gerçekleşmesi güçlü devletin gücünü arkasına alarak daha kaba ve daha sert ifadelerle sağlanırdı. Günümüzde ise adeta dalga geçercesine iktidarlar küçük halk grupları organize edilerek ve toplumun istekleri ve beklentileri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmektedir. Ülkeler ve iktidarlar için çok yeni gibi gözüken bu devrimler 1980 yılında SSCB'nin zayıflamaya başladığı dönemde ilk defa Batılı ülkelerce Polonya'da Lech Valesa liderliğindeki Solidarnost isimli işçi sendikası gibi örgütlerle Rusya'ya karşı ciddi kazanımlar elde etmeyi başarmışlardır. Rusya'da II.Dünya savaşıdan sonra Avrupa'daki ülkelerin hükümetlerinin kendi istedikleri, Komünizmi destekleyen hükümetler olmalarını sağlamışlardır.

Başta George Soros'un Open Society Institute'u (Açık Toplum Enstitüsü) olmak üzere National Endowment for Democracy (NED), U.S. Agency for International Development (USIAD), National Democratic Institute ve International Republican Institute gibi Batı menşeli sivil toplum kuruluşları (NGO) tarafından desteklenen Otbor (direniş), Kmara (yeter) ve Pora

(zamanı geldi) gibi gençlik örgütleri sırasıyla Yugoslavya, Gürcistan ve Ukrayna'da gerçekleştirilen devrimlerde öncü roller oynadılar.

Azerbaycan'daki 2005 yılı seçimleri, karışıklıklara sahne oldu. Lübnan biraz daha sert şekilde bir suikast sonucu eski Başbakan Refik Hariri'nin öldürülmesi ve ardından yapılan gösteriler neticesinde Suriye'nin askerlerini çekmesi ve Suriye yanlısı hükümetin devrilmesiyle olaylardan payını aldı. Tüm bu olayların arkasında Amerika'nın olduğunu söylemeye bile gerek yok. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD, dünya'ya yeni bir şekil verme kararı aldı. Bunun neticesinde tüm şer şebekelerinin (ABD söylemiyle), terörü destekleyen ülkelerin politikalarında ani değişiklikler meydana geldi. Suriye Türkiye ile ilişkilerini hızla geliştirdi. Suriye'ye Amerika açıkça sopa gösterdi ve Suriye mesajı almakta gecikmedi. Libya da açıkça Avrupa ile ilişkilerini geliştireceğinin sinyallerini verdi. ABD Afganistan ve Irak'a yaptığı saldırılarla ne derece ciddi olduğunu gösterdi. Bunun avantajıyla Ortadoğu'daki ülkeleri uyararak baskı altına almayı başardı. Lübnan ve Suriye terör örgütü yuvası olarak bilindiği için ABD, Irak ve Afganistan'daki başarısı için bu ülkeleri yola getirmek zorundaydı. Bu projelerin uygulanması Büyük Orta Doğu Projesi kapsamında Amerika tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu işin Asya ayağı da faaldir: Kırgızistan Devlet Başkanı Askar Akayev Başkanlık Sarayı'nın basılması neticesinde çareyi ülkeyi terk etmekte buldu. Özbekistan ve Türkmenistan ülkelerindeki bu tür oluşumları önceden kontrol altında tuttukları için bu derece bir sorunla karşılaşmadılar. Fakat bu olaylardan sonra sert tedbirler almakta da gecikmediler. Fakat Amerika'nın şu ana kadar ki faaliyetleri bile kendisi için büyük kazanç oldu. "Orta Asya ülkelerindeki yönetici elit Gürcistan ve Ukrayna'daki "devrim"lerden duyduğu tedirginlikle önlemler Alma yoluna giderken, Avrasya coğrafyasında yaşanan değişim dalgası benzeri bir tarihsel geçmişe sahip bölge ülkelerindeki muhalif hareketler için de bir umut kaynağı oldu."¹²⁷ İran, belkide içerisinde barındırdığı Azerilerin, ABD tarafından desteklenmesi neticesinde sıkıntıya sokulabilecektir. ABD bu konuda çalışmalarına devam etmekle beraber, özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'dan üsler talep etmesi de boşuna değildir.

¹²⁷ DEMİRTEPE, M. Turgut; "Demokratik Devrimler" "Sürekli Devrim" in Bir Parçası mı? Stratejik Öngörü dergisi Ocak 2005 (Cilt.1, No.4, s.132-137)

Kısacası önümüzdeki on yıl içerisinde ABD hemen herkesle sınır komşusu olmayı planlamaktadır.

“ABD’nin özgürlük ihracı politikası çerçevesinde Türkiye için düşünülen “içten değişim” sürecinin ülkemizi çok tehlikeli mecralara sürükleyebileceğini de gözden uzak tutmamamız gerekir. Özellikle bu değişim ile beraber devreye sokulmak istenen “bölünme” senaryolarına karşı bilhassa dikkatli olunmalıdır. Bu tür senaryolar Türkiye için düşünülen seçenekler arasında olmakla beraber Türkiye’nin, gelenekleri olan büyük bir devlet olduğu ve iç dinamikleri ile oynanan diğer ülkelerden ciddi farklarının bulunduğu da göz ardı edilmemelidir.”¹²⁸

¹²⁸

OĞAN, Sinan; Mart 2005 NGO Devrimlerinin Yeni Rotası: Orta Doğu’da Sedir Devrimi
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=42&yazi=229> -->

1.2.2. Küresel Şirketler

Ekonominin daha fazla uluslararasılaşması yönündeki eğilim, çokuluslu şirketlerde köklendi, Fordist kitle üretimi modellerinin temelleri üzerine inşâ edildi; kitle tüketimiye, İngiliz ekonomisinde en önemli örneklerinden bazılarının görülebileceği bu tarz üretimi çoktan aştı. Yeni birikim, üretim ve tüketim rejimleri, küresel ekonomide yeni lider uluslar yarattıkça, Britanya ön sıradaki konumundan gittikçe arkalara doğru düştü. 129 “Günümüzde dünya ekonomisinde Merkez ülkelerinden kaynaklanan 500 ÇUŞ’un çoğu zaman kendi peşlerinden sürüklediği hükümetler ve uluslar arası kurumlarla birlikte başlıca aktörler olduğuna kuşku yok. Dünya ÇUŞ topluluğunun 1960’lı yıllarda imalat sanayiinde %60 tan fazlasını oluşturan ABD ÇUŞ’u 1990’lı yıllarda birinciliği artık AB’ye kaptırmış ve ikinciliğe düşmüş urumdaydı. Ancak başka finans ve diğer hizmetler kesiminde ABD kökenli ÇUŞ egemenliği sürmekte.”¹³⁰

BM Kalkınma Programı (UNDP) 1999 *İnsani Kalkınma Raporu*'nda, artık birçok küresel şirketin ulus devletlerden daha fazla ekonomik güce sahip olduğu belirtiliyor. Bugün dünyadaki en büyük 100 ekonomiden 50'si ülke değil, çokuluslu şirket. Mitsubishi, Suudi Arabistan'dan, General Motors Yunanistan'dan, Norveç'ten veya Güney Afrika'dan daha büyük. En büyük 200 şirketin toplam yıllık gelirleri, dünya nüfusunun %80'inin yaşadığı 182 ülkeninkinden daha fazla.”¹³¹

"Aslında ticari faaliyetler en eski uygarlıklara dayanmaktadır, ancak Avrupa da (çoğu zaman devletin güçlü desteği olmasına rağmen) özel korporatif kurumlar tarafından yürütülen sistematik sınırötesi ticari faaliyetler Ortaçağla birlikte başlamıştır. Örneğin, ondördüncü yüzyıl boyunca Tüccarlar Birliği, Alman tüccarların Batı Avrupa ve Doğu Akdeniz ticaretinin yönetimini örgütlemiş, bunların Tarımsal üretim, demir madeni çıkarımı ve genel imalat

¹²⁹ KING, a.g.e. s.110

¹³⁰ KAZGAN, a.g.e. s.3

¹³¹ Susan George. "A short history of neo-liberalism", Küreselleşen Bir Dünyada Ekonomik Egemenlik Konferansı'na sunulan tebliğ, Bangkok, Mart 1999. (Akt.) ELLWOOD, a.g.e. s.51

gibi alanlara girmesini sağlamıştır. Aynı dönemlerde, maceraperest tüccarlar, İngiliz malı yün ve kumaşların Aşağı Ülkeler (Belçika, Lüksemburg, Hollanda) ile başka yerlere satışını organize etmekteydiler. Ayrıca, Rönesans döneminin başında, İtalyan ticaret ve banka merkezleri ticari faaliyetlerin uluslararasılaşmasında önemli bir rol oynamaktaydılar On dördüncü yüzyılın sonlarında çokuluslu faaliyet gösteren 150 kadar İtalyan bankası olduğu tahmin edilmektedir." "On yedi ve on sekizinci yüzyıllarda büyük kolonyal ticari firmaların kurulmasıyla devlet himayesi gelişti. Böylece, Hollandalılar ile İngilizlerin Doğu Hint Kumpanyaları Muscovy Kumpanyası, Kraliyet Afrika Kumpanyası ve Hudson Bay Kumpanyası ortaya çıktı. Bunlar en önemli koloni bölgelerindeki toptancı ticari faaliyetlere Önyak oldular. Ancak, modern çokuluslu şirketlerin en açık belirtisi, endüstri devrimiyle birlikte uluslararası imalatın gelişmesidir. Başlangıçta, çokuluslu üreticiler olarak İngiliz firmaları avantajlı durumdaydılar- Önceleri Kuzey ve Güney Amerika en uygun yatırım alanları olarak görülmekteydi, kısa bir süre sonra Afrika, Avustralya ve Asya da bunları izledi- "Kolonyal yatırımlar"ın, doğrudan yabancı yatırımın öncüsü olarak kabul edilip edilmemesi gerektiği konusu tartışmalıdır; ama yerel pazarlar için üretim bu şekilde başlamıştır- Uluslararasılaşmasında da benzer ürünlerin birçok çeşidinin aynı firma tarafından hem yurtiçinde hem de yurtdışında üretilebilmesini olanaklı kılmıştır; aynı zamanda, madenlerin ve diğer hammadde ürünlerinin aranıp işlenmesi de büyük oranda doğrudan yabancı yatırım çekmiştir." ¹³²

“Milli kalkınma stratejileriyle çokuluslu şirketlerin özel yatırım stratejilerinin birleşmesinin sonucunda kapitalizmin, eski uluslar arası iş bölümüne geleneksel olarak tabi tutulmuş bölgelere yayılması, aslında dünya ekonomik haritasında köklü bir yeniden şekillenmenin başlangıcıydı.” ¹³³

¹³² Dunning, J.H. (1993) Multinational Enterprises and the Global Economy, Wokingham, Addison-Wesley, beşinci bölüm (Akt) HIRST, P. ve THOMPSON, G. a.g.e. s.46
¹³³ ADDA, a.g.e. s.147

The East India Company (İngiltere tarafından 1600 yılında kuruldu ve 1947 yılına kadar, yani 347 yıl Hindistan'da kaldı.), The Hudson Bay Company ve the Virginia Company of London gibi sömürgeci ticarî şirketler modern küresel şirketlerin ilk öncüleriydi. “Tutarlı bir şekilde sınıflandırılmış veriler olmamasına rağmen, dünya ekonomisinde imalat alanındaki çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisinde on dokuzuncu yüzyılın ortalarında ortaya çıktıkları ve Birinci Dünya Savaşına değin iyice kurumsallaştıkları. konusunda görüş birliği vardır. 1920'lerde gerçek anlamda farklılaşmış ve bütünleşmiş çokuluslu şirketlerin olgunlaşmasıyla birlikte uluslararası ticari faaliyetler de hızla arttı; ancak, krizli 1930'larda ve savaşın yıpratıcı etkilerinin yaşandığı 1940'lar da yavaşladı, 1950'lerden sonra yine dalgalı bir artış dönemine girdi.”¹³⁴ Ancak bugünkü anlamda çok uluslu şirketler, ancak 1960'lı yıllardan başlayarak dünya sahnesine çıkmaya başlamışlardı. Bugünkü anlamda çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışının, Soğuk savaş döneminde gerçekleşmesi ilginç olmakla beraber bu durumda özellikle II. Dünya Savaşından sonra ülkelerin tüm dikkatlerini refahlarını arttırmak için ekonomik faaliyetlere ayırmalarının da payı büyük olsa gerektir.

“Hükümetlerin sömürgeci düzeni sağlamlaştırmak için Hudson Körfezi Kumpanyası ve Doğu Hindistan Kumpanyası gibi "maceracılar"a uçsuz bucaksız toprakları kontrol etme hakkını rutin biçimde başışladıktan, Avrupa'nın denizötesi yayılcılık günlerinden beri büyük şirketler arasında. Ancak tarihte, bugünün devlerinin ekonomik güç ve politik nüfuzlarıyla karşılaştırılabilecek hiçbir şey görmedik. Üstelik, her geçen gün daha da güçleniyorlar. Neredeyse her hafta belli başlı şirketler arasında yeni bir birleşme gerçekleşiyor. Geçen on yıl içinde, yüzyıl boyunca yaşanan en ciddi tekelleşme gerçekleşti ve bunun katalizörü, piyasa payı için süren küresel rekabet oldu.”¹³⁵

¹³⁴ HIRST, P. ve THOMPSON, G., a.g.e. s.46
¹³⁵ ELLWOOD, a.g.e. s.51-52

Konumuza geçmeden önce günümüzdeki anlamlarıyla küresel işletmelerin tanımlarına bir göz atalım:¹³⁶

Ø Uluslararası (International) Şirket; "Bir ülkede kuvvetli şekilde yerleştikten sonra merkezi bir yönetimden yararlanarak diğer ülkelere girmeye ve oralarda yerleşmeye çalışan firmadır.

Ø Uluslarötesi (Transnational) Şirket; Çokuluslu bir şirket gibi kabul edilen ve yönetimi çeşitli uluslardan gelen kişilerden olan kuruluş tarafından geliştirilen firmadır.

Ø Uluslarüstü (Supranational) Şirket; Halen mevcut olmayan ve hiçbir ülkeye mensup olmayan, uluslararası bir anlaşma ile kurulan, uluslararası bir kuruluş nezdinde tescil edilmiş ve bu kuruluşa bağlı olan, bu kuruluş tarafından denetlenen, bu kuruluşlara vergi ödeyen ve böylece milletini hukuken kaybeden şirkettir.

Ø **Çokuluslu (Multinational) Şirket**; Bir ülkeden yönetilmeye başlanan ve yabancı ülkelerdeki faaliyetin sanki asıl ülkede cereyan etmiş gibi kabul edildiği firmalardır". Bir diğer tanıma göre Çokuluslu Şirket; "Genel merkezi belli bir ülkede olduğu halde, etkinliklerini bir veya birden fazla ülkelerde kendisi tarafından koordine edilen şubeler, yavru şirketler aracılığıyla ve genel merkez tarafından kararlaştırılan bir işletme politikasına uygun olarak yürütülen büyük şirketlerdir.

"Hangi sıfatı kullanırsak kullanalım -şirket, finans güdümlü, neoliberal-bunların hepsi kapitalizmin 1980'li yıllarda girdiği son evresini tanımlıyor. Kapitalizm, yaklaşık 500 yıl önceki başlangıcından bu yana, küresel bir olgu olarak varlığını sürdürüyor. Bugünü dünden ayıran noktalar ise kapitalizmin kapsamı ve ana aktörlerinin karakteriyle ilgili: bugünün devasa şirketleri ve mega-finansal kurumları, özellikle yaygın olarak medyayı da kontrol altında tuttıkları için, herkesi yöneten kuralları koyacak gücü ellerinde bulunduruyorlar. Ulusal ve uluslararası politikaları da kendi çıkarlarına göre yönlendirmek için daha da güçlenmek istiyorlar."¹³⁷

¹³⁶ KUTAL, Gülten ve BÜYÜKUSLU, Ali Rıza; Endüstri İlişkileri Boyutunda Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi Teori ve Uygulama, Der Yayınları, İstanbul, 1996, S.34
¹³⁷ GEORGE, a.g.e. s.24

“Dünya ekonomisi özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ağırlık kazanan ekonomik uygulamalar ile daha fazla liberal içerikli olup, keynesyen ekonomik politikalar bu dönemden sonra Monetarist iktisadi (liberal) politikalara dönüşmüştür. Sosyal devlet olgusu zayıflamış, iktisadi liberalizasyon; piyasa ekonomisi kavramının yoğun bir şekilde uygulama bulmasına ve dolayısıyla piyasa ekonomisi kurallarının uygulamasına olanak tanımıştır. Bununla birlikte gelişen teknolojik buluşlar işletmelerin hareket alanını arttırmış böylece “Çokuluslu Şirket” kavramı gündeme gelmeye başlamıştır. Böylece, Çok Uluslu Şirketler İkinci Dünya Savaşı sonrası da gelişmiş ve özellikle 1960'larda çok yaygınlaşmış bir işletme türüdür, uluslararası işletmelerin büyümüş, gelişmiş bazı kendine özgü niteliklerine sahip bir çeşididir. Uluslararası Ticaret Odası'nın 1969'da İstanbul'da toplanan 22. Kongresinin Raporuna göre, bir uluslararası işletmenin yabancı ülkelerdeki üretimi, toplam üretiminin en az % 25-30'unu geçtiği zaman veya üretim bilinmiyorsa yabancı ülkelerdeki kârla toplam kârların önemli oranına veya bunlar da bilinmiyorsa yabancı ülkedeki personeli toplam personelin önemli bir oranına ulaştığı zaman bu işletmeye çok uluslu işletme denir. Burada önemli üç kriter kâr, üretim ve istihdam edilen personeldir.”¹³⁸

Ohmae (1990) gibi aşırı uçlara varan "küreselleşme" teorisyenleri, dünya ekonomisinde sadece iki gücün, ulusötesi şirketler ile küresel piyasa güçlerinin önemli olduğunu ve bunların etkili kamu yönetişimine bağlı olamayacağını iddia ederler- Küresel sistem piyasa rekabetiyle idare edilir ve hiçbir yönetsel ajan (ulusal ya da diğer ajanlar) dünya piyasa güçlerinin ölçeğine denk olmadığı için, kamu politikaları —en iyi ihtimalle- ikincildir. Tekrar etmek gerekirse, bu görüş ulusal hükümetlere küresel sistemin belediyeleri gibi bakmaktadır: Ekonomileri artık dikkate değer bir "ulusallığa" sahip değildir ve birer hükümet olarak ancak küresel ekonominin onlardan istediği kamu hizmetlerini yerel olarak sağladıkları sürece etkili olabilirler Ancak soru şudur: Böyle küresel bir ekonomi mevcut mudur, yoksa henüz oluşmakta mıdır.? Daha önce gördüğümüz gibi, kesin *küresel* bir ekonomi ile çoğu şirketin, ayrı ulusal ekonomilerdeki tabanlarından ticaret yaptıkları, büyük oranda *uluslararasılaşmış* bir ekonomi arasında büyük fark vardır.

¹³⁸ SÜLÜN, Dilara;Uluslararası İşletmeler, İzmir Ticaret Odası, Dış Ekonomik İlişkiler Müd. Nisan 2005, s.2

İlkinde ekonomik sonuçlar tamamen dünya piyasa güçleri ve ulusötesi şirketlerin kararları tarafından belirlendiği için, ulusal politikalar boşunadır. İkincisinde ise ulusal politikalar geçerliliğini korumaktadır; aslında bu politikalar, ulusal ekonomik tabanın farklı güç ve stillerini, bu tabandan ticaretini yürüten şirketleri korumak için mutlaka gereklidir. Yüksek ve artan oranda uluslararası ticaret ve yatırımın olduğu bir dünya ekonomisi, ilk seçenekteki anlamıyla küreselleşmiş bir ekonomi demek değildir. Bu seçenekte, ulus-devletler ve onlar tarafından yaratılıp desteklenen uluslararası düzenleme biçimleri, ekonominin yönetişimini sağlama konusunda temel bir rol oynamaktadır hâlâ.¹³⁹

“En büyük çokuluslu şirketlerin kendilerini "küresel şirketler" diye adlandırmaları, bunların hiçbir devlete bağlı olmayan, insanlığın yararına çalışan bağımsız yapılanmalar olduğu izlenimi verebilir. Gerçek biraz daha karmaşık. Gerçekten devletsiz olan çok az sayıda dev şirket var; çoğu belli bir ulusal temele sıkıca bağlı. Microsoft ve Disney açıkça ABD şirketleri, Nortel Network Kanadalı, Bertelsmann Alman, RTZ İngiliz, Broken Hill Pty Avustralyalı. Bu şirketler yerel yönetimlerden vergi muafiyeti, hibe ya da benzeri ayrıcalıklar istediklerinde ulusal bayrağa sarılmakta sorun çekmiyorlar. Ama sadakatleri de oldukça kaypak ve başka yerde daha fazla kâr fırsatı çıktığında hızla değişebiliyor. çok uluslu şirketlerin nispeten serbest olmaları, faaliyetlerini maliyetlerin en ucuz olduğu yere taşıyabilmeleri anlamına geliyor. Bu süreçte hükümetleri de birbirine karşı kullanabiliyorlar. Bu politik güç (pılıyı pırtıyı toplamak, işçileri işten çıkarmak ve üretimi başka yere taşımak) şirketlerin, istihdam isteyen hükümetlerden daha fazla ödün koparmakta işlerine yarayan önemli bir koz.”¹⁴⁰

139

HIRST, P. ve THOMPSON, G., a.g.e. s.220

140

ELLWOOD, a.g.e. s.58

“Uluslar arası şirketler giderek dev boyutlara ulaşmakta, bazılarının yıllık ciroları pek çok ulus devletinin GSMH sini katladı. Şirket birleşmeleri sermaye piyasalarında oyunlarla diğer şirketleri ele geçirme, şirketlerarası anlaşmalar, özelleştirmenin yarattığı tekeller bunların ölçeklerini giderek devleştiriyor. Finans medya kimya, ilaç, otomotiv gibi alanlarda özellikle son on yıldaki birleşmeler bir yandan uluslar arası kurumlarda bunların artan etkinliği ve ulus devletinin ekonomideki yetki ve sorumluluklarını ortadan kaldırma yolundaki dayatmaları diğer yandan ABD nin ünya hegemonyasında bunlara verdiği yer ile birleşince ortaya şöyle bir tablo çıkabilir: Bu da tıpkı geçmişte Manchester Okulunun düşlediği ütopyanın gerçekleşmesi olabilir: Ulus devletinin etkinliğinin en aza indiği uluslararası şirketlerin ekonomide egemenliği ele geçirdiği bir dünya. Bunun kaotik bir dünya olacağına kuşku yok; insanın tümüyle dışlanacağı ülkeler içindeki kamusal alanın sıfırlanacağı bir dünya. Bu görünüm gelecekte karşıtlıkların bölgesel bloklar arasında değil de bu kaos içinde oluşabileceğine işaret ediyor.”¹⁴¹

“Birçok insan, küreselleşmiş ekonominin kontroldışı piyasa güçlerinin egemenliği anlamına geldiğini ve bu piyasalardaki egemen güçlerin ulusal düzenlemelerden kaçan çokuluslu şirketler olacağını düşünmektedir. Bu şirketler, ekonomik avantaj nereye gösterirse oraya yerleşeceklerdir Maliyetleri yerel hükümetlere ve vergi yükümlülerine yıkacaklar, rahatsız edilirlerse gitme tehdidini ortaya atacaklar ve hem ücretleri hem de sosyal maliyetleri aşağı çekmek isteyeceklerdir.”¹⁴²

“Şirket küreselleşmesi doğru bir tanımlamadır. Devasa ulusötesi şirketler sınır ötesi faaliyetlerini onlarca yıldır sürdürseler de hiçbir zaman bu kadar aktif, zengin ve siyasetle içli dışlı olmamışlardı. Örnek vermek gerekirse, Avrupa Komisyonu direktiflerini, Dünya Ticaret Örgütü çatısı altında yapılan anlaşmaları ve Birleşmiş Milletler Konferanslarının sonuç metinlerinin çoğunu şirketler yazmıştır. Daha önce hiç yurtdışına bu kadar yatırım yapmamış, anavatanları dışında bu kadar çok şirket satın alamamışlardı. Birçoğunun

¹⁴¹ KAZGAN, a.g.e. s.168

¹⁴² HIRST, P. ve THOMPSON, G., a.g.e. s.15

yıllık satış rakamları çoğu ülkenin Gayri Safı Milli Hasılatı'ndan (GSMH) kat be kat fazladır. Mesela, Exxon Mobil'in yıllık kazancı Pakistan'ından daha büyüktür; General Motors'un kazancı Peru veya Cezayir'inkinden, Ford ve Daimlerin kazancı ise Nijerya veya Fas'inkinden. Örnekler bu şekilde devam ediyor. Bu biraz elmalarla armutları kıyaslamaya benzetilebilir, ama yine de böylesi şirketlerin gücü hakkında bir fikir verecektir. 2000 yılında BM'nin yaptığı listede, dünyanın en zengin yüz ekonomik varlığı arasında yirmi dokuz mega şirket bulunuyordu.”¹⁴³

“Çokuluslu şirket, "birden fazla ulusal nüfuz sahasında şubelere ve bağlı şirketlere sahip olan şirket" diye tanımlanabilir. Soru, dünya ekonomisinin uluslararası ticaret yapılan sektörlerinde ve belli başlı endüstrileşmiş ülkelerde üretim ve istihdamın bu şirketlerin egemenliğinde olup olmadığıdır. Bu sorunun cevabı olumsuz gibi görünmektedir. Yapılan en son araştırma da bu sonuca varmaktadır: "...1990'da uluslararasılaşmış üretimin (çokuluslu şirketlerin kendi ülkeleri dışındaki üretimlerinin) dünya üretimindeki payı sadece % 7 civarındadır...". Bu araştırmayı yapanlar, (ülke verilerine dayanarak) çeşitli ölçüler oluşturup çokuluslulara bağlı şirketlerin üretiminin dünya düzeyinde gayri safi yurtiçi hasılaya oranını şöyle hesaplamışlardır: 1970'de % 4,5; 1977'de % 5,4; 1982'de % 5,7; 1988'de % 6,6; 1990'da da %6,8” Bu rakamlar, çokuluslu şirketlerin üretiminde sürekli bir artış olduğunu göstermektedir; ama, kötümser küreselleşme tezi savunucularının iddia edeceği gibi, bu şirketlerin dünya üretiminde, dünya piyasalarına egemen olacak ölçüde büyük bir pay alması söz konusu değildir.”¹⁴⁴

“Birçok uluslararası faal şirket, yabancı bir ülkede yaptığı üretimi bölgedeki komşu ülkelere hatta daha uzak ülkelere ihraç etmektedir. ABD menşeli General Motors Meksika'da ürettiği motorları Japonya'da ürettiği otomobillere monte etmektedir. Japon Honda şirketi ABD'deki fabrikalarında ürettiği otomobilleri Tayvan'a ve Japonya ihraç etmektedir. Volkswagen

¹⁴³ GEORGE, a.g.e. s.22

¹⁴⁴ HIRST, P. ve THOMPSON, G., a.g.e. s.15-16

"kaplumbağa" tipindeki otomobil üretimini Brezilya'ya aktarmış olup oradan dünyaya ihraç etmektedir."¹⁴⁵

"İktisatçılar bürokratlar sürekli rekabetin erdemlerini konu etseler de firmalar rekabetten hiç hoşnut değil. Teknoloji yoluyla tekelleşme yapamazsa özellikle pazarların daraldığı durgunluk dönemlerinde firmalar finans güçlerini kullanarak rekabet yapmayı ele geçiriyor. Sermaye piyasalarında hisseleri toplamak, sınır-ıçi ya da sınırlar ötesi firmalarla birleşmek, rakip firmayı blok olarak satın almak rakipleri ortadan kaldırmanın başlıca yolları. Özelleştirme krizde hisse senedi fiyatlarındaki çöküşler de aynı yolda etkili olmakta. Böylece dünya çapında firma sayısı başlıca sanayi ve hizmet dallarında giderek azalıyor."¹⁴⁶ Küçük balıklara piyasada yer kalmıyor.

"Ağaçların yapraklarını dökmeleri gibi, şirketler de işçilerini döküyor. Firmalar büyük kârlar sağlasa da çalışanları kitlesel olarak işten çıkarabiliyor, çünkü piyasa açısından insanlar adları ve aileleri olan "birey"ler değil "işgücü" ve "insan kaynağı", hesaplarda ise kıymet değil maliyettir. Teknolojiye yapılan büyük yatırımlara rağmen, şirketler için işçiler hâlâ en büyük maliyeti temsil ediyor, dolayısıyla da kesintiler için en doğal hedef haline geliyor."¹⁴⁷

"Sermaye temelde birkaç biçimde küreselleşiyor: Biri çokuluslaşma yoluyla şirketlerin dış ülkelerde dolaysız yatırım yaparken artık küresel düzeyde kar planları yapmaları. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD şirketlerinin önce Batı avrupaya ve Latin Amerikaya imalat yatırımlarıyla başladıkları süreç 1960'lı yılların ortasından itibaren uzakdoğunun dinamik ülkelerine kaydı, bu sürece bütün merkez ülkeleri katıldı."¹⁴⁸

"Çokuluslu şirketler ve genelde iş dünyası, çaplarının büyüklüğünü, servetlerini ve güçlerini kullanarak toplumsal sorunlar ve devletin işlevi konularındaki tartışmayı kendi çıkarlarına uygun biçimde yapılandırmayı başardılar. Daha gür çıkan seslerini ve politik nüfuzlarını kullanarak etkin bir propaganda mekanizması oluşturdular ve büyük İtalyan siyaset kuramcısı Antonio Gramsci'nin deyişiyle "kültürel hegemonya"larını kurdular. İncelikli

¹⁴⁵ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler Alt Komisyon Raporu Kitap 2 Ocak 1995 Yayın No: DPT: 2375 - ÖİK: 440 s.17
<http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik440.pdf>

¹⁴⁶ KAZGAN, a.g.e.s.57

¹⁴⁷ GEORGE, a.g.e. s.72

¹⁴⁸ KAZGAN, a.g.e.s.178

halkla ilişkiler ve medya yönlendirme çalışmaları ve nüfuzlu dostlar sayesinde neoliberal ekonomi perspektifi, ülke yönetmekte "sağduyu" haline geldi. Bu radikal paradigma değişimi 30 yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşti."¹⁴⁹

“Çokuluslular ayrı ulusal zeminlerden hareket etmektedirler ve iç piyasalarında, stratejileri ve çalışmaları açısından ihracatları ve dış rekabet düzeyleri belirleyici olsa da köksüz sermayeler değildirler. Özellikle kendi ana bölge/ ülke piyasalarını göz ardı edemezler. Yani, ne ulusal düzenleme alanının dışındadırlar ne de ulusal kamu politikasına kayıtsız kalabilirler Çünkü hem ulusal hükümetlerden etkilenirler hem de onları etkilemeye çalışırlar. Bu da şirketleri acımasız hale getirir. Ulusal şirketler rahatlıkla hükümetlerini ve işçilerini ezmeye çalışabilirler, fakat yönetimden büsbütün uzak ulusötesi şirket imajı da büyük ölçüde hatalıdır.”¹⁵⁰

Merkezin firmalar düzeyindeki gücü hükümetler düzeyinde de mevcut. Ama burada en büyük olanak finans gücünden ve askeri güçten doğuyor; ayrıca tabii uluslar arası kurumlardaki etkenlikten. Çevreyi biçimlendirme hizaya getirme ve istediği politikaları uygulamaya sevkmede, merkez hükümetlerinin finans kaynaklarını elde tutmaya da bunu tutanları yönlendirmedeki veya yeni düşünce kalıpları oluşturmadaki gücü çok etkili. Sık sık ÇUŞ da aynı politikanın aracı olabiliyor. Örneğin Rusya Federasyonu 1990'ların ilk yıllarında Merkezin istediği hızda ve çapta serbestleştirmeyi gerçekleştirince, IMF nin bu politikası sonucu Rusya kapılarını biraz kapatınca Washington ile IMF arasında tartışma çıktı, ama bu arada ÇUŞ da Rusya'ya gitmekten vazgeçtiler.”¹⁵¹

“Dünya – tarihsel ilerlemenin birincil faileri, devasa ulusötesi şirketler, büyük güç blokları ve yerküreyi kuşatan muazzam kitlesel iletişim sistemleridir. Küresel safhadaki ‘ileri kapitalizm’in kuramcılarına göre kapitalist modernliğin ana taşıyıcıları, dev bütçeleri, becerikli personel orduları, kitlesel yatırımları, uzaklara yayılmış pazarları ve ileri teknolojileriyle büyük ulusötesi şirketlerdir. Bu şirketlerin her şey, ama yine de operasyonlarını gerçekleştirebilmek için hem ulusötesi bir kapitalistler sınıfına hem de gittikçe daha çok nüfusu ve ülkeyi ulusötesi alana çeken kitlesel reklamcılık, ambalajlama ve maddi teşviklere ilişkin fikirler ve pratikleriyle birlikte kitle tüketimine ait güçlü bir küresel ideoloji ve kültüre gereksinim duyar. Herhangi bir bağlam içindeki yerlerinden edilmiş halleriyle tüm bu

¹⁴⁹ ELLWOOD, a.g.e. s.59

¹⁵⁰ HIRST, P. ve THOMPSON, G., a.g.e. s.16-17

¹⁵¹ KAZGAN, a.g.e. s.59

pratikler, fikirler ve imajlar, dövizler gibi tüketim kültürünün dünya piyasası içinde karşılıklı olarak değiştirilebilir niteliktedirler. Böylelikle milli devlet ve milli kimliklerin üzerinden atlanmış ve onlar görelileştirilmiş olur.”¹⁵²

“Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), şirket küreselleşmesini ilerletmek için oluşturulmuş ilk bölgesel ekonomik paktlardan biridir. Washington merkezli sivil toplum örgütü Public Citizen, NAFTA'nın 1995'te yürürlüğe girmesinden beri Amerikan şirketlerinin sürekli olarak Meksika'daki ucuz işgücü bölgelerine kaydığını ve Amerika'da yüz binlerce kişinin işini kaybettiğini belgeledi.”¹⁵³ “Ekonomik küreselleşmenin ücretler ve toplumsal programlar üzerinde yarattığı basınç, onlarca Üçüncü Dünya ülkesinde yer alan Serbest Ticaret Bölgelerinin yükselişiyle arttı. Şu anda Malezya ve Filipinler'den El Salvador ve Meksika'ya, hatta sosyalist Küba'ya kadar faaliyette olan 800'den fazla Serbest Ticaret Bölgesi var. Resmi olarak onaylanmış bu bölgeler adeta ayrı birer ülke gibiler. Şirketlere asgari vergiler, gevşek çevre düzenlemeleri, ucuz işgücü ve düşük genel giderler gibi imkânlar sunuyorlar.”¹⁵⁴

“Birleşmiş Milletler'ın son hesaplarına göre (2001 için) dünyada 850.000 bağlı-şirketi olan toplam 65.000 ulusötesi şirket bulunuyor. 18,5 trilyon dolarlık toplam satışlarıyla "dünya satışının" yansını gerçekleştiriyorlar. En büyük 100 şirket bu satışların dörtte birini, 4,6 trilyon dolarlık kısmını gerçekleştiriyor. Gerçekten de akıl almaz düzeyde bir güç demek bu.”¹⁵⁵

Tüccarlar, çok uluslu şirketler aracılığı ile özellikle İngiltere'de yaşanan sanayi devriminde sonra tarihteki klasik tüccar sınıfından ayrılmaya başlamıştır. Kurulan fabrikalar yaratılan istihdam ve üretilen mallar muazzam rakamlara varmıştır. Sırf bu yüzden İngiltere yeni sömürgelere ihtiyaç

¹⁵² SMITH, a.g.e. s.12

¹⁵³ ELLWOOD, a.g.e. s.59

¹⁵⁴ ELLWOOD, a.g.e. s.62

¹⁵⁵ GEORGE, a.g.e. s.74

duymuştur. İngiltere’de başlayan sanayi devrimi çok geçmeden diğer Avrupa ülkelerinde de etkisini göstermiştir. Bu da yeni yeni sömürgelere ihtiyaç doğurmuş ve neticede I. Dünya Savaşı çıkmıştır. İnsanın bitmek tükenmek bilmeyen hırsı silah yarışına dönüşünce insanlık acı tecrübeler yaşamıştır. II.Dünya savaşıdan sonra oluşturulan örgütler (Dünya Bankası, IMF) sermaye birikiminde öncü roller oynadılar. Ülkelerin finansmanını sağlayan bu örgütler şirketlerin gelişiminde de büyük roller oynadılar. Bu dönemde şirketlerin finansmanı devletler aracılığı ile bu şekilde gerçekleştirildi. Daha sonra şirketler elde ettikleri deneyim ve tecrübelerini diğer ülkelere taşımaya başladılar. Yüksek Ar-Ge maliyetlerini karşılamak için şirketler dış ülkelere mal satmak zorundadırlar. Sadece iç piyasa için böyle bir maliyete katlanamazlar. Hatta önceden siparişler alınarak bu tür projelerin maliyetleri garanti altına alınmaktadır.

İnsanların ekonomik güçlerinin artması, ülkelerde oluşan orta sınıf, birçok ürünün (walkman, Levi’s marka kotlar, elektronik ürünler) bu pazarlarda rahatça satılmasını sağladı. Zamanla meydana gelen talep artışları yeni pazarları ve yeni ürünleri beraberinde getirdi. Gelişmiş ülkeler gümrük duvarlarını henüz tam anlamıyla açmadılar. Gelişmiş ülkeler firmalarının ürettiği malları satmak için özellikle ticaretin serbestleşmesini desteklemektedirler.

Örneğin bir Amerikalı; General Motors’dan Pontiac Le Mans satın aldığı anda, farkında olmaksızın uluslararası bir işlemler bütününe girmiş olur. Araba için GM’ye ödenen 20.000 doların 6000 doları rutin işçilik ve montaj giderleri karşılığı olarak Güney Kore’ye 3500 doları gelişmiş parçaların temin edildiği Japonya’ya , 1500 doları tasarım mühendisliği için Almanya’ya, 800 doları küçük parçalar için Tayvan, Singapur ve Japonya’ya 500 doları reklam için İngiltere’ye, 100 doları bilgi işlem için İrlanda ve Barbados’a giderken kalan 8000 dolar da Detroit’ teki stratejisiler, New York ‘ta ki banker ve avukatlar, Washington’daki lobi faaliyeti yürütenler, ülke genelindeki sigortacı ve bakımcılar ve çoğu ülke içinde yaşayan ancak artan sayılarda dış ülkelere mensup hisse senedi sahipleri tarafından paylaşılır. (Akın, 12/07/2002)

Görüldüğü gibi küresel olarak dağıtılan üretim faktörleri ile gerek düşük maliyet ve gerekse yüksek kaliteli ürünler üretilebilmektedir. Bu süreç küreselleşme sürecinde önemli bir yer tutmaktadır.¹⁵⁶

“ABD ÇUŞ’ları ile çatışmanın belki en iyi örneğini 1974 Kıbrıs çıkartması sırasında Türkiye yaşadı; ÇUŞ’un elindeki ATAŞ petrol rafinerisi Türkiyeye uçak yakıtı vermeyi Bunu üretmiyoruz gerekçesiyle reddetti. Eğer dönemin radikal arap ülkelerinden biri benzin vermeseydi, Türkiye uçakları kaldıramayacaktı; ama Kıbrıs çıkartmasını ABD’nin askeri ambargosu izledi. 1990’lı yıllarda güneydoğudaki savaş için askeri araçların satışlarına Almanya, ABD ve arasına diğer hükümetlerin koyduğu ambargo, kendi şirketlerinin satışları durdurmasıyla yürütülüdür. Yani hükümetlerle ÇUŞ birlikte merkezin kararlarını çevreye uygulatmakta çok etken. Tabii bazen ÇUŞ’un hükümetlerden farklı uygulamaları olduğu da bir gerçek: örneğin ikinci dünya savaşı içinde ABD, Hitler Almanyasına karşı savaşırken Almanyadaki ABD kökenli ITT şirketinin Hitler rejimini desteklediği söylenir. Ancak bu daha az yaygın bir uygulama.”¹⁵⁷

2000’li yıllarda şirketler yapacakları yatırımların faydalarını bahane ederek, artık yatırımlar için ülkelerin kendilerine sağladıkları kolaylıklar sayesinde istedikleri ülkelerde yatırım yapma, şirket kurma ve kapama işlemlerini gerçekleştirmektedirler. NİKE firması maliyetleri bahane ederek kapattığı 20 fabrikasının yerine daha avantajlı olduğunu düşündüğü bölgelerde 35 yeni fabrika kurmuştur. Burada olan yine az gelişmiş ülkelere olmaktadır. “Nike şirketi 1980’lerde ABD’yi terk ederek Kore’ye taşındı. Koreli işçiler greve gittiğinde şirket, o sırada maaşların ancak hayatta kalmaya yettiği Endonezya’ya taşındı. Endonezyalı işçiler greve gidip maaşlarını günde 2,5 dolara yükselttiğinde ise Nike üretiminin bir kısmını Vietnam’a taşıdı. Diğer birçok ulusötesi şirket gibi başka şirketlere taşeron iş verdiği için (ki onlar da taşeron iş verebiliyorlar), işin içinde olmayanlara üretimin nerede yapıldığını belirlemeleri çok zor.”¹⁵⁸

¹⁵⁶ TAĞRAF, Hasan; C. Ü. İ.İ.B.F İşletme Bölümü, Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi, C.Ü. İİB Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002

¹⁵⁷ KAZGAN, a.g.e. s. 60

¹⁵⁸ GEORGE, a.g.e. s.72

İletişim olanaklarındaki gelişmeler küreselleşme sürecinin hızlanışına önemli katkılar sağlamaktadır. Diğer taraftan çokuluslu işletmelerde de yönetime yeni olanaklar sunmaktadır. Örneğin, bilişim sektörünün önde gelen işletmelerinden Hewlett Packard, dünya üzerinde yayılmış binlerce şubesini bir İtranet aracılığıyla koordine etmektedir. Bu ağ üzerinde 100.000'den fazla kişisel bilgisayar ve yaklaşık 23.000 UNIX iş istasyonu mevcuttur. Böyle büyük ölçüde merkezkaç bir yapıya sahip olan HP , kurduğu iletişim ağıyla dağınık parçaları arasında işbirliği sağlayarak önemli bir esnekliğe ulaşmıştır. Bu şekilde iletişim olanaklarındaki gelişmeler küreselleşme sürecini de hızlandırmaktadır. Birleşmiş Milletler' in son verilerine göre, dünyanın en büyük 200 çokuluslu işletmesinin toplam kaynakları 7.1 trilyon ABD Doları tutarındadır. Dünyadaki ekonomik faaliyetlerin yaklaşık dörtte biri dolayında olan bu rakam, Birleşmiş Milletler Üyesi 189 ülkeden 182' sinin toplam ekonomik büyüklüğünden fazladır. Çokuluslu işletmelerin ihtiyaçlarını, çıkarlarını ve hedeflerini gözetmeyen bir uluslararası ekonomik sistemden söz etmek mümkün değildir. Çokuluslu işletmeler, olağanüstü ekonomik güçlerin bir yansıması olarak, uluslar arası ilişkilerde de etkili olabilmektedir¹⁵⁹

“Modern şirketler, ekonomik gücü toplulaştırmak ve bu gücü kullanan insanları, kullanımın sonuçlarından kaynaklanacak sorumluluklardan kurtarmak için tasarlanmıştır. NAFTA ve GATT gibi serbest ticaret anlaşmaları aslında hiç de ticaret anlaşması değildir. Bunlar küresel şirketlerin hem malları hem de yatırımları -kamu müdahalesi veya denetimi olmadan- nereye isterlerse taşıma haklarını garantiye almak için hazırlanmış ekonomik entegrasyon anlaşmaları. Şirketlerin gücü aslında piyasaları ve toplumları kendi çıkarlarına göre yönlendirme yeteneğinde yatıyor. Şirketler işçilerin yerine teknolojiyi geçirdikçe nüfuzları daha da artıyor Yerel hükümetler artık sadece bunlara vergi indirimi sağlamak zorunda kalmıyor, faaliyetlerini doğrudan sübvansede etmeye de zorlanıyorlar. Küresel rekabet denen şey de aslında bundan ibaret İşçilerin ve toplumların, dünyanın en güçlü ve kârlı şirketlerinin üretim maliyetlerinin daha da fazlasını üstlenmek için birbiriyle rekabet etmesi.”¹⁶⁰

¹⁵⁹ TAĞRAF, Hasan; Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002

¹⁶⁰ Eleştirmen ve Yazar David Korten, (Akt.) ELLWOOD, a.g.e. s.64-65

Şirketlerin küresel boyutta büyümelerinin altındaki temel unsur sermayedir. Sermaye birikimleri zamanla ülkelerin tekelinden çıkarak, özellikle II. Dünya savaşından sonra ABD'nin de etkisiyle daha fazlasıyla şirketlerin tekeline geçmeye başladı. ABD'de kurulan şirketler buna öncülük ettiler. "Sermayenin serbest dolaşımı ve üretimin küreselleşmesi amacıyla uluslar arası alanda faaliyet gösteren çok uluslu şirketler ya da uluslar arası şirketler, son yıllarda dünya ekonomisine ve siyasetine yön veren küresel aktör haline gelmişlerdir. Birçok çevre tarafından yeni dünya düzeninin bir ürünü olarak değerlendirilen çok uluslu şirketlerin 20 nci yüzyılın ortalarından itibaren artmaya başlayan sayıları 1980'li yıllardan itibaren küreselleşme hareketlerinin yoğunluk kazanması ile daha da hız kazanmıştır. Birleşmiş Miller'in 1983 yılında yayınladığı "Centre on Transnational Corporation" isimli raporunda 1980 yılında dünyada 80 000 şubeye sahip 11 bin adet çok uluslu şirket vardır. Aynı örgütün 1994 yılında yayınladığı "World Investment Report" isimli raporunda 1993 yılında çok uluslu şirketlerin sahip olduğu şube sayısı 206 bin olarak belirtilmiştir.

Dünyadaki devletlerin çoğu bu şirketlere karşı şart koşabilecek durumda değiller "ve istihdam ve ödemeler dengesi için olumlu sonuçları olacağını umarak Doğrudan Uluslararası Yatırımlar için olabilecek en çekici şartları sunmakla yetiniyorlar."¹⁶¹

Çokuluslu şirketler, uluslararası borç alma ve borç verme konularında kullanılan önemli araçlardır. Çokuluslu şirketler genellikle, daha sonra geri döneceği ümidiyle, tabi şirketleri aracılığıyla (tabi şirketlerinin buldukları ülkelere) sermaye tedarik ederler. Bu süreç, yani çokuluslu şirketlerin tabi şirketlerine sermaye tedarik etmesi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, uluslararası kredi verme işlemlerine (borç verme-ödünç alma), kısmen de olsa, alternatif haline getirmektedir.¹⁶²

¹⁶¹ ADDA, a.g.e. s.132

¹⁶² OKSAY, Suna; Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Öğretim Üyesi, Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Ocak 1998,sayı 8

Çok uluslu şirketlerin günümüzde 1.7 trilyon ABD doları dış yatırımları, 4.4 trilyon ABD doları küresel satışları bulunmaktadır. General Motors, Exxon, IBM ve Royal Detschell gibi isimleri içeren 15 en büyük küresel şirketin bir yıllık gelirlerinin 120 az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin (GSYİH) toplamlarından fazla olması, oldukça dikkat çekici bir unsur olarak göze çarpmaktadır.¹⁶³

“1990'lann ortasına kadar ulusötesi sermaye açısından hata yapmak imkânsız gibi görünüyordu - en azından söz konusu sermaye zengin bir yatırımcıya aitse. Vurduğu ülke için felaket olan finansal krizler büyük şirketler açısından bir kriz değildi; ya toplanıp gidiyorlardı ya da IMF tarafından kurtanılıyorlardı. 1995 yılından beri IMF Meksika, Tayland, Endonezya, Güney Kore, Rusya, Brezilya, Türkiye ve Arjantin'e olağanüstü kriz kaynaklı toplam 312 milyar dolar borç verdi. Bu paranın çoğu, bırakın birikimlerini ve işlerini kaybeden insanları, hükümetlere bile ulaşmadan başlıca yabancı yatırımcıların cebine girdi ve onları kurtardı.”¹⁶⁴

Bugün küreselleşmeyi de arkalarına alan yeni nesil tüccarlar tüm ülkelerde direk veya dolaylı birçok örgütlenme içinde yer almaktadırlar. Bu şirketlerin gerek kendi gerekse ülkelerinin menfaatlerini yok sayacaklarını kim iddia edebilir? “Günümüzde büyük şirket yöneticileri hükümet başkanları ile çok rahat diyaloga girebilmekte ve istedikleri politikaların üretilmesi için devletlere baskı bile yapabilmektedirler. Bu şirketler günümüzde artık ülke politikalarının belirlenmesinde etkin rol oynayan bir siyasal güç halini almışlardır. Çünkü onlar için geçerli olan sadece yatırım yaptıkları ülkelerin yasaları değil, aynı zamanda küresel sistemin işleyen kurallarıdır. Uluslar arası tahkim, bu kuralların somut örneklerinden biridir. Küreselleşen sistemin farklı kurallara sahip olması gerektiği, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) başkanı Renato Ruggeiero'nun 1996 yılında söylediği şu sözlerle açık olarak ortaya konmaktadır: “Sistemin doğasını değiştirdik. Bağımsızlaşmış ve bölünmez bir küresel ticaret mimarisi yarattık. Artık ayrık ulusal ekonomiler arasındaki etkileşmenin kurallarını koymuyoruz, tek bir küresel ekonominin anayasasını yazıyoruz.”¹⁶⁵

¹⁶³ HACISALİHOĞULLARI, a.g.e. s.48-51

¹⁶⁴ GEORGE, a.g.e. s.76

¹⁶⁵ KAZGAN, a.g.e. s.20

Çok uluslu şirketleri yok saymak onlara rağmen politikalar üretmek zor görünmektedir. Türkiye için devlet olarak bu tür şirketlerle baş etmek, onlarla işbirliği içinde olmak zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye'nin kalkınmasında dış yatırımların önemi ortadadır. Bu yatırımlar yabancı şirketlerce yapıldığında ülkeler için ek kaynaklar olmakta ve ülkelerdeki iş gruplarına finansman sağlanmaktadır. Günümüze kadar olan süreçte Türkiye, sömürgeci ve emperyal bir devlet olmamasının da etkisiyle bu anlamda küresel şirketlere sahip olmamıştır. Fakat bu şirketlere karşı “Güney Kore ya da Tayvan gibi büyüme dinamiği en sağlam gibi görünen devletler Doğrudan Uluslar arası Yatırımlar için çok sıkı bir denetim uygulamaktan hiç çekinmediler. Doğrudan Uluslar arası Yatırımları milli sermaye yatırımları yapılmayan sektörlere gönderdiler ve ancak ortak teşebbüs şeklinde gerçekleşebildiler.”¹⁶⁶

“Ulusötesi şirketler ve finans alanındaki büyük oyuncular, IMF ve G-8 ülkelerinden sürekli destek görmelerine rağmen, siyasi platformlarda etkili olabilmek için etkin bir biçimde örgütlenmiş bulunuyor. Bu açıdan daima sıradan yurttaşlardan avantajlı oldular. Mesela, Avrupalı Sanayiciler Yuvarlak Masası (European Round Table of Industrialists - ERT) olarak bilinen Avrupalı bir lobi kuruluşu Brüksel'deki küçük bir sekreteryayla 1982'den beri çalışmalarını sürdürüyor. ERT'yi güçlü kılan sürekli ve koordineli bir personel değil, British Petroleum, Shell, Daimler, Renault, Fiat ve Siemens'in içinde bulunduğu 48 Avrupalı ulusötesi şirketin başkanlarının üyeliğidir. ERT, Brüksel'i Avrupa Komisyonu'yla doğrudan ilişkide olabilmek için seçmiştir.”¹⁶⁷

Bu şirketler ağza alınmayacak cirolarıyla ülkeler için direk tehdit olarak görülmektedir. Fakat bu şirketlerden faydalanmayı bilen, zararı minimize ederek, karı maksimize eden ülkeler de vardır. Yalnız burada dikkati çekmek istediğim bir husus da insanlığın medeniyet yaftası altında köleleştirildiği gerçeğidir. Şöyle söyleyelim: oluşturulan suni bir dünya var. İnsanlar bu suni dünyanın parçası olmaya zorlanmakta, refah, rekabet ve hırs bu üç sihirli

¹⁶⁶ ADDA, a.g.e. s.132
¹⁶⁷ GEORGE, a.g.e. s.78

kelime ile insanlar köleleştirilmektedirler. Refah arzusuyla çalışan insanlar çalışma zamanlarının yaşamalarına engel olmaya başladığını anladıklarında iş işten geçmiş olacaktır. "Aşırı aç gözlüğü su yüzüne çıkana ve son zamanlarda büyük sıkıntı içindeki ABB şirketinden erken emekliliğe zorlanana kadar, birçok defa Avrupada "Yılın İşadamı" seçilmiş olan Percy Barnevik küreselleşmenin mükemmel bir tanımını yapıyor: 'Küreselleşmeyi, şirketler grubunun iş kanunları ya da sosyal gelenekler tarafından olabildiğince az kısıtlanması, nerede ve ne zaman istersem yatırım yapabilme, ne istersem üretebilme, ürünlerimi nerede istersem orada alıp satabilme özgürlüğü olarak tanımlıyorum.' Beyefendi'nin tanımı açık sözlülük ve dürüstlük kokuyor. Ulu-sötesi şirketlerin ve finans yöneticilerinin istedikleri "Kutsal Özgürlükler Üçlüsü"nü vurguluyor: yatırım yapabilme özgürlüğü, sermayenin hareket özgürlüğü, kısıtlamalara maruz kalmadan sınır ötesi ticaret yapabilme özgürlüğü. Yeri gelmişken, her gittiğimiz yerde önümüze çıkan, emekçileri ve toplulukları koruyan rahatsız edici kanunlar ve standartlardan da kurtulalım. Diğer yüksek düzeydeki yöneticiler durumu başka bir şekilde açıklıyorlar. Meslektaşları gibi onlar da özgürlük peşinde koşuyorlar, ama asıl üzerinde durdukları şey istedikleri zaman çekip gidebilme özgürlüğü. Bu uğurda onları hiçbir şeyin durdurmasını istemiyorlar, ne çalışanlar, ne coğrafi bölgelere duyulan sadakat, ne de mülkiyet."¹⁶⁸

Denetleme sağlanamaz ise bugüne kadar yaşanan onca finans krizinin devam etmemesini beklemek saflık olur. Peki "finansal krizler neden meydana gelir? 1995 yılında finans piyasasının ağır topları - emeklilik fonları, ticari bankalar, sigorta şirketleri ve komisyoncu şirketler- müşterileri adna 28 trilyon doları kontrol ediyorlardı. Karşılaştırma yapabilmek için 21. yüzyılın başında ABD'de toplam GSMH'nin 10 ila 11 trilyon dolar, Avrupa'da ise 9,5 trilyon dolar olduğunu hatırlamakta fayda var. Bankalar, komisyoncu şirketler, sigorta şirketleri ve emeklilik fonları tarafından kontrol edilen paranın miktarına ilişkin daha güncel rakamlar vermek isterdim (Bu rakamlar Uluslararası Anlaşmalar Bankasından (BIS), yani merkez bankalarının merkez bankasından alınmıştır), ama yeni verilere henüz ulaşamadım. 1990'lann sonundaki finansal çalkantılara rağmen bu rakamın daha da

¹⁶⁸

GEORGE, a.g.e. s.24-25

büyüdüğünü söylersek muhtemelen yanlış olmayız. BİS'in 1997-99 yıllarındaki finansal kriz baklandaki raporunda piyasadaki işlem yapanların "sürü mantığı"ndan bahsediliyor. Bu piyasalarda gerçekten önemli rol oynayan en fazla birkaç yüz tane büyük şirket var ve hepsi de sürekli birbirini kolluyor. Prestijli bir banka ya da yatırım firması, örneğin Tayland gibi bir ülkeden kaçmaya karar verdiğinde diğerleri de hızla kaçıyor. Toplam sermayelerinin nispeten az bir kısmını Güney'deki "yükselen piyasalar" adı verilen piyasalara yatırıyor olsalar da, bu mega-işlemcilerin %1'lik bütçelerinin Asya borsalarındaki (Japonya'yı saymazsak) tüm şirket sermayelerinin dörtte birine, Latin Amerika'dakilerin ise üçte ikisine tekabül ettiğini hatırlamakta fayda var. Diğer bir deyişle bu şirketlerin en ufak bir kıpırdanışı dev dalgalar yaratmaya yetiyor.”¹⁶⁹

“Çokuluslu Şirketler dünya üzerinde devasa bir ekonomik güçle donanmış büyük işletmelerdir. Dünya ticaretinin yaklaşık olarak %80'ini ellerinde bulundurdukları tahmin edilmektedir. Uyguladıkları modern yönetim modelleri, etkin teknoloji kullanımı ve güçlü iktisadi yapıları başarılarının temelini ifade etmektedir. İKY Politikaları açısından ele alındığında uygulamaları pek çok küçük ve orta ölçekli (Kobi) işletmeye örnek oluşturabilir. Böylece Çokuluslu Şirketlerin uygulamalarından yararlanabilme imkanı doğacaktır. Çokuluslu Şirketlere önyargılı yaklaşılmadığı takdirde; bu firmaların örgütlenme şekilleri ve profesyonel yapılarının, gelişmekte olan ülkelere, küçük ve orta ölçekli işletmelere örnek teşkil ettiğini unutmamak gerekmektedir.”¹⁷⁰

"Dünya ekonomisi temel dinamikleri itibariyle uluslararasılaştı, denetim dışı piyasa güçleri tarafından baskı altına alındı; temel ekonomik aktörleri ve değişim ajanları ise, hiçbir ulusal devlete tabi olmayan ve piyasa avantajlarının belirlediği yerlere yerleşen gerçek ulusötesi şirketler oldu. Bu izlenim o kadar güçlü ki, analizcileri hipnotize ediyor, politik imgelemi esir alıyor. Fakat durum gerçekten böyle mi?" HIRST ve THOMPSON soruyor ve

¹⁶⁹

GEORGE, a.g.e. s.75-76

¹⁷⁰

SÜLÜN, Dilara; Uluslararası İşletmeler, İzmir Tic. Od., Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü NİSAN 2005 s.8

aşırıların iddia ettiği küreselleşmenin olmadığını belirtiyor:

1. Bugünün büyük ölçüde uluslararasılaşmış ekonomisi öncesiz değildir. Ekonominin modern endüstriyel teknoloji üzerine kurulmasının yaygınlaştığı 1860'lardan bu yana var olan birtakım farklı uluslararası ekonomi konjonktürlerinden yada durumlarından biridir. Mevcut uluslararası ekonomi, bazı yönleriyle, 1870-1914 yılları arasında hüküm süren rejimden daha az açıktır ve daha az bütünleşmiştir.

2. Gerçek ulusötesi şirketlere görece az rastlanır. Çoğu şirket ulusal temellidir, asıl ulusal üretim ve satış bölgelerinin gücüne göre çokuluslu ticaret yapmaktadır. Gerçek uluslararası şirketlerin büyümesi konusunda önemli bir değişim görülüyor.

3. Sermaye hareketliliği, gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru yoğun bir yatırım ve istihdam akışına sebep olmuyor. Hatta doğru dan yabancı yatırım, büyük ölçüde gelişmiş endüstriyel ekonomiler arasında yoğunlaşmış durumda, Üçüncü Dünya, yeni endüstrileşen birkaç ülke dışında, yatırım ve ticarete marjinal kalıyor.

4. Bazı iddialı küreselleşme taraftarlarının da kabul ettiği gibi, dünya ekonomisi gerçekten "küresel" olmaktan çok uzaktır. Ticaret, yatırım ve finansal hareketler daha çok Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika üçgeninde yoğunlaşmış durumda ve bu egemenlik süreceğe benziyor.

5. Dolayısıyla, eğer politikalarını da koordine ederlerse, bu büyük ekonomik güçlerin (G3) finansal piyasalar ve diğer ekonomik yönelimler üzerinde güçlü bir yönetim baskısı kurma kapasiteleri vardır. Öyleyse, mevcut çalışma alanları ve ekonomik yönetim amaçları büyük güçlerin farklı çıkarları ve elitleri arasında hüküm süren ekonomik doktrinler tarafından kısıtlanmış olmakla birlikte, küresel piyasalar hiç de kontrol edilemez ve düzenlenemez değildir." ¹⁷¹

“Ampirik olarak elbette çok sayıda ulus ötesi firma yerküreyi kuşatmış durumda ve bunların faaliyetleri milli sınırları pek az dikkate alıyor. Bu firmalar aynı zamanda sanayileşmiş devletlerde işlemlerinin merkezi niteliğinde üslere sahip olma eğilimindedir; dolayısıyla söz konusu devletin düzenleme ve politikalarının sonuçlarına maruz kalmaya açıktır. Birçok ulus

¹⁷¹

HIRST, P. ve THOMPSON, G., a.g.e. s.26-28

ötesi şirketin emrindeki kaynaklar kuşkusuz çok geniş ve pek çok durumda pek çok küçük ya da yeni devletin düzenleme ve politikalarının sonuçlarına maruz kalmaya açıktır. Birçok ulus ötesi şirketin emrindeki kaynaklar kuşkusuz çok geniş ve pek çok durumda pek çok küçük ya da yeni devletin bütçelerinden bile daha büyük. Bununla birlikte bu şirketler ne bütçe açısından en güçlü milli devletleri geride bırakabilir, ne de genelde daha küçük devletlerin emrindeki şiddet araçlarının kontrolünü ellerinde bulundurabilir. Ayrıca milli engellerin onlar için gittikçe daha önemsiz sorunlar yarattığı ulusötesi bir ekonomik aktörler tabakası –finansal yatırımcılar, bankacılar, yöneticiler- var yine de eninde sonunda ulusötesi elitlerin etkilemek ve ikna etmek zorunda olduğu siyasetçiler her milli devletin içindeki diğer gruplara ve oy sandığı dolayısıyla genel nüfusa karşı sorumlu olmaya devam ediyorlar.”¹⁷²

“Özel şirketlerin egemenliği yerli yabancı eşitliğini garantilemeyi, yabancıların da yerli sermayeyle birlikte rizikolarını azaltmayı sağlayacak hukuk düzeni gerektiriyor; ayrıca merkezi devletin zayıflamasını sağlayacak siyasal kurumsal dönüşümler olmasını içeriyor.”¹⁷³

Ticaretin serbestleşmesini sağlamak için küresel şirketler organize bir şekilde lobi faaliyetlerine girişmektedirler. “Bu ulusötesi şirket lobilerinden bir tanesi de Atlantik Okyanusu'nun iki yakasındaki endüstrilerin kurduğu Transatlantik İş Diyalogu (Trans-Atlantic Business Dialogue-TABD). Uluslararası Ticaret Odası gibi TABD da DTÖ'deki ticaret müzakerelerine detaylı öneriler götürüyor. Her yıl ABD veya Avrupa'da-ki şehirlerde toplanan, önemli politik isimlerin davet edildiği toplantılar düzenliyorlar. TABD, 1995'te kurulduğu andan itibaren uzay, biyoteknoloji, kimyasal maddeler, iklim değişikliği ve vergilendirme gibi çok çeşitli konularda "uzman gruplar" kurmaya başladı; şu anda bu grupların sayısı on altıya ulaşmış durumda. İlgili şirketler toplanıp çiftlik makinelerinden yelkenlilere kadar pek çok ürün için ortak standartlar belirliyorlar. TABD'nin sloganı şöyle: "Bir Defa Onaylandıktan (tabii ki TABD tarafından) Sonra Her Yerde Geçerli."

¹⁷² SMITH, a.g.e. s.132
¹⁷³ KAZGAN, a.g.e. s. 86

Hükümetlerden de "devredilebilirler" listesini onaylamaları bekleniyor. TABD bu özenle hazırlanmış metodu, yüksek maliyet yaratan düzenlemelerin önüne geçip aynı ürünleri Atlantik'in iki tarafında da yeni sorunlar ya da sınırlamalarla karşılaşmadan satabilmek için geliştirdi. Yıllık ABD-Avrupa ticareti yaklaşık 4 trilyon dolar olduğu için hiç de hafife alınacak bir mesele değil bu."¹⁷⁴

“Açık bir uluslararası ekonomi, korunmaya değer bir ekonomidir. Genel bir korumacılığa dönüş yerine serbest ticareti desteklemek, tüm eşitsizlik ve adaletsizlikleriyle birlikte mevcut dünya ekonomisinin kurumlarına ve koşullarına bağlanacağımız anlamına gelmez. Yalnızca zengin ülkeler ve büyük şirketler yaratına oluşturulmuş, düzensiz, serbest piyasacı bir uluslararası ekonominin, toplum ve çevre açısından desteklenebilir bir ekonomi olması olası değildir. Gerçek ekonomik açıklık, eşitsiz rekabeti önlemek, fakir ülkelerin borç yükünü hafifletmek, yatırımı daha eşit bir biçimde dağıtmak ve fakir ülkeleri düşen ticaret hadleri konusunda desteklemek üzere çok taraflı bir düzenleme yapılmasını şart koşar. Böyle hır politika, gelişmiş ülkeler, İMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Organizasyonu gibi uluslararası kurumlar açısından yeni öncelikler gerektirir. Bu çerçevede, telaşçı "küreselleşme" retoriği üretken olmaktan uzaktır, çünkü insanların açık ekonomiden korkmasına, korumacılığı desteklemesine neden olur.”¹⁷⁵

“Hindistan'ın üçte ikisi hayatını topraktan kazanıyor. Doğa, bir milyarlık nüfusa sahip bu ülkede 5000 yıldan fazla süredir toprağı işleyenlerin en cömert işvereni. 1997 yılı, Hindistan'daki çiftlik intiharlarının ortaya çıkışına şahit oldu. Çiftçilerin hayatlarına son vermesinin kökeninde borçlanmadaki hızlı artış yatıyor. Borç; negatif, denetimsiz bir ekonominin yansıması. Üretim maliyetinin artması ve çiftlik ürünlerinin fiyatlarının düşüşü, pozitif tarım

¹⁷⁴ GEORGE, a.g.e. s.81

¹⁷⁵ HIRST, P. ve THOMPSON, G. a.g.e. s.10

ekonomisini köylüler için negatif bir ekonomi haline getiren iki etken. Bu iki etken de ticaretin liberalleşmesi ve ulus-ötesi şirketlerin hâkimiyetindeki küreselleşme politikalarının kökeninde yatıyor. 1998 yılında, Dünya Bankası'nın yapısal uyum politikaları Hindistan'ı, tohum sektörünü Cargill, Monsanto ve Syngenta gibi küresel şirketlere açmaya zorladı. Küresel şirketler girdi ekonomisini bir gecede değiştirdiler. Çiftliklerin saklanabilen tohumları, gübre ve böcek ilacı gerektirip saklanılamayan şirket tohumları ile değiştirildi. Patent belgesinin yanı sıra tohumların yenilenemezlik özellikleri ile birlikte işlenmesi tohumların saklanmasını önlüyor ve bu nedenle yoksul çiftçiler her sene ekim mevsiminde tohum almak zorunda kalıyor. Çiftliklerde bulunan ücretsiz kaynak çiftçilerin her yıl almak zorunda bırakıldıkları mal haline geldi. Bu da yoksulluğu artırıp borçlanmaya neden oldu. Borçlar artıp ödenemez hale geldikçe çiftçiler, böbreklerini satmaya, hatta intihar etmeye mecbur kaldılar. 1997'de tohum saklama uygulaması küreselleşme baskısı altına alınıp, çokuluslu tohum şirketlerinin tohum tedarikini kontrol altına almasından beri Hindistan'da 25000'den fazla işçi canına kıydı. Tohum saklama çiftçilere hayat verdi. Tohum tekelleri çiftçileri hayattan kopardı.”¹⁷⁶

“Çin, ABD-Çok Uluslu Şirketler ittifakını zamanında fark eden ve ülkesini ABD-Çok Uluslu Şirketler ittifakının ellerine bırakmak istenmeyen nadir ülkelerden biridir. Çin'in bu oyunu gördüğünün en önemli kanıtı yabancı yatırımlara karşı uyguladığı politikalardan ve son on yıl içerisinde ülkesine kabul ettiği yabancı yatırımların menşeinden anlaşılabilir.”¹⁷⁷

¹⁷⁶ SHİVA, Vandana; Ulus-Ötesi Şirketlerin Hakimiyetindeki Küreselleşmenin İntihar Ekonomisi (makale)19 Şubat 2004 <http://www.znet-turkiye.org/vs190204.htm>
¹⁷⁷ KARABULUT, a.g.e. s.11; “Güneş Tanrısı, Müritleri ve İsyankar Kullar” (makale)

Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı

(Şirket Sayısı)

Ülkeler	1954-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	1954-2008
	(Birikimli)							Toplam
AB Ülkeleri	2.787	436	1.006	1.545	1.979	2.084	1.789	11.626
Almanya	925	137	355	469	556	563	595	3.600
Hollanda	467	65	138	192	270	255	286	1.673
İngiltere	351	67	130	308	461	456	248	2.021
Diğer AB Ülkeleri	1.044	167	383	576	692	810	660	4.332
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	585	134	265	320	372	492	548	2.716
Afrika Ülkeleri	83	30	37	55	43	47	52	347
Kuzey Amerika	349	53	98	111	136	165	149	1.061
A.B.D.	326	44	87	97	113	132	130	929
Kanada	23	9	11	14	23	33	19	132
Orta ve Güney Amerika, Karayipler	39	5	12	16	10	21	12	115
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.060	255	349	380	410	506	567	3.527
Azerbaycan	91	37	51	55	81	120	136	571
Irak	161	38	46	57	73	112	88	575
İran	319	102	123	121	109	106	139	1.019
Diğer	489	78	129	147	147	168	204	1.362
Diğer Asya	328	102	151	163	165	278	233	1.420
Çin Halk Cum.	98	41	56	32	22	42	46	337
Güney Kore Cum.	47	12	16	18	12	24	13	142
Diğer	183	49	79	113	131	212	174	941
Diğer Ülkeler	63	14	30	23	54	36	47	267
Toplam	5.294	1.029	1.948	2.613	3.169	3.629	3.397	21.079

Geçici Veriler, Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

Tablo 1.2.2.1.

Günümüzde Uluslar arası şirketlerin sermayelerini çekmek ülkeye yatırım yapmalarını sağlamak için ciddi çaba sarf edilmektedir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere şirketler dünyaya yayılmış izlenimi vermektedir. Fakat şirketler özellikle alt/üst yapı ve eğitilmiş işgücü konularını halletmiş ülkeleri tercih etmektedirler.

1.2.3. Ulus Devletler ve Küreselleşme

“Devlet, ... Kendisinden daha güçlü bir başka devletin mevcudiyeti karşısında daima kendisini zayıf hisseder. O'nun kendi güvenlik ve bekasını sürdürebilme talebi, komşularından daha güçlü olabilme dürtüsünü ön plâna çıkarır... Devlet bu ihtiyaç doğrultusunda, salt kendi gücünün üstünlüğünü elde edebilmek yolundaki çabalarını devamlı artırır...”

J. J. RUESSEAU

“Küreselleşmenin milli devleti nasıl etkileyeceği tartışılıyor. Kimileri küreselleşme sürecinin milli devletleri ortadan kaldıracaklarını ifade eder. Milli devletin tarihi bir oldu olduğu ve belirli siyasal ve ekonomik şartlarda ortaya çıktığı biliniyor. Ancak şu anda tartışılması gereken milli devletin varlığı veya yok olması değil, yeni oluşmakta olan küresel ortamın milli devleti ne yönde etkileyeceği ve milli devletin kendisini yeni konjonktüre en uygun nasıl adapte edeceği hususudur. Sonuçta tarihin çarkları bugün dünden çok daha hızlı dönüyor. Daha hızlı düşünmek, daha çabuk karar vermek ve gecikmeksizin harekete geçmek zorundayız.”¹⁷⁸

Ulusal devletler, farklı kültür ve topluluklardan, aynı dili konuşan -simgesel olarak- aynı kaderi paylaşan, ortak kültüre sahip uluslar yaratma ülküsüyle kurulmuştur. Bu umut, 19. ve 20. yüzyıllarda yayıldı, çağdaşlığın gücü olarak tarih yaptı ve yazdı. Son yıllarda iletişim (teknoloji) devrimine paralel olarak, ulusal devletin ve kimliğin sona erdiğini savunanlar çıktı. Ardından, 'küreselleşme'nin sözcüsü Fukuyama, ulusal devletler çağının kapandığını ilan ederken hocası Huntington, ulusal devletlerin denetimindeki semavi (kitabî) dinlerin er geç çatışmasının kaçınılmazlığını savundu.

¹⁷⁸

ÇİÇEK, Cemil (Makale); “Küreselleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri”, KARABULUT, a.g.e. s.46

“İş stratejisi uzmanı ve bu alanda en üretken yazarlardan biri olan Japon Kenichi Ohamae kapitalist Pazar açısından bakıldığında ulus-devletin artık konu dışı kaldığını ileri sürmektedir. Ona göre geleneksel ulus devletler küresel ekonomi içinde yapay hatta başa çıkılması güç iş birimleri haline gelmişlerdir. Ulus devlet yerine gerçek işin yapıldığı ve gerçek pazarların doğup geliştiği bir bölgesel ekonomiler dünyası düşünmeliyiz: [Bu pazarları] tanımlayan siyasi sınırlarının nerede olduğu değil bugünün küresel ekonomisinde tam anlamıyla doğal iş birimleri olmak için gerekli ölçütlere sahip olmalarıdır. Bu pazarların sınırları –ve bağlantıları- sınırları olmayan bir dünyada önem kazanan sınırlardır.”¹⁷⁹ Bunun yanında, “Hirst ve Thompson “Ohmae gibi aşırıya kaçan küreselleşme kuramcılarında”^{*} görülen ekonominin ulus aşırılışması sonucunda ulus-devletin gereksizleştiği düşüncesine kati suretle karşı çıkarlar.” “Hirst ve Thompson Ohmae gibi düşünürlerin sundukları ekonomik küreselleşmenin büyük ölçüde bir mit olduğunu ileri sürerken küreselleşme üzerine yazılan eserlerin çok sayıda ve çeşitli olduğunun ve farklı disiplinlerde küreselleşme sürecine dair farklı anlayışların olduğunun bilincindedir. Ancak yine de küreselleşmenin ekonomik boyutunun eleştirisinin öteki tüm yaklaşımlar için son derece önemli olduğunu iddia etmekte: İnaniyoruz ki gerçekten küreselleşmiş bir ekonomi nosyonu olmadan küreselleşmenin kültürel ve siyasi alanda doğurduğu iddia edilen öteki sonuçları ya yavaş yavaş kaybolacak ya da daha az tehditkar hale geleceklerdir. Fakat bu yaklaşım ekonominin diğer tüm boyutların lokomotifliğini yaptığı bir indirgemecilik içermektedir. Hirst ve Thompson küreselleşmenin çok boyutlu olduğunu ifade etmekle beraber bunun getirdiği tüm anlamları küreselleşme kuramının bütününün eleştirdikleri ekonomik yaklaşımın savunulmaz varsayımları üzerine kurulduğunu varsayarak es geçerler.”¹⁸⁰

¹⁷⁹ Ohmae, K. 1995:5The End Of The Nation State. The rise and fall of regional economies. Londra:HarperCollins içinde* Bkz. Hirst, P. ve G.Thompson 1996: Globalization in Question.Cambridge:Polity Pres. (Akt.) TOMLINSON, a.g.e. s.28

¹⁸⁰ TOMLINSON, a.g.e. s.31

“Küreselleşme devletlerin yapısını da ve rollerini de gündeme getiriyor. Yani küreselleşme sonrası dönemde otoriter ve totaliter sistemlerin varlıklarını devam ettirmeleri eskiye göre daha güç olacaktır. Bilgiye ulaştıkça ve dünyayı tanıdıkça daha fazla özgürlük, daha fazla ekmek talep edilmesi kaçınılmaz. Bu yeni durumu algılamakta ve buna göre kendilerini yeniden yapılandırmakta yeterli dereceyi gösteremeyen devletleri ve toplumları gelecekte zor günlerin beklediği aşikâr.”¹⁸¹

“Çağdaş dünyada millet, komşularına ya da bölgesel bir askeri bloğa bağlanmış durumdadır ve gerçekten bağımsız bir savunma politikası ya da dış politikaya sahip olamaz. Ulus-devlet artık kendi dış ilişkilerini arzu ettiği gibi özgürce idare edemez; yalnızca genel, uluslararası normlarla (Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ndeki gibi) değil, aynı zamanda özel bölgesel antlaşmalar ve kendisini ister istemez bağlanmış bulunduğu birliklerle de sınırlandırılmıştır. Askeri garantinin yitilmesiyle birlikte milli egemenlik de yok olmasa da ciddi biçimde kısıtlanmıştır.”¹⁸² “Globalleşme nasıl ki ticarete siyasal sınırların giderek ortadan kalkması ve rekabetin artması sonucunda firmaları daha iyi olmaya ve bunun içinde yeni organizasyonlara zorluyor ise, aynı şekilde devletler de ulusal çıkarları temelinde bu yeni duruma göre yapılanmayı sağlamak veya içine kapanarak dünyadan izole olma ikilemiyle yüz yüze ”¹⁸³ kalmıştır.

“Kavram ve biçim olarak milli devlet, küresel bir kültürel ve siyasal çoğulculuk süreci aracılığıyla yeniden tanımlanmış ve kuvvetlendirilmiştir. Bu, milliyetçiliğin, daha on dokuzuncu yüzyılda Fichte, Mazzini ve Michelet tarafından ilan edilen, her biri kendine has bir karakter ve yazgıya sahip bir kıyaslanabilirlikten uzak, ama eşit milli devletler dünyası idealinin yerkürenin her tarafını kapsayacak hale geldiğini ve her kıtada derin kökler saldığını ifade eder. Egemen devletler Avrupasının eski siyasal çoğulculuğu ve bu devletlerin sömürge bağımlılıkları, kültürel çoğulculuğun, kendi tarihsel topraklarına ve -tercihen- kendi egemen devletine sahip, özgün gelenekleri, mitleri ve anıları olan her bir tarihsel kültür-cemaatin milliyetçi ilkesi

¹⁸¹ ÇİÇEK, Cemil (Makale); “Küreselleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri”, KARABULUT, a.g.e. s.40

¹⁸² SMITH, a.g.e. s.7

¹⁸³ ÇİÇEK, Cemil (Makale); “Küreselleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri”, KARABULUT, a.g.e. s.45

aracılığıyla dönüştürülmüş, kuvvetlendirilmiş ve arttırılmıştır. Bu süreçte, o zaman bile sıklıkla gedikleri bulunan söz konusu etno-millî homojenlik' ve saflık idealinden, yurttaş milliyetçiliğinin 'egemen etni' modeli lehine artan oranda vazgeçilmiştir. Yurttaş milliyetçiliğinin bu modeli, hem yurttaşlık idealini kucaklamaya dair daha bilinçli bir çabayı gerektirir, hem de eşzamanlı olarak üyelerin çoğunluğunun kendilerini ait hissettikleri egemen ya da çekirdek etninin kültürü ve geleneklerinin temel oluşturduğu millî devlet üzerinde ısrarcıdır. İlk Batılı millî devletlerin karakteristiği olan bu gevşek uzlaşma, Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nin bugünkü halef devletlerine de sık sık uğrar. Bu devletlerde, göçmen dalgalarının alevlendirdiği, eski Yugoslavya'da ortaya çıkan türden dizginsiz bir etnik milliyetçiliğin söz konusu bölgeleri yeniden kargaşaya itme ve dünyanın büyük kısmının haritasını yeniden çizmede başarılı olabileceğine dair ortak bir korku vardır. Sonuç, bir kez daha, millî devlet ideali ve yapısının yerinden olması değil, aksine çoğalması ve etnik olarak kuvvetlenmesidir.”¹⁸⁴

Sanayi devriminden sonraki dönemde de uluslararası aktör bilindiği gibi ulus-devlettir. “Ulus devlet teritoryal bir devlettir; yani onun egemenliği belirli bir mekanı zapturapt altına almasının bir fonksiyonudur. Vatan diye tanımlanan ve sınırları çok net bir şekilde çizilen bu coğrafya üzerindeki sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik aktivitelerin tamamı bu devlet tarafından ”¹⁸⁵ düzenlenmektedir. Ulus-devletin bir siyasal kurum olarak etkinliği büyük ölçüde toprakları üzerindeki egemenliğine bağlıdır. Bu da sınırlarından geçen bilgi, mal, kapital ve insan kaynakları üzerindeki denetimi yoluyla sağlanır.¹⁸⁶ “Toplumu yönetenlerin asker ve polis sayesinde kazandıkları denetim gücü, onların sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde egemenliklerini destekleyen temel unsur olmuştur.”¹⁸⁷ Ve “millet, hareketliliği belirli bir toprak parçasıyla sınırlandırılmış ve üyeleri 'kendilerinin' olarak kabul edilen o belirli toprak parçasına ait olan bir insan topluluğu”¹⁸⁸ ile merkezîleşmiş

¹⁸⁴ SMITH, a.g.e. s.118

¹⁸⁵ BECK, U. (2000). What is Globalization , Malden, Blackwell Publishers s.23. (Akt.) NİŞANCI, Ensar; Küreselleşme, Ulus Devlet Ve Etik Rönesans, Haliç Üniversitesi İşletme Fakültesi

¹⁸⁶ TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim; Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması”, Doğu-Batı, Sayı 10, Şubat 2000. s. 118 (Akt.) Esgin, Ali; ULUS-DEVLET VE KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN BAZI TARTIŞMALAR C.Ü. Sosyal Bilimler Der.Aralık 2001 Cilt : 25 No: 2 185-192

¹⁸⁷ YÜKSEL, Mehmet ; Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye, Ankara, 2001,s.56

¹⁸⁸ SMITH, a.g.e. s.59

yönetim gücü, ulus-devletin kurucu öğeleri olarak ortaya çıkmıştır. “ Ulus devlet bir kurum olarak çok sayıda işlevi yerine getirebilir ve getirdiği içindir ki varlığını sürdürmüştür. Bunun başında etnik ya da dinsel kimliği ne olursa olsun vatandaşlara olanaklar ölçüsünde diğer ülkelerin saldırısına karşı güvenlik içeride bireylerin toplumsal sınıfların ya da etnik dinsel alt grupların birbirleri karşısında hukuksal eşitlik adalet ve güvenlik sağlaması gelir. Bu bağlamda bir otoritesi vardır.”¹⁸⁹

“Otuz Yıl Savaşları sonrasında 1648 Westfalya (Westphalia) Anlaşması ile ortaya çıkan Westfalya düzeni ulus-devlet oluşumunun ve bu oluşuma dayalı güç tanımlamalarının hukuki bir çerçeve kazanmasını sağlamıştır. Fransız Devrimi sonrasında 19. yüzyılda geliştirilen büyük ölçekli teorik çerçevelerle Felsefi altyapısına kavuşan ulus-devlet yapılanması, yine bu yüzyılda yaşanan birlik hareketleri ve sömürgeci rekabet ile en temel reel politik güç birimi ve aktörü niteliği kazanmıştır.”¹⁹⁰

“Endüstri devrimi bir yandan gelişen sermaye sınıfının diyalektik olarak güçlendirdiği vatandaş kentli işçileri üretmiş, öte yandan büyüyen Pazar arayışları içinde milliyetçilik ideolojisini doğurarak, günümüzdeki ulus devletleri yaratmıştır.”¹⁹¹ Ulus-devlet dediğimiz kavram Avrupa kıtasından başlayarak dünyaya yayıldı. “Avrupa’nın tarihi, yüzyıllar boyunca iktidar çekişmeleri, din kurumları ile devlet arasındaki sürtüşmelerle geçti. Diğer taraftan, 15. yüzyılın ortalarında başlayan merkezileşme süreci, ulus-devletin inşası sürecine yeni bir boyut kazandırdı. Avrupa devletleri, eski feodal yapıların bölünmüşlüğünden kurtularak, yeni ve merkezi devletlerin inşası yoluna gittiler. Böylelikle sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan ulus-devletin temel özellikleri olan merkezi bürokrasi, merkezi ordu ve merkezi vergilendirme gibi unsurlar bu dönemde oluşmaya başladı.” Ancak bugünkü anlamıyla ulus-devletler, “30 Yıl Savaşları’na son veren 1648 Vestfalya Antlaşması ile ortaya çıktı. Bu antlaşmanın en önemli özelliği ise, din ve devlet arasındaki çatışmaları büyük ölçüde sona erdirmesi, krallarla kilisenin karşılıklı yetki alanlarının sınırlarını belirlemesiydi.”¹⁹² 1648 Vestfalya Antlaşması ile ortaya

¹⁸⁹ KAZGAN, a.g.e. s.271
¹⁹⁰ DAVUTOĞLUB, a.g.e. s.16
¹⁹¹ KONGAR, a.g.e. s.37
¹⁹² ÖYMEN, a.g.e. s.23-24-25

çıkmaya başlayan modern millet, “1815 sonrasında hem Avrupa hem de Kuzey Amerika ile Latin Amerika’da egemen model haline gelmiştir.”¹⁹³ Her ne kadar bu ulus devletlerin kuruluşunu bir çırpıda dillendirdiysek de gerçek de bu çok sancılı bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. 1648-1814 yılları arasında Napolyon Savaşlarının sonuna dek “Avrupa’da 58 savaş” meydana gelmiştir. Bu savaşlar, tüm Avrupa’da etkileri bugünlere kadar gelen derin izler bırakmıştır. Bundan sonraki dönemde de günümüze kadar “tarihsel olarak yeni milli devletlerin yaratılması böylesi dalgalar içinde genellikle savaş ve antlaşmaların ardından (en açık örnekler 1783, 1830, 1878, 1918 ve 1945 sonrası) gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle bu devletlerin yaratılması ve tanınması asla kolay olmamış ve evrensel olarak kabul edilmemiştir; uluslararası olayların aniden dönüştürdüğü baskı ve çatışma koşullarından ortaya çıkmışlardır.”¹⁹⁴

“Avrupa’nın ilk ulus-devletlerinden biri olan Fransa, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması meselesinde öncü rol oynadı. Fransa’da 1624-1642 yılları arasında başbakanlık yapan ünlü bir din adamı, Kardinal Richelieu ” kendi döneminde yaşanan Protestan ve katolik çekişmelerinin farkında olarak bu ülkenin kiliseden bağımsız hareket etmesini sağladı. Laik bir yaklaşım benimsedi. Kendisi Katolik ülkelerde görülmemiş biçimde kiliseyi baskı altına aldı ve tüm gelirlerine el koydu. Asillerin devlet yönetimindeki etkinliğine son verdi. Rüşvet ve suiistimalleri engelledi. Fransız akademisini kurdu ve böylece Fransız kültürünün oluşmasına ön ayak oldu. Tüm bunları Kral XIII. Louis kendi gücünü arttırmak maksadıyla yaptırdı. Amaç güçlü bir devlet kurmaktı. Richelieu, devletin, kendi çıkarlarını korumak için Hıristiyanlığın kurallarından bağımsız hareket etmek zorunda olduğuna inanıyordu.”¹⁹⁵ Ve bunu somutlaştırarak merkezi idareyi güçlendirmeyi başardı. “Almanya’nın, Fransa’nın Richelieu döneminde, İngiltere’nin de Norman Hanedanı sırasında sahip olduğu ulus-devlet anlayışına ulaşabilmesi için, 19. yüzyılın sonlarında başbakanlığı üstlenip Alman birliğini sağlayacak olan Bismarck dönemini beklemesi gerekecekti.”¹⁹⁶ Bismarck Alman Birliği’ni oluşturmadaki başarısıyla kendisinden bir dahi olarak söz ettirecekti.

¹⁹³ SMITH, a.g.e. s.58

¹⁹⁴ SMITH, a.g.e. s.116

¹⁹⁵ ÖYMEN, a.g.e. s.27-28

¹⁹⁶ ÖYMEN, a.g.e. s.31

Ulus-devletlerin ortaya çıkışında milliyetçiliğin etkisi de özellikle vurgulanmalıdır. “İdeoloji ve hareket olarak milliyetçiliğin açık bir biçimde yeni bir fenomen olduğu, başlangıcının on sekizinci yüzyıl sonu olduğu doğrudur, fakat etnik bağları aşan milli duyguların yükselişinin izlerini birkaç Batı Avrupa devletinde –daha önce değilse bile- on beşinci ve on altıncı yüzyıllara dek sürmek mümkündür. On dördüncü ve on beşinci yüzyılda Fransa, İngiltere, İskoçya, İspanya ve İsveç’in yanı sıra Polonya ve Rusya’da ve muhtemelen İsviçre’de (Galler ve İrlanda’da olmayabilir) küçük dinsel ve bürokratik sınıflar arasında bir teritoryal-kültürel ve siyasal cemaat olarak millet kavramına yönelik ateşli bağlılık ifadeleri vardır. Ve on altıncı yüzyıla gelindiğinde kesin bir biçimde, Fransa’da olmasa da, İngiltere’de ve Hollanda’da daha geniş bir kentli eğitilmiş ‘orta sınıf’ milliyetçiliği etkili hale gelmeye başlamış ve bu milliyetçilik, ‘halk’ı egemen konumuna yükseltmiştir.”¹⁹⁷ 1789 yılında meydana gelen Fransız ihtilali ve o dönemde ortaya atılan eşitlik, özgürlük ve kardeşlik ilkeleri tüm dünyayı değiştirecek hareketlerin temelini oluşturdu. Fransız İhtilali, çeşitli düşünce akımlarının çarpışmasına sahne oldu. Bu fikirlerin en etkili olanlarından biri Jean Jacques Rousseau’nun Toplum Sözleşmesi kitabında dile getirdiği şu sözlerdi: “Egemenlik ve hükümetin siyasi kararları krala değil, halka aittir.”¹⁹⁸ Bu söz çok şeyi ifade etmektedir. Devlet ile onu oluşturan bireyler arasındaki ilişkiye meşruiyet kazandırmıştır.

“18. yüzyıldan itibaren ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi, halklara kendi yerleşim bölgesinin dışına çıkarak civar köylerdeki ve kentlerdeki insanlarla temas etme olanağı sağladı. Eğitimin yaygınlaştırılması, ulus ve vatanseverlik düşüncelerinin genç kuşaklar tarafından yaygın şekilde öğrenilmesine olanak verdi. Böylece fakir yörelerin çocukları da ortak kültürel mirası benimseme duygusuyla yetişmeye ve kendilerini o ulusun bir parçası gibi görmeye başladılar. Anayasaların ve temel hakların kabulü için yapılan mücadeleler de, halklara aynı ulusun parçaları olma bilincini kazandırdı. Sanayi Devrimiyle birlikte ortak ekonomik çıkarlar kavramı ön plana çıktı ve bir anlamda ekonomik milliyetçilik düşüncesi gelişti. Ulusal devletin bağımsızlığını, egemenliğini koruma iradesi de milliyetçilik kavramının önemli unsurlarından biriydi. Bayrak ve milli marş, ulusal egemenliğin sembolleri olarak ortaya çıktı.”¹⁹⁹

197

SMITH, a.g.e. s.37

198

ÖYMEN, a.g.e. s.31 Fransız İhtilali ile ilgili Ayrıca bkz.Türkiye'nin Gücü,REMZİ 2003 s.322

199

ÖYMEN, a.g.e. s.33-34

Ulus-devlet kavramını tanımlarken millet kavramına vurgu yapmak gerekmektedir. Tarihte, bugünkü anlamda tanımlanan ve Avrupa temelli görüşlerle ifade edilen milletler iki çeşit yöntemle oluştu: “birincisi, yerli olanın seferber edilmesi sürecine dayanıyordu ve günümüz milli devletlerinin büyük bir oranı için geçerlidir. İkinci yol esas olarak bir bürokratik birleştirme süreciydi. Bu süreç , ‘yatay’ etnilerin (büyük sınırlar içine sıkışmış ve büyük ölçüde üst tabakaya bağımlı) sınır çizgisinden kaynağını aldı aslında çoğu durumda bir kral ya da prens ve onun divanı ve kadroları tarafından idare edilen ve ruhban sınıf tarafından desteklenen bir aristokrasi kendi yaşam tarzını devam ettirmek için ihtiyaç duyduğu emek ve hizmetleri sağlayan bir veya daha fazla bölgesel ya da etnik topluluğu yönetiyordu. Avrupa’nın büyük kısmındaki model buydu ve kıtanın doğu kısmında üç büyük imparatorluk Habsburg, Romanov ve Osmanlı imparatorlukları kuruluşlarını bütünüyle tamamladıktan sonra da varlığını sürdürdü bu model. Ayrıca dünyanın başka bölgelerinde de - Ortadoğu, Güney Asya ve Afrika Boynuzu’nda - on dokuzuncu yüzyıla kadar varlığını sürdürdü. On dokuzuncu yüzyıl içinde ”²⁰⁰ Avrupalı emperyalist ülkeler bunun değişik bir çeşidini uyguladılar. Bir nevi “millet-inşası”, kendi menfaatleri için oluşturdukları milletler...

“Kurallara bakılırsa, tek bir etnik ve kültürel halkın bir devletin sınırları içinde ikamet etmesi ve bu devletin sınırlarının söz konusu etnik ve kültürel halkın sınırlarıyla örtüşmesi durumunda bir devlete ‘ulus-devlet’ denilebilir. (Elbette bu, endi etnik ve kültürel halkının bir kısmı komşu ya da diğer devletlerde ikamet eden etnik açıdan homojen devletleri dışarıda bırakacak bir kriterdir.) Bu çerçevede bakıldığında çok az ulus-devlet vardır. Portekiz, İzlanda, Japonya, (Aynu ve Koreliler hariç) Danimarka, (Faroeliler hariç) birkaç örnektir. Polonya gibi bazı devletler bu modele yaklaşırlar. Ne var ki Birleşmiş Milletler’e üye tüm devletlerin yüzde 10’undan azı ulus-devlettir. Pek çok devlet yapı itibariyle çok-etnilidir ve birçoğu ciddi biçimde etnik çizgilerle bölünmüştür; bazıları çok sayıda belirgin etnik azınlığı içinde barındırırken diğerleri iki ya da daha fazla büyük etniye ayrılmıştır –örneğin Burma, Endonezya, Malezya, Kenya, Nijerya, Belçika, Kanada ve Britanya.”²⁰¹

²⁰⁰ SMITH, a.g.e. s.95
²⁰¹ SMITH, a.g.e. s.94

Önceleri kralların ve daha sonrasında da halkların çevresinde gelişen kurumların ve politikaların yürütülmesinde görev alan kişilerden oluşan bürokrasi devletleşmede önemli bir etken olmuştur. Bürokratik kurumların sağlamlığı devletin devamlılığını sağlamıştır. Tarihten günümüze kadarki süreçte “bürokratik birleştirme süreçleri çeşitlilik arz etmiştir. Bu süreçler bildik devlet kurma kriterlerini içlerinde barındırırlar her yerde tek bir hukuk ve yargı sisteminin kurulması tek bir vergi sistemi ve para politikasının oluşturulması birleştirilmiş bir ulaştırma ve iletişim sisteminin kurulması, idare aygıtı örgütlenmesi ve denetimin hükümdarın ellerinde başkentte merkezileştirilmesi temel idari kurumlar için kalifiye personelden oluşan profesyonel kadroların oluşturulması ve etkin askeri kurumlarla teknolojinin merkezi denetim altında yaratılması. Daha sonraki bir aşamada refah yardımı emeğin korunması, sigorta sağlık ve eğitim gibi kıstaslar da devlet kurma süreçlerinin içine dahil oldu; ve bunları, genellikle önce orta, sonra alt tabakaların en son olarak da kadınların oy hakkını kabulü izledi.” Bu bürokratik yapı son geldiği noktada tabandan tavana herkesi devlet kurumlarına ve kanunlara karşı toplum menfaatleri doğrultusunda sorumlu tutan bir anlayışa/şekle bürünmüştür. Günümüzde bu bürokratik elit sayesinde “devletin toplumsal ve kültürel gücü ve topluma nüfuz edebilirliği, bilgisayar destekli enformasyon teknolojisi ve küresel kitle iletişim sistemlerinden kaynaklanan emsalsiz dönüşümlere rağmen arttırılmıştır.”²⁰² Bu durum özellikle zorunlu eğitim yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Sinema da devletin geçmişinin canlandırılmasında ve ideal bir birlik oluşumunda etkili olmuştur. “Sergei Eisenstein’in Potemkin Zırhlısı, Alexander Nevsky ve Korkunç İvan gibi muazzam tarihsel filmleri, içerdeki ve dışarıdaki düşmanlardan gelen tehditler altındaki milyonlarca Sovyet Yurttaşı arasında Rus milleti ve (Sovyet) devleti duygusunu billurlaşmasını ve yayılmasını sağladı. Başka büyük yönetmenler de –Akira Kurosawa, Luis Bunuel, Ingmar Bergman, Satjayit Ray, Andre Wajda- kamera aracılığıyla eşsiz milli manzaralar, efsaneler ve atmosferleri geçmiş ve şimdiki yeniden yaratmak suretiyle bir milli bireysellik duygusunu nakletmede başarılı olmuşlardır.”²⁰³ Bugün Amerika tarafından Hollywood yapımı filmlerle küresel boyutta bir kültür ihracı gerçekleştirilmektedir. İçeride de Amerikan Milliyetçiliği oluşturulmaya çalışılmıştır.

²⁰² SMITH, , a.g.e. s.97-99
²⁰³ SMITH, a.g.e. s.104

“Ulus-devletler için özellikle sisteme entegre olanlar için dış etkilere karşı en azından bir korunmayı beraberinde getirecektir. Bu 1980’lerden itibaren ortaya atılan Piyasa temelli görüşler, “IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi tarafından savunulan temel kalkınma stratejisinde kendini gösteriyordu; bu strateji kimilerince “neo-liberalizm” olarak adlandırılmıştı;bu stratejinin oluşumunda etkin rol oynayan herkes Washington’da olduğu için “Washington Konsensüsü” olarak da anılıyordu. Strateji, devlete ait girişimleri özelleştirerek, ekonomide devletin gözetim, denetim ve müdahalelerini kaldırarak devletin rolünü en aza indirmeyi hedefliyordu. Devletin makro istikrara yönelik bir sorumluluğu vardı; ancak bu sorumluluk işsizlik oranının değil, enflasyon oranının aşağı çekilmesi gerektiği anlamına geliyordu.” Ancak bu konsensüs ile ilgili özellikle ulus devlete yönelik yaklaşımı kabul etmek doğru olmamakla birlikte, Asya Krizi’nden sağ salim çıkmayı başaran “Doğu Asya’nın en başarılı ülkeleri bu stratejiyi uygulamamıştı; devlet etkin bir rol oynamış, sadece eğitimi, tasarrufu ve gelirin yeniden dağıtılmasını desteklemekle kalmamış teknolojinin ilerlemesine de katkıda bulunmuştu.”²⁰⁴ Ancak bu durumu ulus-devletin yetkilerinin sorgulanmasına engel olamamıştır.

“Kolektif hareketin gerekliliğine kuşku yok; ancak kolektif hareket edebilmenin tek yolu devlet değil. Kolektif hareket açısından devleti diğer zeminlerden farklı kılan, zorlayıcı güce sahip olması. Bir toplumdaki tüm bireyler işe yaramak, vergi ödemek ve uyuşturucu kullanımı ya da cinayet gibi belli davranışlardan kaçınmak zorunda.”²⁰⁵ “Bize durmaksızın içinde ikamet ettiğimiz kürenin giderek daha küçük ve daha birleşik bir hal aldığı hatırlatılıyor.” “Her yerde gezegenimizin ekonomileri ile toplumları arasında daha sıkı bağlar oluşturuluyor ve eskiden bağımsız olan devletler ve milletler karmaşık bir devletlerarası örgütler ve düzenlemeler ağı tarafından gerçek anlamda uluslararası bir topluluk içine dahil ediliyor.” “Dünyanın her köşesinde etnik geçmişler yeniden gündeme getiriliyor ve eski kültürler parçalanarak yeni bir biçime sokuluyor.”²⁰⁶

²⁰⁴ STİGLİTZ, a.g.e. s.229-230

²⁰⁵ STİGLİTZ, a.g.e. s.305

²⁰⁶ SMITH, a.g.e. s.XV

Küreselleşme kapitalist sistemin girdiği bunalımlar neticesinde belirli dönemler/safhalar geçirerek 2000'li yıllara gelebilmiştir. “Bunalımdan çıkmak için öncelikle dünyanın yaşamaya başladığı dönüşümü kavrayabilmek gerekiyordu. Bunun için değişik senaryolar geliştirilmeye başlandı. Ortaya konulan senaryolar yaşanan bu dönüşümün dört farklı yönüne işaret etmektedir. Bunlardan birincisi sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ikincisi Fordist üretim biçiminden esnek üretim biçimine, üçüncüsü moderniteden, post-moderniteye, dördüncüsü ise ulusal devletler düzeyinden küreselleşmiş bir dünyaya geçiş üzerine yoğunlaşmaktadır.”²⁰⁷

Kapitalizmin Amerika'nın yarattığı organizasyonlar vasıtasıyla dünyaya yayılmaya başlaması, dolayısıyla küreselleşme dediğimiz dünyanın tek yer ve yurt olma doğrultusundaki ilerleyişi doğal olarak devletin işlevlerinde yetkisinin azalması anlamında kademeli bir etki meydana gelmesine neden oldu. Devletin rolü burada iki önemli yapısal değişimle karşı karşıya kaldı: “bütünleşme ve parçalanma. Bunlar ters yönde etkiler yaratmakla beraber, ulus-devletin siyasi alanda hakim aktör olma konumunu tehdit etme bakımından birleşmektedirler. “ “Bütünleşme süreci iktisadi ve teknolojik değişimin dünya çapındaki etkisinin sonucudur. İçinde yaşadığımız dünya artık gerçekten global hale gelmektedir. Bugün artık tropik yağmur ormanlarının derinliklerinde çalışan okuryazar olmayan işçiler bile bilmektedirler ki, onların hayatları kendilerinin yerellikleri içinde -hatta kendi devletlerinin sınırları dahilinde- işleyen güçler tarafından değil, fakat esas olarak dünya piyasalarının ve uzak ülkelerdeki tüketicilerin alışkanlıkları, zevkleri ve yeteneklerinin değişkenlikleri tarafından belirlenmektedir.”²⁰⁸ Bu durum dünyanın gelişmiş bölgelerindeki insanlar için de geçerlidir. “Parçalanma süreci” iktisadi ve siyasi entegrasyonun bir sonucudur. Dünya piyasaları büyüdükçe bölgesel entegrasyonların oluşumu gündeme gelmiş ve ulusal ekonomilerden çok küresel ekonomiye bağlı olma söz konusu olmuştur.²⁰⁹

²⁰⁷ TEKELİ, İlhan. ve İLKİN, Selim; (2000), Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması”, Doğu-Batı, Sayı 10, Şubat 2000. s. 119 (Akt.) Esgin, Ali; Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2001 Cilt : 25 No: 2 185-192

²⁰⁸ ERDOĞAN, a.g.makale

²⁰⁹ ERDOĞAN, a.g.makale

“Bir yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliği, öte yandan devletler üstü örgütlenmelerin önem kazanması ve Avrupa Birliği gibi oluşumlar uluslar arası tahkim gibi, uluslar arası sermayenin devletler üstü ayrıcalıklar elde etmesi, ulus devletlerin egemenlik haklarını yukardan tehdit etmektedir. Ayrıca ulus devletlerin içindeki farklı kültür gruplarının özerklik eğilimleri ulus devletleri aşağıdan doğru da zorlamaktadır. İspanyada Bask, Fransa'da Korsika, İngiltere'de İrlanda sorunları bu oluşumun kültürel farklılığın siyasal özerkliğe dönüşme eğilimlerini yansıtan olgulardır. Aşağıdan böyle bir saldırıyla karşı karşıya olan ulus devletler yukardan da hem birleşik Amerika, hem de uluslararası sermaye ve uluslararası kuruluşlar tarafından egemenlik haklarından yoksun bırakılmaktadırlar. Örneğin tahkim konusunda uluslar arası sermaye artık yatırım yaptığı ülkenin ulusal adaletine güvenmemekte, anlaşmazlık durumlarında adaleti uluslar arası tahkim örgütlemelerinde aramaktadır.”²¹⁰

“20. Yüzyılın üçüncü çeyreğinde başlayan ve son çeyreğinde ivme kazanan ekonomi-politik faktörlerle birlikte anılan karşılıklı bağımlılık, ülkelerin güç tanımlamalarını çok daha karmaşık bir niteliğe büründürmüştür. Ulus-devletlere meşruiyet zemini sağlayan modern ideolojilerin etkilerini kaybetmesi ve geleneksel kültür değerlerinin yeni unsurlarla birlikte uluslararası alana taşınmaları da ülkelerin uluslararası konumlarını etkileyen bir yeniden tanımlama süreci başlatmıştır.”²¹¹

“Ulus devletin aşılmasında iki boyut devreye girdi: Birincisi, ulus devlet ekonomi düzlemindeki yetkilerini giderek ulus-üstü kurumlara devretme durumuyla karşı karşıya kaldı. Bunun bir ayağını ulus üstü neredeyse küresel çapta üyesi olan örgütler çerçevesinde alınan kararlar oluşturuyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen Dünya Bankası IMF, OECD, ve GATT gibi örgütler burada başat rol oynamaya başladılar; bu sonuncusu Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüşerek denetim ve yargılama erkine de kavuştu.” İkinci boyut ise “yerel yönetimlerin giderek güçlendirilmesi, merkezi devletin olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere

²¹⁰ KONGAR, a.g.e. s.30
²¹¹ DAVUTOĞLUB, a.g.e. s.16

devredilmesi” böylece yerel pazarlar küresel pazarla doğrudan ilişki kurabilecek böylece milli koruma politikaları ortadan kalkacak ve küçük yerel firmalar korumasız biçimde dünyaya açılıp rekabet edecek.²¹² Mikro bölünmelerin dayanak noktası olarak ülkelerdeki farklılıkların ön plana çıkarılması, küresel vatandaşlık bilinci oluşturulması, küresel yaşamın standartlaşması gibi düşünceler çok uzun vadede oluşmaları beklenen olgulardan ziyade teknolojik gelişmeler doğrultusunda yerelin küreselle birleşmesi için gerekli entegrasyonların sağlanmasına bağlı olacaktır. Bu tür entegrasyonları da ülkeler kendi iradeleriyle destekleyeceklerdir. Burada sorun olarak değerlendirilebilecek olan konu devleti yöneten elitlerin halklarını ne kadar temsil ettiği. Dünyadaki bir çok ülke gelişmiş ülkelerin güdümünde veya menfaatlerin pençesinde halkların ihtiyaçlarını önemsemez pozisyondadırlar. Burada yer altı/üstü zenginliklerin ve siyasi rekabetin sorunların temelindeki gerekçeler olduğu anlaşılmaktadır.

Anthony D. Smith ulus-devletin milliyetçilik bağlamında zayıflatılmasında üç önemli noktaya vurgu yapmaktadır. Milletin depolitizasyonu (siyasi gücün kaybedilmesi) olarak isimlendirilen bu zayıflamada yollardan birincisi “milletin kültürel düzeyini devletin siyasal düzeyinden ya da daha iyisi, devletlerin bölgesel ekonomik işbirliğinden ayırmaktır. Ne var ki yalnızca bu ikinci düzey, gelişen dünya düzeni içinde ‘gerçek’ bir toplumsal ve siyasal öneme sahiptir, çünkü ‘ulus-devlet’, sınırları içinde artık ne teritoryal bir Pazar ne de kitlesel, kamusal bir kültür barındırabilmektedir.” Yollardan ikincisi, milleti “demilitarize etmektir. Millet, belirli bir devlete bağlanmış olsun ya da olmasın, artık uluslar arası arenanın etkin aktörü değildir, çünkü çağdaş dünyada millet, komşularına ya da bölgesel bir askeri bloğa bağlanmış durumdadır ve gerçekten bağımsız bir savunma politikası ya da dış politikaya sahip olamaz. Ulus-Devlet artık kendi dış ilişkilerini arzu ettiği gibi özgürce idare edemez; yalnızca genel, uluslar arası normlara (Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ndeki gibi) değil aynı zamanda özel bölgesel antlaşmalar ve kendisini ister istemez bağlanmış bulunduğu birliklerle de sınırlandırılmıştır. Askeri garantinin yitirilmesiyle birlikte milli egemenlik de – yok olmasa da – ciddi biçimde kısıtlanmıştır.” Üçüncü olarak da milletlerin “normalleştirilmesi’ ve

²¹²

KAZGAN, a.g.e. s.16

milliyetçiliğinin ritüelleştirilmesi söz konusu olabilir. Birleşmiş Milletler üzerinden uluslararası forumlar ve konferanslar, çok taraflı anlaşmalar, örgütler, vb. gibi araçlarla her milletin milli emelleri meşrulaştırılır ve o suretle terbiye edilir. Bu milli emeller böylelikle küresel varsayımlar çerçevesinin ve uluslar arası kurumsal düzenin bir parçası haline gelirler. Milliyetçiliğin kurumsal düzenin bir parçası haline gelirler. Milliyetçiliğin azıdışları böylelikle törpülendikten sonra bayraklar, marşlar ve seremoni alaylarıyla birlikte iyi huylu ve sağlıklı milli kimlik ya da yurtseverler elzemdir. Eşit milletlerin birbirlerinin hukukunu tanımaları çerçevesinde milliyetçilik siyasal gücünden koparılır ve sembolik düzeye, barışçıl ekonomik, sanatsal ve sportif rekabete indirgenmiş olur.”²¹³

Devletin rolünün küçültülmesi gerektiğini düşünenlerle karşı olanlar arasındaki “fikir savaşı, Atlantik ile Pasifik’in her iki yanında ve gelişmiş ülkeler kadar gelişmekte olan ülkelerde de yaşanıyor.”²¹⁴ Bu tartışmaların bir boyutu da özellikle devletin sosyal alanla ilgili konularda duyarsız kalmaması gerektiğini düşünenlerle buna karşı olanlar arasında da yaşanmaktadır. “Ulus devleti güçsüzleştirme, küçültme, yetkilerini ve sorumluluklarını kısıtlama yolunda devreye sokulan uygulamalar, makro-düzeyde bütün toplumu ilgilendiren politika dönüşümleriyle ilgilidir. Ayrıca spesifik nitelikte aynı yolda politika uygulamaları da bulunmaktadır. Devlet karşıtı bu ideoloji konusunda Amerikalı bir iktisatçı şöyle diyor: “Tehlike şu ki, sorunların çoğunluğunun çözümünü devlete bırakan bir görüşten, sarkaç diğer uca, sorunu devletin kendisi olarak gören bir anlayışa doğru kayıyor. Devletin oynayacağı önemli bir rol var oysa. Paul Valery’nin dediği gibi, devlet zayıf olursa hepimiz ölebiliriz.”²¹⁵

“Ulus devletin işlevlerini daha uzunca bir süre sürdürme etkisi yaratacak olan bir olgu daha var: o da etnik dinsel bölünmelerin denetim altında tutulması. Nasıl büyük sömürge imparatorluklarının dağılması savaşlar ayaklanmalarla iç içe geçen ve yarım yüzyıl süren kanlı bir boğuşma dönemiyle bir arada gittiyse ulus devletin parçalanması yolundaki baskılar da

213

SMITH, a.g.e. s. 7

214

STIGLITZ, a.g.e. s.XVI - XVII

215

KAZGAN, a.g.e. s.20

benzer bir süreç içinde geliyor. Bu süreçte ulus devlet ulus bütünlüğünü koruma gibi bir işlevi sürdürecektir. Güvenlik dışında eğitim araştırma geliştirme, sağlık alanlarında katkı yapabildiği ya da yerel sermaye ve vasıfsız emeğe çeşitli destekler verebildiği ölçüde işlevsiz kalmayacak varlığını haklı gösterebilecek. Ancak büyük küreselleşmiş sermayeyle en vasıflı emek gücünden yoksun ekonomi politikaları açısından eli kolu bağlı bir devlet olacak bu.”²¹⁶ Bu baskılar altında devletlerin ezilmemesi için ortaklıklara gitmeleri, bölgesel organizasyonlar yoluyla korunmaya çalışmaları gerekecektir.

“Modern ulus-devletler, meşrû otorite alanında yapılan anlaşmalar yoluyla herhangi bir faaliyet için konacak kuralları ve bu kuralların konuluş statüsünü belirleme kapasiteleriyle en önemli siyasî yapılanma biçimidirler.”²¹⁷ Bu yönüyle devletler küresel sistemdeki aktör ihtiyacını karşılayacak en önemli yapılardır. Elleri ciddi bir parasal potansiyel bulundurmaları da ekonomik anlamda güçlü bir yapı olduklarının kanıtıdır. Bu potansiyel sürekli olduğu için devletler iyi bir yönetimle uzun süre varlıklarını koruyacaklardır. Dünya üzerindeki diğer aktörler, buna küresel şirketler de dahil devlet gibi bir teşkilatlanmayı işin manevi dinamikleri de göz önüne alındığında gerçekleştiremeyeceklerdir. Şirketler her yıl yıgınlı adamı işten çıkarmakta ve yerlerine yenilerini almaktadırlar. Uluslar arası örgütler tamamıyla ulus devletlerin desteğiyle ayakta durmaktadırlar. Ve bunu da yine kendi egemenliklerinin bir garantisi olarak rakiplerine karşı dik durabilmek için gerçekleştirmektedirler.

Devletin kamudan elini çekerek hizmetleri özelleştirmesi, “karşılıklı olarak güçlenen dört dinamiği doğurur: Küresel iş gücünün giderek üretken ve malî bütünleşmeden kazanan ve kaybedenler olarak bölünmesi; hem devletlerin dışında hem de kendi içlerinde kaybedenlerin giderek artan bir şekilde marjinal kalması, dışlanması ve yoksullaşması; en zayıf olanı koruma masraflarının karşılanmasında müreffeh rejimlerin yetersiz veya politikacıların isteksiz olmasından dolayı sosyal dayanışmanın erozyona uğraması ve

²¹⁶ KAZGAN, a.g.e. s.281

²¹⁷ HIRST, P. and THOMPSON, G.; Küreselleşme Sorgulanıyor, Ankara, 1998, s. 204.

devletler içinde, devletler arasında ve devletler dışında ekonomik kutuplaşma ve dışlanmanın yoğunlaşması.”²¹⁸ Devletin işlevselliğinin devamı açısından bakıldığında KİT’lerin yük olduğu iddia edilmektedir. Fakat devleti yönetenler bu kurumları arka bahçeleri olarak gördükleri için özelleştirmeyi zorunlu bir olgu gibi lanse etmek de yanlıştır. İyi yönetildikleri takdirde devletler bu tür kurumlardan büyük karlar elde edebilecek, piyasada rekabet sağlanarak, genel hizmet kalitesi arttırılabilecektir. Kısaca vatandaşa sahip çıkılacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde “özelleştirme, son yarım yüzyıl boyunca biriktirdikleri varlıklarıyla birlikte iç pazarlarını Merkez’e sunmaları yolunda işlemektedir.” “Uluslar arası sermayenin dayatmaları ve darbelerine karşı tek koruyucu örgüt niteliğinde olan ulus devleti çözme yolunda dışardan yapılan baskılar eski sömürge düzeninin yeni bir çerçevede geri gelmesinden başka bir şey olamaz. Zaten Çevre (gelişmekte olan ülkeler) ülkeleri uluslar arası örgütlerde seslerini duyuramadıkları gibi sistem bunlara baskıyı durumları ne olursa olsun aynı yönde sürdürmektedir: Daha fazla serbestleşme daha çok özelleştirme. Ancak 2000’lerde tepkilerin örgütleşmelerin su yüzüne çıkmaya başladığı da belirtilmelidir.”²¹⁹ Bu tepkilerin yeni tür tehditleri de beraberinde getireceğini önümüzdeki dönemde görmek şaşırtıcı olamayacaktır. Çünkü zengin ülkelerin politikalarında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir.

Küreselleşme; insan haklarına saygıyı devletlerin iç sorunu olmaktan çıkararak, uluslar arası toplumun ilgi alanına getirmiş ve devletleri, uluslar arası ortak insan hakları hukukunun varlığı sebebiyle kurallarını kendilerinin koymadıkları uluslar arası ve uluslar üstü hukuka göre taahhütler üstlenmek durumunda bırakmıştır. Uluslar arası toplumun, Birleşmiş Milletler aracılığı ile ulus-devletlerin içişlerine özellikle “insani” amaçlarla müdahale edebileceği kabul edilmektedir.²²⁰ Bu tür insani müdahaleler küresel güçler tarafından baskı aracı olarak kullanılmaktadır. İşin bu siyasi yönü tüm geçerliliğini korumaktadır. Çünkü baskı yapan ülkelerin sicillerinin bu anlamda temiz olmadığı da ortadadır. Ancak bu durumda ülkelerin kendi tercihleriyle gerçekleşmektedir.

²¹⁸ HELD, D. ve McGREW, A.; Küreselleşme / Küreselleşme Karşıtlığı, Cambridge, Polity, 2002, s.82.

²¹⁹ KAZGAN, a.g.e. s.22

²²⁰ DPT; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı - Küreselleşme Özel İht. Kom. Raporu, Ankara, 2000,s.56.

“Askeri güç meselesine gelince komuta yapılarının uluslararasılaşması çok açık bir biçimde milli devletin artık en önemli silahlı güç yeri olmadığına dair argümanları güçlendirdi. Bu aynı zamanda silahlanmanın nükleer düzeyi içinde geçerli olabilir, ama hem son zamanlarda Fransa’da hem de Kuzey Kore ve Ukrayna üzerinde yapılan tartışmalar ihtiyatlı olmayı gerektiriyor. Bununla birlikte savaşların aslında gerçekleştirdikleri konvansiyonel düzeyde milli devletler askeri teknoloji ve şiddetin ana birimi ve silahlanmanın başlıca sağlayıcısı ve alıcısı olmaya devam ediyorlar. Dahası bu tür bir güç elde olduğu sürece milli devlet varoluşsal olarak egemendir; anlaşmalardan çekilebilir ve bu çekilmenin arkasında ciddi ekonomik maliyetler pahasına gerekli güçle durabilir. Tarih ölüm pahasına da olsa özgür olmak için bu tür maliyetlere katlanmaya hazır toplumların örnekleriyle doludur.”²²¹

“Güç artık yalnızca devlette değil, bireyde, örgütlerde, sanayicide, medyada, şirketlerde ve daha birçok kurumda da bulunan alternatif bir potansiyele de işaret etmektedir. Bu öyle bir potansiyeldir ki, hem ulusal düzeyde hem de uluslararası alanda tüm sistemin, yapısını temelinden sarsabilecek değişimler yaratmıştır. Böylece "güç" olgusunun karakteri de değişmiş ve devletin gücünü belirleyen temel kriter olan askeri potansiyel, yerini ekonomik verilere bırakmıştır.”²²² Bu ekonomik verilerin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesi de yeni ekonomik sistemi hızlı kavrayan ve onu yönlendirebilecek potansiyele ulaşmakla gerçekleşecektir.

“Küreselleşme ekseninde devletin küçülmesi konusunda şunu söyleyebiliriz; gelişmiş ülkelerde henüz ekonomik alanda devlet küçülmüyor, küçültülemiyor. Mesela, Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinde merkezi hükümetin bütçe yoluyla ulusal gelirin yüzde 45-50 dolayında bir bölümünü kullandığı biliniyor. Bu oran azalma trendinde de değil. Özelleştirme konusunda da benzer eğilimler var. Mesela Fransa ‘ da enerji üretimi ve dağıtımında kesinlikle özelleştirme yöntemine gidilmiyor.”²²³ Ayrıca küreselleşmeyi ortaya çıkaran “Yeni Ekonomi’nin büyük bölümü ise devlet araştırmalarıyla geliştirilmiş olan internete, temel araştırmalarla başarıları

221

SMITH, a.g.e. s.133

222

ARIBOĞAN, Deniz Ülke; U/a İlişkilerde Güç Mücadelesi: <http://www.turkab.net/kure/kureinx.htm>

223

BATU, İnal (Makale); “Küreselleşme Sosyal Demokrat Bir Bakış”, KARABULUT, a.g.e. s.80

sayısız yeniliğe ve tıp ve biyoloji alanlarında yine devlet desteğiyle sağlanan ilerlemeler üzerine kurulu biyoteknolojiye”²²⁴ dayanmaktadır.

“Küresel ekonomi-politik gelişmeler ülkeler arasındaki karşılıklı egemenlik ilişkisinde ortaya çıkan gri etkileşim alanlarını genişletirken, reelpolitik alana yansıyan tarih ve kültür parametreleri ülkelerin iç ve dış güç yapılanmalarını doğrudan etkilemektedir. Bu durum daha önce yalın kavramlarla ifade edilen güç parametrelerini yetersiz kılmakta ve bir çok parametrenin etkileşimini yansıtan kavramların öne çıkmasına yol açmaktadır. Ekonomi-politik, jeopolitik, jeokültür, jeoekonomi, jeostrateji gibi kavramların ülkelerin güç tanımlamalarında daha sık bir şekilde kullanılmaya başlanması Soğuk Savaş sonrası dönemin dinamik şartlarının getirdiği özel konjonktür ile birlikte daha da belirgin bir nitelik kazanmıştır.”²²⁵

“Ulus devletin ticari alandaki varlığı, korumacı gümrük yasaları; ekonomideki varlığı bağımsız maliye ve KİT’ler, siyasi varlığı ise ulusal yönetim ve hukuktur. Bunlar doğal olarak ulus devlet karşıtlığının temel hedefleri oldular. Günümüzün kaçınılmaz gerçekleri olarak sunulan; “serbest piyasa ekonomisi”, “gümrük birliği anlaşmaları” özelleştirme yerel yönetimcilik ve uluslar arası tahkim gibi uygulamalarla, ulus devletlerin varlık nedenleri ve bu nedenlere kaynaklık eden yaşam alanları birer birer ortadan kaldırılmaya başlandı.”²²⁶ Ortadan kaldırılan, tanım olarak devletin bundan önceki işlevi olmakta birlikte dünyada meydana gelen değişimlerin bir sonucu olarak teknik anlamda devletlerde de değişiklikler olmazı kaçınılmazdır. Bu dönüşüm tartışılırken ulus devletlerin toptan mevcudiyetini tartışmak yanlıştır. Tartışılması gereken bu değişimin meydan getireceği yeni oluşum olmalıdır.

“Devletin ekonomiye gereğinden fazla müdahil olduğunu ve bunun azaltılması gerektiğini” düşünenler, özellikle bankacılık alanındaki ve sosyal güvenlik alanındaki açıklar karşısında sessiz kalmak zorunda kalmışlardır. “piyasa ekonomisinin işleyebilmesi için –iyi bir rekabet ortamı yaratmak, çevreyi korumak, yatırımcı ve tüketicinin aldatılmamasını sağlamak için-

224

STİGLITZ, a.g.e. s.277

225

DAVUTOĞLU, a.g.e. s.16-17

226

AYDOĞAN, Metin; Yeni dünya düzeni Kemalizm ve Türkiye, OTOPSİ,1999, İstanbul,Cilt:2, s. 593

yasalara ve kurallara gerek vardır.”²²⁷ Buradan yola çıkarak bu işlevi ancak devletin yerine getirebileceğini söyleyebiliriz.

“Milli devletin hayatta kalması ya da eskimesine dair genellemeler yaparken aşağıdaki değerlendirmeleri aklımızda bulundurmamız gerek:

1) Günümüzde milli devlet, uluslararası olarak tanınmış tek siyasal birlik yapısı olmaya devam etmektedir. Bugün sadece gerektiği gibi kurulan 'milli devletler' Birleşmiş Milletler'e ve diğer uluslararası topluluklara kabul edilir; arzu eden etnik milletler gözlemci olarak kabul edilebilir.

2) 1991'den beri en az on sekiz yeni milli devlet 'halef devletler' olarak tanınmıştır ve halk iradesiyle etnik ayrılma ilkesi, gönülsüzce de olsa kabul edilmiştir. Bu, kırk yıllık Soğuk Savaş esnasında süpergüçler tarafından desteklenen ve yalnızca Singapur ve Bangladeş gibi özel durumlarda kınlan uzun bir genel kabul etmeme döneminin ardından gerçekleşmiştir.

3) Tarihsel olarak, yeni milli devletlerin yaratılması böylesi 'dalgalar' içinde, genellikle savaş ve antlaşmaların ardından (en açık örnekler 1783, 1830, 1878, 1918 ve 1945 sonrası) gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, bu devletlerin yaratılması ve tanınması asla kolay olmamış ve evrensel olarak kabul edilmemiştir; uluslararası olayların aniden dönüştürdüğü baskı ve çatışma koşullarından ortaya çıkmışlardır. Bu yüzden, doğası itibariyle bu kadar tartışmalı ve hakkında kehanette bulunulamaz görünen bir konu hakkında fazla kategorik şeyler söylememeye dikkat etmek durumundayız.²²⁸

4) Sosyolojik açıdan, varolan milli devletlerin dağılımı hatırı sayılır boyuttadır. Bir uçta, öyle ya da böyle tamamen çekirdek bir etnin egemenliğindeki milli devletler (Polonya, Danimarka ve Japonya), diğer uçta etnik açıdan keskin bir biçimde bölünmüş Belçika, Kanada, Lübnan, Nijerya, Zaire, Angola, Hindistan ve Pakistan gibi milli devletler vardır. Bu iki ucun arasında,

5) Egemen ya da çekirdek bir emişi olan, ama bir ya da daha fazla önemli etnik ya da milli azınlığa sahip Çin, Vietnam, Endonezya, Burma, İran,

²²⁷ STIGLITZ, a.g.e. s.91
²²⁸ SMITH, a.g.e. s.118

Mısır, Zimbabve, Cezayir, Meksika, Peru, İspanya, Fransa, Britanya, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan gibi çok sayıda milli devlet yer alır.

6)Ayrıca siyasal açıdan da önemli bir çeşitlilik söz konusudur. Bazı milli devletler demokratikken, diğerleri otoriterdir ve etnik azınlıkların taleplerini kolay kolay kabul etmeleri olası gözükmemektedir. Franco sonrası İspanya ve Kanada gibi bazı milli devletlerde art arda gelen hükümetler kurucu timlerinin etno-milli şikayetlerini gidermek için sıkı bir çalışma içine girerken, Sudan ve Burma gibi diğer bazı devletlerde etnik azınlık talepleri ve emellerine karşı çok az ya da sıfır kabul görülmüştür. Öte yandan tüm bu örneklerde milli devlet etnik sorunların çözümündeki tek alan olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.²²⁹

“Bilim ve teknolojiadaki son gelişmelerin kullanımı aracılığıyla bürokratik devlet mesleki ve toplumsal yaşamın tüm alanlarına nüfus etmeyi başarmış uzamsal menzilini topraklarının en ücra köşelerine ve ülkenin tüm bölgelerindeki her bir evin içine kadar genişletmiştir.”²³⁰ Bu durum akıllı liderlerin elinde ulus-devletin gücünü pekiştirecek avantajlara dönüştürülebilir. Hatta Türkiye'nin bu anlamda daha büyük ideallere sahip olabileceğinin en büyük göstergesi TRT'nin Türki Cumhuriyetlere yaptığı yayınlar da kendini göstermektedir.

Ulus devletlerin önümüzdeki dönemde belirli konularda önemi daha fazla artabilecek iken bazı konularda da azalabilecektir. Ulus devletin önemini anlamak için konuya tersten bakalım. Diyelim ki şu an da Türkiye diye bir devlet yok, fakat halkı ve toprağı var. Nasıl olacak? İnsanlar örgütlenme, ortak hareket etme, sosyal ihtiyaçlarını karşılama, güvenlik ihtiyaçlarını karşılama konusunda nasıl bir yol izleyecekler? Neticede burada bulunan topluluk da bir şekilde örgütlenecek ve ihtiyaçlarını bu yolla giderecektir. Eğer küresel bir yapı bu devletin yerini alabilecekse, insanların, toplumların ihtiyaçlarını giderebilecekse o zaman ulus devletlerin meşruiyeti tartışma

²²⁹ Eski Sovyetler Birliği'ndeki çağdaş etnik milliyetçilikler ve gelecekleri hakkında bir değerlendirme için bkz. Armstrong (1992b); karş. G. E. Smith (-1990) ile Bremmer ve Taras'taki (1993) örnek olay incelemeleri. (Akt.) SMITH, a.g.e. s.118 (Yazarın kendi notu).

²³⁰ SMITH, a.g.e. s.104

konusu edilebilir. Ama ulus devletlerin ortaya çıkışlarında yaşanan sıkıntıları ve mücadele sürecini düşündüğümüzde, bunun küresel bir devlet olma hali için bir süre veya ihtimal vermek imkansız gibi gözükmektedir. Öyleyse dert nedir? Her zamanki gibi bir yandan ulusları böyle bir tartışma içine çekerek ülkelerin, devletlerin her şeylerinin tartışılabilir, dolayısıyla temelsiz değerlerden oluştuklarını savunarak, “psikolojik bir ön alma “ stratejisi geliştirmek. Kapitalist ekonominin bu yolla ülkeleri sömürmesinin yolunu açmak.

Günümüze kadarki döneme baktığımızda, “sosyolojik açıdan varolan milli devletlerin dağılımı hatırı sayılır boyuttadır. Bir uçta öyle ya da böyle tamamen çekirdek bir etnin egemenliğindeki milli devletler (Polonya, Danimarka, ve Japonya) diğer uçta etnik açıdan keskin bir biçimde bölünmüş Belçika, Kanada, Lübnan, Nijerya, Zaire, Angola, Hindistan ve Pakistan gibi milli devletler vardır. Bu iki ucun arasında egemen ya da çekirdek bir etnisi olan ama bir ya da daha fazla önemli etnik ya da milli azınlığa sahip Çin Vietnam, Endonezya Burma İran, Mısır, Zimbabve, Cezayir, Meksika, Peru, İspanya, Fransa, Britanya, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan gibi çok sayıda milli devlet yer alır. Ayrıca siyasal açıdan da önemli bir çeşitlilik söz konusudur. Bazı milli devletler demokratikken diğerleri otoriterdir.”²³¹

Sanayi devriminden önce ve sonra temel aktör ulus devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, ulus devlet vatan toprağı üzerindeki her türlü faaliyeti (sosyal, kültürel, askeri vs..) düzenleyen kurum olarak adlandırılmaktadır. Bugünkü duruma baktığımızda devletin bu düzenleyici rolünün elinden alınma çabası içine girildiğini rahatlıkla görmekteyiz. Devletler toplumlarının refah düzeylerini yükseltmek, ekonomik anlamda güçlenmek için bu tür çabalara karşı hem istekli/onaylayıcı hem de tereddütlü bir yaklaşım sergilemektedirler. Aslında yine ulus devletlerin kendi inisiyatifleri ile bu tür küresel düzenlemeleri (IMF, GATT, WTO...) onayladıkları da ortadadır.

²³¹

SMITH, a.g.e. s.116

Kendisine yönelen bütün tehditlere karşın ulus devletin uluslararası sistemin zayıflamış ama önemli bir aktörü olarak kalacağını tahmin ediyoruz. Uluslararası kuralları koyan tek güç şimdilik ulus devlettir. Gene ulus devlet çatışmaları çözmekte ve çatışmalarda son sözü söyleyebilmektedir. Ancak Viyana Kongresi (1815) de olduğu kadar bir daha hiçbir ulus devlet tam anlamıyla bağımsız olmayacaktır. Küreselleşme süreci kapsamı içine giren sahaları artık ulus devletler demetlemeyecektir. Bu nedenle küreselleşen konuları düzenleyebilmek için; çok tarafla bir küresel yönetim sistemi, mevsim değişiklikleri, göç, nükleer silahların yayılması, kaynakların ve diğer küresel sorunlardan doğacak küresel çatışmaların barışçı çözümü için şarttır. Bir gün gelişmiş ülkelerde kendi yarattıkları oyunun kurallarına mutlaka uyacaklardır.²³²

Devletin sorgulanması ile ilgili olarak “bugün yaşamakta olduğumuz zorluk doğru dengeyi sağlayabilmekle ilgili...Devlet ve piyasalar arasında...Yerel, ulusal ve küresel düzeydeki kolektif hareketler arasında...Devlet ve sivil toplum hareketleri arasında...ekonomik koşullar değiştikçe bu dengenin de yeniden belirlenmesi gerekiyor. Devletin yeni faaliyetler üstlenmeye ve eskilerden kurtulmaya gereksinimi var. Dünya ülkeleri ve halkları arasında hiçbir zaman görülmemiş bir entegrasyonun gerçekleştiği bir çağa – küreselleşme çağına- girmiş bulunuyoruz. Ancak küreselleşmenin özünde taşıdığı anlam bu dengeyi değiştirmemiz gerektiğine işaret ediyor. Uluslar arası düzeyde daha fazla kolektif harekete gereksinim duyuyoruz. Küresel çerçevede var olan demokrasi ve sosyal adalet sorunlarından kaçmamamız gerekiyor.”²³³

“Birleşmiş Milletler üzerinden, uluslararası forumlar ve konferanslar, çok taraftı anlaşmalar, örgütler, vb. gibi araçlarla her milletin milli emelleri meşrulaştırılır ve o suretle terbiye edilir. Bu milli emeller böylelikle, küresel varsayımlar çerçevesinin ve uluslararası kurumsal düzenin bir parçası haline gelirler. Milliyetçiliğin azıdışları böylelikle törpüledikten sonra, bayraklar, marşlar ve seremoni alaylarıyla birlikte iyi huylu ve sağlıklı milli kimlik ya da yurtseverler elzemdir. Eşit milletlerin birbirlerinin hukukunu tanımaları çerçevesinde milliyetçilik siyasal gücünden koparılır ve sembolik düzeye, barışçıl ekonomik, sanatsal ve sportif rekabete indirgenmiş olur.”²³⁴

²³² KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”, KARABULUT, a.g.e. s.37
²³³ STİGLİTZ, a.g.e. s. XII-XIII
²³⁴ SMITH, a.g.e. s.7

Devletin halka nüfus etmesinde üç alan öne çıkmaktadır:“ halk eğitimi, kitle iletişim araçları ile kültürel ve sosyal politika. Üç alan da devletin nüfusunun etnik karakteri ve milli kimliğiyle yakından alakalıdır. Bazı kuramcılar halk eğitimini, ‘yüksek’ okuryazar bir kültürün dolayısıyla homojen milletin üretiminin temeli olarak görür. Açıktır ki on dokuzuncu yüzyılın sonunda itibaren çoğu hükümet esas görevlerinden birinin etkin bir emek gücü ve sadık homojen bir yurttaşlar topluluğu yaratmak için – zorunlu, standart, hiyerarşik, akademi destekli ve diploma veren- bir kitlesel halk eğitimi sistemini kurmak, finanse etmek ve yönetmek olduğunu varsaymıştır.” Buna özellikle 1870 yılında Prusya ile savaşını kaybettikten sonra Fransa’nın Alsace ve Loraine Topraklarını kitlesel halk eğitimi ile yapma girişimi örnek verilebilir. Bu ideal toplumun beynine kazınmış ve idealleştirilmiştir. “Ayrıca Üçüncü Cumhuriyet’in liderleri” Fransa ideali yaratmak için sınıflarda ortak Lavisse ders kitabı aracılığıyla tarih öğretmeye de başladılar. Bunu sömürgelerde de uyguladılar. Aynı şekilde “1868’deki imparatorluğun Meici Restorasyonu’ndan birkaç yıl sonra Japonya’nın reformları gerçekleştiren aristokratik liderleri , imparatora bağlılığın devlet tarafından yürütülen kitlesel eğitimin temel ilkesi olması gerektiğini bildiren Eğitim Üzerine İmparatorluk Kararı’nın (1890) yayımladılar. Bunun amacı elbette modern Batılı devletler ve toplumları taklit etmektir. Japon reformcular, laik eğitimin Batı’nın askeri ve ekonomik başarısının anahtarı olduğuna ikna olmuşlardı; amaçlarına erişmek için modern becerileri ve imparatorluk Japonyası’nın değerlerini zihinlere kazımayı hedefleyen büyük ölçekli bir hiyerarşik eğitim sistemi kurdular.”²³⁵ Bu eğitim sistemi Japon gelenekleriyle birleştirilerek idealleştirilmiş bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkmıştır.

Yaşadığımız çağ bilgi çağı olarak nitelendirilmektedir. “Bilgi toplumunda sermaye önemsizleştiği yaratıcı birey öncelik aldığı gibi, bu yeni yaklaşıma göre sermaye uluslar arası pazarda o kadar bollaşmıştır ki, neredeyse kıtlığı kalmamıştır. Dolayısıyla 21. Yüzyılda içine girdiğimiz Bilgi Çağı sanayi çağından farklı olarak artık girişimci değil bilgi üretme yaratıcılığına ulaşmış bireylerin yarattığı çağdır; sermaye işçi çelişkisi tarihe karışmıştır. Öyleyse ne sendikalar ne işçileri korumaya yönelik sosyal devlete ihtiyaç vardır artık günümüz koşullarında.”²³⁶

235

SMITH, a.g.e. s.100-101

236

KAZGAN, a.g.e. s.18

"Ulus devlet bitti" diyen süper güçler, bugün Ortadoğu'da, Avrasya'da küresel demokrasi uğruna değil, -hak saydıkları- kendi ulusal çıkarları için savaşıyor. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı mirası milli cemaatlerden laik bir ulus yaratarak çağdaş uygarlık düzeyine erişmek amacıyla kuruldu. Türk ve Türkiye - tıpkı Osmanlı ve İslam gibi - kurucu öğelerin tarihi ve kültürel varlıklarını reddetmeyen, demokratik hak ve özgürlüklere saygılı, çoğulcu ve örnek bir 'Kültür Devrimi' yaptı."²³⁷

²³⁷ GÜVENÇ, Bozkurt; Türk mü, "Türkiyeli" mi?, <http://www.milliyet.com/2006/01/01/kitap/kit02.html>, 01 Ocak 2006 / Pazar

1.3. KÜRESELLEŞMENİN ÖNÜNÜ AÇAN ANLAŞMALAR

Küreselleşme her şeyden önce ekonomik bir olgudur. Teknoloji devriminin de katalizör etkisi ile ekonomik faaliyetlerin kolaylaşması, zaman ve mekan kavramlarının küçülerek dünyayı tek bir köy haline getirmesi söz konusu olmuştur. Bu etki her ne kadar 1980'li yıllardan itibaren, liberal ekonomi politikalarının uygulanmaya başlamasıyla birlikte kendisini hissettirmeye başlasa da, ticari faaliyetlerin bugünkü anlamda küresel bir boyut kazanması, II. Dünya savaşından sonra Avrupa ülkelerinin, Avrupa'yı yeniden imar etmek amacıyla geliştirdikleri işbirlikleri ve yine ABD'nin küresel bir düzen kurulması yolundaki ısrarlı çabaları neticesinde gerçekleşmiştir. Ulus devletlerin ve küreselleşmeye karşı her türlü sınırlamanın tartışıldığı günümüzde ticari anlamdaki bu işbirliklerinin küresel boyutta en önemlilerinin, uluslar arası ticaret anlaşmalarının olduğu anlaşılmıştır. Biz burada bu ticari anlaşmalara değinerek, dikkatleri buraya çekerek, küreselleşmenin, sınırların ortadan kaldırılması çabasının yasal zemininin geldiği seviyeyi anlatmaya çalışacağız. "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin gerçekleştirdiği uluslar arası ekonomik düzenin üç ayağı vardı: bir para rejimi, cari dengesizlikler için çok taraflı bir finansman sistemi ve küresel ticareti başlatmayı amaçlayan bir müzakere makamı (GATT). Birincisi, dalgalı kur rejimine geçilmesiyle yetmişli yıllarda çöktü. İkincisi, devletlere sunulan dış finansman olanaklarını arttıran uluslar arası sermaye piyasalarının ortaya çıkmasıyla önemini yitirdi. Ticarete getirilen vergisiz engellerin, bölgeciliğin ve iki tarafçılığın yükselişi de üçüncüsü için Uruguay Round' unun yok etmeye çalıştığı ciddi bir tehdit oluşturuyor."²³⁸

"II. Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods'da kurulan sistemin 1970 başlarında çözülmesi, yatırım alanındaki demokratikleşmenin uluslararası düzeyde de güç kazanmasını sağladı. Bu sistem kur oranlarını sabit tutuyor ve uluslararası sermaye akışını çok sıkı denetimlere bağlıyordu. Şimdi pek hatırlamıyoruz ama, 1970'ten önce Japon, Meksikalı ya da Avrupalı bir yatırımcının Amerika'da hisse senedi ya da tahvil satın alması çok zordu;

²³⁸

ADDA, a.g.e. s.214

keza bir Amerikalı da onların ülkesinde bunu çok zor yapardı. Ama sabit kur oranları ve sermaye denetimi sistemi çözüldü, gelişmiş ülkeler sermaye piyasalarını yavaş yavaş demokratikleştirdiler. Bu piyasaları, katılmak isteyen her yabancı yatırımcıya açık hale getirdiler ve geliştirmekte olan ülkeler de onları izledi. Kısa sürede ortaya çok çeşitli ürünler çıktı: Meksika tahvilleri, Lübnan tahvilleri, Türk tahvilleri, Rus tahvilleri. Alman tahvilleri, Fransız tahvilleri. İstediklerinizi seçme şansınız vardı ve insanlar da öyle yaptılar. Bireysel yatırımcılar yoğun bir rekabet içeren bu küresel yatırım fonları piyasasında paralarını ne kadar hareket ettirirlerse, fon yöneticileri de paralarını şirketler ve ülkeler arasında o kadar hareket ettiriyor, her an daha yüksek, daha sürekli getiriler talep ediyorlardı. Finans alanının bu şekilde demokratikleşmesi sayesinde, çok sayıda ülkenin borçlarının az sayıda bankerin elinde toplandığı bir dünyadan, çok sayıda bankerin çok sayıda ülkenin borcunu elinde tuttuğu bir dünyaya geçtik ve nihayet bugün de çok sayıda birey, emeklilik fonları ve ortak fonlar aracılığıyla, birçok ülkenin borcunu elinde tutuyor.”²³⁹

1.3.1.Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)

II.Dünya savaşından sonra barışın tesis edilebilmesi için ekonomik işbirliğine gidilmesi gerektiği düşünülmüştür. Ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, uluslar arası likidite ve mali güven vermek ve uluslar arası ticareti serbestleştirmek için yeni kurumlar oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda, "Keynes Bretton Woods'da bir üçleme yaratmak amacıyla Banka ve Fon'a bir de Uluslararası Ticaret Örgütü (İTO) eklemiştir. Keynes'in Ölümünün ardından Havana'da müzakerelerine başlanmasına rağmen, İTO hiçbir zaman hayata geçirilemedi. İşsizliği yok etmek ve üçüncü dünya ülkelerinin hammaddelerine sabit fiyat sağlamak için ticareti kullanmak gibi öneriler içeren Havana Yönetmeliğini fazla ilerici bulan ABD onay vermedi. İTO'nun endüstriyel ürünler dışındaki tüm bölümlerinden vazgeçildi. 1947 yılında bu bölüm Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade - GATT) adını aldı."²⁴⁰ Bu doğrultuda 50 ülkenin temsilcisi tarafından 23 ülke Ekim 1947'de Cenevre'de GATT anlaşmasını imzaladı. Geçici olması planlanan anlaşma 1947-1994 yılları arasında uygulanmış ve dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeveyi oluşturmuştur. Bu anlaşma dört temel prensipten oluşmaktadır: En çok Kayırılan Ülke Kuralı, Ulusal Muamele Kuralı, Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi ve son olarak da Tarifeler Yoluyla Koruma.

"II. Dünya Savaşından bu yana ülkeler arasındaki ticaret bariyerlerini azaltmak amacıyla çeşitli müzakere turları yapılmıştı. Bütün bu turlarda ülkeler karşı tarafında aynını yapması koşuluyla piyasalarını daha fazla dışa açmayı öneriyorlardı."²⁴¹ "GATT üyesi ülkeler kırk yıl kadar süren görüşmeler sonucunda mallar için gümrük vergisi oranlarını %40-50'den %4-5'e kadar indirdiler. 1986 yılında Uruguay'ın Montevideo şehrinde yeni görüşme turları başladı, fakat durum bu sefer farklıydı. "Uruguay Görüşmeleri" sekiz yıl sonra, tuğla kalınlığında bir metni olan "Marakeş Anlaşması"yla (1994) sona erdi."²⁴² "Uruguay Turu, bazı yönlerden bu turların en çarpıcısı olmuştu;

²⁴⁰ GEORGE, a.g.e. s.63
²⁴¹ STİGLİTZ, a.g.e. s.206
²⁴² GEORGE, a.g.e. s.63

çünkü ticaret liberalizasyonunda yepyeni alanlar açmıştı; imalatın önemi azalıp hizmetler büyük değer kazanırken bu sektörü ticaret liberalizasyonu kapsamına almak son derece önemliydi.”²⁴³ “Sekiz yıl süren pazarlıkların sonunda, 1994’te biten Uruguay Round’u, uluslararası ekonomik ilişkilerde çok taraflılığın sağlanması bakımından önemli bir aşamadır.”²⁴⁴ Uruguay Turu, aynı zamanda, devletin hangi ekonomik etkinlik alanlarına, ne ölçüde ve hangi koşullarla destek sağlayabileceğinin kurallarını da belirlemekte ve bu kurallara uymayan devletlere uluslar arası düzeyde uygulanacak yaptırımları ortaya koymaktadır. Önceki toplam 7 toplantıda, gümrük vergilerinin indirimi ve kural ve disiplinlerin güçlendirilmesine yönelik 29 anlaşma ve uzlaşma paket halinde kabul edilmiştir. Bu paketler ticaretle ilgili yatırım tedbirlerini, tekstil ve tarım sektörleriyle ilgili faaliyetleri içermekle birlikte *fikri mülkiyet hakları ve hizmet ticareti de sisteme dahil edilmiştir.*

Türkiye'nin de 1951'de imza koyduğu GATT sözleşmesi devletlerin iradesi dışında bir ticari birliktelik sağlayarak küresel bir ekonomi oluşturmaktır. Burada yerli sermaye ile yabancı sermaye eşit rekabet gücüne sahipmiş gibi yapılan değerlendirmeler tabii ki güçlü devletlerin işine yaramaktadır. Devletlerin ticari faaliyetlerde söz hakkı olmayacak, sorunlar, uluslar arası Tahkim Anlaşması doğrultusunda küresel bazda çözülecektir.

²⁴³ STİGLITZ, a.g.e. s.206
²⁴⁴ ADDA, a.g.e. s.218

1.3.2. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

GATT müzakerelerine taraf olan ülkelerin onayı ile 1995 yılında imzalanan Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması, DTÖ' nün kurumsallaşması yönünde atılan ilk adımdır. "DTÖ, Banka veya Fon gibi bir organizasyon değil; daha çok, Marakeş'te imzalanmış yirmiye yakın ticaret anlaşmasının hayata geçirilmesinden sorumlu olan şemsiye niteliğinde bir Sekreteryaya. Bu anlaşmaların kapsamı içinde yalnızca endüstriyel ürünler değil, tarım, hizmetler, fikri mülkiyet (canlılar üzerindeki patentler de dahil), teknik standartlar ve kararlar bağlayıcı olan Anlaşmazlıkları Çözme Organı da bulunuyor."²⁴⁵

DTÖ' nün 2003 itibariyle 146 üyesi bulunmaktadır. Dünya ticaretinin %90'ını kontrol etmektedir. "Resmi olarak kural her ülkenin bir oyunun olması, ama pratikte oylama yapılmıyor ve tüm kararlar "mutabakat"la alınıyor. Genel olarak bunun anlamı da "Dörtlü" —ABD, Kanada, Japonya ve Avrupa Birliği- anlaşığı takdirde diğerlerinin de hizaya gelmekten başka çaresi olmadığı. Avrupa Komisyonu 15 Avrupa Birliği ülkesini temsil ediyor. Çoğu yoksul ülkenin Cenevre DTÖ merkezinde bir elçisi bile bulunmuyor ve eşzamanlı, karmaşık müzakereleri, komite toplantılarını takip edebilecek personeli yok. Bir üçüncü dünya ülkesi temsilcisinin belirttiği gibi: "DTÖ çok salonlu bir sinema gibi. Eninde sonunda bir film seçiyorsunuz, çünkü hepsini göremezsiniz."²⁴⁶

"GATT en başından itibaren, iktidar konumlarından vazgeçmekte yavaş davranan Batılı sanayileşmiş ülkelerin egemenliğindeki bir "zenginler kulübü" olarak görüldü. DTÖ zengin dünyanın bu egemenlik geleneğini devam ettiriyor. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) genel sekreteri olan Rubens Ricupero, çok taraflı ticaret sistemini son derece açık sözlü bir biçimde değerlendiriyor. Ricupero, küresel ticaret kurallarının "gelişmekte olan ülkelere karşı son derece taraflı ve dengesiz olduğunun somut kanıtları" olduğunu ifade ediyor; ve gelişmiş ülkelere ekonomilerini Üçüncü Dünya'dan gelen tarım ürünleri ve tekstil ithalatına "uyarlamaları" için onyıllar verildiği halde, yoksul ülkelerin sınırlarını Batı bankalarına ve telekomünikasyon şirketlerine neden derhal açmaya zorlandıklarını soruyor."²⁴⁷

245

GEORGE, a.g.e. s.63

246

GEORGE, a.g.e. s.64

247

ELLWOOD, a.g.e. 31-32

Türkiye’de bu anlaşmayı 26 Mart 1995 yılında imzalamıştır. DTÖ iki taraflılığı önlemek için oluşturuldu ayrıca “GATT’ tan farklı olarak DTÖ’ nün anlaşmazlık yönetmeliği mekanizması veto hakkı vermez. Alınan bir karara uyulmaması durumunda, şikayetçi taraf tazminat talep edebilecek ve bu olmazsa, ticari yaptırımlar dayatabilecekti.”²⁴⁸ “DTÖ kapsamında, piyasa yasaları diğer uluslararası yasaların (insan hakları yasaları veya çevre yasaları) önüne geçiyor ve DTÖ, GATT’ tan farklı olarak, ulusal yasaları bastırarak güce sahip.”²⁴⁹

“DTÖ, bir anlaşma değil bir örgüttür ve bu açıdan üyelerini izleme ve alınan kararların uygulanmasını denetlemede GATT’ tan daha etkilidir. Bu sözleşmenin temelde 3 maddesi vardır:

1. Bütün ülkeler tarım ve gıda ürünlerinin dış ticaret korumasını azaltacaktır. Bu mallarla ilgili gümrükler 2004 yılına kadar inecektir. (Pazarlıklar sürmektedir.)

2. Tarımsal üretime iç pazarda sağlanan destekler de uluslararası denetim altına girecektir.

3. Tarım ve gıda ürünleri için yeni ihracat sübvansiyonu verilmeyecektir. Verilmekte olan sübvansiyonlar ise bir takvim çerçevesinde indirilecektir. İhracat sübvansiyonları konusu ileri bir tarihte yeniden görüşülecektir.”

WTO ile ilgili en büyük tartışma konusu tarımdaki teşviklerdir. “Ticaret liberalizasyonu gündeminde var olan çifte standartların diğer bir örneği de tarımdı. Diğer ülkelerin bizim ürünlerimize yönelik ticaret bariyerlerini azaltmalarını ve rakip ürünlere sağlanan sübvansiyonları karşısında bariyerleri koruyor, geniş çaplı sübvansiyonları sürdürüyordu. Tarım sübvansiyonları Amerikalı çiftçileri üretim artışına teşvik eder ve küresel fiyatlarını düşürür. Örneğin sadece tek bir ürüne pamuğa sağlanan ve çoğu oldukça iyi durumdaki 25.000 Amerikan çiftçisinin yararlandığı sübvansiyonlar üretilen pamuğun değerini aşacak düzeydeydi ve küresel pamuk fiyatlarında çok büyük düşüş yaratmıştı. Dünyada libre (453.59gr.) başına 42 sent olan pamuk üretim maliyetinin ABD’de bunun iki katı olmasına

²⁴⁸ ADDA, a.g.e. s.219
²⁴⁹ GEORGE, a.g.e. s.64

karşın Amerikan çiftçileri toplam küresel üretimin üçte birini ortaya koyuyor Amerikan çiftçilerinin bu başarısı yoksul yaşamları ürettikleri pamuğa bağlı 10 milyon Afrikalı çiftçinin zararına oluyor. Birçok Afrika ülkesi toplam gelirlerinin yüzde 1-2 sini yitirdi; bu kayıp onların ABD'den aldığı dış yardımı aşan bir miktara denk düşüyor. Örneğin Mali 37 milyon dolar yardım aldı ancak düşüş gösteren fiyatlardan yitirdiği miktar 43 milyon dolar.”²⁵⁰

1.3.3. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

Hizmet ticareti ile ilgili hususları, uluslar arası kurallara bağlayan ilk anlaşmadır. 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te imzalanan Uruguay Round Sonuç Belgesi (Nihai Senet) içinde bir bölüm olarak yer almıştır. DTÖ ekinde yer alan anlaşmalardan biridir. "Dünyadaki hizmet sektörü tüm ticaretin beşte birini ya da büyük bir kısmı ABD ve Avrupa kökenli ulusötesi şirketlerin kasasına giren yaklaşık bir buçuk trilyon dolara tekabül ediyor. Peki hizmet tam olarak nedir? GATS hizmeti 12 ana sektöre ayırdı (ve de şimdilik 165 alt sektöre). Bu sektörler şunlar: Ticari Hizmetler, İletişim Hizmetleri, İnşaat ve Mühendislik Hizmetleri, Dağıtım Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri, Çevre Hizmetleri, Mali Hizmetler, Sağlık ve Sosyal Hizmetler, Turizm Hizmetleri, Eğlence Hizmetleri, Kültür Hizmetleri, Spor Hizmetleri ve Diğerleri. GATS sonlandırılmış bir anlaşma değil, bir dizi müzakerenin yapılması için geliştirilmiş bir çerçeve anlaşması. Bu müzakerelerin amacı "piyasaya verimli erişim sağlamak amacıyla gittikçe daha yüksek bir serbestleşme düzeyine ulaşmak" (Madde XIX) olarak belirtiliyor. GATS, GATT' tan farklı olarak, hizmet sağlayan şirketlerin GATS üyesi diğer ülkelere geçici işgücü getirmelerine de izin veriyor."²⁵¹

1.3.4.Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)

DTÖ anlaşması altında imzalanmış bir anlaşmadır. Telif hakları sahiplerine kendi haklarının kiralanmasını yasaklama ve istedikleri gibi kullanma hakkı verilmiştir. Ticari sırların ve Know-How gizliliğinin korunması ve ticarete dürüst ilkelerin uygulanması kararlaştırılmıştır. Fakat bu süreç ciddi bir menfaat mücadelesine dönüşmüş, “ilaç, biyoteknoloji, yazılım ve eğlence şirketleri Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'yla (TRIPs) konan kuralların kendi çıkarlarına hizmet etmesi için özellikle uğraşmışlar; mesela dünya çapında patent süresi yirmi seneye uzatılmış. Bu kural teknolojilerini yeni kurmaya başlayan ülkelerin son teknolojileri kullanmasını engellemiş ve yerlerinde saymalarına neden olmuştur.”²⁵²

Clinton yönetiminin ilk döneminde ticaret müzakerelerinin yürütülmesinden sorumlu olan ABD Ticaret Temsilcisi Mickey Kantor'un “Sıkı pazarlık ettiği yeni alanlardan biri de patent ve telif hakları gibi entelektüel varlık haklarıydı. Bunlar da hizmet alanları gibi ABD şirketlerinin giderek önemi artan gelir kaynaklarıydı. Uruguay Turu'nda Amerikalı ilaç şirketlerinin isteği doğrultusunda olası en güçlü entelektüel varlık haklarını geçerli kılmak için üsteledi. Entelektüel varlık haklarını çok güçlü biçimde dayatan ilaç şirketleri bu tür dengeleri göz ardı ediyordu; haklar nedeniyle yüksek tutulursa kazançlarının da o denli yüksek olacağına inanıyorlardı. Ekonomi Danışmanları Konseyi ile Bilim ve Teknoloji Politikaları Dairesi ABD Ticaret Temsilcisinin Cenevre'deki ticaret müzakerelerinde gerekli dengeyi gözetmediği ve sadece ilaç şirketlerinden gelen baskıya göre davrandığı konusunda kaygıya kapıldı; kaygıya kapılmakta haklı oldukları anlaşma gerçekleştiğinde ortaya çıkacaktı.”²⁵³

²⁵² GEORGE, a.g.e. s.63
²⁵³ STİGLITZ, a.g.e. s.208

1.3.5. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI)

“Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI), büyük şirketlerin dünyayı kendilerine göre yeniden şekillendirme girişimlerinin yakın tarihlerdeki en ünlü örneklerinden biri.”²⁵⁴ “DTÖ 1994’te kurulduğunda, dünyanın belli başlı şirketleri dünya ticaret kurallarını kendilerine tam bir serbestlik sağlayacak biçimde düzenleyen bir plan hazırlamaya başladılar. Taslağı Uluslar arası Ticaret Odası (dünyanın en büyük şirketlerinden oluşan “profesyonel bir kurum”) tarafından hazırlanan ve zengin OECD ülkelerinin tartışmasına sunulan MAI, bunu temsil ediyordu ve onaylanacağına kesin gözüyle bakılıyordu.”²⁵⁵ 1997 yılında kamuoyuna sızdırıldıktan sonra, Fransa’nın MAI müzakerelerinden çekilmesi üzerine OECD’ nin 3 Aralık 1998 tarihli toplantısında, MAI’den vazgeçildi. Bu anlaşma NAFTA (Kuzey Amerika Ticaret Anlaşması), TAFTA (Atlantik Ötesi Serbest Ticaret Anlaşması) gibi bölgesel anlaşmaların evrenselleştirilmesi çabalarının benzeri konumundaydı. Bu anlaşma ile yabancı yatırımcılara eşit muamele yapma, ek yükümlülükler getirmeme, sermayenin, yatırımcının ve personelinin serbest dolaşımını sınırlamama, bedelsiz kamulaştırmama, devrim, ayaklanma, savaş vs. durumlarından doğabilecek zararların tazmini, uyuşmazlıkların tahkim kurulu tarafından çözülmesi gibi konularda küreselleşme anlamında radikal kararlar alınmasını kapsamaktaydı. “Çok Taraflı Yatırım Anlaşmasının (MAI) müzakereleri OECD bünyesinde yapıldı. MAI yeni başlamakta olan yurttaş hareketi sayesinde 1998 yılında alt edildi, hayata geçirilseydi ulus ötesi şirketlere inanılmaz haklar sağlayacak, devletleri onların talepleri doğrultusunda hareket etmeye zorlayacaktı.”²⁵⁶

²⁵⁴ ELLWOOD, a.g.e. s.60

²⁵⁵ CLARKE, Tony and BARLOW, Maude; MAI Round 2: new global and internal threats to anadian sovereignty, Stoddart, 1998 (Akt.) ELLWOOD, a.g.e. s.60

²⁵⁶ GEORGE, a.g.e. s.68

1.4. KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR

“Kültür, ister maddî isterse simgesel biçimiyle olsun, insanların sahip oldukları var sayılan bir özneliktir; küreselleşme bir süreç, dünya sistemi de bir yapıdır.”²⁵⁷ “Modernite Avrupa merkezli bir tarihi sürecin eseri; küreselleşme ise kaçınılmaz bir şekilde başta Asya olmak üzere bütün insanlık birikimini tarihin akış seyrinde tekrar devreye sokacak unsurlar taşımaktadır.”²⁵⁸ Tüm bunların yanında diyebiliriz ki : “Birbiriyle hâlâ mücadele eden iki küreselleşme biçimi var: Eski, şirketleşmiş, kapalı, gittikçe daha savunmacı olan bir biçim. Bunun milliyetçiliğe ve ulusal kültürel kimliğe geri dönüp, tümüyle erozyona uğramadan etrafına surlar örmesi gerekiyor. Öbür yanda da, küresel postmodernin diğer biçimi var. Farklılıklarla beraber yaşamaya ama bir yandan da onları yenmeye, bastırmaya, denetimine almaya ve içine çekmeye çalışıyor.”²⁵⁹

“Dünyadaki her kültürü tıpatıp bugünkü haliyle korumayı umamayız. Ve kendini koruması için gereken iç irade ve bütünlükten yoksun bir kültürün korunmasını isteyemeyiz. Türlerde olduğu gibi, kültürlerin çoğalması, değişmesi ve ölmesi de evrimin bir parçasıdır. Ama küreselleşme sayesinde bugün bir turboevrim yaşıyoruz. Neredeyse adaletsiz bir durum var. Duvarların olmadığı bir dünyada, çok sağlam bazı kültürler bile elektronik sürünün baskılarına karşı koyacak güçte değil. Bunların ayakta kalmak için yardıma ihtiyacı var, yoksa evrimin onları yeniden üretmesine fırsat kalmadan yok edilecekler ve hayvanat bahçesinde tek bir hayvanla kalakalacağız.”²⁶⁰

“Çok iyi bilindiği üzere, son zamanlarda, küresellik, küreselleşme, uluslar arasılaşma ile benzeri konulara ilişkin retoriklerin hatırı sayılır bir yayılımı söz konusu. Aslında dünyada bu konularla ilgili görece olarak özerkleşmiş bir söylem tarzı şekillenmiş durumda. Başka biçimde söylersek, içerikleri ve onları destekleyen ilgileri toplumdan topluma ve hattâ toplumların içinde değişse de, ‘küresel konuşma’ —küresellik söylemi— görece olarak özerk

²⁵⁷ KING, a.g.e. s.17

²⁵⁸ DAVUTOĞLUb, a.g.e. s.563

²⁵⁹ KING, a.g.e. s.49; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

²⁶⁰ FRIEDMANb, a.g.e. s.310

hale gelmiştir. Bu nedenle, küresellik söylemi çağdaş küresel kültürün olmazsa olmaz bir bileşenidir. Bu söylem, dünyanın bir bütün olarak "tanımlandığı" sürekli değişen, itiraz edilen kavramları barındırmaktadır. Daha açık söylemek gerekirse,—toplumların, uygarlıkların, etnik grupların ve bölgelerin geçmişi, şimdisi ve geleceğine ilişkin yorumlar ve iddiaları da içeren— dünya düzeni (ya da düzensizliği) imgeleri küresel kültürün merkezinde yer almakta.”²⁶¹

“Her şeyden önce kültür insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni olarak görülebilir. Bu her ne kadar kuru bir genelleme olarak görünse de, bazı faydalı ayırımları yapabilmemizi sağlar. Çok geniş anlamda, eğer ekonomik alandan bahsediyorsak, o zaman insanların malları nasıl ürettikleri, değişime soktukları ve tükettiklerinden; siyasi alan üzerine tartışıyorsak, iktidarın toplumlarda hangi pratiklerle yoğunlaştığı, yayıldığı ve kullanıldığından; kültürden bahsediyorsak insanların, hem bireysel hem de kolektif olarak, birbirleriyle iletişim kurarak yaşamlarını nasıl anlamlı kıldıklarından bahsediyoruz demektir.”²⁶²

“Ulusötesi kapitalizmin kültürel ürünlerini dünya çapında yayma gücü kapitalist bir tekkültürün yayılması olarak yorumlanır. Tüm ulusal kültürlerin küresel kapitalist ekonomik sisteme "dahil edilmesi"nden, her şeyi içine alan bir kapitalizm kültürü doğmaktadır.”²⁶³ Fakat bunu bahane ederek kültürleri“ bir çırpıda kenara atamayız. Kültürlerin kendilerine özgü renk ve farklılıkları korunur ve desteklenirse, dünya çok daha zengin bir yer olur.”²⁶⁴

“Peki ama küresel bir kültür, kültürel emperyalizmin önüne geçebilir mi? Gerçekten kozmopolit bir hal alabilir mi? İngilizce örneğin, gittikçe küresel lingua franca* olmuyor mu? Avrupa (esas olarak Fransız ve İngiliz) kurumları ve Amerikan yaşam tarzı, uluslararası kültürü, yani Dallas, pop, kot, bilgisayar teknolojisi, kitle iletişimi, modernist kent mimarisi, anayasa hukuku, demokrasi ve sosyal adalet kültürünü büyük ölçüde tanımlama noktasına

²⁶¹ KING, a.g.e. s.118; Roland Robertson (makale):Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu.
²⁶² SMITH, a.g.e. s.33
²⁶³ TOMLINSON, a.g.e. s.115
²⁶⁴ FRIEDMANb, a.g.e. s.298

gelmedi mi? Evrensel ideolojik çerçevelere daha yakın olan kapitalizm ve sosyalizm bile, sırasıyla Amerikan ve Rus hegemonyasına dayanan belirli bir tarihsel bağlama, belirli devlet formasyonları ve ayrı bölgesel güç bloklarına bağlıydı. Küresel kültürün kozmopolit pelerini alımdaki bizler yeni bir emperyalizmin, Pax Amerikan ya da Japon ya da Avrupa emperyalizminin özgülüğünden kaçabilir miyiz? Küresel kültürün nasıl büyüdüğünü resmetmek için kullanılan örnekler çok sık olarak kökenlerini ve göndermelerinin büyük kısmını büyük metropolitan güç merkezleri ile çağdaş dünyanın kültürleri, modernliğin yeni 'kültürel imparatorlukları' nın gücü ve prestijine borçlu oluyorlar. Bu durum en azından, küresel bir kültür ve kozmopolitizm ideali arayışının, güç politikaları ve kültürün doğası, özellikleri tarafından sürekli olarak çökertildiğini ortaya koyar.²⁶⁵ "Kültürün inşasından bir yaşam biçimi, bir değerler ve inançlar sistemi olarak kaynaklanan ve bu inşâya katılan sanat, edebiyat, film ve her türlü temsil pratiği anlamındaki kültürün geri dönüp kültürü yaratıcı, temsil edici bir pratik olarak etkilediğini varsayarsak, bu farklı anlamlar arasındaki gediği ortadan kaldırabiliriz. Bu anlamda, kültür araştırması Kültürel Çalışmalar'ın özel bir etkinlik alanı olmuştur."²⁶⁶

"Dünya kültürünün biçimlenişi geleceğe ve hâlâ belirsiz olan aşamalara ilerleyen bir süreçtir. Ama belki de tasarlanabilir bir sonuç, bütün alternatif senaryoların karşılaştırılması gereken bir temel senaryo olarak, kültürel gelecek imgelemine tahakkümü altına almaya başladı. Buna kültürün küresel türdeşleşmesi senaryosu diyelim. Bu senaryoda kültür emperyalizminin öldürücü tehdidi, küçük ölçekli ve savunmasız halk kültürünü güçlü bir örgütlenmeyle geriye iten ve üstünü örten metropolün yüksek teknoloji kültürünü de içeren bir şekilde betimlenmektedir. Ancak, "kültür emperyalizmi"nin, imparatorluktan çok "piyasa"yla ilişkili olduğu aşikar hale gelmekte."²⁶⁷

²⁶⁵ SMITH, a.g.e. s.14

²⁶⁶ KING, a.g.e. s.18

²⁶⁷ KING, a.g.e. s.140; Ulf Hannerz (makale): Çevre Kültür Senaryoları. KING, a.g.e. s.140

“Modern kültürün merkezinde küreselleşme, küreselleşmenin merkezinde de kültürel pratikler yatar. Küreselleşme ve kültür arasında böylesi bir bağ kurmak aceleyle ortaya atılmış bir İddia değildir: Bu, küreselleşmenin modern kültürel deneyimin tek belirleyicisi olduğunu ya da kültürün küreselleşmenin iç dinamiğini anlamamıza tek başına yeterli olacak anahtar kavram olduğunu iddia etmek değildir. Bu nedenle, küreselleşmenin politikası ve ekonomisinin, kavramsal Önceliği olan bir kültürel açıklamaya ihtiyacı olduğu iddiası olarak da anlaşılmamalıdır. Ancak, bu iddia ile anlatılmak istenen, günümüzde küreselleşmenin işaret ettiği dönüştürücü süreçlerin kültürel kavramlar aracılığıyla kavranmadığı sürece anlatılamayacağı; benzer şekilde, bu dönüşümlerin de kültürel deneyimin temel yapışım ve modern dünyada kültürün ne olduğuna ilişkin düşüncelerimizi etkilediğidir. Hem küreselleşme hem de kültür oldukça yaygın ve anlamları tartışılan kavramlardır.”²⁶⁸

“Tek tipliliğin tüm insanlığa yeniden aşılmasının arkasında olduğu iddia edilen birincil itici güç, daima daha çok topluluğu yayılmakta olan dünya çapında bir tüketim toplumunun ağına çeken geç Batı kapitalizmidir. Türdeşleşme temelde metalaştırılan kültürün merkezden çevreye akışından kaynaklanır. Bundan dolayı da, bu görüşe göre, ortaya çıkmakta olan türdeş dünya kültürü büyük oranda Batı kültürünün bir uyarlaması olacaktır ; ve yerel kültürün yitip gitmesi kendini en açık biçimde çevrede hissettirecektir.”²⁶⁹

“‘Postendüstriyalizm’ kuramları büyük ölçüde yeni elektronik kitlesel iletişim sistemlerinin etkisi altında kalmıştır. Gelişkin bilgisayarlı enformasyon teknolojisindeki büyük ilerlemelerle donanan ve yeni görsel medya kuşağının etkisine paralel gelişen bu büyük telekomünikasyon ağları, ulusötesi şirketlerin ürünlerinin, imajlarının ve pazarlarının standart ambalajını oldukça geliştirmiştir. Ama aynı zamanda, IMF ya da Dünya Bankası gibi güçlü uluslararası örgütlerin ortaya çıkması ve en büyük milli devletlerle bile rekabet edebilmesine olanak tanımış, milli sınırları aşan ve milli engellerden bağımsız yeni bir kozmopolit küresel kültür doğrultusunda olanaklar

²⁶⁸ TOMLİNSON, a.g.e. s.11

²⁶⁹ KING, a.g.e. s.140, Ulf Hannerz makalesi: Çevre Kültür Senaryoları.

sunmuştur. Öyle görünüyor ki, Esperanto'nun başarısız olduğu noktada zaferi kazanan enformasyon teknolojisi oldu.”²⁷⁰

“Belirli bir zaman ya da mekâna bağlı olmayan, bir milli kökeni, karakteri maskeleyen ve gerçekten imparatorluğa özgü bir yanı bulunmayan küresel bir kültür resmetmeye çalışalım. Bazen böyle bir kozmopolitizme, 'postmodern kültürün doğal sonucu ya da ürünü olarak bakılır. Postmodernizme değişik alanlarda atfedilen çeşitlilik ve anlam sorununa saplanıp kalmadan ifade etmek gerekirse, küreselleşme ile postmodernizmin birlikteliği, bir kültürel eklektizm ve çok anlamlılık hareketi ya da standardize ve uygun bir bilimsel teknolojiye eklenmiş yerel unsurlardan oluşan bir potpuridir. Bir yanda, edebiyat, müzik, güzel sanatlar, mimari ve moda alanları kapsamında eski tarihî kültürlerin içinden çıkarılmış geleneksel tarzların, imgelerin ve sözcüklerin neşeli, bazen hicivsel kullanımı; diğer yanda teknik iletişim altyapısının özelliklerine yanıt veren kullanışlı, tek biçimli 'bilimsel' söylemin birleştirici kapsayıcılığı vardır.” Esasında, bazılarının göre, milletin ve özellikle günümüzdeki halk kavramının anlatımı, söz konusu melez, eklektik karakteri gözler önüne sermektedir. Bu anlatıma göre millet, tarihi kültürlerden alınma 'yamalarla oluşturulmuştur. Bu anlatımı karakterize eden ise bir yanda, karşılığını iki misli alması, diğer yanda otoriter tarihi ve pedagojik halk anlatısı ile anlatılır. günlük hayatta ortaya çıkan ve onun aracılığıyla halkın yeniden üretildiği yineleyici, deforme edici anlatısı arasındaki bir bölünmedir. Bu senaryoda 'milli kimlik' melezleştirilmiş ve müphem bir haldedir: her tür toplumsal grubun ve bireylerin, özellikle de marjinalleştirilmiş olanlarla yabancıların, göçmenlerin, eski sömürgelerin, sürgünlerin ve ezilmişlerin anlattığı hikâyelerin toplamıdır. Muhtemelen küresel bir kültür de, birtakım müphem, hatta karşı bileşenleriyle aynı derecede melez bir karaktere sahip olacaktır.”²⁷¹

“Karmaşayı oluşturan “bileşenler geleneksel yerel, folklorik ve milli motif ve tarzlardan oluşan bir potpuri; modern, bilimsel, niceliksel ve teknik bir

²⁷⁰ Sklair (1991) tarafından gelulirilmiş bir tez. krş. Mandel (1975). 'Yerinden etme' (diwmbeddin%) kavramı için bkz. Giddens (1991). (Akt.) SMITH, a.g.e. s.7 (yazarın notu)
²⁷¹ SMITH, a.g.e. s.15

söylem; standardize edilmiş kitlesel metalar, imajlar, pratikler ve sloganlardan oluşan bir kitle tüketimi kültürü; ve tüm bu unsurların, küresel telekomünikasyon ve bilgisayar destekli enformasyon sistemlerinin birleştirici baskılarına bağlı olarak yerküre çapındaki karşılıklı bağımlılığıdır. Elbette pratikte melez bir kozmopolit kültür hem 'modern' hem de 'postmodern' özellikler taşıyacaktır. Ondan hem modernliğin akılcı, teknik ve bilimsel söylemini, hem de melezleştirilmiş çoğul geçmişin folklorik gelenekleri ve modernlik karşısındaki 'postmodern' reaksiyonu ayırt eden milli diller ve kültürlerle birlikte müphem ve nostaljik (belki de kinik ve yapay) manipülasyonunu sergilemesini bekleriz. Ve tüm bunlar gittikçe daha karmaşık bir biçimde bilgisayar destekli, tek biçimli enformasyon ağları ve elektronik kitle iletişim sistemleri üzerinde yükselecektir. *Bu* anlayış çerçevesinde melez bir küresel kültür, onu gerçekten yeni kılan üç özelliğe sahiptir: evrenseldir, tekniktir ve ebedidir. En uzaklara yayılmış imparatorluk ve onun 'kozmpolit' kültürünün olabildiğinden çok daha evrenseldir. Ne Çin, ne Roma, ne Budist, ne de İslam uygarlığı bu evrenselliğe erişememiştir; bu uygarlıkların kirecinde her zaman başka imparatorluklar ve karşıt kültürler olmuştur. Tarihlerinin belirli dönemlerinde belirli halkların özelliklerinin ürünleri olmuşlardır; bununla birlikte zayıfladıkça hep belirli mekânlara ve zamanlara bağlı kalmış ve genellikle fetih yapan ordular tarafından oradan oraya taşınmışlardır.”²⁷² Böylece kültürel taşınım söz konusu olmuştur. “Küreselleşmeden günümüz bağlamında söz ettiğimizde, küreselleşme sürecindeki bazı yeni biçimlerden, bazı yeni ritmlerden, bazı yeni itkilerden söz ediyoruz demektir. Bir tarihsel bellek yitimi süreci gittikçe yayılıyor, sırf bir fikir hakkında düşünüyoruz diye, o fikrin yeni ortaya çıktığını sanıyoruz.”²⁷³

“Kapitalist tüketici ürünlerinin ve medya metinlerinin küresel yaygınlığına bakarak bundan birörnek kapitalist bir tekkültür doğduğu anlamını çıkaran savlardan, tam olarak kusurlu bir kültür kavramından yola çıkmaları nedeniyle kuşku duyulmalıdır.”²⁷⁴ Burada “yanıtlanması gereken soru, ulusal olarak tanımlanan toplumun kültürel ya da toplumsal çözümleme için en uygun birim olup olmadığıdır. Burada açıkça görülebileceği gibi, Stuart Hall

²⁷² SMITH, a.g.e. s.16

²⁷³ KING, a.g.e. S.40; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik .

²⁷⁴ TOMLINSON, a.g.e. s.121

küreselleşmeyi belirli bir "İngilizlik" bakış açısından, İngiliz kültürel kimliği açısından tartışırken —benim emperyalizm sonrası (Britanya), sömürgecilik sonrası (Jamaika, Britanya/İngiltere, A.B.D. ve diğer sömürgeci sonrası yerler) olarak adlandıracağım ve kendisinin "küresel kitle kültürü" ile "küresel postmodern" şeklinde ifade ettiği— birbirleriyle bağlantılı ancak hâlâ ayırt edilebilen en azından dört kültürel mekân arasında gidip gelmektedir. Varsayımsal olarak bu kültürel mekânların her biri, eşit derecede varsayımsal "küresel kültür"ün altkültürel parçaları olarak görülebileceği gibi, sözgelimi Almanya'daki bir Türk göçmenin, New York'taki Vietnamlı topluluğun, ya da örneği değiştirirsek, Körfez'deki Güney Koreli işçilerin kimliğini konumlandırmada her bir parçanın kullanışlı olmadığı daha geniş bir bulmacanın parçaları olarak da görülebilirler.²⁷⁵

"Bütünün ya da yarının küresel kültürü, Amerika ya da Batı Avrupa'daki gibi son derece gelişmiş de olsa, zaman ve mekân içinde kolay kolay kök salamaz. Küresel kültür onu oluşturan unsurlardan oluşan yama işi içinde kendi mekansal ve zamansal özgüllüğünün çoğunu yitirmiştir ve kesinlikle daha fazlasını da yitirecektir. Böylelikle gerçek anlamda gezegene özgü hale gelecektir. Günümüz küresel kültürü, aynı zamanda tam olarak teknik olan ilk uygarlıktır. Etnik ve milli unsurları kullanışı ciddi şekilde tarafsızdır. Sergilediği potpuri işe yarar ve hesaplanmıştır; meseleleri tutkudan arındırır ve tamamen teknik çözümleri olan teknik bulmacalara indirger. Bu kozmopolitizm, küresel kültürün tekbiçimli teknolojik temelini yansıtır. Bu temel, kendilerini teknik, sıklıkla niceliksel ve standardize edilmiş bir söylemle dışa vuran, karşılıklı olarak bağımlı toplumsal ağlar yaratan çok sayıdaki iletişim sistemiyle iç içedir. İşte bu yüzden geç modernlik döneminde teknik bir aydınlar sınıfı oldukça önemli hale gelmiş ve daha önceki dönemlerin insancıl, sıklıkla milliyetçi aydınlarının yerini almıştır. Küresel kitle iletişim sistemlerini teknisyenler işletmek zorundadır ve oluşmakta olan bir küresel kültürün özgün karakterini belirleyen bu teknisyenlerin eleştirel söyleminin teknik kültürüdür."²⁷⁶

²⁷⁵ KING, a.g.e. s.19-20
²⁷⁶ SMITH, a.g.e. s.17

“ Küresel bir kültür zamandan bağımsızdır. Sonsuza dek erişilmesi imkânsız bir şimdinin peşinden koşarken standardize edilmiş evrensel kültürün tarihsel arkaplanı, gelişim ritmi, zaman ve ardışıklık mefhumu olmaz. Bağlımsız ve zamansız bu yapay küresel kültür, bir şeyleri örnekleme amacıyla geçmişe başvurabilir ya da kinik bir biçimde eklektik kaprisle geçmişin belirli noktalarından motifler kullanabilir, ama kendisini tarihin içinde konumlandırmayı reddeder. Şu anda olanın ötesindeki her türlü gelişim düşüncesinden sıyrılmış ve 'köken'le ilgili tüm fikirlere yabancı, gerçek küresel kültür, akışkandır, biçimsizdir, tarihsel açıdan sığır ve her zaman her yerde bulunma özelliğine sahiptir. İnsanlar niçin böyle köksüz, kozmopolit bir kültürün gelişini hayal ediyor ve korkuyor? Bu kültür gerçekten kendisini ayakta tutabilir mi? O büyük blokların, devasa ulusötesi şirketlerin, kitle iletişimi sistemlerinin ve onlara eşlik eden kitle tüketimi kültürünün hızlı gelişimi yüzünden bunu hayal edip korkuyorlar. Buna rağmen her alanda ve her türlü üründe artan bir kültürel ve ekonomik aynılık olduğuna dair pek çok kanıt var. Amerikan kitle kültürünün, İngiliz dilinin, pop kültürün, görsel kitle iletişiminin ve bilgisayar destekli enformasyon teknolojisinin gelişimi açıkça küresel kültürel trendleri temsil eder. Aslında bu trendler en azından birkaç on yıldır var. Ama ne anlama geliyorlar? Çok sayıda erkek ve kadın onlarla birlikte olduğu gibi onlara paralel de yaşayabilirler mi? Yeni bir kültür, aynı zamanda bir yaşam biçimi olan ve insanları yoksunluk, keder ve ölüm hakkında düşüncelere sevk etmenin yanında bu konularda rahatlatıcak yeni bir tarz sunuyor mu bu trendler? Böylesi bir küresel kültür ne tür anıları, hangi milleri ve sembolleri, değerleri ve kimlikleri sunabilir? “277

“Küresel kitle kültürü, kültürel üretimin modern araçlarının egemenliğindedir. Dilsel sınırları hızla ve kolayca geçebilen tüm dillerde anında konuşan görüntünün egemenliğindedir. Popüler hayatın, eğlencenin ve dinlenmenin yeniden inşâsına doğrudan katılan görsel ve grafik sanatların her türlü müdahalesinin egemenliğindedir. Televizyonun ve sinemanın, görüntünün, görselleşmenin ve de kitle reklâmcılığının sunduğu tarzların egemenliğindedir. Küresel kitle kültürü, tüm bu kitle iletişim biçimlerinde kendini gösterir ama başlıca örneğinin uydu televizyonu olduğu düşünülebilir. Tek örnek o olduğundan değil; aynı zamanda uydu televizyonu nu belli bir

gelişmiş ulusal ekonomide ve kültürde temellendirmeden anlayamayacağımızdan ve dahası tüm amacının, ulusal sınırlarla daha fâzla sınırlanmamak olduğunu bildiğimizden dolayı da başlıca örnektir!"²⁷⁸

"Dünyayı kültürel ve ekonomik bir tsunami dalgası gibi sararak insan toplumlarının göz alıcı çeşitliliğinin yerine Batılılaştırılmış bir "iyi hayat" tarzını yerleştiren çokuluslu şirketlerin dünyasına hoş geldiniz. Şirketler servet ve cazibeden oluşan bir tüketici düşü nü pazarladıkça yerel kültürler aşınıyor. Aile ve toplum bağları çözülürken toplumsal ilişkiler "metalaşıp" Karl Marx'ın deyişiyle "kaba nakit zinciri"ne indirgeniyor. Sosyolog Helena Norberg Hodge'un sözleriyle,"²⁷⁹ "Geleneksel kültürleri şaşkıncı bir hızla ve geri dönülmez bir biçimde parçalayabilen, dünyanın daha önce tanık olduklarının çok ötesinde küresel bir tekkültür" söz konusu."²⁸⁰

"Kapitalist dünya ekonomisi kültürünü ele geçirecek kavramsal dili, benim burada sömürgeci ve sömürgeci sonrası kültürle re ilişkin olarak sınırlı ölçüde de olsa yaptığım gibi, ayrıntılarıyla ortaya koymaya ve geliştirmeye başlamak hâlâ üstlenilmeyi bekleyen bir görevdir. Örneğin, Appadurai'nin önerdiği eşbiçimli olmayan yollarda ilerleyen küresel kültürel akıntıların beş boyutuna gönderme yapabiliriz:

"... etnomanzaralar (ethnoscapes) insan akışlarının ürünüdür: Turistler, göçmenler, mülteciler, sürgünler ve geçici işçiler. İkinci olarak, teknomanzaralar (technoscapes) var, burada çokuluslu ve ulusal şirketler ile devlet kuruluşları tarafından üretilen makine ve fabrika akışları söz konusudur. Üçüncü olarak, döviz piyasaları ve borsalardaki hızlı para akışının yarattığı finansmanzaralar (finanscapes) var. Dördüncü olarak, medyamanzaralar (mediascapes) var, burada gazeteler, dergiler, televizyon ve filmler tarafından üretilen ve dağıtılan akışlar, enformasyon imgeleri dağıtıcı bulunur. Beşinci olarak, özgürlük, refah, haklar gibi öğeleri içeren, devlet ya da devlet karşıtı grupların ideolojileriyle ilişkili imge akışlarıyla bağlantılı ideomanzaralar (ideoscapes) var."²⁸¹

²⁷⁸ KING, a.g.e. s.47-48

²⁷⁹ ELLWOOD, a.g.e. s.50

²⁸⁰ Helena NorbergHodge, "The march of monoculture", The Ecologist, Cilt 29, No2, May/Haz1999. (Akt.)

ELLWOOD, a.g.e.s.50

²⁸¹ APPADURAI, Arjun : "Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy," Global Culture, s. 295310, Featherstone bu makaleyi Giriş'te özetlemiştir, s.67 (Akt.) KING, a.g.e. s.28

Bunlarla bağlantılı olarak biz de basitçe, enformasyon, imgeler, meslekî kültürler ve altkültürlerin küresel yayılımıyla üretilen ve uluslararası sermaye akışlarıyla desteklenen kasaba ve kır manzaralarını ekleyebiliriz.²⁸²

“Homojenleşme tezi küreselleşmeyi, standartlaştırılmış bir tüketim kültürünün gereklerine uyulması ve her yerin görünüşte aşağı yukarı aynılaştırılması olarak sunar. Kültürel homojenleşmenin küreselleşmenin bir sonucu olduğunu savunmak bağlantılılıktan uzaklaşarak küresel birörneklik ve yaygınlık varsayımlarına yakınlaşmak demektir. Ancak yine de akla yatkın bir yanı vardır, özellikle uçak yolculuğu örneği bağlamında düşünecek olursak. Çünkü havaalanlarının dünya çapındaki benzerliği inkâr edilemez. Farklı kültürel mekânlara giriş ve çıkışlar, daha önce de sıkça belirtildiği gibi, oldukça birörnek ve standarttır. Ancak bu gözlem, hava alanlarının, işlevlerinin gerekleri tarafından belirlenen özel mekânlar olduğu düşünülünce önemini kaybetmektedir. Bu işlev tam da uluslararası yolcuların bir kültürden diğerine geçi şini yumuşatarak, işlevsel bir ortak payda altında kültürel farklılığı minimum düzeye indirmektir. Homojenleşme tezinin gerçek olup olmadığına karar vermek içinse, havaalanının güvenli ortamından dışarı çıkmayı göze almanız ve dışarıdaki kültürün tehlikeli derinliklerine doğru ilerlemeniz gerekir.”²⁸³

Roland Robertson bu terimden ne anladığını birkaç makale de ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Tüm dünyanın tek bir mekân olarak billurlaşması, "küreselinsanlık durumu"nun ortaya çıkması ve "kelimenin tam anlamıyla dünya bilinci."²⁸⁴ “Anılar, mitler, semboller, değerler, kimlikler, hep geçmiş kültürlerin sunmaya çalıştığı şeylerdi. Tarihsel açıdan sığ, hafızasız, muhtemelen gündelik yaşam pratiklerine dair bir performatif söylem üzerine kurulu küresel kültürden farklı olarak geçmiş kültürler, bir nüfusun kültürel ya da siyasal birimlerinin, bir sınıfın, bir bölgenin, bir yönetim şeklinin, bir etnik ya da dini cemaatin peş peşe gelen nesillerince paylaşılan anılar, gelenekler, mitler ve semboller etrafında inşa edilmişti. Şimdinin mitlerden arındırılmış, müphem kozmopolit kültüründen farklı biçimde geçmiş kültürler, arketip mitler ve semboller, her bir kültür-cemaatin birbirini izleyen kuşakları tarafından anlatılan, tekrar anlatılan ve yeniden canlandırılan değerler ve

²⁸² KING, A.D.: "Architecture, Capital and the Globalization of Culture" Global Culture, s.397411. (Akt.) KING, a.g.e. s.28

²⁸³ TOMLINSON, a.g.e. s.18

²⁸⁴ ROBERTSON, Roland: "Globalization and Societal Modernization: A Note on Japan and Japanese Religion," Sociological Analysis, 47 (1987): s. 3543. (Akt.) KING, a.g.e. s.28

anılar temelinde şekillendirilmiştir. Yerkürenin değer yargısız, geleneksiz gelecek kültüründen farklı olarak geçmişin ve şimdinin belirli birçok kültürü her zaman, Max Weber'in ifadesiyle 'yeri doldurulamaz kültür değerlerini ve onlara katkıda bulunan, dahil olan belirli semboller, ritüeller, idealler ve gelenekleri korumaya çalışmışlardır."²⁸⁵

"Dil tahakkümü ve dilsel çeşitliliğin tehdit altında olması meselesi daha geniş bir mesele olan kültürel emperyalizm konusuna, yani küresel bir kültürün bir şekilde hegemonik bir kültür olma eğiliminde olduğu düşüncesine açılmaktadır. Küresel kültür düşüncesinin böylesine kötümser bir biçimde inşa edilmesi XX. yüzyılın sonlarında daha belirgin hale gelmiştir. Gerçekten de kültürel emperyalizm kuramının ilk kültürel küreselleşme kuramlarından biri olarak ele alınabileceği bir durum vardır."²⁸⁶

"İster sosyoloji ister kültürel çalışmalar alanında olsun, "ulusal bir toplum" temelinde tasarlanan herhangi bir akademik paradigmanın yetersizlikleri iki örnekle açıklanabilir. Uluslararası göçlerdeki potansiyel olarak katlanan artışı, yerinden yurdundan çok uzaklarda ve gerçekten de çok uzun bir zaman ge rektirmeden (Kuveyt, Güney Afrika, Sovyetler Birliğinden gelen göçmenleri bir düşünün) ortaya çıkan kültürleri göz önüne aldığımızda, bu bilgikuramsal durumu gerektiği gibi ele alabilecek "ulusal temele dayalı" bir kuramsal paradigma yoktur. Sadece bu değil elbette, artık pek çok insan gitgide köklerini yitiriyor; dahası bunların toprakları da yok. Kültür her geçen gün daha çok yurtsuzlaşıyor."²⁸⁷

"İngiliz olmak, kendini Fransızlara, sıcakkanlı Akdenizlilere ve de tutkulu, yaralı Rus ruhuna göre bilmektir. Tüm dünyayı do laşırısın: Senin dışındaki herkesin ne olduğunu öğrendiğinde, sen onların olmadığıın demektir. Bu anlamıyla kimlik daima, kendi olumlusunu sadece olumsuzun dar bakışıyla elde edebilen yapılanmış bir temsildir. Kendini inşâ edebilmesi için, kimli ğin ötekinin iğne deliğinden geçmesi gerekir."²⁸⁸İngiliz bakışının" doğası tarafından ötekiliklerinin içine, marjinalliklerine yerleştirilmişlerdi. "İngiliz bakışı" her şeyi görür ama bir şeylere bakanın kendisi olduğunu kavramakta pek başarılı değildir. Görüş alanının kendisiyle sınırlı hale gelir. Yine de, tabii ki, yapılanmış bir temsildir, kültürel bir temsildir, kültürel temsil de hep ikilidir

285

SMITH, a.g.e. s.18-19

286

TOMLINSON, a.g.e. s.113

287

KING, a.g.e. s.22-23

(binary). Demek istediğim, hayli merkezîdir; kendisinin nerede olduğunu, ne olduğunu bilir ve geri kalan her şeyi buna göre konumlandırır. İngiliz kimliğinin en etkileyici yanı da, sadece sömürgeleşmiş Ötekini değil, herkesi konumlandırmış olmasında yatar.”²⁸⁸

“Batılılaşma” derken ne kastedilmektedir? Avrupa dillerinin (özellikle İngilizcenin) ve daha önce ele aldığımız, "batı" kapitalizmine ait tüketim kültürünün yaygınlaşmasını da içeren bir dizi şey. Fakat bunlar dışında giyinme tarzları, yeme alışkanlıkları, mimari tarzlar ve müzik türleri, endüstriyel üretimi temel alan şehir yaşamı, kitle iletişim araçlarının tahakkümü altındaki kültürel deneyim kalıpları, felsefi görüşler ve (kişisel özgürlük, toplumsal cinsiyet ve cinsellik, insan hakları, politik süreçler, din, bilimsel ve teknolojik rasyonalite ve benzer konulara ilişkin) bir dizi kültürel değer ve tutumlar da yayılmaktadır. Burada batı kültürünün küresel tahakkümü söyleminin, kapitalist kültürün, hatta münferit ulus devletlerin (en açık biçimde Amerika Birleşik Devletleri'nin) tahakkümüne ilişkin söylemle ne kadar kolayca birleştirilebildiğini görebiliriz.”²⁸⁹

“Yirminci yüzyılın bize kesin bir biçimde öğrettiği şey, farklı kültür düzeylerinin -ya da kültürlerin- ekonomik ve siyasal yapıların belirli tür ve aşamalarına uymak zorunda olduğu (ya da uyacağı) ya da onlar için işlevsel olma zorunluluğu taşıdığını (ya da taşıyacağını) ve küresel ekonomik ve siyasal trendlerin (uygun bir süre sonra) kültürel birimin ölçeği, organizasyonu ve türündeki değişimlerle örtüşeceğini ileri süren argümanlara direnmemiz gerektiğidir. Ekonomik örgütlerin ölçeği, bütçeleri, teknolojsi, personeli ve faaliyet alanı son birkaç on yıl içinde oldukça artmıştır, ancak bu artış, siyasal birimlerin doğası, ölçeği ve faaliyetlerinin -kültürel birimlere oranla daha az ölçüde- uygun değişimleri gerçekleştirme zorunluluğuna paralel değildir. Siyasal ve kültürel birimler farklı alanlara aittir ve her birinin o alana özgü kendi süreçleri ve trendleri vardır. Kültürel alanda kitle iletişimi, güç merkezlerinin sayısı ve ekonomik örgütlerin ölçeğinin büyümesine paralel olarak, küçük ölçekli ağlar ve kültürel cemaatlerin toplumsal yoğunluğunu arttırmak ve onlara halk tabanının katılımını yükseltmek için yeni olanaklara ön ayak olmuştur.”²⁹⁰

“Ülkenin kendi üretimleri tarafından karşılanan eski isteklerin yerine, uzak ülkelerin ve iklimlerin ürünleri tarafından tatmin edilmeyi gerektiren yeni isteklerin ortaya çıktığını görüyoruz. Eski yerel ve ulusal düzeydeki inzivanın ve kendi kendine yetmenin yerine, artık her tarafla kurulan ilişkiler ve

²⁸⁸ KING, a.g.e. s.39-41

²⁸⁹ TOMLINSON, a.g.e. s.126

²⁹⁰ SMITH, a.g.e.s.24

ulusların evrensel düzeyde birbirlerine maddesel üretimde olduğu kadar, düşünsel üretimde de bağımlılıkları var. Aynı ulusların düşünsel yaratıları ortak mal haline gelmekte. Ulusal tektarafılık ve darkafalılık daha imkânsız hale gelmekte ve çeşitli ulusal ve yerel edebiyatlardan bir dünya edebiyatı doğmakta.”²⁹¹

“Havada yaşanan uçuş heyecanından sonra, varılan yerin kültürüne alışma gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalırız. Mekândan çok zaman içinde yapmış olduğumuz yolculuk bizi bu yerin yeni gerçekliğine hazırlamamıştır. "Gerçek" mesafeyi aşma duygusunu tecrübe etmemişizdir: "Gerçek zamanda" yapılan, mesela bir tren yolculuğu sırasında deneyimlenebilecek, manzaranın yavaş yavaş değişmesi, iklimlerdeki geçişler, sosyal etkileşimler, yaşanan sıkıcı anlar (*longuers*), durup kalkmalar, sınır geçiş anının sembolik an lamları ve katışıksız fiziksellik uçak yolculuğunda yoktur. Mesafenin bu şekilde sıkıştırılması bizi geçici olarak altüst etmiştir. Tam da bu kadar kolay erişilebilir olması nedeniyle, hemen yanı başımızda ötekiliğiyle bize meydan okuyan gerçekliğe uyum sağlama ihtiyacı duyarız. Öyleyse küreselleşmenin başarısını ölçmenin bir yolu fiziksel mesafeleri aşmakla kültürel mesafeleri aşmanın birbiriyle ne kadar örtüşebildiğidir.”²⁹²

Tomlinsonun mesafelerin kısalması ve insanların daha fazla farklılıkla iç içe olmasını gözeterek ortaya attığı “Karmaşık bağlantılılık” kavramı çok yerinde bir kullanıma sahiptir. “*Karmaşık bağlantılılık* [complex connectivity] adını verdiği bu kavram Küreselleşmeyi modern dünyanın ampirik bîr durumu olarak ele alıyor. Bu kavramla anlatmak istediği, küreselleşmenin modern yaşamı karakterize eden, hızla gelişen ve giderek yoğunlaşan karşılıklı bağlar ve bağımlılıklar ağına işaret ettiğidir. Bağlılık kavramı günümüzde küreselleşmenin açıklandığı çalışmaların çoğunda öyle ya da böyle bulunmaktadır. McGrew, tipik bir Örnek vermek gerekirse, küreselleşmeden "basitçe karşılıklı küresel bağlanışlığın yoğunlaşması" olarak bahseder ve bu kavramın işaret ettiği bağlantıların çokluğunu vurgular: "Bugünlerde mallar, sermaye, insanlar, bilgi, imgeler, suç, kirlilik, uyuşturucu, moda ve

²⁹¹ MARX, K ve F. Engels, 1969: 523 ; Manifesto of the Communist Party. L. S. Feuer (der.), Marx and Engels: Basic writings on politics and philosophy içinde. Londra: Fontana, 4382. 1969: 523 (Akt) TOMLINSON, a.g.e. s.109

²⁹² TOMLINSON, a.g.e. s.17

İnançlar karasal sınırlar arasında kolayca akmaktadır. Ulus aşırı ağlar, toplumsal hareketler ve ilişkiler, akademiden cinselliğe kadar hemen hemen tüm alanlarda etkisini göstermektedir.”²⁹³

“Bağlantılılık her yeri aynılaştırmaz; ancak zaman ve mekânda sağladığı sıkışmaya bir miktar kültürel "sıkışma" ekleyerek sermayenin (sermayeye ait malların ve personelin de) akışını kolaylaştıran küresel mekânlar ve bağlantı sağlayan koridorlar yaratır. Bu küreselleşmenin tabii ki önemli bir boyutudur. Ancak bize resmin tamamı hakkında bilgi vermemektedir ve bağlantılılığın kültürel yakınlıkla iç içe geçtiği yerlerin abartılması riskini taşır. Tipik bir businessclass yolcusu, bağlantılılığın ele geçiriciliği karşısında küreselliğin değil de, *yerelliğin* belirlediği günlük kültürel pratikleri ve kültürel farklılıkları tecrübe etmez. Bu kültür beş yıldızlı otellerde değil, iş merkezlerinin ve turistik yerlerin Ötesinde; sokaklarda, evlerde, ki liselerde, iş yerlerinde, barlarda ve mağazalarda gözlemlenebilir. Bu gibi "yerellikler" insanların tam anlamıyla günlük yaşamla rını sürdürdükleri yerlerdir: "Ev" in günlük ortamıdır. Bu ortam bazı rına göre havaalanının hemen dışındadır; ancak yine de hava yolculuğundaki bağlantılılık kültüründen tamamen farklı bir kültürel "dünya"nın parçasıdır. Bu dünyayı yöneten, araçsal bir bağlantılılığın ve uluslararası iş kültürünü düzenleyen standartlaşmanın acil gerekleri değildir. Bu dünyaya girmek evrenselliğin gereklerinden çok, yerel koşulların etkisi altında olan ve "yerelliğin" ayrıksılığını kültürel farkını ortaya koyan bir toplumsal düzene girmek demektir.”²⁹⁴

Avrupa'da kültürler ön plana çıkıyor ve siyasi talepler bunu takip ediyor. “ABD örneğindeyse, özel yaşamlarda etnik ve dini kimlik son derece belirleyici olsa bile, hukuk birliği ilkesi ve her vatandaşın yasalar karşısında eşit olması, kültürel kimliklerin siyasi talepler için meşru bir zemin teşkil etmesini önüyor. Diğer bir çok kültürlü model de Malay, Hintli ve Çinlilerin yaşadığı Malezya örneği. Burada medeni kanun uygulaması ve dini hususlarda farklı etnik ve dini grupların farklı hukukları var. Tekrar Avrupa'ya dönüp bakarsak... Çok kültürlülük Almanya, Hollanda, İskandinav ülkeleri ve

293

TOMLİNSON, a.g.e. s.12

294

TOMLİNSON, a.g.e. s.19-20

İngiltere tarafından benimsendi. Çünkü bu ülkelerde yaşayan nüfusun önemli bir bölümü bir zamanlar bu ülkelerin sömürgeleri olan ülkelere ya da göçmen işçi olarak gelip yerleşmiş insanlardan oluşuyor. Ancak son iki yıldır İngiltere'de Müslüman göçmenlerin siyasi taleplerinin başlamasıyla, örneğin orada yaşayan yüzde 60 Müslüman medeni hukukta İslam hukukuna göre değişiklik yapılmasını arzu edince (Guardian 30 Kasım 2004), İngiltere'de siyasetçiler ve yetkililer çok kültürlülük üzerine düşünmeye başladı.”²⁹⁵

“İngiliz kültürüne tarihsel bir perspektiften bakıldığında, küreselleşme pek de yeni bir süreç değildir. Esasında, İngiliz toplumunun ya da Birleşik Krallık'ın oluşumunu ve ona tarihsel, dünya anlatılarında bir tür ayrıcalıklı yer veren her şeyi, küreselleşme ile özdeşleştirdiğimiz süreçlerin dışında düşünmek neredeyse imkânsızdır.”²⁹⁶

“Küresel kitle kültürünün çeşitli özellikleri vardır ama ben iki tanesinin üzerinde duracağım. Birincisi, Batı merkezli olmaya devam etmektedir. Yani, Batı teknolojisi, sermayenin yoğunlaşması (tekelleşmesi), tekniklerin yoğunlaşması, Batı toplumlarında gelişmiş emeğin yoğunlaşması ve Batı toplumlarının öyküleri ve görseiliği: Bunlar, bu küresel kitle kültürünün de yönlendirici güç kaynağı olmayı sürdürüyor. Bu anlamda, küresel kitle kültürü Batı merkezlidir ve daima İngilizce konuşur.”²⁹⁷

“Kültürün küresel çapta homojenleştiğini iddia etmek, şehre uçakla gelip havaalanından hiç çıkmayarak tüm vaktini dutyfree mağazalarındaki küresel markalar arasında geçirmeye benziyor biraz.” Havaalanındaki (ya da daha doğrusu bilgisayar terminalindeki) geçici "küresel yaşamın" karşıt olan "yerel yaşam" insanın toplumsal varlığının engin bir düzenidir, insan bedeninin kısıtlamaları nedeniyle küreselleşmiş bir dünyada bile hükmetmeye devam etmektedir. Zaman ve mekânın büyük bir kısmını yerel hayat kaplamaktadır. Mekânlar arasında fiziksel ve temsili olarak hareket edebilme olanağının artması, bağlantılılığın oldukça önemli bir biçimi olsa dahi, bu, zaman ve mekân içinde bizim "ev" olarak algıladığımız yerin düzenine tabidir, daha doğrusu bu düzenin bir türevidir. Küreselleşme bu yerel düzeni

²⁹⁵ NARLI, Nilüfer; Türkiye'nin ulusal kimlik meselesi, (RÖPÖRTAJ; ADEM SÖZÜER);

<http://www.sabah.com.tr/>

²⁹⁶ KING, a.g.e. S.39-40; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

²⁹⁷ KING, a.g.e. s.48-49; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

dönüştürmektedir; ancak bu dönüşümün önemi iletişim ve ulaşımdaki teknolojik başarıların ötesine uzanmaktadır."²⁹⁸

"İngiliz olmak, kendini Fransızlara, sıcakkanlı Akdenizlilere ve de tutkulu, yaralı Rus ruhuna göre bilmektir. Tüm dünyayı do laşırsın: Senin dışındaki herkesin ne olduğunu öğrendiğinde, sen onların olmadığıın demektir. Bu anlamıyla kimlik daima, kendi olumsuzunu sadece olumsuzun dar bakışıyla elde edebilen yapılanmış bir temsildir. Kendini inşâ edebilmesi için, kimliğin ötekinin iğne deliğinden geçmesi gerekir."²⁹⁹

Avrupa'daki kültür geçmişten günümüze birçok farklı anlayışla yoğrulmuş bir kültürdür. Hatta ortak bir kültür olduğunu iddia etmek de aslında ortak bir kültüre sahip olma arzusuyla beslenen bir çabadır. "Avrupa kıtası üzerinde birçok bölge ve halkı gübrelemiş çeşitli kısmi belirsiz ve üst üste binen kültürel ve siyasal gelenekler değerler ve deneyimler söz konusudur. Avrupa'daki halkları farklı şekillerde ve derecelerde etkilemiş olan bu Avrupalı gelenekler değerler, semboller ve deneyimler, büyük ölçüde bir elit unsuru olarak kalsa bile yeni Avrupa'nın hayali cemaatini kurgulamada kullanılabilirdi. Avrupa kıtasının geniş bölgelerinde (hepsinin değilse de) çoğu halkın elitleri Roma kanunları ve hukukunu Yahudi Hıristiyan etik değerler sistemini, Rönesans hümanizmini, Reformasyon, Karşı Reformasyon ve Aydınlanma ruhunu benimsemişlerdir. Bu elitler ve onların halkları aynı zamanda –farklı farklı olmakla birlikte büyük keşifler ve sömürgecilik büyü devrimler kapitalizm endüstriyalizm ve kentleşmenin yol açtığı mekânsal değişimler romantizm, realizm ile milliyetçilik hareketleri ve milliyetçi sembolizm gibi toplumsal siyasal ve kültürel deneyimleri de paylaşmışlardır."³⁰⁰

"Kültür sıradandır, öyleyse "demokratik antropolojik" anlamda "bütün bir yaşam tarzı'na işaret etmektedir: İmtiyaz sahibi bir kesimin malı değildir, günlük pratiklerin tamamını kapsar. Ancak Williams için kültürün bu anlamı, "kişisel anlamlar" sağlayan bir kültür anlayışı ile bir arada bulunur: "Kültür

²⁹⁸ TOMLINSON, a.g.e. s.18 - 22

²⁹⁹ KING, a.g.e. s.41; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

³⁰⁰ SMITH, a.g.e. s.146

hakkında sorduğum sorular, genel ve Ortak amaçlarımız hakkında olan sorular, fakat aynı zamanda derin kişisel anlamlar hakkındaki sorulardır. Kültür her toplumda ve her zihinde sıradandır.”³⁰¹

“Mahalle süpermarketinin koridorları arasında gezinmek, restorana, spor salonuna, dans kulübüne, bahçecilik malzemelerinin sağladığı bir dükkâna gitmek, barda ya da sokağın köşesinde birileriyle sohbet etmek de buna dahildir. Benim amaçlarım açısından kültür insanların devam eden "yaşam anlatılarına" katkıda bulunan bütün bu günlük pratiklere işaret etmektedir: Heidegger'in insanlık durumunun "atılmışlığı" adını verdiği bu durum içerisinde var oluşumuzu sürekli olarak yorumlamamızı sağla yan hikâyeler.”³⁰²

“Küresel ekolojik karşılıklı bağımlılığın muazzam etkisini unutmamak gerek. Çernobil'in zehirli bulutları buraya doğru geldiklerinde, sınır kapısında durup, pasaportlarını gösterip "Sizin topraklarınıza yağabilir miyim?" demediler. Esip geldiler ve Galler'e ve Çernobil'in nerede olduğunu bile bilme yen topraklara yağmurlarını bıraktılar. Son zamanlarda, küresel ısınmanın bazı yararlarının tadını çıkarıyoruz, yol açabileceği bazı felaketleri de kestirmeye çalışıyoruz. Oysa, kaynakları ve sonuçları bizden kilometrelerce uzakta. Küresel ısınma konusunda bir şeyler yapmaya başlamamız sadece bir tür ekolojik bilinç zemininde mümkündür.”³⁰³

“Küresel kitle kültürü, kültürel üretimin modern araçlarının egemenliğindedir. Dilsel sınırları hızla ve kolayca geçebilen tüm dillerde anında konuşan görüntünün egemenliğindedir. Popüler hayatın, eğlencenin ve dinlenmenin yeniden inşasına doğrudan katılan görsel ve grafik sanatların her türlü müdahalesinin egemenliğindedir. Televizyonun ve sinemanın, görüntünün, görselleşmenin ve de kitle reklâmcılığının sunduğu tarzların egemenliğindedir. Küresel kitle kültürü, tüm bu kitle iletişim biçimlerinde kendini gösterir ama başlıca örneğinin uydu televizyonu olduğu düşünülebilir. Tek örnek o olduğundan değil; aynı zamanda uydu televizyonu nu belli bir gelişmiş ulusal ekonomide ve kültürde temellendirmeden

³⁰¹ Williams, R. 1989:4, Resources of Hope. Londra: Verso. (Akt.) TOMLİNSON, a.g.e. s.35

³⁰² TOMLİNSON, a.g.e. s.36

³⁰³ KING, a.g.e. s.45; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

anlayamayacağımızdan ve dahası tüm amacının, ulusal sınırlarla daha fazla sınırlanmamak olduğunu bildiğimizden dolayı da başlıca örnektir.”³⁰⁴

“Sanayinin ve hizmet sektörlerinin yoğun bir biçimde olduğu alanlar kentsel alanlardır. Bu çerçevede özellikle kentsel alanlardaki işgücünün ve istihdamın eğitim düzeyinin ve niteliğinin yüksek olması yeni ekonomi ve küresel odaklı gelişme için bir gerekliliktir. Hem işgücü, hem de istihdam edilenlerin değişim süreci ve eğitim düzeyleri incelendiğinde küresel odaklı gelişmeye koşut bir gelişme olduğu görülmektedir. Özellikle 1990’ lı yıllarda ivme kazanan ve son iki yılda oldukça hızlanan kırsal alandan kentsel alana yönelimler, küresel gelişme sürecinin ortaya çıkardığı bir süreçtir. Tarımsal alandaki kamu kesiminin gelir dağıtıcı mekanizmalarının yok edilme süreçleri ile ilintili bir biçimde gelişen bir süreç yaşanması oldukça yüksek bir olasılıktır. Bu süreçte kırsal alan yoksullaşırken, kentsel alanlarda göreceli olarak daha yüksek gelir düzeyleri ortaya çıkmaktadır. Küresel sürecin kırsal alanlara yaygınlaşması ile birlikte kırsal alanlarda yaşayanların gelirlerinin azalması sonucu yoksullaşma kırsal alanda daha yaygın olarak görülecektir. Türkiye’de de gelişen bu süreç, küresel odaklı gelişmeyi benimseyen tüm ülkelerde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bir süreçtir.”³⁰⁵ Yoksulluğun artmasıyla birlikte bu durum artmaya devam etmiştir/edecektir. “Nerede olursa olsun kentleşmiş bir toplumda yaşıyorsak yabancılarla karşılaşırız.”³⁰⁶ Kentleşme veya kente göç de diyebiliriz, Türkiye’nin fakir bölgelerindeki kaynakların verimli kullanılamaması, işsizlik gibi nedenlerle 1990’larda hızla artmıştır. Bu durum şehirde yaşayan nüfus için her ne kadar hoş karşılanmasa da Türkiye’nin Doğu illerindeki her türlü problemi çözmesinde önemli bir etken olacağı benzetilmektedir. Daha önce Kürt diye bir kavramla karşılaşmamış olan kentli nüfus sıkıntılı da olsa bu süreçte ciddi bir yakınlaşma şansına sahip olmuştur. Genelde önyargılı tavırlar kendini gösterse de şehirde büyüyecek olan yeni neslin kendilerinden öncekilere göre daha duyarlı sisteme entegre olmuş vatandaşlar olmalarını beklemek

³⁰⁴ KING, a.g.e. s.47-48; Stuart Hall’ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

³⁰⁵ BAKIRTAŞ, Tahsin; Teknolojik Değişim, Eğitim Ve Emek İlişkisi Ve Türkiye’nin Dönüşüm Süreci 2004/2 s.22 Sakarya Ün. İİBF, ADAPAZARI/SAKARYA

³⁰⁶ SMITH, a.g.e. s.2

olağan sayılabilir. Kentleşmenin farklılıkların içselleştirilmesinde ve toplumun birbiriyle kaynaşmasında önemli bir etken olacağı değerlendirilebilir.

“Mahalle süpermarketinin koridorları arasında gezinmek, restorana, spor salonuna, dans kulübüne, bahar çecilik malzemelerinin satıldığı bir dükkâna gitmek, barda ya da sokağın köşesinde birileriyle sohbet etmek de buna dahildir. Benim amaçlarım açısından kültür insanların devam eden "yaşam anlatılarına" katkıda bulunan bütün bu günlük pratiklere işaret etmektedir: Heidegger'in insanlık durumunun "atılmışlığı" adını verdiği bu durum içerisinde varoluşumuzu sürekli olarak yorumlamamızı sağla yan hikâyeler.”³⁰⁷

Ortak mitler, semboller ve mekanlar insanların beraberken kazandıkları alışkanlıklar yaşam süreci içerisinde ortak bir kültürün oluşumuna etki ederler. Avrupa'daki ülkeler sürekli birbirleriyle savaşmışlar ve bu da bu yaşam sürecini sürekli baltalamıştır. ABD ise daha başından beri farklılıkları bir arada yaşatmaya çalışmıştır. Bu da O'nun bugünkü demokrasisinin geldiği seviyede Avrupa ile kıyaslandığında önemli bir avantaj olmuştur. AB daha başta Fransa gibi kendi benliğinden taviz vermeyen zihniyetlerle karşı karşıyadır.

İngiltere tarafından oluşturulan sömürgeci “politik ve ekonomik sistemin ürünü olan kültürel sistem, en açık ve en önemli biçimde dil tarafından temsil edilmektedir, ancak yalnızca bu değil: Yönetimsel ve dinsel pratiklerden mimariye, üniversite ders programından edebiyat alanına değin tüm ortak kurumların çeşitli biçimlerini de içermektedir. Ve tarihsel olarak, günümüzde de İngilizceyi resmi dili olarak hâlâ koruyan Birleşik Devletler'i de içermektedir. Bu sömürgeci sonrası, ulusalötesi kültürel sistem olmasaydı (hegemonyacı olduğumu ima etmiyorum), bu kitabın içindeki makaleler (uluslararası) İngilizce ile yazılmış olmayacaktı. İster sosyoloji ister kültürel çalışmalar alanında olsun, "ulusal bir toplum" temelinde tasarlanan herhangi bir akademik paradigmanın yetersizlikleri iki örnekle açıklanabilir. Uluslararası göçlerdeki potansiyel olarak katlanan artışı, yerinden yurdundan

³⁰⁷ TOMLINSON, a.g.e. s.36

çok uzaklarda ve gerçekten de çok uzun bir zaman gerektirmeden (Kuveyt, Güney Afrika, Sovyetler Birliğinden gelen göçmenleri bir düşünün) ortaya çıkan kültürleri göz önüne aldığımızda, bu bilgi kuramsal durumu gerektiği gibi ele alabilecek "ulusal temele dayalı" bir kuramsal paradigma yoktur. Sadece bu değil elbette, artık pek çok insan gitgide köklerini yitiriyor; dahası bunların toprakları da yok. Kültür her geçen gün daha çok yurtsuzlaşıyor."³⁰⁸

"Genellikle büyük etniler, esasen siyasal tekelleri sayesinde etnik miraslarını özellikle etnotarihlerini ayakta tutma ve korumada başarılı olmuşlardır. Büyük etniler eksiksiz kayıtlara, zengin ve çeşitli anılara gelişkin iletişim kodlarına, kurumsal kayıt tutma mekanizmalarına ve bu kayıtların yaratılması saklanması ve yayılmasında rol alan çoğunlukla papazlar ve din adamları ama aynı zamanda ozanlar kahinler ve sanatçılardan da oluşan bir uzmanlar sınıfına sahip olagelmiştir."³⁰⁹

"Küre selleşme tartışmalarında "kültür"ün çoğunlukla farklı bir tanımının kullanılması, kültür kavramının, küreselleşmekte olan ve kültürel tasavvurların yayılmasında kullanılan iletişim ve medya *teknolojileri* bağlamında ele alınmasıdır. Bu eğilim küreselleşmeyle ilgili geniş çapta taraf bulan ve çoğunlukla yeni iletişim teknolojilerinin internet, küresel bilgi ağları gibi insanın ağızını açık bırakan yönlerine saplanıp kalmış "gazeteci" söyleminde açık olarak görülmektedir. İletişim teknolojilerinin küreselleşme süreci içinde kesinlikle merkezi bir konumu olmasına rağmen, bu teknolojilerin gelişim süreçleri kültürel küreselleşme ile özdeş değildir. Aslına bakılırsa iletişim teknolojilerinin etkileri hem daha geniş hem de daha sınırlıdır. Geniştir; çünkü bu teknolojilerin küreselleşmenin ilerlediği *bü tün* boyutlarda teknolojinin kendisi olarak, dolayısıyla da benim anladığım şekliyle *araçsal* simgelerin yayılmalarında önemli bir rolü vardır. Bunun bir örneği dünya çapında haber toplama pratiklerinin ve küresel ticaretteki borsa haberlerinin sunulmasının giderek artan bir hızla bütünleşmesinde görülebilir. İletişim teknolojilerinin etkileri aynı zamanda da *sınırlıdır*, çünkü iletişim araçları sembolik anlam inşası sürecinin ancak bir kısmını oluşturur ve küreselleşmenin kültürel olarak tecrübe edildiği alanlardan ancak biridir. Kitle iletişim araçlarının ve doğrudan olmayan iletişim biçimlerinin günlük

308

KING, a.g.e. s.22

309

SMITH, a.g.e. s. 68

yaşamımızdaki önemi giderek artmasına rağmen, küreselleşmiş bir kültürel deneyimin tek kaynağı değildir. Aynı şekilde, medya ve iletişim sistemlerinin küreselleşmesi ile ilgili her şeyin de kültür tartışmaları ile doğrudan ilgisi yoktur.”³¹⁰

“Toplumbilimsel düşünceler —özellikle İngiliz faydacılarının ve Fransız pozitivistlerinin düşünceleri— on dokuzuncu yüzyıl boyunca yeni yeni bağımsızlığını kazanan Latin Amerika toplumlarındaki egemen "liberal" seçkinler arasında elbette etkili oldu; ancak yüzyılın dönüşümünde rolü olan Durkheim, Tönnies, Spencer ve Max Weber gibi insanlar Avrupa ve Asya ülkelerinde modern bir ulusal toplumun nasıl yapılması gerektiği konusundakiler kadar, kültür ve ulusal kimlik meseleleriyle ilgili düşünceleri ile de belirli bir etkiye sahiptiler. Örneğin, Almanların Gesellschaft'a karşı Gemeinschaft (ya da uygarlığa karşı kültür) teması Doğu Asya'da ve diğer yerlerde yaygın biçimde kullanılırken, —on dokuzuncu yüzyıl Japonya ve Çin'inde çalışmalarını çok etkili olan— Spencer, Meiji döneminin politik seçkinine geleneğe dayanan katı bir Japon kimliği kurması için tavsiyede bulunmakta; Durkheim'in sivil din temasına ilişkin düşünceleri, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920'lerdeki kuruluşunda etkili olmaktadır. (Meiji seçkini ulusal olarak örgütlenmiş bir cemaat inşa etmeye —hem Gesellschaft'a hem de Gemeinschaft'a sahip olmak için uğraşmaya— çok erken karar verdi.”³¹¹

“Kültürü küresel düzeyde ele alırken karşılaşılan diğer başlıca sorun, çoğunlukla küresel karşılıklı bağımlılık olarak adlandırılan şeyin egemen imgesinin küresel ekonomide temellendirilmesinden doğmaktadır —televizyon yorumcuları tarafından çok tutulmasına, sürekli gündeme getirilmesine rağmen, 'dünya gezegeni' gibi kendi kendine hizmet eden 'küresel köy' düşüncesi de açılımsız ve yanıltıcı bir karşı koyma olarak önümüzde durmakta.”³¹²

“Son zamanlarda, küresel ekonominin billurlaşmasının görece olarak çok hızlı bir şekilde meydana gelmesi bizi yanıltarak, genelde küreselleşmeyi

³¹⁰ TOMLINSON, a.g.e. s.36-37

³¹¹ KING, a.g.e. s.112; Roland Robertson makalesi:Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu.

³¹² KING, a.g.e. s.117; Roland Robertson makalesi:Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu.

tanımlayanın ya da belirleyenin kendisi olduğunu düşünmemize yol açmıştır Böyle bir bakış açısı, ne yazık ki, küresel kültür kavramıyla — gevşekçe olsa da— bağlantılı tarihsel gelişmeleri gözden kaçır maktadır Tamamıyla küresel ekonomi üzerinde yoğunlaşma, küresel kültürü yalnızca Batı hegemonyası ve Batılı olmayan kültürel direniş eksenini boyunca kavrayabileceğimizi düşünme eğilimini kuvvetlendirmektedir. Bu perspektifin ciddi noksanları olsa da, onun işe yararlılığını reddetmek çok büyük aptallık olacaktır.”³¹³

Tomlinson şu anda yaşanmakta olan küreselleşme olgusuna bağlantılılık kavramıyla açıklama getiriyor: “Karmaşık bağlantılılık sadece hareketliliğin hatta elektronik ağların sözde hareketliliğinin (siber uzayın hareketliliğinin) artması bağlamında anlaşılabilir. Bu gelişmeler ne kadar önemli olursa olsun, kültürel deneyimin göreceli olarak küçük bir boyutuyla ilgilidir: "yerel yaşam," havaalanlarıyla bilgisayar terminalleri arasında gidip gelen "küresel yaşam"ın aksine, zaman mekânın çoğunu kaplamaktadır.”³¹⁴ “Rutin yaşam tarzından kaynaklanan seçimlerin birtakım sonuçlara neden olacağına her zaman farkında olunmasa da, (birçoğumuz "çevre bilinci olan" tüketiciler olarak alışveriş yapmayı alışkanlık haline getirmemiştir), tüm toplumların belli kesimlerinde çevre dostu ürünler tüketilmesi gibi bir eğilim vardır, ki bu bile bağlantılılığın bir göstergesidir. Yeşiller'in meşhur sloganı "Küresel düşün, yerel davran," "iyi bir yaşamın" neler gerektirdiğine dair çok açık bir kolektif kültürel görüşten gücünü alan siyasi bir strateji içermektedir.”³¹⁵ diyor

“Kültürün küreselleşme açısından önemli sonuçlara neden olduğu konusunda düşünmenin bir yolu, kültürün biçim verdiği "yerel" hareketlerin küresel sonuçlara nasıl yol açtığı kavramıdır. Karmaşık bağlantılılık sadece toplumsal kurumların daha sıkı bir şekilde bütünleşmesi değildir: bireysel ve kolektif hareketlerin kurumların gerçekteki işleyişiyle bütünleşmesini de içerir.”³¹⁶

³¹³ KING, a.g.e. s.118; Roland Robertson makalesi:Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu.
³¹⁴ TOMLINSON, a.g.e. s.86
³¹⁵ TOMLINSON, a.g.e. s.44
³¹⁶ TOMLINSON, a.g.e. s.40

Türkiye’de öteden beri siyasi ve ekonomik krizler etkili bir politika yürütülmesine engel olmuştur. ancak Türkiye’de Özal döneminden itibaren başlatılan ekonomik hamleler herhangi bir bölge ve vatandaş ayırımı yapılmadan gerçekleştirilmeye çalışılmış bugün herkesin de kabul ettiği gibi bu kaynakların üretim maksadı yerine, devletin kandırılması yolu ile çalındığı tespit edilmiştir. Bugün Türkiye’nin Doğusu, Batısı, Güneyi ve Kuzeyi bu anlamda eşit derecede mağdur edilmiştir. Siyasi rant uğruna yöneticilerin verdiği sözler göz önündedir.

“Şimdi bir dünya kültürü var; fakat bunun ne anlama geldiğinden emin olmalıyız... Anlam ve ifade sistemlerinin bütün olarak homojenleşme si henüz gerçekleşmiş değil, yakın zamanda da böyle bir oluşum bek lenmiyor. Ancak dünya tek bir toplumsal ilişkiler ağı haline geldi ve dünyanın çeşitli bölgeleri arasında insanların ve malların akışı kadar, anlam akışı da gerçekleşmekte.”³¹⁷

"Kültürel farklılıklara rağmen uzlaşma ve demokratik kültürün olgunlaştığı bir sistemde nasıl yaşayabiliriz" sorusuna iki yanıt bulabiliriz. Bu tür bir soru bugün AB ülkelerinin de gündemindedir. İki model karşımıza çıkar: Birincisi, her bir vatandaşın vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkenin hukuk sistemini ve hukuk birliğini kabullenmesi; kültürel farklılıklar ve bunlarla ilgili haklar sorununu bireysel haklar çerçevesinde dile getirerek sorunlara çözüm araması. İkinci model ise kültürel farklılıkları, mekansal ve kültürel açıdan toplumun tümünden ayrılmış bölmelerde yaşayan çok kültürlülük modeli. Bu model, kültürel ayrılıkçılık ve farklı hukuk uygulamaları gibi siyasi bir talebe yol açabiliyor. Türkiye’de ulusal kimlik oluşurken, entegrasyon modeli benimsenmiştir. Bu modelin temel unsurları; belli bir düzeyde sosyal mühendislik uygulaması, eğitim ile hukuk birliği ve yasalar önünde eşitlik ilkesidir. Bu entegrasyon modeli Fransa’da olduğu gibi her bir bireyin eğitim ve sosyalleşme yoluyla ulusal kimliğini kazanıp vatandaş olarak yetiştirilme sürecidir. Ancak bu kesinlikle asimilasyon değildir. Vatandaşlar kültürel farklılıkları ifade edebilir, koruyabilir fakat siyasallaştıramazlar.”³¹⁸

³¹⁷ Hannerz, U. Cosmopolitans and Locals in World Culture 1990. Featherstone (der), Global Culture içinde, 23751 (Akt) TOMLINSON, a.g.e. s.102

³¹⁸ NARLI, Nilüfer; Türkiye'nin ulusal kimlik meselesi, (RÖPÖRTAJ; ADEM SÖZÜER); <http://www.sabah.com.tr/>

“Milyonlarca insanın sayısız gündelik eylemleriyle, uzakta yaşayan ve tanımadıkları ötekilerin kaderini, hatta gezegenin muhtemel kaderini birbirine bağlamaktadır. Bütün bu bireysel eylemler, giyinme kurallarının ve modadaki ince farklılıkların kişi sel ve kültürel kimlikleri kurduğu bu yerel ve gündelik yaşam dünyalarının kültürel olarak anlamlı olan bağlamında gerçekleşmektedir. Bu "kültürel eylemler" in sonuçlarının küresel olması, kültürün küreselleşme için önem taşımasının ana nedenidir. Bu sonuçlar zincirinin karmaşıklığı tabii ki küreselleşmenin siyasi, ekonomik ve teknolojik boyutlarını eşzamanlı olarak beraberinde getirecektir. Fakat burada asıl önemli olan nokta, karmaşık bağlantılılığı yorumlarken "kültürel olan" ın vazgeçilmezliğidir.”³¹⁹

Dünyada en çok konuşulan dil her ne kadar Çince olsa da en etkin dilin İngilizce olduğuna şüphe yoktur. “Dünya bilim adamlarının üçte ikisinden fazlası İngilizce eser vermektedir; dünyadaki mektupların dörtte üçü İngilizce yazılmaktadır; dünyadaki tüm elektronik bilgi depolama sistemlerinde depolanan bilginin yüzde 80’i İngilizcedir.”³²⁰ Bu durum tabii ki diğer dillerin önemini yerel düzeyde etkilememektedir. Yerel dillerin etkilenmesi daha ziyade küresel çapta oluşan kapitalist şekilci kültür nedeniyle olmaktadır. İngilizce’nin küresel tahakkümünde hem temsil ettiği medeniyetin geçmişteki coğrafi ölçekte sağladığı yayılmanın hem de bu doğrultuda gerçekleştirdiği baskıcı ve yönlendirici politikaların etkisi olduğu bir gerçektir. Bu nedenle bunun kültürel bağımsızlık sonucunda kültürlerin kendilerini bu alana kaydırması olmaları bana göre gerçekleşmemiştir. Bu konu siyasi bir misyonun sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu konuda güçlü olma psikolojisinin yattığı ortadadır. Aynı şeyi bugün Amerika’nın üstlendiği siyasi misyonda da görmek mümkün. Mesela bu konuda Amerikalı bilim adamı Weatherford şunları söylemektedir; “Tüm vatanseverlerin ve şovenistlerin korkulu rüyası gerçekleşmek üzere; Nihayet Bir Dünya, Bir Devlet, Bir Kültür olmak üzereyiz.”³²¹ Bu toplumlara tepeden bakmanın onları tahakkümleri altındaki bir ürün görmenin bir sonucu, büyüklüğün oluşturduğu bir sanal yaklaşım

³¹⁹ TOMLİNSON, a.g.e. s.43

³²⁰ CRYSTAL D. 1987: 358 The Cambridge Encyclopedia of language. Cambridge: Cambridge University Pres. (Akt.) TOMLİNSON, a.g.e. s.112

³²¹ WEATHERFORD R.1993:world peace and the human family.Londra:zedboks.117(Akt.)TOMLİNSON,a.g.e. s.112

olarak görebiliriz. Ama bu etki karşılık buluyorsa bu konuda mücadele etmek her milletin boynunun borcu olmalıdır. Belki Türkiye ölçeğinde bir ülke için Türkçe'nin yok olması söz konusu değildir. Fakat dünya algılamasında dilin geçmişten günümüze toplumların elde ettikleri gerek yazılı ve gerekse sözlü deneyimlerindeki etkisi ortadadır. Bunu yaşatmak kendi kültürel öğelerini her yeni yetişen nesile aynı tazelikte aktarmakla olacaktır. Yeni karşılaşılan kavramların ve tanımlarında bu temel üzerine eklenmesiyle algılamada bir sapma olmayacak ve büyük bir kültürel miras korunmuş olacaktır.

“Küreselleşmeyi kültürel boyutu açısından düşünmek küreselleşmenin özündeki *diyalektik* yapıyı da açık bir şekilde ortaya çıkar maktadır. Bireysel eylemlerin, düşünömsellik yoluyla, toplumsal yaşamın büyük yapısal ve kurumsal özellikleriyle sıkı bir şekilde bağlantılı olması, küreselleşmenin, olayların muazzam küresel yapılar tarafından belirlendiği "tek yönlü" bir süreç olmadığını; ancak küresel süreçlerde yerel müdahalelerin bulunma olasılığını kapsadığını gösterir. Küresel olanın, yerel eylemlerin ekolojik sonuçları örneğine devam ederek kavrayabileceğimiz kültürel bir siyaseti bulunmaktadır.”³²²

“Ortaya çıkan yeni özneler, yeni toplumsal cinsiyetler, yeni etniklikler, yeni bölgeler, yeni cemaatler, bazen çok marjinal yollarla da olsa mücadele ederek kendi adlarına konuşma im kânlarını elde etmişlerdir. Bunlar daha önceleri kültürel temsilin başlıca biçimlerinden dışlanmışlardı; kendilerini merkezsiz ya da altgrup olmak dışında konumlandıramıyorlardı. Toplumumuzdaki iktidar söylemleri, egemen rejimlerin söylemleri, marjinalin ve yerelin bu merkezsiz kültürel güçlenişiyle şüphe siz tehdit edilmişlerdir.”³²³

“Giddens'e göre "küreselleşen modernlik" süreci batılı kurumların uzantısı olarak *başlamış* olsa da, bugün bu kurumların (kapitalizm, endüstriyalizm, ulusdevlet sistemi ve benzerlerinin) küre çapında yaygın olması "Batı'nın dünyanın geri kalan kısmını kavrayan pençesinin giderek gevşemesi"ni temsil etmektedir. Bir anlamda, Batı'nın kendi kurumsal biçimlerini yaymaktaki "başarısı," bir zamanlar eşsiz olan toplumsal/kültürel

³²² TOMLİNSON, a.g.e. s.43-44

³²³ KING, a.g.e. s.55; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

"üstünlüğü"nü kaybettiğine işaret etmektedir: Küreselleşmenin ilk aşamasına açık bir biçimde hâkim olan, Batı'nın yayılması ve Batı'da ortaya çıkan kurumlardır. Başka hiçbir medeniyet dünyayı bu kadar yayılmacı bir biçimde etkilememiş, ya da kendi suretinde şekillendirmemiştir. Hâlâ Batı iktidarının tahakkümünde olmakla beraber, küreselleşmeden bugün artık tek yönlü bir emperyalizm olarak söz edilemez..Küreselleşmenin ilerlediği bariz herhangi bir "doğrultu'dan söz etmek de giderek güçleşmektedir ve sonuçları da hemen hemen daimidir. O halde küreselleşmenin şu anki aşaması, barındırdığı gelişmelerle giderek artan bir biçimde bozuma uğrattığı bir önceki aşamayla karıştırılmamalıdır."³²⁴

"İnsanların memleketlerini—homojenleşme yoluyla ya da çevreyi tahrip ederek—özgün yanlarından mahrum bırakırsanız, sadece kül türlerini değil, toplumsal birliklerini de zedelersiniz. Kültür ideal haliyle, insan davranışlarını zor kullanmadan sınırlamanın en etkili yollarından biri olabilir. Hayata düzen ve anlam kazandırır. Yaşamı biçimlendiren ve toplumları sıkı sıkıya bir arada tutan alışkanlıklara, davranış kurallarına, beklentilere ve geleneklere onay verir. Diz gizlenmemiş küreselleşme, kültürleri ve çevreleri yok ettiğinde, topluluk yaşamına hayat veren dokuyu da yok eder."³²⁵

"Tıpkı nostalji gibi çeşitlilik de eskiden olduğu gibi değildir; kültürel yenilenmeyi üretmek için yaşamları ayrı kompartımanlara kapatmak ya da ahlâki enerjileri sonuna kadar açığa çıkarmak için onları yoğun biçimde karşıt etkilerle yüz yüze getirmek; tüm bunlar romantik düşlerdir ama tehlikesiz oldukları da söylenemez... (A)hlâki ((M)oral) sorunlar... geçmişte daha çok toplumlar arasında görülürken... şimdilerde giderek daha çok toplumların kendi içinde ortaya çıkan... kültürel çeşitlilikten kaynaklanıyor... Amerikan kentinin, kültürel parçalılığın ve etnik uyanışın temel modeli olduğu günler çoktan geride kaldı."³²⁶

³²⁴ GIDDENS, A.1994b:96; Living in a posttraditional Society. Beck, Giddens ve Lash, Reflexive Modernization içinde, 56109. (Akt) TOMLINSON, a.g.e. s.129

³²⁵ FRIEDMANb, a.g.e. s.308

³²⁶ Clifford Geertz, "The Uses of Diversity " , Michigan Quarterly, 25,1 (1986), 1145. (Akt.)Roland Robertson makalesi:Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu; (Akt.) KING, a.g.e. s.98

“Dünyanın birçok yerinde gözlemllediğimiz sadece etnik, dini ve milliyetçi düşmanca tutumlar değil; Fransa ve Çin'in 1995'te nükleer silah deneylerine yeniden başlaması, bırakın bir leşmiş olanı, daha güvenli bir dünyaya giden yolda bile pek de yol almadığımızı göstermektedir. Birleşmiş Milletler 1995 Eylül'ünde ellinci yıl dönümünü, savaflara (örneğin Somali ve Bosna'ya) müdahalede etkisinin yetersiz olduğu eleştirileri ve kurumsal ve finansal yönetiminde kriz yaşadığı söylentileri eşliğinde kutladı. Bunların hiçbirisi politik veya kültürel açıdan iyimser olmak için cesaretlendirici değildir.”³²⁷

“Kültürler kendi doğal çevreleri içinde beslenir ve yaşarlar. Amazon'daki en ilginç, en farklı kabileler en bakir, en temiz, en gelişmemiş bölgelerde yaşayanlardır. Amerika, Katar veya Güney Fransa'daki en ilginç kasabalar, bölgeler ve topluluklar da betona ve alışveriş merkezlerine boğularak "Baştan Aşağı ABD" suretine büründürülmemiş olanlardır.”³²⁸

Dünyada oluşan yeni dönemde sömürgeci ve emperyal dönem düşünülduğünde “artık Kraliçenin İngilizcesini konuşmamaktadır. İngilizceyi uluslararası bir dil olarak konuşmaktadır ki, bu da oldukça farklıdır. İngilizcenin devşirilmiş çeşitli biçimlerini konuşur: Diğer diller üzerinde hegemonya kurarken onları kendinden dışlayamayan, işgal altındaki İngilizce, Anglo Japonca konuşur, Anglo Fransızca, Anglo Almanca ve hattâ Anglo İngilizce konuşur. Eski, bildik sınıftabakalı, sınıfegemen, ses uyumuna dikkat edilen standart ya da geleneksel yüksek ta baka İngilizcesi biçiminden hayli farklı olan, yeni bir uluslararası dil biçimi bu. "Batı merkezli" derken bunu kastediyorum. Batının dillerinde yuvalanmış ama bu eskisi gibi bir merkeziliği içermiyor.”³²⁹

“Hiçbir yemek özünde *ulusal* değildir, bir yöreye ait olduğunu düşün düğümüz her yemek hareket ve birbirine karışma hikâyeleri anlatır... var olan sadece doğallaştırılmış yemeklerden oluşan bir menüdür... zaman içinde değiştirilmiş, uyarlanmış ve melezleşmiş yemeklerden. Ayrıca tanım gereği bir ulusun kimliğinin bir parçası olarak aldığımız gıda maddeleri, ticari bağlantıların, kültürel alışverişin ve özellikle de sömürgeciliğin karmaşık hikâyelerini gizlemektedir.”³³⁰ “Bu, yemek (ve başka şeylerdi de) kültürünün tarihsel olarak sürekli akışta olması sorununun dışında, 1990'larda İngiltere

³²⁷ TOMLİNSON, a.g.e. s.136-137

³²⁸ FRIEDMANb, a.g.e. s.307

³²⁹ KING, a.g.e. s.49; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik

³³⁰ BELL, D. Ve G. VALENTİNE 1997:169:Consuming Geographies: We are where we eat. Londra:

Routledge (Akt.) TOMLİNSON, a.g.e. s.169

gibi çokkültürlü, çoketnili bir toplumun "geleneksel" ulusal mutfağının sığır eti, puding, balık ve kızarmış patates, çay ve salatalık sandviçlerinden oluştuğunu söylemek açıkça zordur. Zira *kimin* geleneklerinden bahsediyoruz? Bu soru sadece ulusal nüfusların içerdiği etnik karışım açısından değil, yeme alışkanlıklarındaki sınıf bağlantılı farklar açısından da geçerlidir.”³³¹

“"Kozmopolitan" teriminin kökeni yeterince açıktır: Yunanca *kos mos*, "dünya", ve *polis*, "şehir" kelimelerinden gelmektedir. Dolayısıyla bir kozmopolitan bir dünya vatandaşıdır. Şimdi bu vatandaşlık düşüncesinin küreselleşme bağlamındaki siyaset alanında açıkça bazı özgül içerimleri vardır. Burada Kantin uluslararası si yasal düşüncesine kadar uzanan bir söylemde önemli bir vurgu ulusdevlet yönetim biçimini aşan demokratik biçimler ve siyasal kurumların oluşması olasılığı üzerinden düşünmek üzerine yapılmaktadır. Kozmopolitan düşüncesine getirmek istediğim yaklaşım ise, açıkça, kozmopolitanı kültürel bir figür olarak ele almaktadır: *Oxford Ansiklopedik İngilizce Sözlüğü* kozmopolitan sözcüğünün anlamına "ulusal sınırlamalar ve önyargılardan bağımsız olma" anlamını da eklemiştir. Bu anlam benim yakalama ya çalıştığıma daha yakın durmaktadır. "Dünya vatandaşı" olmak, bizim buradaki amaçlarımız açısından, etrafımızı çevreleyen yerelliğe ilişkin konularla sınırlı olmayan, ancak küresel aidiyeti, katılı mı ve sorumluluğu da içeren ve bu genel konulan gündelik yaşam pratikleriyle birleştirebilen kültürel bir tavıra sahip olmak demek tir. Küresel yönetimde "yaşam tarzı olarak katılımın" yetkin kılınması için gerekli önkoşullardan biri bu tavidir.”³³²

“Kültürlerin ve imgelemlerinin tarihsel olarak özgül olduğu gerçeği geçerliliğini korumaktadır. Hayali küresel kültürün ambalajlanmış imgelemi, ya bir kitlesel meta reklamı meselesi olarak önemsiz ve sığdır, ya da türetebileceği anlamları ve gücü bünyesine alacak biçimde varolan tarihsel kültürler içine kök salar. Geçmişin ve şimdinin bu kültürleri, türemiş, melezleşmiş kitlesel meta uygarlığının iyi ambalajlanmış yüzeyinin hemen altında beliren tikel toplumsal grupların deneyimlerini dışa vurur.£Kr süre için imal edilmiş mitlerle idare edip 'gelenekleri icat' edebiliriz. Ancak eğer mitlerin

³³¹ TOMLINSON, a.g.e. s.169

³³² HELD, D.1992: Democracy: From citystates to a cosmopolitan order? Political Studies, 40 Özel Sayı,1039. --1995:Democracy and the Global Order: From the modern state to cosmopolitan governance. Cambridge:Polity Pres. (Akt.) TOMLINSON, a.g.e. s.169

ve geleneklerin ayakta kalması isteniyorsa, o zaman birkaç kuşak boyunca bu mit ve geleneklerin ezici miktarda insan arasında yankı bulması zorunludur, ve bu, söz konusu mit ve geleneklerin belirli toplumsal grupların ortak deneyim ve hafızasına ait olma zorunluluğunu ifade eder. Dolayısıyla yeni gelenekler de kültürel özgüllüğe sahip olmalıdır: eğer bu geleneklerin, kurucular kuşağının ötesinde de varolması isteniyorsa, bir yandan yabancılar dışarıda bırakılırken, öbür yandan belirli grupların üyeleri seslenilebilmesi ve onların harekete geçirilebilmesi gerekir. Kısacası ebedi bir küresel kültür, gerçek ihtiyaçlara yanıt vermez, hafızaları tazelemez. Eğer hafıza kimlik için merkezi bir noktadaysa, ne oluşum halinde bir küresel kimlikten, ne ona yönelik bir özlemden, ne de varolan 'derin' kültürlerin yerine 'düz' bir kozmopolit kültür yerleştirecek herhangi bir kolektif amneziden bahsedemeyiz. Böyle bir amnezi yalnızca bazı aydınların hayali olarak kalmaktadır. Sınıf, toplumsal cinsiyet, bölge, din ve kültüre göre belirlenmiş alışıldık cemaatlere bölünmüş geniş halk kitleleri arasında bir ahenkten söz etmek mümkün değildir.”³³³

“İnsanların gerçekten de farklı kültürel perspektifleri ve evrensel çıkarları dışında, buldukları yerden kaynaklanan kültürel siyasi çıkarları vardır. Ayrıca elimizde ne bu tür çıkarları hiyerarşik bir düzenle sıralayacak, küresel olanlara öncelik tanıyacak üst derecede ahlâki kriterler, ne de pratik politikada böylesi bir hiyerarşiyi oluşturacak etkili siyasal kurumsal düzenekler vardır. Tam da bu eksiklikten dolayı, Küresel Yönetim Komisyonunun da belirttiği üzere, tüm küreyi ilgilendiren konuların küresel ve yerel olanın çıkarları arasındaki kültürel diyalog çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.”³³⁴

“Güney Fransa'nın bugüne kadar Güney Fransa olarak kalabilme sinin bir nedeni, Almanya'nın Avrupa Birliği üzerinden Fransız tarımını sübvansetmesi, böylece küçük dükkân sahiplerinin ve küçük köylerin ayakta kalabilmesidir—çiftliklerin birleştirilmesi ve köylerin alışveriş merkezleriyle doldurulması yolundaki küresel baskılara rağmen. Bir başka deyişle, Güney Fransa'yı bizlerin gözünde cazip kılan şey, kültürün korunmasına değer veren bir politikanın ürünüdür. Köylerin ayakta kalması için küçük ölçekli tarımın desteklenmesini amaçlayan ortak bir Euro tarımı politikasının ve

333

SMITH, a.g.e. s.20

334

TOMLINSON, a.g.e. s.260

kamu sübvansiyonlarının ürünüdür ve bunun nedenlerinden biri de o köylerin bir kültürel zenginlik kaynağı olarak görülmesidir. Kültürlerimizin bu tür sosyal güvenlik ağlarına ihtiyacı var. Politikacılar bu tür kültürel güvenlik ağlarının değeri konusunda kamuoyunu eğitmek ve bunları satmaya hazır olmak zorundalar.”³³⁵

“Küresel konumunu korumak için sermaye, yenmeye çalıştığı farklılıklarla müzakere etmek, onları kısmen içine almak ve yansıtmak zorunda. Farklılıkları denetimine alıp daha nötr hale getirmek zorunda. Farklılıkların olduğu bir dünya kurmaya çalışıyor. İşte asıl haz budur, artık farklılıkların önemi yoktur!”³³⁶

“Kültürel korumanın değerini anlayacak ya da bunun için girişim de bulunacak büyüklükte bir orta sınıfa sahip olmayan, imar yasalarının ve çevre hukukunun zayıf olduğu, kolayca delindiği ya da hiç bulunmadığı gelişmekte olan ülkelerde, başka bir filtreye daha, ya ni piyasa ekonomisine büyük ağırlık vermeniz gerekir. On iki kişi lik bir aileyi geçindiren Endonezyalı bir oduncuya, yağmur ormanı nı yakarak tarım arazisi açmaması gerektiğini, çünkü bu ormanın ül kesinin kültürel mirasının parçası olduğunu söylemek işe yaramaz. "Ormanı korumak mı istiyorsun—o zaman satın al" cevabını alırsınız. İnsanlar kendi kültürlerine sahip çıkmanın esenlikleriyle ilişkili olduğunu ve zenginlik yarışında kendilerini feda etmeleri anlamına gelmediğini anlamalıdır. Yerli halkları bir yerin karakterini ve geleceğini korumaya özendirilmede turizm önemli bir rol oynayabilir. Turistler her zaman şunu bilmek ister: Hava temiz mi? Su içiliyor mu? Yerli halka bir dolarlık yemekler satmak yerine turistlere yirmi dolarlık yemekler satmak isteyen bir otel sahibi için bunlar önemli konulardır. Bazen bir piramidi, bir arkeolojik kazıyı ya da benzersiz bir semti korumanın en iyi yolu, bunların korunmasını civarda yaşayanlar açısından kârlı hale getirmektir.”³³⁷

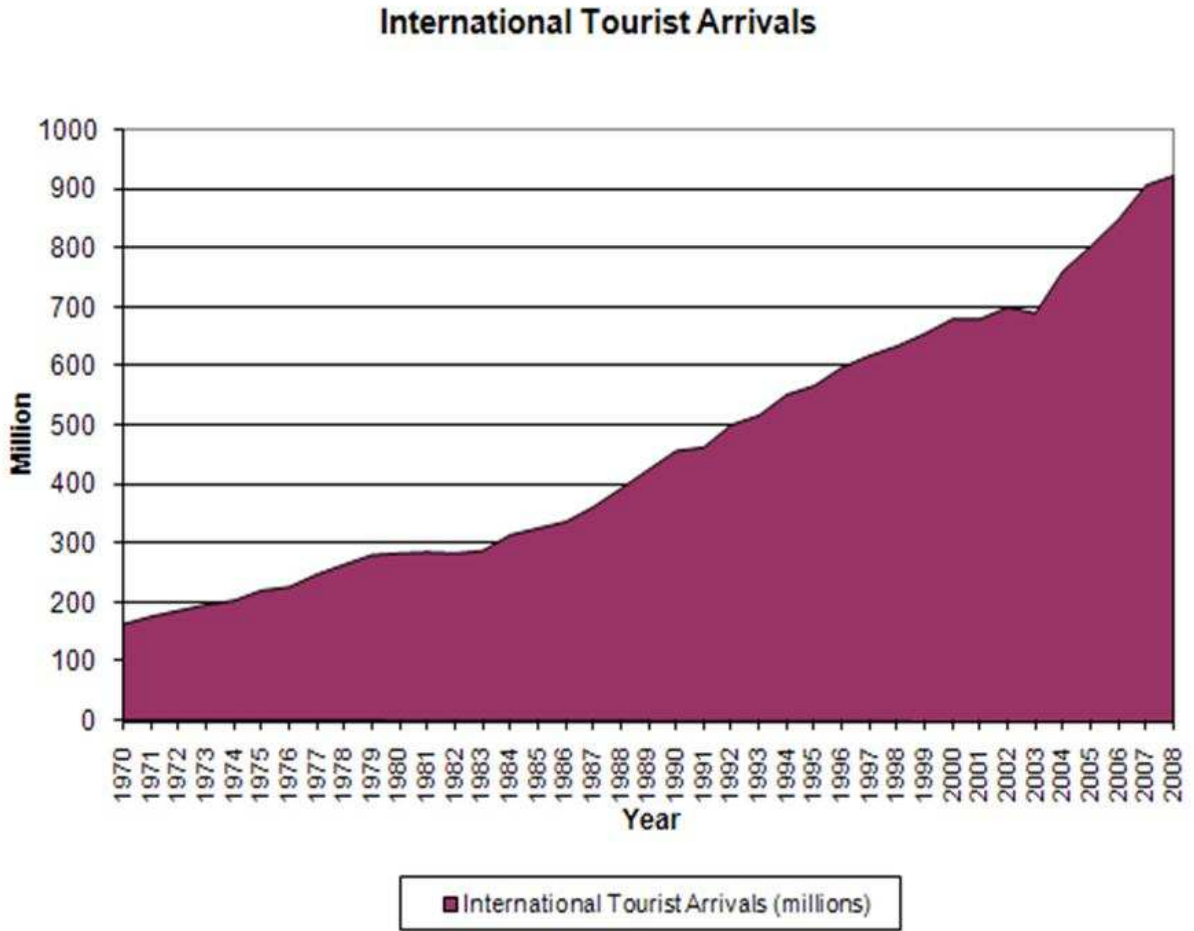
“Kitle iletişimi sistemleri (radyo, televizyon, video, kişisel bilgisayarlar) aynı zamanda küçük toplumsal ve siyasal gruplarla etnik ve dilsel cemaatlere, hem milli devletler hem de daha geniş ölçekteki kıtasal ya da küresel kültüre karşı kendi katı toplumsal ve kültürel ağlarını yaratma ve devam ettirme imkânı tanımaktadır.”³³⁸

³³⁵ FRIEDMANb, a.g.e. .s.303-304

³³⁶ KING, a.g.e. s.54

³³⁷ FRIEDMANb, a.g.e. s.304

³³⁸ SMITH, a.g.e. s.13

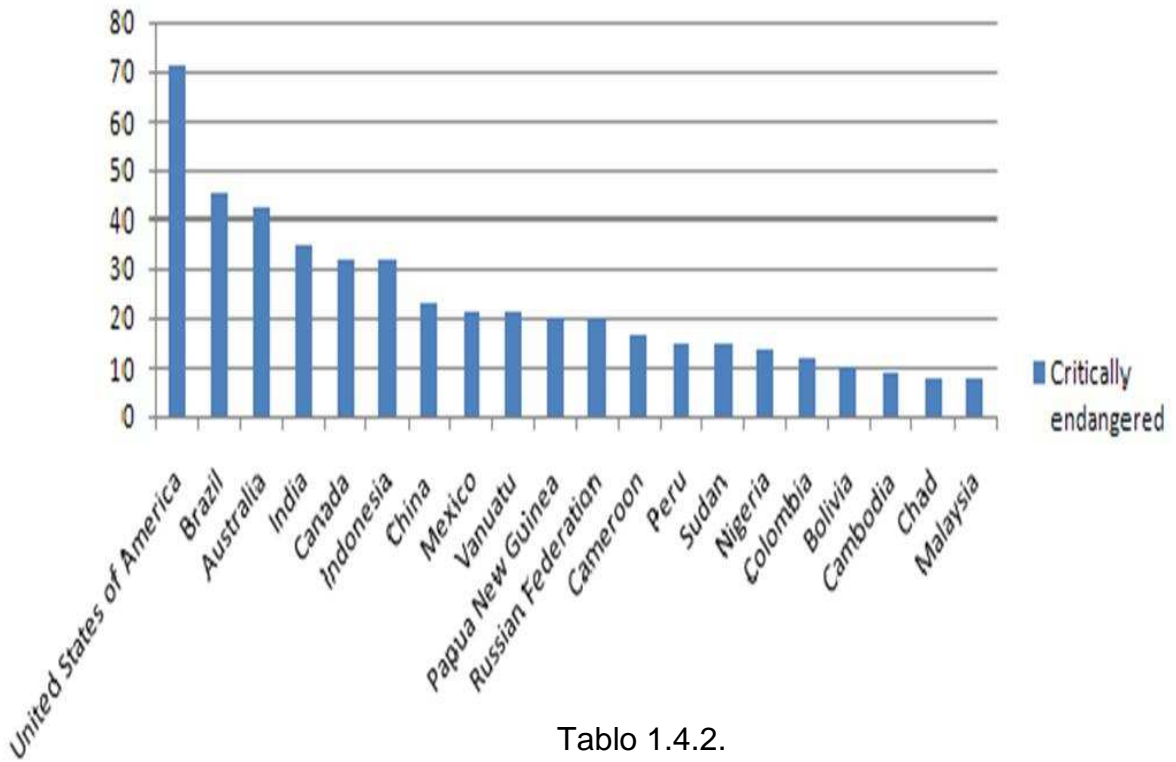
Tablo 1.4.1.

1970 yılında 166 milyon ve 2008 yılında 924 milyon insan küreselleşmenin nimetlerinden, fırsatlarından turizm amaçlı yararlanmış, farklılıklarla iletişim geçmiş, mekan ve zaman algısını küreselleştirecek adımlar atmıştır. Kültürel anlamda hiçbir etkileşim olmadığı elbette ki söylenemez. Ama bir küresel idrak sürecinin yaşandığı söylenebilir.³³⁹

339

Detaylı bilgi için bkz
http://www.globalpolicy.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1

Countries with the Highest Number of World Languages Critically Endangered (2009)

Tablo 1.4.2.

Dünya üzerinde geçmişten günümüze var olan diller ve dolayısıyla bunun uzantısı olan kültürler de küresel teklifin bedelini ödüyor. Sömürgecilik döneminde başlatılan ingilizleştirme politikaları dilleri hayvanat bahçelerine indirip kafeslere tıktı bile. UNESCO'nun yayınladığı tehlike altındaki diller raporu bu durumu aydınlatmada bize yardımcı oluyor.³⁴⁰ Bu raporda 1950 yılından bu yana 163 dilin yok olduğu ve 2009 yılı itibariyle 469 dilinde kritik yok olma seviyesine geldiği belirtilmektedir. Bunlardan 3'ü Malezya'da (var olan dil sayısı:25) ve 53'ü de Amerika'da (varolan dil sayısı:192) yer almaktadır. Nüfus kentlere kaydıkça, yeni nesiller standart eğitim aldıkça bu durum daha da vahimleşeceği benziyor.

³⁴⁰ UNESCO Leila Farahani'nin hazırladığı grafik 2009. bkz. <http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/Z/languages.pdf>

“İster New York sokaklarında olun, ister Nairobi, Pekin ya da Bu enos Aires, küreselleşme tamamen homojen bir ticari kültür yaratmış durumda. Parıltılı, klimalı alışveriş merkezlerini birbirinden ayırt etmek olanaksız. Fastfood lokantalar yerel damak zevkine çok az aldırın, yüksek karbonhidratlı aynı yiyecekleri satıyor. Gençler aynı meşrubatları, aynı sigaraları içiyor, aynı markaların giysi ve ayakkabılarını giyiyor, aynı bilgisayar oyunları ile oynuyor, aynı Hollywood filmlerini izliyor ve Batı kaynaklı aynı pop müziğini dinliyorlar.”³⁴¹ “Fransa’nın Sosyalist Başbakanı Jospin’in; “Piyasa ekonomisine evet, piyasa toplumuna hayır” sözü Fransızlar’ın küreselleşme sürecindeki en büyük mücadele alanının ekonomiden öte kültürel alanda olduğunu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Daha açık bir ifade ile Fransa’nın küresel düşmanları Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü ve/veya Çok uluslu Şirketlerden öte “MTV ve Hollywood” dur.”³⁴² demektedir.

³⁴¹ ELLWOOD, a.g.e. s.50

³⁴² KARABULUT, a.g.e. s.10; “Güneş Tanrısı, Müritleri ve İsyankar Kullar” (makale)

2. TÜRKİYE VE KÜRESELLEŞME

2.1. TÜRKİYE VE EKONOMİK DÖNÜŞÜM

"Küreselleşme" kelimesi kulağa sanki bütün ülkeleri, sınıfları ve insanları - el ele Vaat Edilmiş Topraklara yürümekte olan uyumlu bir bütün içerisine entegre eden bir ekonomik sistem gibi geliyor. Gerçekte bunun tam tersi bir anlamı var: Farklı gelişme seviyelerinde olan ülkeler son derece adaletsiz koşullarda dünya ekonomisine katılıyor ve hem Kuzey'de hem de Güney'de ekonomik süreçlerden ve haliyle toplumdaki daha önce eşine rastlanmamış bir dışlanma yaşıyor. Milyonlarca insan bir anda hem tüketim hem üretim açısından lüzumsuz olduklarının farkına vardılar. Eskiden ilericiler "sömürgecilik" karşı çıkarken, bugün sömürülme bir ayrıcalık haline geldi - hiç değilse hâlâ bir işiniz ve toplumsal rolünüz oluyor sömürülürken. Bu kitleler dünyanın her köşesinde yaşamasına rağmen görünmez haldedir. Küreselleşmeye katılamazlar çünkü küreselleşme sadece servet (mal ve hizmet) *üretenleri* ve bunlara parası yeten *tüketicileri* ilgilendirir. Küreselleşme işine yarayanları alıp diğerlerini dışarıda bırakır."³⁴³ Dışarıda kalmamanın yöntemi ise ne ile karşı karşıya olduğumuzu anlamamız ve ona göre adımlar atmamızla mümkün olacaktır. Bu bölümde Türkiye'nin bu sürece dahil oluşunu ve geleceğe yönelik planlarını ekonomi penceresinden bakarak irdedeleyeceğiz.

³⁴³

GEORGE, a.g.e. s.21

2.1.1.Küreselleşme ve 80' lerden Günümüze Türk Ekonomisi

“Cumhuriyetin kuruluşundan 1970’lerin sonlarına kadar olan dönemde baskın kamu korumasının hakim olduğu Türkiye ekonomisi 1950’lere kadar ekonomik büyüme kalkınma anlamında büyük ilerleme kaydetmiş, savaş sonrası ekonomisini toparlamayı başarmıştır. Ancak geçen yüzyılın ortasında patlak veren II. Dünya Savaşı nedeniyle tüm dünyayı etkileyen krizden etkilenmekten kurtulamamıştır. Bütçede açıkların verilmeye başlandığı bu dönemde dışarıdan ilk borçlanmalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. İçerideki ağır siyasi kargaşa ekonomiyi de etkilemiş üretim azalmış, gelir dağılımındaki uçurumlar belirlemeye başlamış ve büyük kente göçler, baş göstermiştir.”³⁴⁴

“19. Yüzyılın ikinci yarısında emperyalizm kuramını geliştiren sosyalist düşünürler mali sermaye kapitalizmin sermaye ihracı aşaması gibi deyimlerle sömürünün dünya düzleminde aldığı yeni şekli konu ederler. Kapitalizmin mal ihracından sonra ulaştığı aşamayı sermaye ihracı aşaması olarak tanımlarlar. Bu süreç yaklaşık yarım yüzyıl devam ettikten sonra Birinci dünya savaşıyla son bulmuş finans kapitalin serbest dolanımı kısıtlanmıştı. 1920’lerde kısa süren bir deneme 1929’daki krizle noktalandı, yeniden eyleme geçmesi, 1980 sonrasında mali piyasaların giderek serbestleştirilmesini ve 1987 de New York borsasının çöküşünü izledi. 1990 sonrasındaysa çevrenin bir bölümü de yükselen pazarlar yaftasıyla paraları konvertible yapılarak bu sürece katıldı; mali krizler yayıldı. Mali piyasalarda yaşanan krizler temelde mali sermaye hareketleriyle ve özellikle son yıllarda türev araçların yaygınlaşmasıyla ilgilidir; döviz piyasalarıyla para ve sermaye piyasaları arasında akışkan fonların karlarını arttırma ve rizikodan kazanma dürtüsü çerçevesinde serbestçe hareketlerinden kaynaklanır.”³⁴⁵

Küreselleşmenin ekonomik boyutu aslında yegane tetikleyici unsurdur. Zamanla sanayi devriminin, mekanikleşmenin ardından teknoloji boyutunun da ortaya çıkmasıyla çok yönlü bir yönelim sergilenmiştir. Ama işin özünde küreselleşme insanın hayal gücünün ve hırsının yarattığı bir süreç olarak nispi bir tanım olma niteliğine de sahiptir.

³⁴⁴
³⁴⁵

CAN, Cansın; Küreselleşme Rüzgarında Global Bir Köy: Türkiye, Ege Üniversitesi İİBF, KAZGAN, a.g.e. s.172

Küreselleşme; ulusal devlet politikalarıyla ilişkili, dünya insanların günlük yaşamlarında daha fazla önemli olan, insanların, sermayenin ve uluslararası serbest mal hareketliliğinin oluşturduğu global piyasa güçlerinin yer aldığı bir dünya tasviridir. Fakat, “küreselleşmenin ekonomik gelişme süreci yeni değildir. 1870-1914 arasındaki zaman süreci; serbest mal hareketliliğinin ve sermayenin çok hızlı bir şekilde gelişme gösterdiği, insanlar tarafından telgraf teknolojisinin geliştirilmesi ve vapur yapımıyla birlikte uluslar arası iletişim ve taşımacılığın daha hızlı, kolay ve ucuz hale geldiği bir dönem olmuştur. Küreselleşme ekonomideki gelişmenin bu sıra dışı periyodu, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş ile kesildi, fakat Sovyetler Birliğinin çökmesiyle piyasa kapitalizmi için birinci alternatif ortadan kayboldu. Dünya çapındaki ulusal şartlar, kaynakların dağılımında daha büyük bir hareket serbestliğine piyasa güçleri tarafından izin verilmesi için, ekonomik hareketliliği yeniden düzenlemek ve yıllardır kendi kendine yönetilen ürün anlamında özelleştirme yapmak için, o ülkelerin ekonomilerini uluslar arası mallar, hizmetler, işlemler ve fikirlere açmaya başladı.”³⁴⁶

Dünyada Osmanlı İmparatorluğu ve diğer İmparatorlukların çöküşü ile birlikte egemenlik/güç devletlerden gruplara, gruplardan şahıslara geçmeye başladı. Sömürgeciliğin ve emperyalizmin sanayi devrimi ile beraber yükselişe geçmesi, sermaye birikiminin had safhaya ulaşması, sömürgelerdeki ucuz/bedava işçilik ile ortaya çıkmış olan muazzam üretim potansiyeli ve kapitalizmin diğer –izimler ile rekabeti, savaş ekonomisinin ortaya çıkardığı potansiyel, dünya ölçeğindeki krizlerin insanları daima daha iyiye doğru zorlaması yani küresel ölçekli deneyimler, teknolojinin ortaya çıkışı: hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı etkisi gibi tarihi dinamikler küreselleşmenin temelini/harcını oluşturmuştur.

Ülkemizde ve dünyada “1980 yılından sonra uygulamaya konan büyüme stratejilerinin temelinde ihracat ve dış ticaret yer almaktadır. Bu yüzden ihracatta görülen gelişmeler doğrudan ekonomiyi etkilemekte; ihracat yapan sektörler kimi zaman iş gücü talebi yaratmakta, kimi zaman da üretim kompozisyonunu değiştirmektedir.”³⁴⁷ “Küreselleşme dünya kaynaklarının en

³⁴⁶ ÖZ, Ersan; Globalleşme Nedir? Çeviri <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ersan.htm>

³⁴⁷ ERTEKİN, Murat; Sektörler İtibariyle Üretim-Dış Ticaret İlişkisi ve Rekabet Koşulları T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı MART-2005

akılcı ve verimli biçimde kullanılmasına olanak vererek toplam dünya ticaretini ve gelişmeyi hızlandırmaktadır ki, orta vadede bu olgunun herkese, hatta kökten değişim etkileri nedeni ile bazı geçici zarara uğramakta olanlara bile yararı olacaktır. Nitekim 1970–1999 döneminde toplam ihracatın dünya gayri safi toplam hâsılası içindeki payı %17'den %21'e çıkmış aynı dönemde yabancı sermaye yatırımları yedi kat artmıştır. Küreselleşmenin ekonomik yararının iletişim alanındaki gelişmelerinin hızına paralel bir şekilde artacağı var sayılmaktadır.”³⁴⁸

Türkiye kurduğu Cumhuriyet ile bu sürecin 1980'lere kadar hep kıyısında bulunmuş, fakat uluslar arası sisteme entegrasyon konusunda daima arzulu ve istekli olmuştur. 1980'lere gelindiğinde dünyada meydana gelen hızlı değişim, Türkiye'yi gerek coğrafi konumu gerekse Atatürkçülüğün batılılaşarak modernleşmeyi hedef alması nedeniyle hızlı bir biçimde uluslar arası sisteme entegrasyona zorlamıştır. Bu entegrasyonda, Türkiyesiz bir uluslar arası sistemin Osmanlı İmparatorluğu'nun eski nüfus alanlarında meydana gelen çatışmalarda ve özellikle Ortadoğu bölgesindeki kriz durumunu da gözeterik düşündüğümüzde daima eksik bir sistem olacağı düşüncesinin yattığını söyleyebiliriz.

Amerika orta doğu ve orta Asya'ya olan yoğun ilgisi için Türkiye'yi daima kullanmaya çalışmış, stratejik analizlerinde ve bu bölgedeki küresel beklentilerinde bir şekilde mutlaka Türkiye'yi komşusu olarak karşısında bulmuştur. Son Irak operasyonu da bunun en somut göstergesidir. Amerikanın atlantiğin ötesindeki bu bölgeye ilgisi yeni değildir. Bu ilgi özellikle I. Dünya savaşında kendini göstermiştir. Wilson prensipleri mazlum/sömürülen devletler için bir ümit ışığı olmuş, fakat etkisini kısa sürede yitirmiştir. 1929 Ekonomik Buhranı ve petrol sıkıntısı da ABD'yi zengin yataklara sahip bu bölgeye yönelmeye zorlayan önemli bir etken olmuştur. II. Dünya savaşından sonraki süreçte iki kutuplu dünya düzeninde ABD tüm dünyayı Rus Komünizmine karşı korumayı taahhüt etmiş böyle bir görev üstlenmiştir. Bu nedenle Rusya'ya karşı tüm faaliyetlerde Türkiye ile orduyu eğitmek, radar istasyonları/üsler kurarak dinleme yapmak gibi konuları da

³⁴⁸

FRIEDMANa, a.g.e. s.15

içeren kapsamlı bir çalışma yürütülmüştür. Ordunun modernizasyonu silahlanma konusundaki destek Amerikan Senatosunun oylarıyla sağlanmıştır. Burada Marshall yardımının ve daha sonra IMF aracılığıyla bu yardımın devam ettirilmesinin Türkiye'nin bağımsız politikalar izlemesinde ne derece zafiyet doğurduğunu da irdelemek gerekmektedir. Lakin Irak Operasyonunda Amerika'nın "Teskere"yi rahatça geçireceğini düşünmesinde hep bu geçmişten günümüze ülkemizin sergilemiş olduğu teslimiyetçi tavrın etkisi olmuştur. Aksi bir durumla karşılaşınca da "Ama nasıl olur siz bize hep evet derdiniz!" şaşkınlığı yaşanmıştır.

"İkinci Dünya Savaşı öncesinde duraklayan uluslararası ticaret, savaş sonrası dönemde ABD merkezli şirketlerin Batı Avrupa'ya yeniden imar ve inşada, Latin ve Güney Amerika'ya kalkınma, Afrika'ya da medeniyeti ve demokrasiyi götürme politikalarıyla uyumlu bir genişleme sürecine girmiştir. 1960'ların sonlarından itibaren Japonya'nın başını çektiği Uzakdoğu ülkelerinin de dahil olduğu uluslararası ticaret, 1980'lerde Doğu Blok'unun da dağılmasıyla dünya genelinde işleyen bir yapıya kavuşmuştur. Kapitalist pazarların başlangıçta mal ve hammadde alışverişiyle işlettiği dinamikler günümüzde hizmetler sektörünü, fikri mülkiyet haklarını, bio-genetik ve sibernetik teknolojilerini içine alan geniş bir alanda gerçekleştirmektedir. Sermayenin yoğunlaştığı ve yatırımların 'en yüksek kar' prensibiyle uyumlu olarak merkezileştiği günümüzde kapitalist ticaretin işleyişi, bir yandan ucuz emeğin ve sermayenin kullanılarak üretim maliyetlerinin azaldığı (asgari ücretlerin ve banka kredi faizlerinin düşük olduğu ve kısa-orta vadede düşüşünü sürdürdüğü), diğer yandan da ticarete konu edilen malların satın alma gücü yüksek olan piyasalardaki bireylere pazarlandığı bir ikiliğe sahiptir. Her iki durumun bir aradalığı ise yükselen pazarlara (emerging markets) ve benimsenmiş markalara (in & trendy) işaret etmektedir.³⁴⁹ Türkiye 1980'lerden itibaren meydana gelen hızlı değişimi 90'larda ancak yakalayabilmiştir. Ancak 1994 yılındaki finans krizi, 1998 Rusya krizi, 1999 Depremi, 2000 ve 2001 yılında Türkiye de meydana gelen krizler, dünyada meydana gelen hızlı değişim karşısında iç istikrarın sağlanamaması, iyi bir

³⁴⁹ TELAN, Derya; Erken Uyarı (!), Alınmamış Tedbir (?) Ankara Üniv. İlet. Fak. http://ilef.ankara.edu.tr/styles_ilef.css

yönetim sergilenememesi 90'lı yıllarda ve günümüzde de sancılı bir süreçten geçmemize sebep olmuştur/olmaktadır. Türkiye yolsuzluklarla daha da derinleşen 2001 krizinden sonra “ özellikle bankacılık ve finans sektörlerindeki yanlış uygulamaları ve hatalarını düzeltmek için gayri safi yurtiçi hasılanın büyük bir bölümünü kullanmak zorunda kalmıştır.”³⁵⁰

Dünyada gelişmekte olan pek çok ülkede olduğu gibi 1960'lar ve 1970'lerde Türkiye'nin de temel ekonomik kalkınma stratejisi ithal-ikameci politikalara dayalıydı. Bu döneme, ağır sanayi ve sermaye mallarında yurtiçi üretim kapasitesini artırmayı hedefleyen büyük kamu yatırımları damgasını vurmuştu. Dış ticaret, miktar kısıtlamaları ile ve genelde Türk lirasının satın alma paritesine göre aşırı değerli olmasına yol açan bir sabit kur rejimiyle sıkı sıkıya korunuyordu.³⁵¹

“Ekonomik durgunluk ve kriz gibi karmaşık bir durumun birçok nedenden kaynaklandığını söylemeye gerek yok;”³⁵² fakat bundan sonraki dönemde sorunların küreselleşme ile birlikte çeşitlenerek daha riskli bir dünya meydana getirmesi bizi bu konularda Türkiye olarak daha dikkatli olmaya zorlamaktadır.

Dünyadaki ekonomik yapının, bugün adına küreselleşme diyoruz, temelini Avrupa ülkeleri, Amerika, İngiltere ve Japonya gibi günümüzde ekonomileri devleşen ülkeler atmışlardır. Dolayısıyla özellikle Avrupa ve Amerika'nın Türkiye ile tarihten günümüze devam eden ilişkilerinde Türkiye'nin hemen her alanda bu ülkelerin tesirinde kalmasına sebep olmuşlardır.

Türkiye'de sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi çalışmaları 1980'lerde yürütülen ekonomik ve finansal reformlarla bağlantılı olarak başlatılmış ve 1989 yılında tamamlanmıştır. “1980'lerde Özal iktidarı ekonomi ve dış ticareti liberalleştirmiş, ihracat eğilimli bir dış politika stratejisi benimsemiş, dış ticaretin içeriğini ve ortaklarını çeşitlendirmiş, doğrudan dış yatırımı teşvik etmiş ve özelleştirme sürecini başlatmıştır.”³⁵³

³⁵⁰ STİGLİTZ, a.g.e. s. 88-89

³⁵¹ TCMB, Küreselleşmenin Türkiye ekonomisine etkileri mayıs 2002 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

³⁵² STİGLİTZ, a.g.e. s. 88

³⁵³ ATAMAN, Muhittin; Türkiye'nin Orta Dogu'daki Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar. www.stradigma.com e-dergi Aralık 2003 Sayı 11

24 Ocak 1980 Kararları ile 24 Ocak 1980 kararlarıyla hükümet ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimseyerek Türkiye ekonomisinde önemli ve köklü değişiklikler başlatmıştır. Bu kararlar ile karma ekonomik sistem yerini, daha liberal bir anlayışa bırakmış ve modern ekonomi politika araçlarının özellikle de para politikalarının ağırlık kazandığı bir dönem başlamıştır. Bu dönemle beraber, ülkemizde monatarist anlayışın hakim olduğu ve Merkez Bankası'nın para politikasının önemli bir uygulayıcısı olarak kabul edildiği görüş ağırlık kazanmıştır. 24 Ocak Kararları, diğer taraftan, finansal yapıyı da liberalleştirmiştir.³⁵⁴ Bu kararlarla Türk ekonomisi adeta üzerindeki kabuğu atma, her anlamda uluslar arası nitelikli bir ekonomi olma arzusunun dile getirmiştir. 1981 yılında sermaye piyasaları kanunu çıkarılmış ardından piyasaları düzenleme ve denetleme maksadıyla 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur.

24 Ocak Kararları ile yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiştir. 1980/7168 sayılı kararname ile yerli ve özellikle yabancı yatırımcılara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu kararlara ilave olarak alınan 1983/20 sayılı karar ve 1984/30 sayılı karar ile, yabancı sermaye faaliyet alanları genişletilmiş ve yerli ve yabancı şirketlerin birlikte ortaklık kurmaları kolaylaştırılmıştır. Ayrıca yabancı yatırımcıların da %100 oranında sermaye artırımında bulunabilmesine de imkan tanınmıştır. Diğer taraftan, birçok ülke ile, yatırımların teşviki-korunması ve çifte vergilendirmenin önlenmesi konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. En önemlisi ise, yabancı sermayeye millileştirmeme garantisi verilmiştir.³⁵⁵ TL ve yabancı paralar (döviz) üzerindeki sınırlamalar kaldırılmıştır. Böylece sermaye akışı sağlanmış ve kolaylaştırılmıştır. 1983 yılında bankacılık krizlerinden mevduat sahiplerini korumak amacıyla iflaslardan sonra güveni tekrar tesis etmek maksadıyla Merkez Bankası bünyesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur. 1984 yılında Kamu Ortaklığı İdaresi 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuştur. 1985 yılında yapısal düzenlemeleri hedef alan birinci Bankalar Kanunu çıkartılmıştır. 1986 yılında para politikası da değiştirilmiş bankacılık sisteminin toplam rezervlerini denetleyerek para arzını kontrol etmek Merkez Bankasının temel görevi olarak belirlenmiştir. 1994 yılında Rekabet Kurumu kurulmuştur.

³⁵⁴ OSKAY, Suna; Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Ocak 1998, Sayı 8, s.4. <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm> s.4.

³⁵⁵ OSKAY, Suna; Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Ocak 1998, Sayı 8, s.4. <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm> s.4.

Türkiye 1963 tarihli Ankara antlaşması neticesinde 1994 krizine rağmen Gümrük Birliği'ne girerek kademeli olarak gümrük duvarlarını kaldırmayı taahhüt etmiştir. GB ortak bir piyasa oluşturmak maksadıyla birlik üyeleri arasındaki gümrük tarifeleri ve kota sınırlamalarını tamamen kaldırmayı amaçlamaktadır. AB üyelik sürecindeki konulardan biridir. Ankara anlaşması ortaklığın "hazırlık", "geçiş" ve "son dönem" olmak üzere kademeli olarak gerçekleşmesini hedeflemiştir. Türkiye 22 yıllık bir geçiş sürecinden sonra sınırlamaları kaldırabileceğini taahhüt etmiştir. Türkiye'nin GB serüveninin başlama tarihi 1973 tarihli katma protokoldür. Bu protokolde 1976-1986 yılları arasında Türkiye'deki işgücünün Avrupa'da serbest dolaşımına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Türkiye Ortaklık Konseyinin 06 Mart 1995 tarihli toplantısında serbest dolaşım hakkının yer almadığı GB işleyişi ile ilgili kararın altına imza atmıştır. Burada iyi bir fırsatın kaçırıldığını değerlendirmek mümkündür. Böylece "1 Ocak 1996 tarihinden itibaren AB ve EFTA ülkeleri menşeli malların ağırlıklı koruma oranı yüzde 5,9'dan yüzde sıfıra düşürülmüştür. Buna ek olarak, üçüncü ülkelere gelen mallara uygulanan ithalat koruma oranı da yüzde 10,8'den yüzde 6'ya düşmüştür. Ne var ki, bazı özel mallara uygulanan ithalat vergileri (otomobil, kamyon, deri, ayakkabı, seramik, vb) kademeli olarak düşürülmüştür. Türkiye bu mallara uygulanan ithalat vergisi oranını 1997'de yüzde 10; 1998'de yüzde 10, 1999 ve 2000 yıllarında yüzde 15'er ve 2001'de de yüzde 50 oranlarında azaltmıştır. 1 Ocak 2001 itibarıyla üçüncü ülkelere ithal edilen bu mallara uygulanan ithalat vergisi oranları AB'nin üçüncü ülkeler için öngördüğü ortak gümrük vergisi oranı düzeyine indirilmiştir.³⁵⁶

1999 yılında bankaların finansal yapılarını ve denetim mekanizmasını güçlendirmek amacıyla ikinci Bankalar Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunla ayrıca geniş yetkilere haiz örgütsel ve finansal açıdan özerk bir yapıya sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Bu kanun iyileştirilemeyen bankaların TMSF'ye devrini de içermektedir.

³⁵⁶

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, günün ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalınca, yabancı yatırımcıların haklarının uluslararası standartlarda korunmasını sağlamada da yetersiz görülünce, yürürlükten kaldırılarak yerine 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" yürürlüğe konulmuştur. Kanunun 1. maddesinde, kanunun amacı "doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi, yabancı yatırımcıların haklarının korunması, yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulması, yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesi ve tespit edilen politikalar yoluyla yatırımların artırılması" şeklinde belirtilmiştir. Yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesi için, bürokratik engellerin asgari düzeyde olmasının dışında aradığı veya beklediği pek çok husus vardır. Bunların en önemlileri; hukuk güvenliğinin sağlanması, haklarının korunması, hukuki istikrar ve güven ilkelerine saygının olup olmadığı, hızlı ve etkin şekilde ihtilaflarını çözebileceği yargınız bulunup bulunmadığı, istikrarlı ve adil bir vergi sistemine muhatap olup olmayacağı, enflasyon veya devalüasyondan kaynaklanan reel olmayan kazançlarının vergilendirilip vergilendirilmeyeceği (enflasyon muhasebesinin bulunup bulunmadığı) ve en önemlisi ekonomik ve siyasal istikrarın bulunup bulunmadığı şeklinde sayılabilir. Yeni kanun, bu beklentilerin sadece birini karşılamıştır.³⁵⁷ Yeni teşvik kanunu her ne kadar iyi bir niyetle hazırlanmışsa da sermayenin asıl beklediği kendi sorunlarının dinamik olarak takibini sağlayacak uzun vadeli yaklaşım sergileyen kurumlara sahip olunulmasıdır. Türkiye yeterli kurumsal altyapıya sahip olmakla birlikte kendi reklamını iyi bir biçimde yaptığı ve özellikle iç istikrarı sağladığı takdirde muazzam bir ekonomik güç olacaktır.

II. Dünya Savaşını izleyen dönemde kişi başı GSYİH düzeyi düşük OECD üyesi ülkelerdeki büyüme hızı, genelde kişi başına gelir düzeyi yüksek olan üye ülkelerin ortalama büyüme hızından daha yüksek gerçekleşmiştir. Ancak son iki on yıllık dönemde Türkiye bu genel kuralın dışında kalmış ve ekonomik büyüme performansı düşük düzeyde ve gelişmiş OECD üyesi ülkelerin altında seyretmiştir. Hatta bu nedenle 90'lı yıllar Türkiye ekonomisi için "kayıp yıllar" olarak mütalaa edilmiştir. Bu dönemde işgücü katılım oranı

³⁵⁷ DOĞRUSÖZ, A.Bumin; Yeni Yabancı Sermaye Kanunu DÜNYA 06.10.2003, PAZARTESI [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003\(1\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/06-10-2003(1).htm)

gerilemiş ve işgücü verimliliği artış oranı düşmüştür. Türkiye'deki kişi başına gelir düzeyi OECD ülkelerindeki kişi başına gelir düzeylerine yaklaşacak yerde aradaki fark bu iki on yıllık dönem boyunca büyümüştür. Gerçekten Türkiye ekonomisi yakın zamana kadar, 20 yılı aşkın bir süre boyunca, dalgalanmalar göstermekle beraber ısrarla süren kronik yüksek enflasyon ortamında bulunmuş ve bu uzun dönemde ekonomik büyüme, üç kez şiddetli daralmayı da içerecek şekilde yüksek salımlı dalgalanmalar sergilemiştir. Enflasyonla mücadeleye yönelik olarak çok sayıda istikrar programları devreye konulmuş, ancak bu istikrar programları siyasi nedenlerle sonuç alınma aşamasına kadar başarıyla uygulanamamış, programlardan birkaçı, bu programların öngördüğü talep ve hasıla daraltıcı önlemlerin yarattığı sosyal gerilimlerin siyasi otorite üzerinde oluşturduğu baskı yüzünden gereken titizlikle yürütülememiş, hedeflerden sapılmış ve sonuçta yüksek ve ısrarlı enflasyon Türkiye ekonomisinin kalıcı niteliklerinden birisi haline gelmiştir.³⁵⁸ “Soğuk Savaş’ın bitimini izleyen yeni bir çağın ilk on yılı”³⁵⁹ tüm dünya için büyük bir büyüme ve gelişmenin habercisi olarak algılandı. Fakat zamanla dünyada meydana gelen krizler, bunun pek de öyle olmadığını, oyunun kurallarının değiştiğini tüm dünyaya gösterdi.

³⁵⁸

TÜRMOB Eko Rap. Türkiye Ekonomisi 2004 TÜRMOB YAY.- 271 ANKARA – 2005 Bas. Ser. s. 83

³⁵⁹

STİGLİTZ, a.g.e. s.336

2.1.2. Türkiye ve Bölgesel Entegrasyonlar

“Küresel dünyada avantajlı bir konum elde etmenin ve ayakta kalabilmenin yollarından biriside bölgesel düzeyde bütünleşmenin sağlanmasından geçiyor. Bu nedenle bölgesel ekonomik birlikler bütün dünyada yaygınlaşıyor. Türkiye'nin üye olmak istediği Avrupa Birliği süreci ile küreselleşme süreci birçok bakımdan benzer özellikler ve benzer etkiler taşıyor.”³⁶⁰

Günümüzde değişik gerekçelerle devletlere müdahale edilmektedir. Ulus-devletlerin etkilerinin yok olduğu iddia edilmektedir. Bu müdahaleler gerekçeler ne olursa olsun hızla kendini hissettirmekte ve artan oranda milletlerin aleyhine işlemektedir. Bunda küreselleşme kavramının içerdiği yeni oluşumların etkisi göze çarpmaktadır. “On dokuzuncu yüzyılın ortalarında başlayan sermayenin küreselleşmesi süreci batıda iki boyutta bir çeşit bölgeselleşme yoluyla küresel bütünleşmeye karşı koymuştu. Birincisi sanayi devrimini yaşayan devletlerin kurduğu sömürge imparatorluklarıydı; sömürgeci devletin parasının ve dilinin kültürünün geçerli olduğu sömürgeler aynı zamanda metropol devletle ticarete ve sermaye dolaşımı serbestliğine tek taraflı olarak itilirken ortak gümrük tarifeleri yoluyla metropol sömürge bütünlüğü dış dünyaya karşı korunuyordu. İkincisi ortak dili, kültürü ve benzer etnik kökeni olduğu halde küçük boyda prensliklere krallıklara bölünmüş olan halklar tek bir ulus devlet etrafında toplanıyordu ya da coğrafi bölünme sürecine girenler savaşla bütünleşiyordu. Böylece küreselleşmenin rekabet baskısı yeni yapılanmalarla buna dayanacak birimleri yaratıyordu.”³⁶¹

Günümüzde küreselleşmenin baskısı kendini tekrar gösteriyor. Buna karşı direnebilmek için de bölgesel entegrasyonlara gidiliyor. “Küreselleşme kimilerine göre 21. yüzyılda bölgesel bloklar arası artan ticaret ve sermaye akımları biçiminde gelişecektir. Kimilerine göre sermaye özellikle finansal fonlar biçimindeki sermaye küreselleşmesini sürdürürken mal ve hizmet ticareti daha çok bölgesel bloklarda yoğunlaşacaktır. Her iki durumda da ulus

³⁶⁰

³⁶¹

ÇİÇEK, Cemil (Makale); “Küreselleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri”, KARABULUT, a.g.e. s.49
KAZGAN, a.g.e. s.149

devlet ülke içi ve ülkelerarası ilişkilerde ana birim olmayı sürdürecektir.”³⁶² Ancak “küresel ekonominin parçalarını oluşturan bütünün gittikçe daha fazla entegre olması, ona kendine özgü bir dinamik kazandırıyor ve bu dinamik gittikçe daha fazla devletlerin kontrolünden çıkıyor ve paranın kontrolü, kamu finansmanının idare edilmesi gibi devletlerin bazı başlıca egemenlik alanlarına zarar veriyor.”³⁶³ Bu üst kurumlar bugün Bölgesel Entegrasyonlar olarak kendilerini göstermektedirler. “Bölgesel grupların oluşmasının spesifik özelliği ticaretteki rekabet çerçevesini düzenleyici ve sınırlayıcı kurumsal normlar üretme niteliğidir. Avrupa Birliği’nin oluşumu bunun en güzel örneğidir, 1994 ve 1995 yıllarında yürürlüğe giren Kuzey Amerika’da ALENA ve Güney Amerika’da MERCOSUR Avrupa Birliğini ancak kısmen taklit edebildiler.”³⁶⁴ Bunda Avrupa’daki birleşmenin tarihi başlangıcı 1950 yılı olarak gerçekleşse de aslında onları buna zorlayan geçmiş tecrübelerin, acı tecrübelerin etkisi göze çarpmaktadır. “Bugün bölgesel entegrasyonlar Avrupa kıtasında Avrupa Birliği (EU), Amerika kıtasında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya Kıtasında ise Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) olarak karşımıza çıkmaktadırlar.”³⁶⁵ NAFTA ele alındığında Amerika’nın bu bölgesel entegrasyon doğrultusunda kıtasında önemli bir potansiyeli gerçekleştirmeye çalıştığını söyleyebiliriz. “Gelişme düzeyi ve kültür farklarından ötürü uzun tartışmalara yol açan Meksika’nın NAFTA’ya üyeliği 1993 sonunda onaylandı ve NAFTA, ABD, Kanada ve Meksika’yı serbest ticaret ve sermaye hareketleri çerçevesinde toplayan bir anlaşma oldu. Gelecekte Latin Amerika ülkelerinin de katılımıyla ABD kıtanın tümünü bir serbest ticaret alanına dönüştürmeyi hedefliyor. Ayrıca orta doğudan İsrail ABD ile serbest ticaret anlaşması imzalandı.”³⁶⁶ Bir ara Türkiye’de NAFTA aracılığıyla Amerika ile işbirliğine gidilebileceğini belirtti fakat bu talep kulaklarda yer etmedi. “Bölgeselleşme ve nüfus alanı için karşılıklı mücadelede eşitler arasında birinci olmayı şimdilik ABD garantiliyor gibi görünmekte. Geçmişte batı bloğunda NATO yoluyla egemen olan ABD yeni dünyada ticari gücüne Latin Amerika’yı Uzakdoğu ve güneydoğu Asyayı

³⁶² KAZGAN, a.g.e. s.168

³⁶³ ADDA, a.g.e. s.10

³⁶⁴ ADDA, a.g.e. s.211

³⁶⁵ ÜSKÜPLÜ, ECE; Yıl: 7 Eylül – Aralık 2003 S: 25, Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonların KOBİ’ler Üzerindeki Etkisi, <http://www.igeme.gov.tr/tur/bakis/sayi%2025/bakis2554.htm> (makale)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem98/global.htm>,

³⁶⁶ KAZGAN, a.g.e. s.155

katarak dev boyuttaki bir alanı denetlemek için hazırlanıyor. Japonya'yla Çin'in buna tepkisinin ne olacağı şu anda belirsiz. Görünüşe göre devleşen Çin karşısında Japonya'nın ABD ile işbirliğini sürdürmek dışında bir seçeneği yok gibi. 18 üyeli APEC, NAFTA dışında Japonya Avustralya, Yeni Zelanda gibi gelişmiş ülkeleri geniş alanlı Çini Malezya, Şili Güney Kore gibi üst orta ve üst düzey gelirli ülkeleri ve güneydoğu Asya'nın Endonezya, Filipinler, Tayland, Brunei gibi bir dizi dinamik doğal kaynakları zengin ülkesini kapsamakta. ABD nin GSMH'si tek başına bu blokun GSMH'sinin yarısına eşit. BOP un Afganistan ve Irak işgalleri dışında daha neler getireceği 2004'ün ilk yarısındaki görünümüne göre, henüz belirsiz."³⁶⁷ Bu belirsizliklerin yanında önemli bir konu var p da bölgeselleşmenin de en az küreselleşme kadar gerçek ve önemli bir konu olduğudur. Bunun dışında kalanların önemli hatta vasat seviyede aktörler olması dahi beklenemez.

Bölgesel entegrasyonların ekonomik ayağı vurgulandığında bunun ekonomiler için faydalı olduğu değerlendirilebilir. bu entegrasyonlarda ikili, üçlü, çoklu veya ortak bölgesel anlaşmalar belirleyicidir. "Bölgesel anlaşmaya taraf olan ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ihracatın önündeki engelleri azalttıkları ölçüde, iç fiyatları daha yüksek olan mallan, üye ülkelerden ithal edecekleri daha ucuz mallarla ikame edebilirler. Böylece iç kaynaklar ihracata yönelik üretim için serbest kalabilir. İhracat olanaklarının artması ile de, ilk aşamada, bölge içi ticaretin, daha ileri bir zaman diliminde ise diğer bölgelerle yapılan dış ticaretin de liberalleştirilmesiyle bölge dışı ticaretin artması beklenir. Anlaşma öncesinde ülkeler arasındaki entegrasyon ne kadar düşük, buna karşın birbirlerine uyguladıkları ticari engeller ne kadar çok ise, anlaşmanın ticaret yaratma etkisinin o kadar büyük olması beklenir. Uzun dönemde, pazarların daha da genişlemesi ve derinlik kazanmasıyla üye ülkelerin rekabet gücü artabilecektir. Ekonomik entegrasyon sonucu bir endüstri dalında veya firma bazında ortaya çıkan yapısal değişikliklerle birlikte ölçek ekonomileri belirecektir. Pazarın genişlemesi ile birlikte, teknolojik gelişme hızlanacak, ileri üretim tekniklerine ulaşılabilecek ve diğer ülkelere kıyasla bir üretim üstünlüğü sağlanacaktır. Bu genişleme ile birlikte gelecek hakkındaki belirsizlikler azalacağından yeni yatırım projelerine ilgi

artacaktır. Yatırım artışları sektörlerin büyümesine imkan tanıyacak ayrıca bu gelişen sektörlerde firma sayısının artması ile beraber rekabet kızışacaktır. Anlaşma sonunda fiyatlarda meydana gelecek düşüş tüketicilerin reel gelirlerini yükseltebileceği gibi, bu tüketicilere alternatif mallar arasında daha kapsamlı seçme olanakları tanınabileceği de ifade edilmektedir.”³⁶⁸ Kısaca ekonomiler büyüyecek ve herkesin eksik olduğu alanlarda karşılıklı yararlar sağlanacak ve dışa karşı rekabet hem korunacak hem de avantajlar elde edilecektir.“Anlaşmaya taraf olmayan ülkeler, blok dışındakiler, taraflar arasındaki ticaretin dinamik etkilerinden bazı yararlar sağlayabilirler. Bölgesel ticaret anlaşması, blok içinde ekonomik büyümeyi hızlandırdığı, kaynakların daha etkin kullanımını sağladığı ve talep artışını uyardığı ölçüde pazarın büyümesine yol açar. Böylece taraf olmayanlar bu genişleyen pazarlara girebildikleri ölçüde, ticari olanaklarını arttırırlar. Bu husus üçüncü ülkelere, anlaşmaya taraf olan ülkelere olduğu gibi, ölçek ekonomilerinden yararlanma fırsatını verir.”³⁶⁹ Bu durum bir nevi taşeronluk gibi de değerlendirilebilir. Özellikle yüksek getirisi olan malların içeride ve yüksek maliyetli mamullerin, ara malların dışarıdan ithali ve imal edilmesi söz konusu olabilir.

Bölgesel Ekonomik birlikler küreselleşmeye karşı devletlerin kendilerini koruma ve savunma çabası olarak değerlendirilebilir. bu birliklerin zamanla her alanda olası büyük etkileri olabilecektir. Bu açıdan bakıldığında Bölgesel Ekonomik birlikler “küresel ekonomik ortamın giderek bütünleşmesi mantığına ters düşmeyen iki taraflı ya da bölgesel ticaret antlaşmalarından farklıdır. GATT’ın ancak üçüncü dünya ülkelerine karşı mevcut tarifeleri yükseltmek koşuluyla yani ticaretin küreselleşmesinin engellenmemesi şartıyla kabul ettiği gümrük birliğinden de farklıdır. Nihayet, Uzakdoğu’nun en çarpıcı örneği olduğu ve temelde bu bölgede kapitalist üretim tarzının başarılı bir biçimde yayılmış olmasından kaynaklanan bölgesel kendiliğinden bütünleşme fenomenine de indirgenemez.”³⁷⁰

³⁶⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler Alt Komisyon Raporu Kitap 2 Ocak 1995 YAYIN NO: DPT: 2375 - ÖİK: 440 s.4 <http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik440.pdf>

³⁶⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler Alt Komisyon Raporu Kitap 2 Ocak 1995 YAYIN NO: DPT: 2375 - ÖİK: 440 s.6 <http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik440.pdf>

³⁷⁰ ADDA, a.g.e. s.211

Devlet dışındaki başka bazı yeni bağlantıların ortaya atılması ve bunların direk olarak dünyaya entegre edilmesi çabası devletlerin dağılması, parçalanması sürecinin ortaya çıkmaya başladığını görüyoruz. “Entegrasyon; devletlerin egemenliklerinin merkezi kurumlara devredilerek ortak kurumlar ve kuralların yaratılması yanında, ilgili ülkelerin sivil toplumlarının, ekonomik yapılarının, hukuksal kurallarının uyumlaşması, benzeşmesi, yani birbirine kaynaşarak entegre hale gelmesidir. Sonuç itibariyle, daha önce farklı devletlerin egemenlikleri altında yaşayan toplumlar, entegrasyonun gerçekleşmesi sürecinde aşamalı olarak, merkezi kurumların ve kuralların otoritesi (egemenliği) altına girerler. Bunun sonucunda, eski egemenlerin yetkileri kaybolurken ve alanları daraltırken, yeni oluşan merkezi kurumların egemenlik yetkileri artar ve alanı genişler.”³⁷¹ “Entegrasyon, bütün tarafların aşağı yukarı aynı oranda ve aynı amaçla yaptıkları egemenlik devirleri ile gerçekleşir. Yani, Almanya egemenliğinin ne kadarını AB örgütüne devretmişse diğer ülkeler de o kadar devretmişlerdir ve Türkiye’den de beklenen budur.”³⁷² Zamanla bu durum ülkeler arasında ne tür problem ve polemiklere sebebiyet verecek bunu kestirmek güç. Fakat Avrupa’nın medeniyet olma iddiasında önemli yer tutan sorunların uzlaşma ile çözülmesi hususu ciddi bir ilkedir. Bu da bu birliğin başarı şansını arttırmaktadır.

Küreselleşmenin çarklarında ezilme ihtimali daha düşük bir risk almayı daha makul bir argüman haline getirmektedir. Avrupa, “Parasal bütünleşme ve genişletmeyi gerçekleştirdiği gibi artık siyasal bütünleşmeyi hedefliyor. AB Avrupa iç pazarının oluşması önündeki engelleri, Avrupa Tek Senedini ve parasal birliği yürürlüğe koymak yoluyla kaldırdı; bütünleşmeyi sağlayacak politikaları ortaya koydu. Tam üyeler arasında mal, hizmet, iş gücü sermayenin serbest dolaşımı için 1968’de tamamlanan gümrük birliği yeterli olmamıştı. Bu nedenle serbest dolaşımı sınırlayan uygulamaların ortadan kaldırılması için yeni önlemler getirildi; ortak sosyal politika çevre politikası dış politika uygulanması hedeflendi. Parasal birlik ve EURO’nun dolanımı bunları tamamladı. Artık Avrupa Parlamentosu salt danışmanlık işlevi yapmıyor; bir ölçüde yasama gücü olan bir kurum konumuna getirildi Avrupa

³⁷¹ ÇALIŞ “ve Ark.” a.g.e. s.141
³⁷² ÇALIŞ “ve Ark.” a.g.e. s.154

konseyi kararlarını etkileyebiliyor. Daha önce belirtildiği üzere 12 yıldızlı bayrağı ulusal marşı ve anayasa taslağı hazır. Son zamanlarda güç kazanan eğilim, AB'nin bağımsız devletler topluluğu olarak kalması, bir federasyon içinde ulus devletlerin eritilmemesi yolunda. Bir ara vurgulanan tek federatif devlette bütünleşme, başta İngiltere ile Danimarka'nın karşı çıkması olmak üzere çeşitli nedenlerle geri plana itilmiş bulunuyor. AB'nin tam üye sayısı giderek artarken yeni katılan 10 ve katılacak ülkelerin görece daha az gelişmiş olması bir diğer eğilimi ortaya çıkardı. Bu da AB'nin nüvesi olan ülkelerin çok bütünleşmiş bir yapı içinde merkezinde yer alması, bütün yükümlülükleri yerine getiremeyenlerin dış halkalarda konumlanması. Zaten bugün de böyle bir yapı sergilemekte. AB-15 de tam üyelerin 5'i Schengen anlaşmasını imzaladı, ancak 12'si para birliğine girdi. Yeni katılan 10 üyenin serbest işçi dolaşımına süreli kısıtlamalar yanında alabilecekleri tarım desteklerine de benzer sınırlamalar var vb.. Bu nedenle yeni katılacakların bu halkaları daha da artırma olasılığı yüksek. Ancak 2020 civarında genişleme derinleşme tamamlanınca ne olur, o belli değil henüz.”³⁷³

“Avrupa Bölgesel federasyon olma yolunda mı ilerliyor ? “Qu'est-ce qu'une nation? (Bir millet Nedir?) başlıklı 1882 'de yaptığı meşhur konuşmasında Ernest Renan, Avrupa'nın zamanı geldiğinde bir tür federasyon olarak birleşeceği kehanetinde bulunmuş ama o gün için bunun siyasal bir olasılık olmadığını da ilave etmişti. Yüzyıldan fazla bir süre sonra aynı soru hem Avrupa hem de Avrupa dışında yeniden kendini gösteriyor.”³⁷⁴

“AVRUPA Birliği ileride bir gün ABD (Amerika Birleşik Devletleri) gibi bir ikinci ABD (Avrupa Birleşik Devletleri) olabilecek mi? Aslında bunun mümkün olup olmadığı sorusundan önce, Avrupalıların gerçekten bunu arzu edip etmediklerini, AB'nin de böyle bir amaç güdüp gütmeyeceğini sormak lazım. Bu konuda AB içinde kesinleşmiş ortak bir görüş yok. Bazı ülkeler (Fransa gibi), Birliğin federal bir yapıya sahip olmasını, siyasal bir bütünleşmeye gitmesini arzuluyorlar. Diğer bazı üyeler ise (başta İngiltere), Birlik içinde daha gevşek bağların hakim olmasını, buna dahil ülkelerin kendi egemenliklerini

³⁷³ KAZGAN, a.g.e. s.162
³⁷⁴ SMITH, a.g.e. s.131

kaybetmemelerini istiyorlar.”³⁷⁵ “Milli devlet ileri sanayi toplumunun ekonomik ve askeri boyutlarında önemli bir rolü elinde bulundursa bile uzun vadede bölgesel kıtasal birlikler ve federasyonlar bu ihtiyaçlara daha iyi hizmet etmez mi? Evet, bu birlik ve federasyonların bugüne kadar yaptıkları pek de iç açıcı değil; kesinlikle siyasal başarı yolunda pek az yol aldılar. Birleşik Arap Cumhuriyeti içinde Suriye ve Mısır’ın birliği kısa ömürlü oldu, tıpkı Singapur’un Malezya’ya dahil olması ya da üç doğu Afrika devleti Kenya, Uganda ve Tanzania’nın gevşek birliği gibi. Ya da ölü doğan Batı Afrika federasyonu gibi. Diğer örneklerde de federasyon büyük güçlükler yaşamıştır: Belçika’da Hindistan’da ve Kanada’da. Eski Sovyetler Birliği’nde federalizmin merkezileştirilmiş bir versiyonu yıkıldı ve hala bir tür konfederal düzenlemenin işe yarayıp yaramayacağı anlaşılmaya çalışılıyor. Yugoslavya örneğinde ise Tito’nun federal parti devletinin enkazından kurtarılan herhangi bir şey olduğunu hayal etmek bile güç.”³⁷⁶

AB, “üye ülkelerin dış ticaretlerinin %70’ine eşit bir topluluk içi ticaretle Avrupa Birliği büyük ölçüde kendinden merkezli, yani özerk biçimde idare edilemeyecek bir alan oluşturdu. Dünyanın geri kalanı için bir örnek ve etrafındaki ülkeler için bir çekim merkezi olarak Avrupa Birliği, iyi idare edilen bölgesel bir bütünleşmenin uzun vadede, küresel ekonominin sıkıntısını çektiği işbirliğine göre daha güvenilir bir alternatif oluşturabileceğini gösterdi.”³⁷⁷ Bu nedenle bu birliğin içinde yer almak önemli avantajlar getirecektir.

Avrupa’da Birliğin oluşumu ile ilgili tartışmalar birliğin oluşumunda önemli etkilere sahiptir. Bu anlamda tartışmalarda dört ana taraftan, görüşten bahsedebiliriz: Avrofiller, anti Avrupalılar, Optimistler ve Pesimistler. Avrofiller, “Avrupa’yı bir federal (pek azı üniter derdi) devlet olarak yaratmalı ve böylelikle Avrupa’daki katliamlarla dolu bin yıllık çekişmeye ve yirminci yüzyıldaki türden Kırımlara neden olan milliyetçilik savaşlarına son vermeliyiz. Ve bu şekilde Avrupa’nın dünya sahnesindeki eski Amerika ve Japonya ve belki Rusya’ya eşit (eskiden Sovyetler Birliğiydi) büyük güç

³⁷⁵ KOHEN, Sami; Birlik kimlik arayışında <http://www.milliyet.com/2004/05/01/yazar/kohen.html>
³⁷⁶ SMITH, a.g.e. s.133
³⁷⁷ ADDA, a.g.e. s.214

konumuna yeniden geleceklerini” söylüyorlar. Böylece her halk kendi sınırları içerisinde rakipsiz huzurlu bir yaşam sürecektir düşüncesini savunuyorlar. Anti-Avrupacılar, (Avrupa Karşıtları) “Avrupa’da işbirliğini faydalı görmekte birlikte, Avrupa’nın birleşmesini Avrupa halklarının çıkarları ve genel değerleri açısından zararlı olarak değerlendirmektedirler.” Onlar daha çok Fransa’nın kahramanı De Gaulle’ün Europe des Patries (Vatanlar Avrupası) sloganını benimsiyorlar. Yani ulus-devletler kendi kimliklerini korusun ve bu doğrultuda bağımsız devletlerden müteşekkil bir birlik oluşumuna gidilsin. Optimistler, “geleceğin Avrupası tarafsız ve herkesi içine alan bir bürokrasi Avrupa Komisyonu ve eşit derecede saygı duyulan hukuki boyutu Avrupa Adalet Divanı’nın kanatları altında piyasanın gereksinimleriyle insan haklarını dengeleyen bir uygar sosyal demokrasinin normlarıyla idare edilen bir kurumsal ağlar Avrupası” olarak tahayyül edilmektedir. Onlara göre yürütmenin etkin yaşamıyla dengelenmesi ve bu sayede Avrupa’da bürokrasi yoluyla demokrasi anlayışının kontrol ve sorumluluk ölçüsünün geliştirilmesi gerekmektedir. Pesimistler ise Avrupa’nın yüzeysel anlamda dahi birleşebileceğine ihtimal vermiyorlar. Onlara göre, “ etkin liderlik ve güvenli kurumlar söz konusu olsa bile Avrupa çapında millet ve milli devletten bir üst Avrupalı kimliğine doğru orantılı bir popüler algılamalar duygular ve tutumlar evrimi gerçekleşene kadar bunlar halk düzeyinde hakiki bir Avrupa birliğinin yaratılmasında işe yaramazlar. Eğer bir gün ortaya çıkarsa geleceğin Avrupası milli sadakat ve kimliklerin yanında bulunacak hatta onların yerini alacak bir Avrupa idealinin kitlesel biçimde kimlik edinilmesiyle ve yurttaşların bağlılıklarını bu Avrupa idealine yönelmesiyle şekillenecektir; öyle ki Avrupa kıtasının çok sayıda sakini kendilerini öncelikle ve en başta Avrupalı olarak kabul etmekle kalmayacak bu ideal uğruna fedakarlıkta bulunmaya da hazır olacaktır.”³⁷⁸ İster pesimist görüşü ister anti-Avrupacı görüşü ele alalım neticede Avrupa örnek gösterdiği değerlerini insanlara sunmadaki başarısıyla kendisini kanıtlayacaktır. Çünkü bu değerlerde sürekli olarak vurgu yapılan temel husus insandır. Türkiye mutlaka bu tartışmaların içinde yer almalı, sürece katkıda bulunabileceği hususlarda mutlaka katkıda bulunmalı ve önümüzdeki dönemde de iç istikrarını da sağlayarak her türlü başarıyı sergilemelidir.

³⁷⁸

SMITH, a.g.e. s.136-137-138

“Ulus-devletin yerini ulus-üstü nitelikteki yapılanmalara bırakacağına ilişkin yorumlarda; bu durumun herhangi bir değer yargısına başvurulmaksızın, toplumsal ve ekonomik gelişmenin zorunlu sonucu olarak sunulduğu görülmektedir. Ancak ulus-üstü siyasî yapılanmalara en somut örnek olan Avrupa Birliği bünyesinde gerçekleştirilmesi öngörülen siyasî bütünleşmede, “millet” kavramının yerine geçecek başka bir “meşrûiyet” kaynağı ortaya çıkmamıştır.”³⁷⁹ “Egemen devletler Avrupası’ nın eski siyasal çoğulculuğu ve bu devletlerin sömürge bağımlılıkları kültürel çoğulculuğun kendi tarihsel topraklarına ve –tercihen- kendi egemen devletine sahip özgün gelenekleri mitleri ve anıları olan her bir tarihsel kültür -cemaatin milliyetçi ilkesi aracılığıyla dönüştürülmüş, kuvvetlendirilmiş ve arttırılmıştır. Bu süreçte o zaman bile sıklıkla geldikleri bulunan söz konusu etno-milli homojenlik ve saflık idealinden yurttaş milliyetçiliğinin egemen etni modeli lehine artan oranda vazgeçilmiştir. Yurttaş milliyetçiliğinin bu modeli hem yurttaşlık idealini kucaklamaya dair daha bilinçli bir çabayı gerektirir, hem de eşzamanlı olarak üyelerin çoğunluğunun kendilerini ait hissettikleri egemen ya da çekirdek etninin kültürü ve geleneklerinin temel oluşturduğu milli devlet üzerinde ısrarcıdır. İlk Batılı milli devletlerin karakteristiği olan bu gevşek uzlaşma Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği’nin bugünkü halef devletlerine de sık sık uğrar.”³⁸⁰ Bu gevşek uzlaşmanın verdiği özgürlük çerçevesi insanları bir arada tutmaktadır. Ve Avrupa’nın şuan daki en büyük problemlerinden biri de Avrupalı kimliğinde neyi temel alacağını belirlemek olarak gözükmektedir. Önümüzdeki dönemlerde Avrupa yurttaşlığına daha fazla vurgu yapılacaktır gibi gözüküyor. Nitekim De Gaulle, “Ulusların birleşmesi kestane püresi yapmaya benzemez. Her ulusun kimliğine saygı göstermek gerekir. Uluslar birbirleriyle yakınlaştırılabilir. Birbiriyle yaşamayı öğrenebilir. Hatta günün birinde, belki konfederasyon bile kurarak bazı alanlarda, yeteneklerini bir araya getirebilirler. Fakat, diğer bütün alanlarda bağımsızlıklarını korumalıdır. Avrupa böyle inşa edilecektir.”³⁸¹ Diyerek Fransa’nın ulusal kimliğinin her zaman ön planda kalacağını belirtmiştir.

379

GÜREN, Sait; “Egemenlik Ulus’undur Üstünlük Anayasa’dadır”. Anaya. Yargısı Der. No:42, 2000, s.43-61.

380

SMITH, a.g.e. s.118

381

Peyrefitte, Alain; C’était De Gaulle, Fayard, Paris, 1994, s.60-63 (Akt.) ÖYMEN, a.g.e. s.152-153

Devletin bazı görevlerinin uluslar üstü ya da bölgesel kuruluşlara devredilmesi, devletin yasallığını tehdit etmez; tersine, onu güçlendirir. Ekonomik küreselleşme, hiç kuşkusuz, devletin rollerini değişikliğe uğratmış, insanların beklentilerini değiştirmiş; ancak, ulus - devletin varlığını tehdit etmemiştir. Bu güçlendirme Türkiye'nin AB'ne girişiyile de gerçekleşecektir muhakkak. Neticede AB' nüfus oranına göre temsiliyeti esas almıştır. 70 milyon nüfus da önemli bir rakamdır. Türkiye'nin nüfus olarak büyüklüğü Avrupa Ülkeleri için önemli bir sorun olarak değerlendiriliyor. Çünkü nüfus beraberinde siyasi güçte getiriyor. Özellikle Fransızlar, "Fransa'nın etkinliğini sınırlamasından duydukları endişeden"³⁸² dolayı Türkiye konusuna mesafeli yaklaşıyorlar. Neticede "2004 yılından itibaren, başta Alman Hristiyan Demokratları ve Fransız İktidar Partisi UMP ile Avusturya Hükümet Partileri, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkarak bunun yerine Özel Statü verilmesini önermişlerdir."³⁸³ Türkiye, Birliğe nüfusu oranında hatta daha fazla fayda sağlarsa, kimseye yük olmaz ise kim ne diyebilir? Daha fazla değer üretilerek bu sorunda çözülebilir.

Buraya kadarki bölümde Ülkelerin bölgeselleşerek egemenliklerini ulus-üstü yapılara devredeceği ve bununda ülkelere zarar vereceği iddialarına mümkün olduğu kadar cevap vermeye çalıştık şimdi de konuya Avrupa Birliği ve Türkiye çerçevesinden bir göz atacağız. Türkiye Avrupa Birliğine tüm yetkilerini devredecek mi? Etmeyecek mi? edecekse ne kadarını devredecek ? bunlara bir cevap arayalım.

Önceleri ilgili ülkelerin karşılıklı talep ve onayları doğrultusunda alınan kararlar artık Avrupa'nın merkezinde alınmaktadır. Ve ülkeler bu duruma katkıda bulunmaları gerektiğinin bilincine varmış gözükmektedirler. Burada dikkati çekilmesi gereken önemli husus "Bakanlar konsey'inde bütün üye ülkelerin söz ve oy sahibi olduklarıdır. Önemli konular için oybirliği koşulu aranıyor. Bazen bir tek ülke bile önemli bir kararı veto edebiliyor. Daha az önemli konularda oy çokluğu aranıyor. Aynı şekilde Avrupa Parlamentosu'nda da ülkeler, nüfuslarının büyüklüğüne göre temsil ediliyor

³⁸² ÖYMEN, a.g.e. s.157
³⁸³ ÖYMEN, a.g.e. s.272

ve alınan kararlar da o ölçüde etkili oluyorlar. Bununla birlikte, Avrupa Parlamentosu'nda görev yapan Avrupa milletvekilleri, çoğu zaman mensup oldukları siyasi grupla birlikte oy kullanıyorlar ama kendi ülkelerinin ulusal çıkarlarını da hiçbir zaman göz ardı etmiyorlar.” AB Komisyonuna gelirsek bu komisyon hükümet olarak çalışıyor ve ülkeler buraya birer komiser gönderiyor. Fakat her ne kadar bağımsız karar alması gerekse de çok önemli konularda kendi ulusal çıkarları konusunda “kayıtsız kalmadıkları görülüyor. AB'nin Bakanlar düzeyindeki toplantılarında ve zirvelerinde, ülkeler, ulusal çıkarlarını sonuna kadar savunuyor ve sonuca uzlaşmalarla varılıyor. Eğer bir ülke başkalarının lehine bir konuda taviz vermişse, başka ülkeler de o taviz veren ülkeyi diğer konularda tatmin ediyorlar.”³⁸⁴ Bu sayede bir yandan ulusal çıkarlar korunmuşken, diğer yandan ortak çıkarlar da savunulmuş oluyor. Son olarak ortak çıkarlara diyalog yoluyla ulaşılması ulusal çıkarların da korunmasını sağlıyor.

Deli dana hastalığı İngiltere de baş gösterdiğinde Avrupa ülkeleri ithalat yasağı koydu. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti de AB'nin tüm çalışmalarını engelleme tehdidini savurmuştu. Aynı şekilde Güney Kıbrıs'ın üyeliği konusunda AB'nin genişlemesini veto etme tehdidinde bulunmuştu. Tüm bunlar gösteriyor ki, devletler önem verdikleri ulusal konularda önlem alabiliyorlar. “AB'de geçerli olan bir kurala göre, bir üye ülke, veto hakkına sahip olmadığı bir konuda önemli ulusal çıkarları bulunduğunu ileri sürerse, diğer ülkeler o ülkenin ulusal çıkarlarını kollama yoluna gidiyorlar.”³⁸⁵ böylece üye ülkeler üye olmayanlara karşı sürekli desteklenmiş oluyor.

“Hukuk alanında AB adalet Divanı'nın etkisinin giderek arttığı görülüyor. Her yıl Divan'a gelen dava sayısında ortalama %10 artış oluyor ve devletler ilke olarak divanın kararlarına uyuyorlar. Ama vergi, sosyal güvenlik ve göç gibi sosyal konularda, hala AB içinde ortak politikalar oluşturulabilmiş değil. Devletler, bu alanlarda kendi milli politikalarını uyguluyorlar.”³⁸⁶

³⁸⁴ ÖYMEN, a.g.e. s.17
³⁸⁵ ÖYMEN, a.g.e. s.18
³⁸⁶ ÖYMEN, a.g.e. s.220-221

“Ulusal egemenliğin paylaşılması, sadece AB’ye özgü bir durum değil. 1949 yılında kurulan NATO örgütü de ortak savunma alanında egemenliğin devri sayılabilecek bazı kurallar getiriyor.”³⁸⁷ Kararlar NATO Konseyince alınıyor komutanlar bu konseye karşı sorumlular. Bu nedenle egemenlik devri söz konusu değil ülkeler veto haklarını kullanabiliyorlar. Ülkelerin bu konseyde birer daimi temsilcileri bulunuyor. Bu birliklere ülkeler Komutan veriyor. 2002 ve 2004 yıllarında NATO Kuvvetlerine bir Türk General komuta etmişti.

Ekonomik alanda da egemenliğin kısıtlandığı konular var: “Bir ekonomik krizle karşılaşan ülke, Uluslar arası Para Fonu IMF’den kredi almak için başvurursa, bu kurumun kurallarına, önerilerine uymak zorunda. Bazıları bunu, IMF’nin devletlerin ekonomik alandaki egemenliklerini kaldırdığı şeklinde yorumluyorlar.”³⁸⁸ Fakat ülkeler bu kuruma kendi iradeleriyle başvuruyorlar. Ve bu kurumdan yararlananlar içerisinde bu kurumu layığıyla kullanarak kendi bağımsız politikalarını uygulamayı başaranlar da var.

Avrupa Anayasası’nın Fransa ve Hollanda da kabul edilmemesi ve bunun sonrasında yapılan tartışmalar, ülkelerin AB’ni çıkarlarının bir gereği gördüğünü çıkarları gerektirmediğinde bunun önünün de kesilebileceğini göstermiştir. Kısa ve Orta vadede AB Türkiye için gerekli gibi gözükse de ipleri hiçbir zaman elden bırakmamak esas olmalıdır. Alternatiflere hem de her türüsüne önem verilmelidir. Bazı işbirlikleri adı konulmadan da yapılabilir. En azından geleceğe yönelik temeller atılabilir. Türk dünyasına yönelik olarak Türk dilini yaygınlaştırıcı politikalar uygulanabilir. Bu uzun vadede önemli bir yatırım olarak görülebilir.

Özellikle Irak krizinde ve Balkanlarda meydana gelen olaylara müdahale konusunda olduğu gibi “AB içinde görüş ayrılıkları bulunduğu sır değil bu nedenle dış politika ve savunma alanlarında AB’yi bir blok gibi düşünmek yanılıcı olur. Görünebilir bir gelecekte ulusal çıkarların AB içinde ağır

³⁸⁷ ÖYMEN, a.g.e. s.18
³⁸⁸ ÖYMEN, a.g.e. s.20

basacağı anlaşılıyor. Bu işaretleri şimdiden görünüyor. Örneğin, 16-17 Haziran 2005 tarihinde Brüksel'de yapılan AB zirvesinde bütçe ve Birliğin genişlemesi konularında derin görüş ayrılıkları olduğu ortaya çıktı. Fransa İngiltere'ye yapılan yardımın kesilmesini istedi bunun üzerine İngiltere de tarımsal desteğin azaltılmasını talep etti bu da Fransa'nın işine gelmiyordu.”³⁸⁹

Avrupa Kömür ve Çelik Birliği kurulacağı zaman Churchill ülkesinin çıkarlarını gözeterek karar verecekti. O'na göre “ulusal egemenlikten ancak belirli koşullarda ve belirli güvencelerle fedakarlıkta bulunulabileceğini söylemişti. Bunun ölçüsü de gene ulusal çıkarlardı. Eğer ulusal çıkarlar daha iyi korunabilecekse, daha büyük bir egemenlik sistemi içinde yer almak için, belirli ölçüde egemenlikten fedakarlıkta bulunulabilirdi.”³⁹⁰ Neticede tek başınıza alacağınız kararlar başkalarının ortak kararları yanında etkisiz ve sönük kalacakken, göz göre göre de fırsatları kaçırmamak gerek. Ama gerçekten de ülkelerin sizin menfaatlerinizi gözeteceğini düşünemezsiniz. Bu nedenle AB içerisinde de ciddi pazarlıklar olacağını gözetmek gerekmektedir.

³⁸⁹ ÖYMEN, a.g.e. s.219-220

³⁹⁰ ROSE, Norman; Churchill, an Unruly Life, Simon & Shuster, London, 1994, s.310-320 (Akt.) ÖYMEN, a.g.e. s.171

2.1.3. Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye

Yabancı sermaye bir ülkenin ekonomisini etkileyen yönlendiren önemli hususlardan biridir. Tarıma dayalı ekonomiye sahip az gelişmiş sanayileşememiş ülkeler ekonomilerini bir üst boyuta taşımak için dışarıdan gelecek paraya ihtiyaç duyarlar. Bugün ekonomisi ciddi bir ivme kazanan Çin bu seviyeye şu anda yıllık 50 milyar dolar üzerindeki yabancı sermaye yatırımları sayesinde ulaşmıştır. Dolayısıyla bu önemli bir husustur.

“Uluslar arası sermaye ne demek? Her bir ülkenin bir başka ülkedeki yatırımları ve bunların ardındaki büyük şirketler demek. Para bir ülkeden bir başka ülkeye gidince uluslar arası sermaye oluyor. Bunun içinde Amerikan, Alman, Rus, Japon ve hatta Türk sermayesi de var. Bu sermayenin miktarı inanılmaz bir rakam: 1,5 Trilyon dolar.” “Uluslar arası sermayenin asıl etkisi neler üretilecek nerede üretilecek kaçta üretilecek, kaçta satılacak gibi çok daha temel konularda ortaya çıkıyor.”³⁹¹

1980’lerde meydana gelen dar boğaz nedeniyle “Mal ve hizmetlerin serbest ticareti yaygınlaşırken, dünya mali piyasalarını düzenleyen kurumlarda ortadan kaldırılıyordu. Ulusal sınırlara hapsolmuş olan bankalar, sigorta şirketleri ve yatırım kuruluşları birden serbest bırakıldılar. Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika’dan büyük oyuncular, birkaç yıl içinde hem birbirlerinin pazarlarına hem de Güney’in yeni açılmış hassas mali hizmet piyasalarına girdiler. Büyük bankalar ve yatırım kuruluşları, bilgisayar teknolojisinin ve kendilerine kucak açan hükümetlerin de yardımıyla, ellerindeki fazla nakitle, hızla kâr getirecek her şeye yatırım yapmaya giriştiler. Mali sermaye, bu yeni ve gevşetilmiş ortamda küresel ekonomi için güçlü bir istikrarsızlık unsuru haline geldi.”³⁹²

³⁹¹ KONGAR, a.g.e. s.24-25
³⁹² ELLWOOD, a.g.e. s.20

“Yeni ekonomik düzenin temeldeki öğretisi basit özetiyle şu: evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçen bütün ülkelerin tek Pazar oluşturmak üzere dünya pazarıyla bütünleşmesi ve mal hizmet sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesiyle küreselleşmenin gerçekleştirilmesi. Bu amaçla, ithalat-ihracat dış ticareti koruma politikalarının etkisinden arındırılacak fiyat sübvansiyonları kalkacak; mali piyasalar devlet müdahalesinden arındırılarak paraların konvertibilitesi sağlanacak; devlet tekelleri kaldırılacak kamu teşebbüsleri özelleştirilecek. Yani mallar gibi hizmetlerin ve sermayenin dolaşımındaki kamu müdahaleleri kaldırılacak; dolaysız yatırımlar, portfolyo yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri serbestleşecek ve mali piyasalar mal hizmet piyasaları gibi bütünleşecek. Böylece dünya ekonomisi katılanları özel girişimler olan, piyasalarına rekabet koşullarının egemen olduğu ve dürtüsünün kar olduğu bir alana dönüşecek.”³⁹³

Yabancı sermaye gittiği ülkede ilk olarak “fiziksel yatırım yapan Dolaysız Yabancı Sermayedir. İkincisi ise malî piyasalar arasında akan fonları ifade eden kısa süreli parasal sermayedir. İkinci grup bankacılık ve sanayi sermayesinin bileşimi olarak da kabul edilen Finans-Kapital kavramıyla da ifade edilmektedir”.³⁹⁴

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır.³⁹⁵ Doğrudan yabancı sermaye yatırımları portföy yatırımlarından farklı olarak marka, teknoloji, işletmecilik bilgisi yanı sıra yatırımcıya yatırımını kontrol etme yetkisi de sağlamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkeler için öncelikle yatırımları için ek dış kaynak

³⁹³ KAZGAN, a.g.e. s.86

³⁹⁴ EROĞLU, Nadir; Finansal Küreselleşme : Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri ; Küreselleşme: İktisadî Yönelimler Sosyopolitik Karşıtlıklar (Der.: Alkan Soyak), İstanbul, Om Yayınevi, 2002 s:18.

³⁹⁵ KARLUK, Rıdvan; “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı” Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, T.C.Merkez Bankası, 2001.

olmaktadır.³⁹⁶ Portföy yatırımları ülkeler için ciddi riskleri de barındırmaktadır. Özellikle ekonomisi bu anlamda gelişmemiş ülkeler yoğun sermaye çıkışlarını kontrol edememekte bu da krizlere sebep olmaktadır.

Sermaye cazip koşullar oluştuğunda uluslar arası rekabette avantajlı konuma gelebileceği uygun bir ülke arar. Dolayısıyla her açıdan sermayeyi rahatlatıcı/cezbedici politikalar/programlar uygulamak esas alınır. Fakat burada üretime dayalı yatırımlar konusunda öncelikli politikalar uygulamaya dikkat etmek gerekmektedir. Çok uluslu şirketlerin bir ülkeye girebilmelerinin belli başlı bazı şartlarını görüyoruz. Yatırım yapılacak ülkelerde öncelikle çatışma ortamının olmaması gerekiyor. Bu iki yönlü bir durum. Birincisi ilgili ülke kendi içerisinde barışı sağlamış olmalı. Yani bölgesel barış. Sonuçta hedeflenen ise küresel düzeyde barış ortamı. Yabancı yatırım için aranan şartlardan biriside siyasal istikrarın varlığıdır.³⁹⁷

Ülkenin sahip olduğu ucuz ve kalifiye işgücü, hammadde kaynakları, iç pazarın büyüklüğü, gelişmiş pazarlara yakınlığı ve ulaştırma-haberleşme imkanları doğrudan yabancı sermaye girişlerini etkileyen önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, ülkedeki makro ekonomik istikrar, yabancı sermaye mevzuatı, ülkenin sağladığı teşvikler, vergi politikası ve vergi oranları ile dış ticaret politikaları yabancı yatırımcıların kararlarını etkileyen temel faktörlerdir.³⁹⁸ Ülkemiz bu konuda tam anlamıyla ideal bir ülke konumundadır. Eğitimli ve genç nüfusu, el değmemiş, bakir yeraltı kaynakları ve özellikle insanların teknolojiye olan yoğun ilgisinin de bir sonucu olarak teknolojik altyapısını ciddi bir hızla yenilemesi bu hususta önemli bir etken olmuştur. Bulduğumuz coğrafi konumun hava, deniz ve kara ulaştırma yolları anlamındaki önemi ise bu anlamda dünyanın merkezi olduğumuzu iddia edecek kadar büyüktür.

³⁹⁶ YÜKSELER, Zafer; Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve iş/yatırım ortamı ilişkisi Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 26 Aralık 2005

³⁹⁷ KARABULUT, a.g.e. s.39 ; ÇİÇEK, Cemil (Makale); "Küreselleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri".

³⁹⁸ KULA, Ferit; "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler", C.Ü.İİB Der. C 4, S 2, 2003.

Geçmişte yabancı sermaye sadece, sermaye açığını kapatmak, üretimi artırmak, işsizliğe çözüm getirmek, üretim maliyetlerini düşürmek; ucuz iş gücü, taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, düşük vergi avantajlarından faydalanmak, ucuz ham madde kullanmak, döviz rezervlerini genişletmek gibi nedenlerle cazip bulunuyordu. Günümüzde ise, yabancı sermaye yatırımlarından beklenenler daha da artmıştır. Yukarıdaki faktörlere ilave olarak: ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı meydana getirmek, ülkeye yeni teknolojiler kazandırmak, know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, promosyon, dışa açılmak, çevre korumak, insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi nedenler de bulunmaktadır. Son olarak şunu da belirtmekte fayda vardır ki doğrudan yabancı sermaye yatırımları, hem istihdamı artırmak, hem de insan kaynaklarını yönlendirmek ve daha iyi şekilde eğitim görmelerini sağlamak açısından çok önemli görevler üstlenmiştir.³⁹⁹ Tüm bu konuların yanında dikkat edilmesi gereken bir konuda yabancı sermayenin kar sağlamak amacıyla yatırım yaptığıdır. Bu nedenle tek taraflı kazanç sağlamayı ummanın yanlış olacağı ortadadır. Burada dünyayı tanıyan, ülkesini tanıyan, ülkesinin potansiyelini, zayıf ve güçlü yönlerini bilen liderlere ve kadrolara ciddi anlamda ihtiyaç duyulmaktadır. Yönetilmesi, yönlendirilmesi gereken önemli bir süreçle karşı karşıyayız.

Doğrudan yabancı yatırımların (DYY) ülkeye çekilmesi için yasal çerçevenin 1954'te liberal bir çerçeve içine oturtulması amacıyla değiştirilmiş olmasına karşın Türkiye'nin içe dönük ekonomik yapısı nedeniyle istenen düzeyde DYY çekilmesi için yapılan yasal düzenlemeler yetersiz kalmıştır. 1980'lerde net doğrudan yabancı yatırımlar, yabancı yatırımlar mevzuatında yapılan değişiklikler ve olumlu ekonomik ortam nedeniyle bir miktar artış göstermişse de yatırımcılar için Türkiye hiçbir zaman doğrudan yatırımlar için özellikle tercih edilen mekânlardan biri olmamıştır. Diğer bir deyişle, son otuz yıl boyunca DYY' nin GSMH' YE oranında çok belirgin bir artış gözlemlenmemiş, bu oran 1970'lerdeki yüzde 0,1'lik düzeyinden 1990'larda yüzde 0,4'e çıkmıştır. 1971-1980 yılları arasında Türkiye'ye gelen doğrudan

³⁹⁹ OSKAY, Suna; Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Ocak 1998, Sayı 8, s.4. <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm> s.4.

yabancı yatırımların tutarı yaklaşık 100 milyon dolar civarındayken aynı dönemde doğrudan yabancı yatırımın toplamı İngiltere’de 40,5 milyon ABD doları; İspanya’da 7 milyar ABD doları ve İtalya’da 5,7 milyar ABD doları idi. Türkiye’de, 1980-2001 yılları arasında 31,3 milyar ABD doları tutarında yabancı yatırım için izin düzenlenmiş, ancak bu miktarın sadece 17,2 milyar dolarlık kısmı gerçekleşmiştir. Bu nedenle Türkiye, 1980’lerde kalkınmayı hızlandırmak ve daha çok istihdam imkânı yaratmak için doğrudan yabancı yatırımın teşvik edilmesine yönelik olarak ortaya konan liberalleşme politikalarının olumlu yönlerine fazla tanıklık edememiştir.⁴⁰⁰ Bu duruma iç istikrarsızlık, kronik enflasyon sebep olarak gösterilebilir. Tabii ki dünya içinde bu dönem çok yeni bir dönem olarak karşımıza çıkıyor. Liberalleşme hareketlerinin başladığı bu dönemde küresel ölçekli politikalar denenmeye başlanıyor. Özelleştirme politikaları, finansal yapının sorgulanması, kanun değişiklikleri vs...

2004 yılında gelişmekte olan ülkelere toplam 233 milyar ABD doları düzeyinde doğrudan yabancı yatırım kaynaklı sermaye girmiştir. Bu yatırımların 148 milyar ABD dolarlık bölümü, Asya ve Pasifik ülkelerinde yapılmış, gelişmekte olan ülkelere yapılan toplam doğrudan yatırımlarda 2003 yılına göre yüzde 40’lık bir artış ortaya çıkmıştır. Çin 2004 yılında da, 61 milyar ABD doları ile doğrudan yatırımları en çok çeken ülke olmuştur. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, düşük ücretler, yüksek getiri oranları ve büyüyen bölgesel pazarlar söz konusu yatırımları çeken temel unsurlardır. Gelişmiş ülkelerde ise doğrudan yabancı yatırımlarda genel bir gerileme eğilimi gözlenmiştir.⁴⁰¹ Şirketler kendi ülkelerinde AR-GE yatırımlarına binlerce dolar harcamaktansa Çin ve Hindistan gibi ülkelerde AR-GE yatırımları yaparak yüzlerce dolarla iş yapmayı tercih etmektedirler. Uluslar arası şirketler (ABD ve Avrupa Ülkelerinde olduğu gibi) merkezleri ülkelerinde olduğu için elde ettikleri bu avantajları kendi ülkelerine taşımaktadırlar.

⁴⁰⁰ TCMB, Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri Mayıs 2002 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
⁴⁰¹ TCMB 2005 Yıllık Raporu.

Türk finans sisteminde liberalleşme hareketlerinin 24 Ocak 1980 Kararları ile başladığı ve günümüze kadar gelişimini tamamlama sürecinde bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Bu süreçte, gerek kurumsal gerekse yasal altyapıya yönelik çalışmaların yapıldığı ve bu konuda büyük gelişmelerin sağlandığı gözlemlenmektedir.⁴⁰² Bu durum yabancı sermayenin Türkiye de yatırım yapması için gerekli adımları atmada önemli bir milat olarak görülebilir. Dünya da bu dönemden itibaren ciddi bir kriz potansiyeli içine girmiş 1989 yılında Berlin duvarı yıkılmış I. Körfez Harekâtı balkanlarda ve Kafkaslar da çatışmalar, ayrılıklar baş göstermiştir. Türkiye'nin doğusundaki terör sorunu da ayrı bir problem alanını teşkil etmiş, iç istikrarın bozukluğu yabancı sermaye açısından ciddi riskler olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde daha ziyade Sabancı, OYAK ve Koç benzeri yabancı/yerli ortaklıklar kurulmuştur.

“1999 EKİM ayında Türkiye hisse senedi piyasasından yabancılar 313.100.000 dolar çekmişlerdir. Yabancıların borsadan çekilişi yıl sonuna kadar azalarak sürmüş, 1998 OCAK ayı ortalarında kriz bölgelerinde yaşanan yeni bir kriz dalgasının etkisiyle, İMKB'den yabancıların tekrar net 94.500.000 dolar çıkardıkları görülmüştür. Yabancı yatırımcıların EKİM 1997 - OCAK 1998 dönemini kapsayan dört aylık süre içinde borsadan toplam net 565.300.000 dolar çektikleri anlaşılmıştır. Türkiye borsalarındaki yabancı plasmanların (yatırım) aylık 400.000.000 - 500.000.000 dolarlık bir işlem hacmini kapsadığı bilinmektedir. Bu miktar, uluslar arası para piyasaları için henüz geniş çaplı spekülatif davranışlarda dikkate alınacak boyutta değildir. Bu nedenle, Asya krizinin malî piyasalara yansımalarında önemli etkiler görülmemiştir. Kriz ve sonrasında Türk piyasalarına etkileri daha çok reel piyasalarda hissedilmiştir.”⁴⁰³

Doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girmesindeki en önemli araçlardan biri şirket birleşmeleri ve satın almalarıdır. Türkiye 5 Haziran 2003 tarihinde yabancı yatırımları çekmek amacıyla kabul ettiği 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile yatırım ortamını geliştirmiş ve hemen akabinde özelleştirmelere hız vermiştir.

⁴⁰² OKSAY, Suna; Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Öneri Dergisi, Haziran 2000
⁴⁰³ www.ceterisparibus.net / arşiv.htm.

2003 yılında birleşme ve satın alma işlemlerinin toplam değerinin (Aycell-Aria birleşmesi hariç) 1,5 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. 2002 yılında bu değer 614 milyon dolar civarında olduğu düşünüldüğünde, devir-birleşme işlemlerinde önemli bir hareketlenme yaşandığı anlaşılmaktadır. Yabancı şirketlerin de 2003 yılında 20 adet satın alma işlemi gerçekleştirdiği ve bu işlemlerin açıklanan değerinin 506 milyon dolar civarında olduğu bilinmektedir.⁴⁰⁴

Türkiye de ilk 500 sanayi kuruluşu içerisindeki yabancı sermayeli şirket sayısı 1990 yılında 88 iken 2003 yılına geldiğimizde bu sayı 147'ye yükselmiştir. Türkiye şu an geldiği potansiyel itibarıyla ümit vadeden bir ülke olma özelliğini korumaktadır. Türkiye'nin en büyük handikabı dünyadaki en karışık coğrafi bir noktada bulunuyor olmasıdır. Bu durum Türkiye'nin kendi lehine olan faktörleri yeterince değerlendirememesine sebep olmaktadır. Bizi mutlu eden husus ise şu an itibarıyla özgür ve demokratik bir Cumhuriyet olarak dünyanın gözde ülkesi olma potansiyelini koruyor olmamızdır. Türkler tarihte daima içerden yıkılmışlardır. Bunu göz önünde bulundurarak iç istikrardan taviz verilmemesinin zorunluluğunu bir an olsun unutulmamalıdır.

“Kısa vadeli spekülasyon sermaye, ardında tahrip olmuş ekonomiler ve insani bir yıkım bırakarak dünyanın çevresinde vızıldayarak dönüp duruyor. Doğu Asya (Endonezya, Güney Kore, Tayland, Malezya, Filipinler) 1996-1997 arasında 12 milyar dolar tutarında net özel sermaye çıkışı yaşadı.” Bu sermaye çıkışı ciddi bir krize neden oldu. “Doğu Asya ülkelerinin para birimlerinde Temmuz 1997'den başlayarak yaşanan büyük değer kaybı, telaşlı kısa vadeli yatırımcıların yol açtığı hasarın en son örneğini oluşturuyor, o zamana kadar Tayland, Tayvan, Singapur, Malezya ve Güney Kore'nin "Kaplan Ekonomileri" küreselleşmenin başarı öyküleri idi. Serbest piyasaya dayalı büyüme yanlıları bu ekonomileri, klasik kapitalizmin gelişmekte olan dünyadaki milyonlarca insana zenginlik ve refah getireceğinin kanıtı olarak gösteriyorlardı. Ve elbette, bütün bu ülkelerde devletin ekonominin şekillenmesinde güçlü ve aktif bir rol üstlendiğini, İşlerine gelmediği için görmezden geliyorlardı.”⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ TÜRKAN, Ercan; Türkiye'de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 19 Ocak 2005.

⁴⁰⁵ ELLWOOD, a.g.e. s.20-21

“Yabancı sermaye yatırımları, 1990'ların başlarına kadar ulusal hükümetler tarafından Güney Kore ve Tayvan'da oldukça sıkı, Tayland ve Malezya'da ise biraz daha gevşek bir denetime tabi tutuluyordu. Bu dönemde "kaplanlar", Uluslararası Para Fonunun (IMF) ve diğerlerinin sürekli baskılan sonucunda, sermaye hareketlerine ilişkin düzenlemeleri kaldırmaya, özet sektör işletmeleri de yüklü miktarlarda borçlanmaya başladı.” “Eylül 1997'de, Malezya hisse senetlerinin ve para biriminin küresel ve yerel yatırımcılar tarafından yağmalanmasının ardından, Malezya başbakanı Dr. Mahathir Mohamad, Hong Kong'daki Dünya Bankası toplantısında, küreselleşmeyi lanetleyen bir konuşma yaptı. Döviz alıp satan "moronlar"a verip veristirdi; "Büyük Güçler"i ve George Soros gibi finansçıları, ekonomilerini küresel spekülörlere açmaları yönünde Asya ülkelerini zorlamakla ve onları rekabetin dışına atmak için para birimlerini manipüle etmekle suçladı. Günümüzün küresel sermaye piyasalarını "korkunç canavarlarla dolu bir cangıl"a benzetti ve bu piyasaların Yahudi fesat odakları tarafından yönetildiği imasında bulundu.”Thomas Friedman'ın bu konudaki yorumu şöyle oldu; "Kusura bakma Mahathir, ama sen hangi gezegende yaşıyorsun? Küreselleşme sistemine katılıp katılmamak sanki senin tercihin kalmış bir şeymiş gibi konuşuyorsun. Küreselleşme bir seçenek değil, bir gerçek. Bugün dünyada bir tek küresel piyasa var ve halkını ulaşmak istedikleri büyüme hızına ulaştırmanın tek yolu bu küresel hisse senedi ve tahvil piyasalarına girmek, çokuluslu şirketleri ülkeneye yatırım yapmaya teşvik etmek ve fabrikalarında üretilen malları küresel ticaret sistemine satmak. Küreselleşmeyle ilgili en temel gerçek şu: **Bu sistemi kimse yönetmiyor— ne George Soros, ne 'Büyük Güçler' ne de ben. Küreselleşmeyi ben başlatmadım. Onu ben durduramam, ülkeneye ve ülkenin gelecekteki refahına çok ağır bir darbe indirmeden sen de durduramazsın.**”⁴⁰⁶

“Küresel konumunu korumak için sermaye, yenmeye çalıştığı farklılıklarla müzakere etmek, onları kısmen içine almak ve yansıtmak zorunda. Farklılıkları denetimine alıp daha nötr hale getirmek zorunda. Farklılıkların olduğu bir dünya kurmaya çalışıyor. İşte asıl haz budur, artık farklılıkların önemi yoktur. .”⁴⁰⁷ Fakat burada önemli olan küresel sistemin bu farklılıkları eriterek tekleşmesi yanında bu sürecin doğru yönetilmesi ile ilgili sıkıntılardır. “Doğu Asya ekonomik krizinin insani maliyeti dolaysız ve korkunçtu. İflaslar artarken, işletmeler kapılarını kapattılar ve milyonlarca işçi işten atıldı. Malezya'da Temmuz 1997-Mart 1998 arasında 400'den fazla şirket iflas ederken, krizden etkilenen en yoksul ülke olan Endonezya'da nüfusun % 20'si ya da yaklaşık 40 milyon insan, yoksulluğa mahkûm edildi. Ekonomik

406

FRIEDMANb, a.g.e.s.133

407

KING, a.g.e. s.54; Stuart Hall'ün makalesi Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik.

yavaşlama hem hane halkı gelirlerini hem de eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan devlet harcamalarını azaltarak, etkileri yıllar boyunca sürecektir bir yıkıma yol açtı. Tayland'da, velileri okul harçlarını ödeyemez duruma düştüğü için 100.000'den fazla çocuk okuldan alındı. Kriz, Asya dışında da domino etkisi yarattı. Şok dalgaları Latin Amerika'yı vururken, Brezilya'yı neredeyse durgunluğa itiyordu. En büyük hasarı ise Rus ekonomisi gördü. ⁴⁰⁸

Dünyada 1990-2004 döneminde, Çin, Hong-Kong, Rusya, Macaristan, Polonya ve Romanya'nın yabancı sermaye stoku içindeki payı yüzde 3.8'den (67 milyar dolar) yüzde 10.6'ya (939 milyar dolar) yükselmiştir. Bu dönemde, ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa ve Hollanda'nın yabancı sermaye stoku içindeki payları yüzde 55.3'ten yüzde 43.4'e gerilemiştir. 1990-2004 döneminde, Türkiye'de mevcut yabancı sermaye stoku 11 milyar dolardan, 35 milyar dolara yükselmiştir. Böylece, Türkiye 2004 yılında incelenen 25 ülke içinde 22. sırada yer almıştır. Ancak, Türkiye'de firmaların, makro ekonomik istikrarsızlık ve vergi düzenlemeleri nedeniyle, doğrudan yabancı sermaye yerine sermaye benzeri kredi kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Nitekim, yapılan bir çalışmaya göre, özel imalat sanayi üretimi içinde yabancı sermayeli firmaların, yabancı sermaye istatistiklerinin aksine, önemli bir pay aldıkları görülmektedir. ⁴⁰⁹

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü'nün UNCTAD 2005 yılı "Dünya Yatırım Raporu" nda 1990 yılında, Dünya genelinde yabancı sermaye stoku 1.769 milyar dolar iken, 2004 yılında bu tutar 8.895 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye'de ise 1990 yılında 11 milyar dolar olan yabancı sermaye stoku 2004 yılına gelindiğinde 35 milyar dolara ulaşmıştır. Buradaki fark bizleri aldatmamalı çünkü dünya sermaye potansiyeline oranlandığında %0.62 den %0.32 ye bir gerileme olduğu anlaşılmaktadır. Bu da dünyadaki sermaye stokundan ülkemizin yeterince yararlanamadığını göstermektedir. 2002-2004 döneminde, dünya genelinde yıllık ortalama yabancı sermaye girişi 665.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve incelenen 25 ülkenin, bu dönemde yabancı sermaye girişinden aldığı pay yüzde 61 olmuştur. Bu üç yılda, ABD, Çin, İngiltere, Fransa ve İspanya en fazla yabancı sermaye çeken ülkelerin başında gelmektedir. En zayıf performans gösteren ülkeler ise sırasıyla Endonezya, Yunanistan ve Türkiye olmuştur. ⁴¹⁰

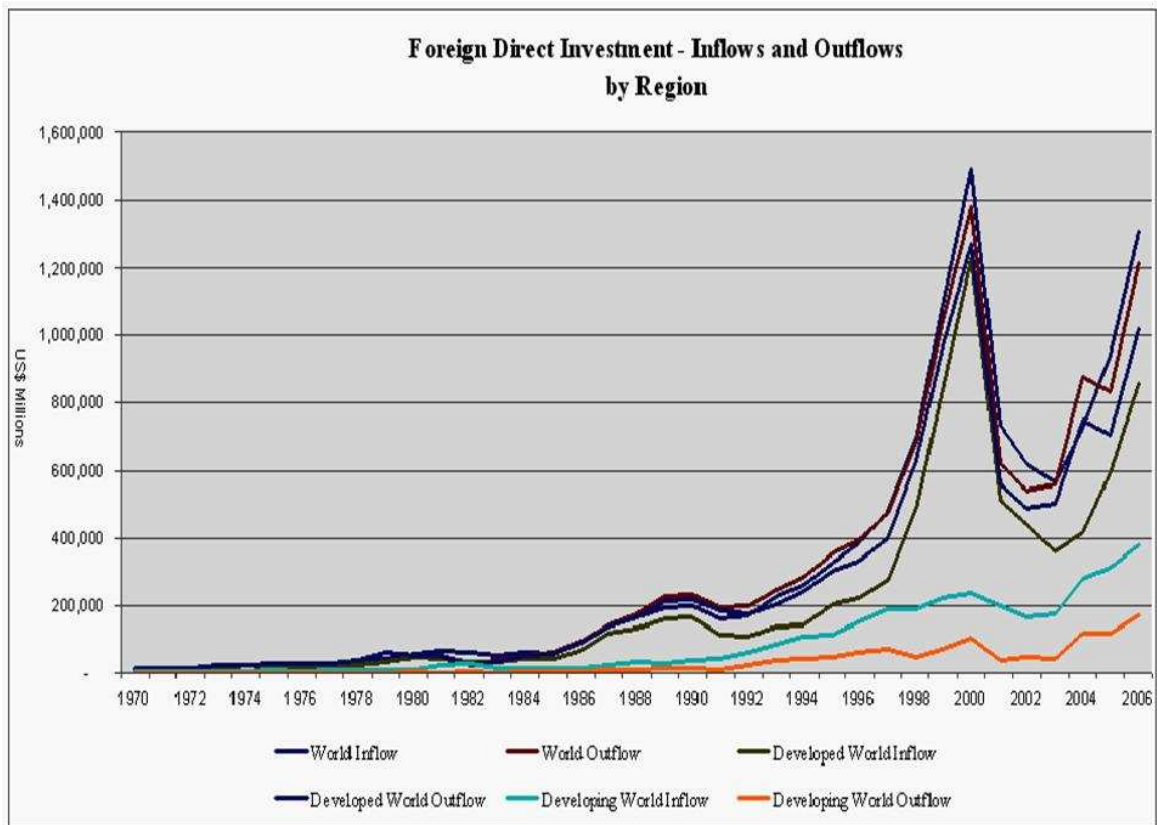
Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü'nün yayınladığı (UNCTAD) Dünya Yatırım Raporu 2005 de Türkiye 2004 yılında çektiği doğrudan yabancı yatırım miktarı ile (2,7 milyar dolar) 22 sıra yükselerek 37nciliğe yükseldi. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere gelişmiş ekonomilerdeki doğrudan yatırımlarda 2002-2004 yılları arasında bir azalma söz konusu iken gelişmekte olan ülkeler için doğrudan yabancı yatırımlarda

⁴⁰⁸ ELLWOOD, a.g.e. s.22

⁴⁰⁹ TÜRKAN, Ercan; "Türkiye'de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı", TCMB, 19 Ocak 2005.

⁴¹⁰ YÜKSELER, Zafer; "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi" 26 Aralık 2005 Türkiye Cumh. Merkez Bankası

bir artış görülmektedir. Bu durumun orta vadede gelişmekte olan ülkelerdeki işgücü kalitesi ve ücret politikasının ve teşviklerin kapsamına göre hızlı bir artışla devam edeceğini öngörebiliriz. “Doğrudan yabancı yatırımda en büyük artışı gösteren 10 ekonomiden yedisi gelişmekte olan veya geçiş dönemi ekonomileri olurken, en büyük 10 düşüş ise gelişmiş ülkelerde gerçekleşti. Doğrudan yabancı yatırımları çeken ilk 10 ülke ABD, İngiltere, Çin, Lüksemburg, Avustralya, Belçika, Hong Kong, Fransa, İspanya ve Brezilya olarak sıralandı. ABD 95.9 milyar dolarla ilk sırayı alırken, ikinci İngiltere'nin çektiği yabancı yatırım tutarı 78.4 milyar dolar oldu. Çin ise 60.6 milyar dolarla üçüncü sırayı aldı.”⁴¹¹ Aynı raporda Türkiye'nin 2005-2009 yıllarında ciddi AR-GE yatırımları çekme potansiyeli bulunduğu belirtilmiştir.

Bölgelere Göre Yabancı Sermaye Giriş Çıkışları

Tablo 2.1.3.1

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere sermaye özellikle 2000 yılına gelindiğinde ciddi bir işlem hacmine ulaşmış, bu hareketlilik nedeniyle de küresel bir kriz yaşanmıştır. Dikkati çeken husus gelişmekte olan ülkelerde sermaye giriş ve çıkışlarının orantılı ve düşük düzeyde geliştiğidir. Sermaye hareketleri genelde dünyadaki sermaye hareketliliğini de kapsayacak şekilde gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmiştir.⁴¹²

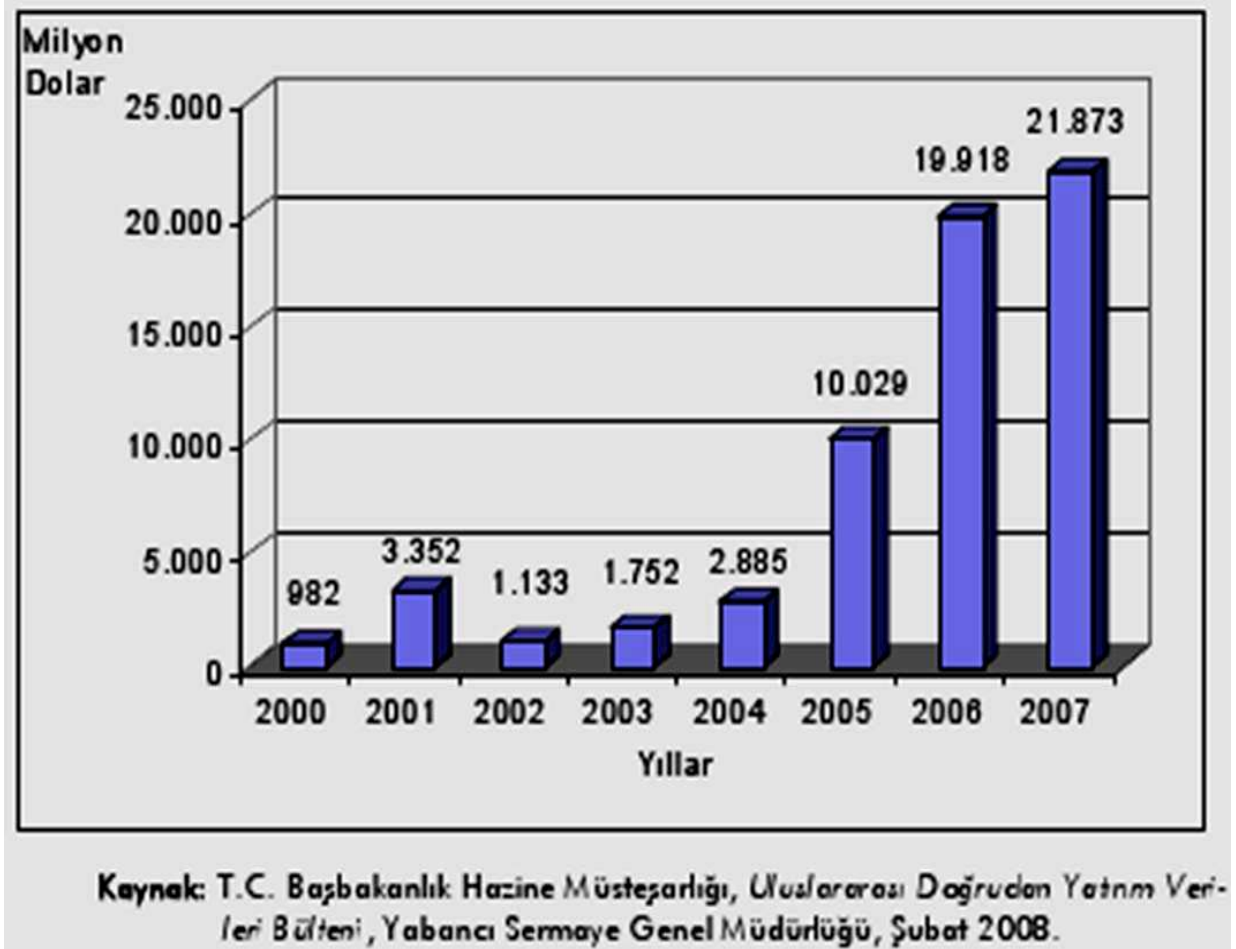
2007 yılında yayınlana Dünya Yatırım Raporunda doğrudan yabancı yatırımların 1,8 trilyon dolara ulaştığı ve Türkiye'nin % 30'luk bu artış yanında %10'luk bir iniş yaşadığı ve 2006 yılında 16. sırada yer alırken bu yıl itibariyle 23'üncülüğe gerilediği belirtilmiştir. Bunun yanında doğrudan yabancı yatırım girişlerine bağlı olarak Türkiye'deki yabancı yatırım stoku da son yıllarda artmıştır. 2006 yılında 25'inci sırada yer alan Türkiye 2007 yılında 21'inci sıraya yükselmiş ve 2008-2010 dönemi için yatırım yapılabilir en çekici 15 ülke arasına girmeyi başarmıştır.

“Birçok sorunun temelinde ülkelerin dışarıdan geri ödeyebileceklerinden daha fazla borç almış olmaları yatıyordu.”⁴¹³ Türkiye'de bu krizlerden nasibini aldı. Dünyada meydana gelen bu gelişmeler yanında Türkiye örneği incelendiğinde bu derece büyük krizlerle karşılaşılmasının nedeninin daha ziyade iç çalkantılar olduğu görülmektedir. Bu kriz dönemlerinde Türk hükümetleri hemen IMF'ye sarılmış ve borçlanarak krizleri finanse etmek istemişlerdir. Türkiye, “The World Bank” tarafından yapılan araştırmanın “İş Ortamı Sıralaması ve Ekonomik Göstergeler” bölümünde genel değerlendirmede 25 ülke içinde 22. sırada yer alırken, nüfus açısından 9., kişi başına gelir açısından ise 19. sırada bulunmaktadır. 2010 yılında kişi başına milli gelirin on bin doların üzerinde olması beklenmektedir. “İş Ortamı” sıralamasında ise 155 ülke arasında 93. sırada yer almaktadır. Türkiye, **25 ülke içinde kayıt dışı ekonominin GSMH' ya oranının en yüksek olduğu 4. ülkedir.**⁴¹⁴ Kayıt dışılık sokaktaki vatandaş tarafından Türkiye için avantajlı bir durum olarak dile getirilmektedir. Fakat devletin güçsüzlüğü direk olarak vatandaşlarının refah seviyesini etkilemekte eğitim, teknoloji ve diğer yatırımlarda aksamalara sebep olmaktadır.

⁴¹² UNCTAD Handbook Statistics Tom Hale- 2003 ve Janeen Madan
http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/fdiflows1970-2006.pdf

⁴¹³ STIGLITZ, a.g.e. s.226

⁴¹⁴ YÜKSELER, Zafer; “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi” 26 Aralık 2005 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Türkiye'ye Yapılan Uluslar arası Doğrudan Yabancı Yatırımlar.

Tablo 2.1.3.2.

Dünya Yatırım Raporu 2005 de belirttiği şekilde Türkiye'deki yatırım ortamının iyileşmesi neticesinde ciddi bir yatırım sıçraması gerçekleşmiş ve Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere toplam yatırımlar 2005 yılı itibariyle 10 milyar dolar ve 2008 yılı itibariyle de 22 milyar düzeyinde gerçekleşmiştir. Son olarak 2008 yılında başlayan kriz sonucunda yatırımlar da bir azalma olmuş fakat genel olarak direk bir düşüş yaşanmamıştır.

Türk ekonomisindeki büyüme, borç stoğu ve dış ticaret verileri⁴¹⁵ 2005 yılı itibariyle ülkemizin içinde bulunduğu zorlu dönemde gösterdiği çabayı sergilemekle beraber, daha uzun bir yolumuz olduğunu da göstermektedir. Olayların özüne baktığımızda “farklı insanlar farklı politikalara güven duyar; kimilerinin kaygısı bütçe açığıdır; kimileri bu açığı azaltmak için yükseltilecek faiz oranlarından korkar; kimileri ise sosyal harcamaların kısıtlanmasıyla gelen toplumsal huzursuzluğu ciddiye alır; ancak, güveni sağlayan ve artıran en önemli etken ekonomik büyümedir.” Türkiye de ekonomik büyüme 2005 yılında %5.3 olarak gerçekleşmiştir. Şu an itibariyle büyümenin önemli bir seviyede olduğunu söylemek mümkün. Burada gayri safi yurtiçi hasılaya da değinmekte fayda var; çoğunlukla bu oran ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Fakat “dünyanın en zengin ve en hızlı büyüyen bölgelerinden biri Kuzey İtalya’dır; İtalya’nın dış borcunun gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yüzde 100’ün üzerindedir.”⁴¹⁶

1999 yılında Çin ile DTÖ arasında katılım müzakereleri devam ederken başbakan “Zhu Rong Zhi, anlaşmayı imzalamak için ABD’ ye geldiğinde, ABD Hazinesi Çin para piyasalarının hızla açılması gerektiğinde diretti.” fakat başbakan bu konuda 1997 Doğu Asya krizinden aldığı dersle DTÖ’ nün anlaşma teklifini imzalamadı. “Çin o zaman kendini korumayı başarmıştı; kapılarını yabancı sermaye yatırımlarına, fabrika ve iş kurmak isteyenlere açmış olmasına karşın “sıcak parayı” reddetmişti; bunun hızlı büyüme değil, büyük istikrarsızlık getireceğinin bilincinde olmuştu.”⁴¹⁷ Bu olaydan sonra Çin’ deki reformcular toparlanarak Çin’ i DTÖ’nün üyesi yapmayı başardılar.

AB’ne girmek maksadıyla Türkiye de her alanda meydana gelen değişiklikler Türkiye açısından uluslar arası piyasalarda bir güven oluşturmaktadır. Dünyada şu anda ciddi bir değişim kendisini hissettirmektedir. Türkiye’deki değişimin bu sürece denk gelmesi AB ile ilgili incelemelerin dünyadaki bu değişimleri de gözeterik yerine getirilmesi hem Türkiye’yi uluslar arası sisteme entegrasyonda hem de önümüzdeki dönemdeki oluşacak küresel ve bölgesel oluşumlarda, karar mekanizmalarında yer alma konusunda avantajlı bir konuma getirebilecektir.

⁴¹⁵ Denizbank Ekonomi Bülteni, Yıl: 10 Sayı: 32, s.6 www.denizbank.com, 28 Kasım – 4 Aralık 2005
⁴¹⁶ STİGLİTZ, a.g.e. s.51
⁴¹⁷ STİGLİTZ, a.g.e. s.214

2.1.4. Enflasyon

Burada özellikle değinilmesi gereken bir husus da enflasyonun ülkemizde kronik bir hal alarak geldiği seviyedir. Bu konu toplumsal belleğimizde yakın zamana kadar (2002) ciddi bir yer edinmiştir. Bu nedenle bu konuya da özellikle değinme gereği duyuyoruz.

“Enflasyona dayalı para politikasının tehlikeleri sadece kuramsal düzeyde kalmıyor. 1994 yılından bu yana Avrupa Merkez Bankası'nın tek sorumluluğu enflasyonla savaşmak oldu.”⁴¹⁸

Bir ülke ekonomisinde enflasyon olmaması için temel prensip üretilen kadar tüketilmesidir. Tasarruf temel prensip olmak üzere, üretim fazlasının dış piyasalara satılması/ihraç edilmesi arzu edilen bir husustur. Tasarruflar devletin kar getirmeyen aksine ek maliyetler getiren işler yerine (baraj yapmak gibi) orta ve uzun vadede karlı işlere (Eğitim, teknoloji, yeni fabrikalar böylece istihdam sağlanarak işsizlik azalır, düşük faizli krediler verilerek yatırımlar teşvik edilir) yatırım yapmasına olanak sağlar. Bu da beraberinde büyümeyi getirir.

Yüksek enflasyon paranın alım gücünü azaltır ve aynı zamanda fiyat değişimlerini anlamayı zorlaştırır. Örneğin, Türkiye’de 1960’lı yıllarda 50-100 bin TL ile ortalama bir ev alınabilirken bugün bu para ile bir ekmek dahi alınamaması, enflasyonun alım gücünü zaman içinde ne denli azalttığının net bir göstergesidir. Fiyatlar, 1968 yılından beri TÜFE bazında yaklaşık 876 bin kat artmıştır.

Enflasyon, belirsizliği artırarak bireylerin sağlıklı yatırım ve üretim kararları almalarını engeller ve uzun vadeli plan yapmaktan kaçınmalarına sebep olur. Enflasyon, kredi ve iş gücü piyasasının verimliliğini düşürür, ülkenin rekabet gücünü zayıflatır.

Devlet para politikası vasıtasıyla fiyat istikrarını sağlar. Para politikası, merkez bankasının faiz oranlarına, döviz kuruna ve para arzına yönelik kararları yoluyla toplam talebi ve dolayısıyla da enflasyonu etkilemesini ifade eder. Türkiye de bu politikanın gözetilmesinden T.C.M.B sorumludur. Kısa vadeli faiz oranlarına dair kararlar, sadece enflasyonun gelecekte izleyeceği seyrin enflasyon hedefiyle uyumu gözetilerek alınmaktadır. Fiyat istikrarının sağlanması ekonomik istikrarı beraberinde getirecek, yüksek ve sürdürülebilir bir büyüme artışının oluşmasına yol açacak ve neticesinde halkın yaşam kalitesini yükseltecektir.

⁴¹⁸

STİGLITZ, a.g.e.s. 84

Büyüme ile enflasyon arasındaki ilişki ters orantılıdır. Enflasyon artışı büyüme için ciddi bir engeldir. Bu durum üretimin aksamasına, yabancı sermaye yatırımlarından yeterince yararlanılamamasına sebep olur. Bu nedenle bu konuda ciddi bir çaba sarf etmek önemli bir husus olarak görünür. Bu konuda özellikle “Avrupa geçmişte enflasyonla ve büyük bütçe açıklarıyla savaşıyordu. Bu nedenle, kıtanın yeni Merkez Bankası’na da sadece enflasyonla ilgilenmesi söylendi. Bu mesajın bütünüyle etkili olması için birliği oluşturan tüm ülkelere sıkı mali hedefler sunuldu.”

Karşılıksız para basarak piyasadaki ve bireylerin elindeki parayı (para arzını) arttırmak tüketim talebini artırır. Firmalar bu talebi karşılamak için kapasite artırır. Yatırım yapar. İşçi alır. Artan maliyetler fiyatlara yansır ve böylece fiyat istikrarı bozulur. Önceki dönem fiyatlarıyla yeni dönem arasındaki fark açılır. Fiyatlardaki bu artış da enflasyon oranını belirler.

Ekonomideki belirsizlik ve yüksek enflasyon bireylerin ve sermaye sahiplerinin uzun vadeli kararlarını olumsuz yönde etkiler. 10 yıl sonrasının nasıl bir senaryo çizeceğini bilmeden yatırım yaparak kar elde etmeyi ummak zorlaşır. Böylece insanlar ve firmalar üretim yapmadan daha fazla para kazanacaklarını düşündükleri yabancı para, bina, arsa gibi yatırımlara yönelirler.

Enflasyon parası olmayan yoksul toplum kesimleri için ciddi bir tehlike oluşturur. Para biriktirerek yüksek reel faizlerden yararlanamamaları gelir dağılımı arasındaki uçurumu artırır. Zengin daha zengin olurken fakir gittikçe fakirleşir. Özellikle gelecek beklentisi olan genç nüfus ciddi bir hayal kırıklığı ile karşı karşıya kalır. Bu durum aynı zamanda kronik enflasyonu tetikler ve uzun yıllardır ülkemizde yaşandığı şekilde insanlar sürekli enflasyon

beklentisi içerisinde yaşayarak, enflasyonun düşmesinde bilmeden olumsuz bir etkiye sebep olurlar. Kararsızlık süreklilik kazanır.⁴¹⁹

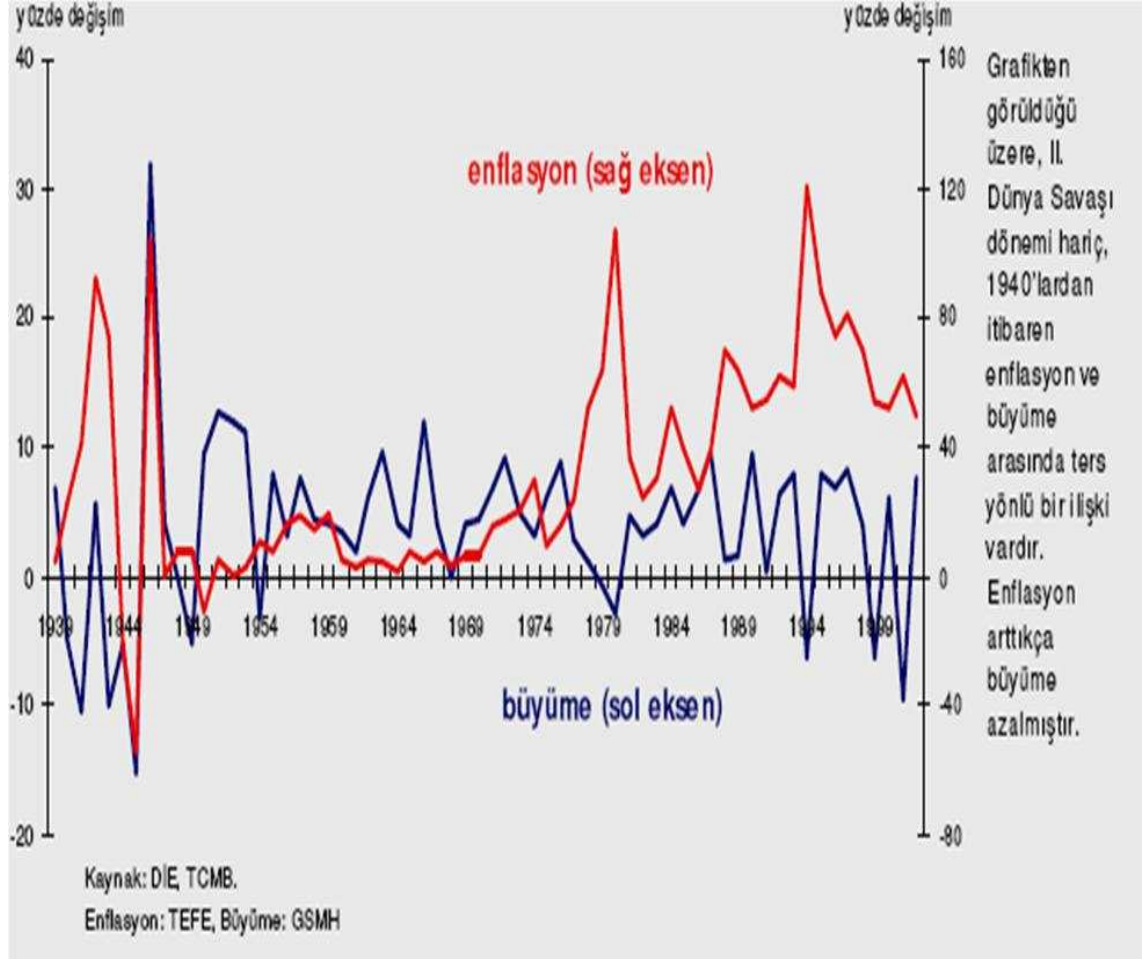
1990larda kronik hale gelen enflasyonun düşürülmesi programı IMF ile 26 Haziran 1998 tarihinde yapılan “Yakın İzleme Anlaşması” ile etkinlik kazanmıştır. Ne var ki bu program, Ağustos 1998’de patlak veren Rusya krizi, onun getirdiği sermaye kaçıışı, faizlerdeki tırmanma, iç ve dış talep daralması ve ekonomik yavaşlamanın yılın son çeyreğinde daralmaya dönüşmesi, hükümet değişikliği, siyasi belirsizlik ve öne alınan seçimler gibi bir dizi ekonomik ve siyasi değişiklikten olumsuz yönde, derin biçimde etkilenmiştir. Merkez Bankası 1999 yılında uyguladığı para politikasını, 1998’de olduğu gibi, enflasyonun kontrol altında tutulmasına katkıda bulunma ve mali piyasalarda istikrarı sağlama hedefleri doğrultusunda belirlemiştir. Bununla beraber yılın ilk yarısında içinde bulunulan ekonomik ve siyasi belirsizlik para politikası uygulamalarını olumsuz biçimde etkilemiştir. 1999 Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmeler sonucu, bir yıl önce yapılmış olan “Yakın İzleme Anlaşması”nın –Staff Monitored Program bir programa bağlı ve mali destek içeren bir “Stand-by Anlaşması”na doğru bir köprü görevi görmesi hususunda mutabakata varılmıştır. Türkiye tarafından verilen “Niyet Mektubu”nun 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Direktörleri Kurulu’nca onaylanması ile, 2000-2002 dönemini kapsayan, 3 yıl süreli –17nci –Stand-by Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Stand-by anlaşması ile belirlenen para ve kur politikası çerçevesinde, kur politikasının yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, 2000 Ocak-2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık dönemde “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti”, izleyen dönemde ise “kademeli olarak genişleyen band sistemi” uygulanması ön görülmüştür. Yıl içinde yapılan Merkez Bankası Kanunu değişikliği ile getirilen en önemli hükümlerden birini oluşturan, Merkez Bankası’nca Hazineye ve kamu kurumlarına kredi açma yasağı 5 Kasım 2001 tarihinde başlamıştır. Merkez Bankası 2001, 2002, 2003, 2004 yıllarında parasal hedefleme çerçevesinde yayınlamış olduğu yıllık Para ve Kur Politikaları neticesinde gecelik borçlanma faiz oranını ve yine borç verme faiz oranlarını da IMF politikalarına bağlı kalarak %100’ler seviyesinden “ 8. gözden geçirmeye ilişkin olarak Hükümetçe IMF’e 15 Temmuz 2004 tarihinde verilen Niyet Mektubu”⁴²⁰ neticesinde 2004 yılı Aralık ayında sırasıyla yüzde 18 ve yüzde 22 seviyelerine çekmeyi başarmıştır.

419

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası “ENFLASYON” www.tcmb.gov.tr yazısından yararlanılmıştır.

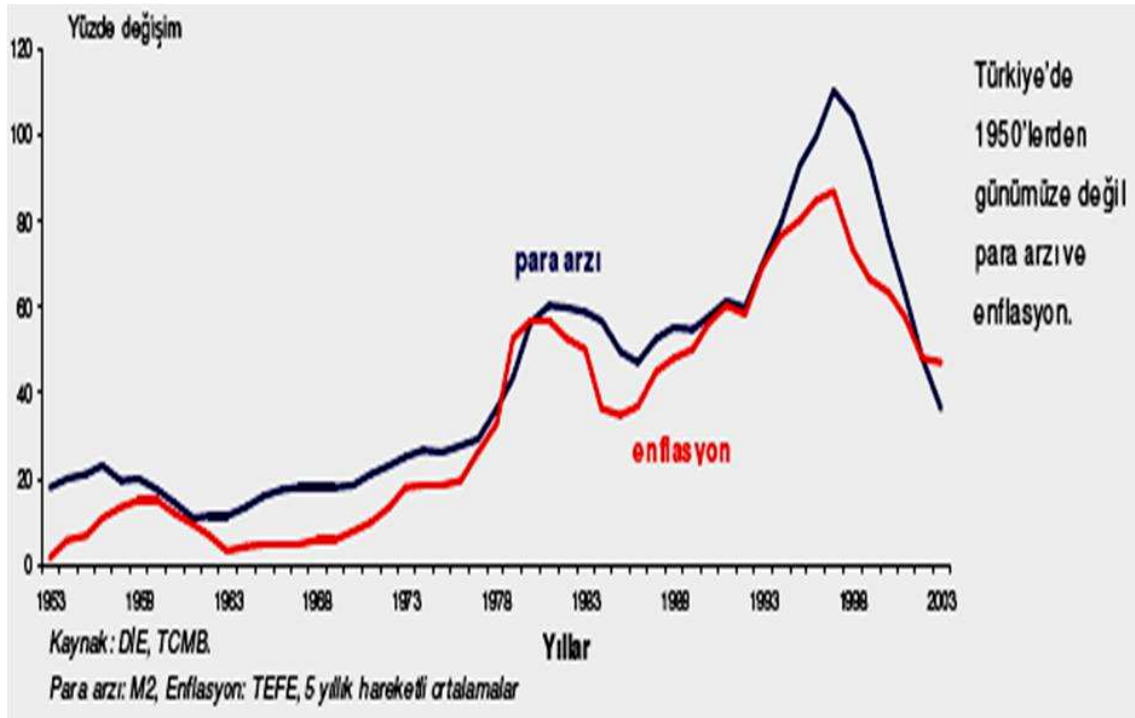
420

Ekonomik rapor 2004 TÜRMOB YAYINLARI- 271 ANKARA – 2005 Basın Yayın Servisi s. 263

Enflasyon-Büyüme İlişkisi

Tablo 2.1.4.1.

Tablo 2.1.4.2.

Türkiye'nin enflasyonu tek rakamlı seviyelere indirme hedefi 2004 yılı aralık ayı sonunda TÜFE endeksinin 12 aylık fiyat değişiminin yüzde 9,3 olarak gerçekleşmesi ile sağlanmıştır. Bundan sonraki dönemde enflasyonun ülkemiz için sorun olmayacağı yalnız borçlanma konusundaki sıkıntıların önemli bir problem olarak devam edeceği değerlendirilmektedir. Bilindiği üzere " vergi kamu harcamalarını finanse etmenin en sağlıklı yoludur. Kamu harcamaları esas olarak iki şekilde finanse edilir, vergi toplamak ve borçlanmak. Türk kamu mali yönetiminde 80'li yıllardan bu yana "vergi alma borç al" prensibi hakim olmuştur. Bunun sonucunda da bugün ülkemizin konsolide bütçe toplam borç stoku yaklaşık 263,7 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakamın 175 milyar doları iç borç, 88,7 milyar doları ise dış borçtur." ⁴²¹ Bu borç stokunun eritilmesi için uzun süre kemer sıkma politikasına devam edilmesi gerekmektedir. Fakat bu arada dikkat edilmesi gereken bir hususta

421

Vergi Raporu 2005 TÜRMOB YAYINLARI- 269 ANKARA – 2005, s.8-9.

dünyanın kriz yaratma potansiyelinin varlığını sürdürdüğü gerçeğidir. Önümüzdeki dönemde Türkiye hem içerde hem de dışarıda halledilmesi gereken ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacaktır.

Büyüme	
Sanayi Üretimi Artışı – Eylül 2005 (son 12 ay)	% 4.8
GSMH Artışı – (Yıllık, Haziran 2005)	% 5.3

Borç Stoğu	
İç Borç Stoğu – Kamu (2005 Ekim)	243 milyar YTL (181 milyar \$)
Dış Borç Stoğu – Ülke (2005 Haziran)	162 milyar \$ (kamu 71 mia \$)

Dış Ticaret	
İhracat – Eylül 2005 (son 12 ay)	74 milyar \$
İthalat – Eylül 2005 (son 12 ay)	105 milyar \$
Cari Denge – Eylül 2005 (son 12 ay)	- 21.5 milyar \$

Tablo 2.1.4.3.

“Ekonomi politikaları önemlidir ve doğru ekonomi politikaları, büyüme ve istikrarı artırmakla kalmaz, aynı zamanda bu zenginliğin meyvelerinin daha yaygın biçimde paylaşılmasını da sağlar.”⁴²² “Değişimden bahsedenler sık sık ünlü filozof Nietzsche’nin şu sözünü hatırlatır. “Derisini değiştirmeyen yılan ölür.” Öyleyse yapılması gereken şey birinci sanayi devrimini kavramayıp ıskalayan Türkiye’nin aynı hatayı tekrarlamasına izin vermemektedir.”⁴²³

⁴²²

STİGLİTZ, a.g.e. s.XXVII

⁴²³

KARABULUT, a.g.e. s.46: ÇİÇEK, Cemil (Makale); “Küreselleşme Süreci ve Türkiye’ye Etkileri”.

2.2. TÜRKİYE VE TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM

2.2.1. Küreselleşme Bilgi ve Teknoloji

“Uyduların geliştirilmesi nakliye, haberleşme, bilgisayar ve otomasyon alanlarında sağlanan büyük gelişmelerin sonucuydu. İlk bilgisayarlar, uygulamalı matematik alanında hızlı problem çözümüne ihtiyaç duyan bilim adamlarınca kullanıldı. Bilgisayar teorisi ve bilgisayarın mantık analizi, Alman Enigma cihazının şifresini çözen Alan Turing ve şifre okulunun ilgi alanıydı. İlk elektronik bilgisayar, Birleşik Devletler ordusu için, silahların atış eğrilerinin hesabında kullanılmak üzere geliştirildi. 1955'e gelindiğinde, ilk ticari bilgisayar hizmete girdi. 1959'da lambaların yerini, Bell telefon laboratuvarlarında geliştirilen transistör aldı. Transistörün icadı, ikinci nesil bilgisayarların geliştirilmesine ve radyo ve televizyonların tasarım ve üretimlerinin yenilenmesine imkân sağladı. 1960'lar-da mikroçiplerin kullanımıyla uzayda uydular arasında bağlantı kuruldu ve böylece televizyon sinyallerinin uydularca iletilmesi sağlandı. Amerika ve Avrupa arasında radyo bağlantısı sağlamak amacıyla kullanılan Telstar, 1962'de televizyon yayınları için de kullanılmaya başlandı. Üç yıl sonra bunu, TV yayınlarını tüm dünyaya ulaştırmak için geliştirilen Early Bird serisi takip etti. Yaklaşık bu dönemde mikroelektronik, ticari amaçlarla Amerika'da hizmete girdi. Mikrofotograf tekniğiyle çok sayıda elektronik baskı devre üretmek mümkün oldu.”⁴²⁴

Küreselleşme konusundaki “ilk önemli değişim son 25 yılın iletişim teknolojisi devrimi oldu. Bilgisayarlar, fiber-optikler, uydular ve elektroniğin minyatürleşmesi, hem mal ve hizmetlerin üretim, satış ve dağıtım yöntemlerini hem de küresel yatırım modellerini değiştirdi. Hava taşımacılığı ve ucuz deniz nakliyatındaki gelişmeler de bunlara eklenince, şirketler fabrika ve tesislerini maliyetlerin en düşük olduğu yerlere taşıma eğilimi içine girdiler. Teknolojik ilerleme ve ucuz petrol, hava ve deniz yoluyla taşınan mallarda önemli bir artışa yol açtı. Boeing uçak firmasına göre, dünyada hava yoluyla taşınan yük 1985-1997 arasında üç katına çıktı ve 2015'e kadar tekrar üçe katlanması bekleniyor. Şu anda yılda 140 milyon tondan fazla fuel-oil tüketen küresel deniz taşımacılığının iş hacminin önümüzdeki onyılıda % 85 artması bekleniyor. Üstelik maliyetler de düşüyor, Okyanusaşırı yük taşımacılığında birim maliyetleri 1980'lerden beri % 70 oranında düşerken, hava taşımacılığı maliyetleri geçen yirmi yıl içinde yılda ortalama % 3-4 oranında azaldı.”⁴²⁵

⁴²⁴

COWEN, a.g.e. s.192

⁴²⁵

ELLWOOD, a.g.e. s.18

Küreselleşme sürecinde “özellikle iletişim teknolojisinde ortaya çıkan olağanüstü değişim, dalga dalga diğer teknolojik araçları da etkilemiştir. Sanayi Devriminin ortaya çıkardığı araçların dünya üzerindeki yaygınlaşma seyri ile son yıllarda yaşanan iletişim devriminin yaygınlaşma seyri arasında çok çarpıcı bir fark vardır. Mesela buharlı makinelerin ya da elektrifikasyonun diğer toplumlara yayılması yaklaşık bir asrı alan bir süreç içinde olmuşken, bilgisayar teknolojisinde Japonya ya da Amerika’da ortaya çıkan bir yenilenmenin diğer bölgelere yayılımı aylarla hesap edilir hale gelmiştir.”⁴²⁶

“Değişimin rüzgarı aslında iki boyutta esmekte: Bir yanda teknoloji devriminin haberleşmede yarattığı olağanüstü hızlanma ve alan genişlemesi var. Elektroniğin sadece haberleşmede yarattığı devrimle kalmayıp, ekonominin her kesiminde yeni olanaklar ve üretim biçimleri yaratması; dünyayı yerleşen deyimiyile, küresel köy’e döndürecek kadar küçültmesi; uzaya açılmada yeni boyutlar eklemesi yaşanıyor. Haberlerin akışı artık sınır tanımıyor; televizyon ekranlarında, bilgisayar ekranlarında her an neredeyse sınırsız haber kaynakları bireyin karşısına gelebiliyor, önünde yeni ufuklar açılıyor.”⁴²⁷

“NBC News'un eski başkanı Lawrence Grossman, teknolojinin bu demokratikleşme sürecini çok güzel özetliyor: "Matbaa hepimizi okuyucu yaptı. Televizyon hepimizi izleyici yaptı. Fotokopi teknolojisi hepimizi yayıncı yaptı. Dijitalleşme ise hepimizi radyocu-Televizyoncu yaptı.”⁴²⁸

Teknoloji dendiğinde iki ayırım karşımıza çıkıyor: “Birisini iletişim teknolojisi devrimi. Yani şu telefon denilen nesne. Öbürü de bilişim teknolojisi devrimi, yani bilgisayar. Bu iki nesne yani telefon ve bilgisayar, birlikte inanılmaz bir teknoloji devrimi yarattılar. Dünyanın her yerinden telefonla her an her yere erişmek olanaklı. Böylece her bilgisayara her an her yerden erişebiliyorsunuz. Bilgisayarlar inanılmaz bir hızla ve yanılmaz olarak hesap yaptıklarından ve karar verdiklerinden her an her yerden inanılmaz bir süratle hesap yaparak karar vermek olanaklı. Müthiş bir şey bu. Telefon ve

⁴²⁶ DAVUTOĞLUa, a.g.e. s.210

⁴²⁷ KAZGAN, a.g.e. s.3

⁴²⁸ FRIEDMANb, a.g.e. s.76

bilgisayar ikisi bir arada geliştiği için yepyeni bir teknoloji iletişim ve Bilişim Devrimi doğuyor.”⁴²⁹

“İletişim ve medya teknolojilerinin bize verebileceği dünyaya önemli derecede erişim ve dünya hakkında bilgidir; hatta belki de yeni uzaklaşmış etkileşim biçimleridir. Bunlar hafife alınmamalı, küçümsenmemelidir.”⁴³⁰

“Teknoloji günümüzde tek el gücünün başlıca kaynağı ve bunun yaratıcısı dev boyutlu şirketler. Firmalar yeni teknoloji yaratıncaya kadar ellerindeki teknolojiyi diğer firmalara aktarmıyor, böylece rekabeti önlüyor ve tek el rantını topluyor. Ancak yeni teknolojiyi yaratınca eskisini çeşitli yollarla satıyor, ÇUŞ yatırımlarıyla dış dünyaya aktarıyor.”⁴³¹

“Tarım dönemi insanlığın birinci devrim aşamasıydı. Bu aşamanın egemen ideolojisi, savaş ve terörü de besleyen tektan rılı dinlerdi. Endüstri devrimi ikinci aşamaydı. Bu aşamanın egemen ideolojisi ise, yine savaşa ve teröre de kaynaklık eden milliyetçilikti. Şu anda dünya üçüncü bir devrim yaşıyor. İletişim Bilişim devriminin getirdiği küreselleşme. Bu aşamanın egemen ideolojisi, insan haklarına dayalı demokrasi olarak görünüyor.”⁴³²

Teknolojiyi tanımlamak için geçmişten günümüze meydana gelen gelişmeleri, yeni icatları, hayatımıza giren yenilikleri (televizyon, bilgisayar, cep telefonu gibi) ölçü olarak kabul ederiz. İnsanlar/toplum 1950’lerde Televizyon ABD de yaygınlaşmaya başladığında teknolojinin bugünkü anlamıyla ilk ürünüyle karşılaşmışlardı. Temelde “bireyin veya kuruluşun bir hizmeti yapmak veya bir ürünü ortaya koymak için sahip olduğu bilgi, beceri ve yeteneklerin tümü onun teknolojisidir. Bilginin teknolojiye dönüştürülmesi “Uygulamalı Araştırma” veya “Teknoloji Geliştirme” dir. Yenilikçilik (inovasyon) yeni bir fikrin doğuşundan, insanlara yararlı ve onların satın alacağı bir ürün haline getirilmesine kadar geçen süreçtir.”⁴³³ Burada teknolojinin oluşumunu (bilgi - uygulamalı araştırma - ürün), ürün haline gelerek hayatımızın bir parçası olmasındaki aşamayı kısaca izah etmeye

⁴²⁹ KONGAR, a.g.e. s.19
⁴³⁰ TOMLİNSON, a.g.e. s.274
⁴³¹ KAZGAN, a.g.e. s.57
⁴³² KONGAR, a.g.e. s.79
⁴³³ ISO Teknoloji Forumu - 3 Ekim 2002

çalıştık. Kabaca yapılan bu izah detaylandırılarak daha geniş bir süreç tasvirine dönüştürülebilir.

Buradan yola çıkarak teknolojiyi bilginin ve bilgiye dayalı yöntemlerin herhangi bir işin yapılmasına uygulanması olarak tanımlayabiliriz. Bu şekilde yapılan iş daha kısa sürede tamamlanır hale geliyorsa teknolojik gelişmeden bahsedebiliriz. Sermaye birikimi ve rekabet (ABD ve Rusya gibi ülkeler arasındaki Askeri amaçlı rekabeti de buna dahil ediyoruz), ekonomik gelişmelerin sonuçta da teknolojinin ortaya çıkışının temel sebebi olarak görülebilir. Teknoloji alanındaki gelişmeler içerisinde bugün en önemli yer bilgi teknolojilerine aittir. Sanayi devriminin mekanik çalışma yapısına sahip manuel makinaları bilgi teknolojisinin, bilgisayar, elektronik devreler gibi unsurlarıyla birleşerek bugün dünyada inanılmaz hıza sahip bir ekonomik sirkülasyonun temelini atmış oldular. İnsanın üretim bandından çıkması ilk etapta bazı sıkıntılar getirdiyse de zamanla teknolojinin bu yeni süreçte inanılmaz bir ekonomik potansiyel oluşturarak bu açığı kapattığı görüldü.

ABD'nin "teknolojiye uzun yıllar yapmış olduğu yatırımın karşılığını" aldığı bir gerçektir. "Yüksek teknoloji, sonunda, verdiği sözü tutmaktaydı."⁴³⁴ Üretim hızla artmış, ABD son geldiği noktada özellikle Atlantik ötesinden gelen gelişmiş kablo ağı ile dünyayı saran bir ağ/şebeke sistemi kurmayı başarmıştır. Uydularla uzayın derinliklerine imzasını atmıştır.

Teknolojinin bugün geldiği seviye de bilginin çok büyük bir önemi var. Bilginin önemli hale gelmesindeki temel nitelik ürüne dönüşerek kullanılabilir hale gelmesidir. Bilgi nasıl ürüne dönüşür. Ürettiğiniz yazılım bilginin ürüne dönüşmüş halidir. Böylece yüzlerce saat süren işleri onlarca saate indirerek avantajlı konuma gelirsiniz. Tarihten günümüze hemen her yeniliğin, her türlü üretimin altında bilginin yattığı hepimizin malumudur. Yoksa insanlar ne ev, ne yol, ne de basit ihtiyaçlarını giderecek aletler yapabilirlerdi.

⁴³⁴

STİGLITZ, a.g.e. s.89

“Küreselleşmeyi salt teknolojik devrimlerin getirdiği çerçevede çözümlenmek anlamlı değil. Bunun siyasal kurumsal ekonomik boyutları çok daha önemli. Kaldı ki teknolojik değişim ne Tanrı vergisi bir şey ne de rastlantısal bir olay. Merkez şirketlerinin ve diğer araştırma kurumlarının hesaplı kitaplı AR-GE yatırımlarının bir ürünü. Bu hesap kitap da artık günümüzde karlarla doğrudan bağlantılı olarak yapılmakta.”⁴³⁵

Bugün bilgi yukarıdaki tasvirin ötesinde bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi bugün tek parmak hareketiyle ulaşılan, anında bir ürüne veya kazanca dönüştürülebilen, depolanması, taşınması, yayılması, geliştirilmesi inanılmaz ölçülerde kolaylaşmış bir niteliğe, özelliğe kavuşmuştur. Bu nedendir ki: yaşadığımız dönem “bilgi toplumu”, “kapitalist ötesi toplum”, “yeni ekonomi”, “bilgi çağı” gibi terimlerle nitelendirilmektedir. Günlük yaşamda yoğun bilgi kullanımı, üretimde kas ya da makine gücüne oranla bilginin gücünden daha fazla yararlanılması, bilginin işlenmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin ağırlıklı olarak kullanılması “bilgi toplumu”nun başat özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür toplumlarda toplam üretimin önemli bir kısmı “bilgi sektörü”nde çalışanlarca gerçekleştirilmektedir. Bilgi çağının doğuşunu yakın geçmişteki transistörün bulunuşuna bağlayanlar olduğu gibi, bunu XV. ilâ XIX. yüzyıllar arasındaki çeşitli buluş ve yeniliklerle (matbaa, buharlı makineler, telgraf, demir yollarının çoğalması vb. gibi) ilişkilendirenler de olmuştur. Bilgi çağının “şu ya da bu olay” ile başlamadığını, insanların her zaman bilgiye gereksinim duyduklarını ve bilgi kullandıklarını, şimdi yaşamakta olduğumuz devrimin “üç yüzyıl kadar önce başlayan bir kültürel değişimin sonucu olduğunu” söyleyen Headrick “belki atalarımız da bir enformasyon çağında yaşadılar - farkında olmadan” diye eklemektedir.

Çağımızın anahtar kelimesi olarak kabul edilen "bilgi", XXI. yüzyılda petrolü geride bırakarak medeniyet yakıtı hâline gelmiş; kalkınmanın, zenginliğin ham maddesi olmuştur. Bugün çağdaş bir ülke yaratmak ve varlığını devam ettirmek isteyen uluslar için kullanılan kaynakların hiçbiri bilgi kadar önemli ve stratejik değerinde değildir. Bu nedenle bilgi, toplumsal gelişmenin can damarı ve uluslararası rekabetin vazgeçilmez bir unsurudur. Teknolojik gelişmeler paralelinde bilgi; günümüzde uydular, dünyayı saran

fiber optik ağlar ve diğer iletişim vasıtalarıyla küresel dolaşım imkânı kazanmıştır. Bilgi çağının simgesi olan "bilgisayar" ve diğer teknolojiler, insanoğlunun hayal gücünün sınırlarını zorlayarak, düne kadar imkânsız kabul edilen birçok yeniliği ve gelişmeyi mümkün kılmıştır. Böylece bilgiyi elde etme, görüntülü iletişim kurma ve her türlü kurumsal - bireysel işlemi gerçekleştirme imkânını sağlayacak teknik cihazlar, cebimize girecek boyutlarda üretilerek her geçen gün hayatımızı biraz daha kolaylaştırır hâle gelmiştir.

Bilgi çağının başlangıcını bilgisayarın icadına ve yaygınlaşarak küresel boyuttaki altyapı ile birlikte günlük hayata girmesine bağlayabiliriz. İlk hesap makinesinin 1642 de Blais Paskal tarafından bulunması, 1885 de Herman Hollerith'in bunun daha gelişmiş olan, bir kısmı elektronik parçalarla yapılmış, hesap makinesini icat etmesi, bilgisayarın oluşumundaki köşe taşları olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle ilk programlama diline Paskal adı verilmiştir.

Her şey elektroniğin temelini oluşturan teknoloji devriminin temel parçası olan transistörle başlamıştır. Elektronik devrelerin temel elemanlarındaki gelişmelere göz attığımızda karşımıza yarı iletkenler çıkmaktadır. "Yarı iletkenler, katı hal fiziğindeki yeniliklere paralel olarak 1950'lerden itibaren geliştirilmiş elektronik devre elemanlarıdır. Yarı iletken devre elemanlarının en bilinen şekli 1948 yılında icat edilen, ancak 1960'lardan itibaren cep radyosu, otomobil radyosu gibi hareketli (mobil) cihazların yapımına olanak tanıyarak popülerlik kazanan transistördür. Transistör, kendinden önceki tüp teknolojisinin (radyo lambaları) yerine geçerek tüm elektronik cihazların daha uzun ömürlü, daha ucuz, daha düşük voltajlarda besleme gereksinimi olan, dolayısıyla da hareketli (mobil) teknolojilere uyumlu hale gelmesine neden oldu." ⁴³⁶ Transistörün ilk önemli başarısı televizyonda kendisini gösterdi. Bu analog teknoloji yerini dijital teknolojiye bıraktı. Dijital teknoloji bilginin ve verinin aktarılmasında ve depolanmasında ciddi ilerlemelere sebep oldu. Dijital hale gelen ses, görüntü verileri kolay ve ucuz iletilmekteydi ve kayıt

⁴³⁶

ATABEK, Ümit; Yeni İletişim Teknolojileri 22.03.2001 <http://www.bianet.org/diger/egitim1312.htm>

altına alınarak saklanabiliyordu. İstenilen herhangi bir veri şekline de çevrilmesi mümkündü.

1950–1960 yılları arasında fotokopi ve elektrikli muhasebe makineleri, faks hızlı elektrikli daktilolar insan hayatındaki yerlerini almaya başlamışlardır. IBM tarafından “Top kafalı”, tek kullanımlık daktilolar geliştirilmiştir. Telefon yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. 1957 yılında ilk kez ABD’de bilgi hizmetlerinde çalışanların sayısı, endüstride çalışanların sayısını geçmiştir. 1950’li yıllarda birinci kuşak ilk ticari bilgisayarların piyasaya girmesinden sonra 1957 yılında lamba yerine transistörlerin kullanıldığı ikinci kuşak bilgisayarlar üretilmeye başlanmıştır. Günümüzdeki bilgisayarlarla kıyaslanmayacak kadar ilkel olan bu ürünler, tam anlamıyla 90’lı yıllardan sonra bugün küresel çapta kullanılabilir durumdaki kişisel ve kurumsal bilgisayarlara dönüşmüşlerdir. Bunda mikroçip teknolojisindeki gelişmeler önemli bir katalizör görevi üstlenmiş bilgisayarlar ve bu tür sistemler inanılmaz boyutlarda ve büyük çapta işler gören sistemler olmuşlardır.

Teknolojik gelişme sürecinin ilk noktasından son noktasına kadar insan gücünün niteliği önem kazanmaktadır. Bu nedenle insan kaynaklarının gelişimine yatırım yapmak bir anlamda teknolojik gelişim sürecine yatırım yapmak anlamına gelmektedir. Özellikle teknolojinin edinim ve kullanımı sürecinde nitelikli emek faktörü ülkeler arasında rekabet düzeyinin belirlenmesinde de önemli bir faktör konumuna gelmiştir. Bu bağlamda teknolojik gelişmenin insan kaynakları boyutu teknolojinin üretilmesi ve yayılması sürecinde önemli bir faktör konumundadır.

İletişim alanındaki gelişmeleri, dijital teknoloji, lazer ve fiber optik teknolojisi, akıllı terminal, telefon, faks, renkli TV, kablolu TV, uydular, haberleşme donanımlarının ortaya çıkışı olarak sıralayabiliriz. İletişim ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde ulaştırma , meteoroloji, tıp, eğitim ve jeoloji gibi hemen her alanda ciddi gelişmeler ve değişimler yaşandı. Ekonomi alanında üretimden, savunma sanayisine kadar her olgunun içerisinde önemli bir katalizör görevi üstlendi. Mikro elektronik ve iletişimdeki gelişmeler uydu teknolojisinin bugünkü seviyeye gelmesinde çığır açıcı nitelikte faydalar sağladı. Körfez savaşı CNN televizyonu tarafından

naklen yayınlandı. Ülkelerdeki, firmalardaki, gruptaki ve bireylerdeki zihinsel ve sistemsel formasyonlar gelişerek tamamıyla değişti.

Bilgi çağında birbiriyle bağlantılı üç büyük buluş gerçekleşmiştir: elektronik mikroçip, optik lif ve genel ağ (internet). Mikroçipin ticarî uygulamaları, “dördüncü nesil kişisel bilgisayarın tüm temel bileşenleri olan çalışma belleği, yazılım belleği ve mikro işlemci CPU [Central Processing Unit, MİB (Merkezî İşlem Birimi)]’yu geliştiren” Intel Anonim Şirketinde 1969-1971 yılları arasında yapıldı. Corning Glass Works’teki bilim adamlarının “eşi görülmemiş bilgi miktarını ticarî açıdan mümkün olabilir mesafelere lâzer ışınlarıyla ulaştırabildikleri bir ortam yarattıklarını” böylece artık bilgi ana yolu olarak bilinen genel ağ için ilk devrimci ortamı sağladıklarını duyurduğu 1970 yılında optik lif ortaya çıktı. Bu buluşa paralel olarak, telsiz ve uydu bağlantıları üzerinde de çalışmalar sürüyordu. Diğer önemli bir olay, bu iki gelişmeyle aynı zamana rastlıyordu. 1969’da ABD Savunma Bakanlığının İleri Araştırma Projeleri Kurumu büyük üniversitelerde ve araştırma merkezlerinde bir süper bilgisayarlar ağı oluşturdu. ARPANET denilen bu elektronik şebeke resmî olarak 1989’da kurulan genel ağın öncüsüydü.

Dünyanın fiber optik ağlarla örülmesinde telefon ve internet hizmetlerindeki yayılmanın etkisi açıktır. Bugün verilerin aktarılmasında, uluslar arası ticaretin şu an geldiği seviyede ABD kıtasından başlayarak dünyaya yayılan internetin muazzam etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Kütüphaneler, medeniyetler dolusu bilgi artık çok küçük bir maliyetle ayağımıza kadar gelmiştir. ABD kapitalist ekonomisiyle küresel bir sistem kurmayı başarmıştır. Kendi kıtasında uyguladığı rekabetçi, özgür ve yenilikçi politikalar ve küresel ölçekteki olayları, sorunları yönetme arzusu ABD’nin şu anki konuma ulaşmasını sağladı.

Bilgisayarlarla birlikte yazılım teknolojileri de önem kazanmış, bilgi sayesinde insanlar inanılmaz paralar kazanma şansını yakalamıştır. Bilgisayarların temel amacı oluşturulan yazılımları çalıştırarak kullanıcıların ihtiyaçlarını gidermek olarak tespit edilebilir. Yazılım teknolojisi donanım dediğimiz, bilgisayarın elektronik aksamının önünde gelişmeler kaydetmiş askeri, ekonomik ve günlük yaşamdaki cihazların beyinsel fonksiyonlarını oluşturarak çalışmalarının temel unsuru olmuştur.

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde sanal bir eğitim düzeni ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu eğitimin alt yapısını oluşturan İnternet olağan üstü hızla yaygınlık kazanmaktadır. Clinton iktidara geldiğinde Dünyada 7 tane web sitesi varken ayrıldığında 7 milyon olduğu, şu anda internete her gün eklenen bilginin altı bin sayfaya eşit olduğu belirtilmektedir.

2002 yılı başlarında toplam internet kullanıcı sayısı 540 milyon civarında olup bunun bölgelere dağılımı, Afrika 4.5, Okyanus bölgesi 1, Avrupa 170, Asya 160 ve Amerika 205 milyon şeklindedir. Sabit telefon hatlarına bakıldığında ise bölgesel dağılım Afrika %2.0, Okyanus bölgesi % 1.2, Amerika %28.3, Avrupa %31.0 ve Asya %37.5 şeklindedir. İstatistiklere ülkeler ve ülke içi bölgeler noktasında bakıldığında daha vahim sonuçlar ortaya çıkmakta ve “Sayısal Uçurum” olarak ifade edilen sorunun giderek önem kazandığı görülmektedir.⁴³⁷ Bugün dünyada İnternet’e erişebilen insan sayısının 800 milyona ulaştığı varsayılıyor. 2010 yılına dek her iki kişiden birinin İnternet kullanıcısı olacağını varsaymak oldukça gerçekçi bir hesaplama değildir. Elbette, burada İnternet’ten yararlananların yalnızca insan oldukları yanılgısına düşmemek gerekecektir. 2010 yılında herhalde IP adresi olmayan evcil hayvan kalmamış olacaktır. Tüm beyaz eşyalarımız, otomobillerimiz, müzik ve video sistemlerimiz, evimizin kendisi bile kendini farklılaştıran birer IP adresi edinecektir. Bugün 200 milyonun üzerinde bizi İnternet’e bağlandığımızda ağırlayan (host) sistemin olduğu biliniyor. Bu sayı 2010 yılında kesinlikle 1 milyarı aşacak gözıyla bakılıyor.⁴³⁸ Bölgesel farklılıkları gidermek, karşılaşılan sorunlara çözümler üretmek ve ülkeleri bu konularda bilgilendirerek sisteme dahil etmek maksadıyla, Türkiye’ nin üyesi bulunduğu Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) tarafından BM’nin talep ve desteği doğrultusunda yapılan bir çalışma neticesinde 10-12 Aralık 2003’te Cenevre’de Dünya Bilgi Toplumu zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirveye, hükümetler, BM organları, uluslararası örgütler, bölgesel örgütler, sivil toplum örgütleri, basın ve iş dünyası davet edilmiştir.

437

Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi, Bilgilendirme Dosyası <http://www.w3.org/TR/REC-html40>

438

AYKUT, Mustafa; Telekomünikasyon ve Türkiye: Nereden Nereye? <http://www.antrak.org.tr/gazete/>

Delegeler tarafından bilgi konusunda herkese eşit hakların ve imkanların sağlanması konusunda Birleşmiş Milletler Şartı ilke ve amaçlarına dayanan ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne tamamen saygılı, insan odaklı, kapsayıcı ve kalkınma yönelimli bilgi toplumu kurma ortak arzu ve isteklerini açıkladılar. Bu toplantıda ortak amaçlar tespit edildi: Evrensel ilkökul eğitiminin gerçekleştirilmesi, açlıkla mücadele gibi konuları içeren bu bildiri bin yıllık bir kalkınma sürecini kapsıyor. Bu zirvede sorunların halledilmesi için bilgi ve iletişim alanındaki gelişmelerin kullanılması kararlaştırılmıştır.

Teknoloji devriminin en belirgin özelliği, medyanın bilgi toplumu içinde oynadığı roldür. Medyanın bu rolüne yalnızca farklı siyasal alternatifler arasındaki fırsat eşitliğini azaltan oligopolist bir uygulama olarak bakarsak önemini tam olarak anlayamayız. Medya, aynı zamanda, kültürel çeşitliliği sınırlayan ve kimlik farklarını azaltan homojenleştirici bir tehlike olarak da karşımıza çıkıyor.⁴³⁹ Medya hemen her alanda insanların dünya çapındaki olaylar hakkında bilgilenmesine, hatta dünya vatandaşlığı kavramının gelişerek, tartışılmasında, ortak bir yaşam kültürü yaratmada, yararlı veya zararlı tüm etkileriyle insanlığın her türlü alışkanlığını etkilemeyi başarmıştır. Ülkeler toplumlar dezenformasyon yoluyla medeniyetin köleleri haline getirilerek pazar payını yükseltme hırsıyla varlığını devam ettiren şirketlerce ve devletlerce yönetilmeye yönlendirilmeye çalışılmıştır/çalışılmaktadır. Burada tüketici ve kullanıcı konumundaki fakir ve gelişmekte olan ülkeler ciddi anlamda zararlara uğratılmışlardır.

21. yüzyılda teknoloji şirketlerin elindeki en önemli güçlerden biridir. Türkiye'de "Ürün Geliştirme" yeni başlamış, "Teknoloji Geliştirme" ise daha ancak planlara dahil edilmiştir. Türkiye "Teknoloji İthal Eden Ülke" konumundadır. Teknoloji/Ürün geliştirme için olumlu adımlar vardır.⁴⁴⁰ Fakat bunların yetersizliği de ortadadır. Elektronik ticaret konusundaki gelişme oldukça iyi seviyede olmakla beraber, bu durum Türkiye'ye Pazar olmanın

⁴³⁹ GONZALES, Felipe; Paris'te yapılan Sosyalist Enternasyonal 21. Kongresi
⁴⁴⁰ ISO Teknoloji Forumu - 3 Ekim 2002

ötesinde bir fayda sağlamamaktadır. Yazılım teknolojisinde ülkemiz kritik teknoloji yazılımlarının üretimi de dâhil iyi bir seviyededir.

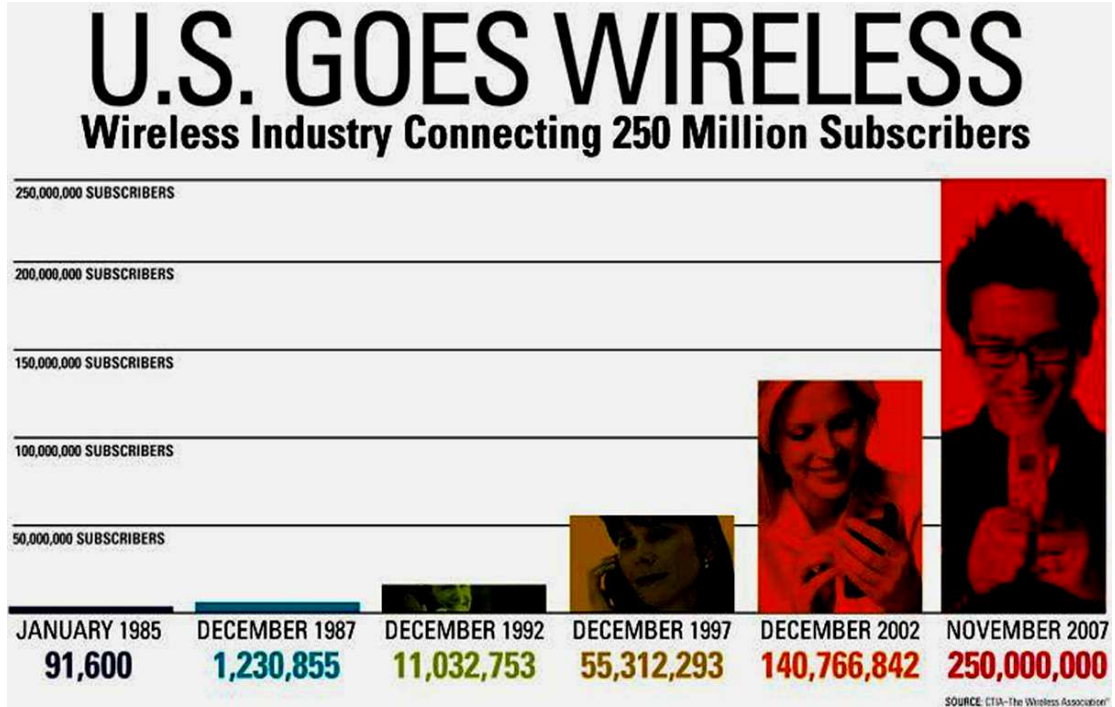
Gelişmekte olan ülkelerin problemlerinden biri de “Beyin Göçü” dediğimiz devletlerin yükselmesini, yücelmesini sağlayan toplumun bilgili kesimlerinin, gelişmiş ülkelerin kendilerine sundukları imkânları kullanarak potansiyellerini değerlendirmek amacıyla bu ülkelere göç etmesidir. Bu insanlar kendi ülkelerindeki çalışma olanaklarının eksikliği ve refah arzusu nedeniyle göç etmektedirler.

Önümüzdeki yıllarda AB ve Japonya’nın da etkinliklerini koruyacaklarını değerlendirerek ABD’nin en azından 2015 yılına kadar teknik anlamdaki liderliğini sürdüreceği kesin görülmektedir. Hindistan ve Çin’in 2030 yılına kadar rekabetteki etkinliklerini sürdürecekleri değerlendirilmektedir.

Teknolojik buluşlardaki artışların her alanda devam edeceği fakat bu buluşların sermaye desteği olmadan hayatın geneline yayılmasının sağlanamayacağı değerlendirilmektedir.

“Mikro elektronik devrimi en yoğun biçimde yaşayan ekonomisine içselleştirerek verimi artırma, istihdam yaratma yaşam biçimini değiştirmede öncülük eden yine ABD oldu ve ekonomisinin tarihinde ilk kez 7 yıl duraklamaya girmeden sürekli büyüdü. Askeri gücünü karşı konamaz duruma getirdi. Şimdi aynı yolda bio genetik alanında yürüyor; başta AB ve Japonya bütün diğer Merkez üyeleri karşısında dönüşmüş tohumlar yeni vasıflı ürünlerle tarımda yeni rekabet üstünlüğü yaratırken bu yeni devrimin tıp uygulamalarını da şimdilik önde götürüyor. Çevreyi ise talan edebilecek gibi tarımdaki yeni politikalarla.”⁴⁴¹

Yapay zeka, nanoteknoloji, biyoteknoloji, materyal teknolojisi, yakıt pili ve elektrikle çalışan sistemler ve son olarak da gen mühendisliğinin 2015 yılından sonraki dönemde küresel teknolojiler olma yolunda geliştirildiklerini önemle vurgulamak gerekmektedir.

Tablo 2.2.1.1.

Kablosuz bağlantının gelmiş olduğu seviye düşünüldüğünde bilişim teknolojilerinin etkisi ve bundan sonraki dönemde teknoloji ve eğitim konularında gerekli yatırımların yapılmasının zorunluluğu anlaşılacaktır. Amerika'da kablosuz ağ bağlantı abone sayısı 250 milyonu aşmış durumda insanlar yaşadıkları ortamın her karesinde dünya ile iletişim halindedirler.⁴⁴²

442

CTIA The Wireless Association.

2.2.2. Türkiye ve Teknoloji

Bilim ve teknoloji politikaları ülke refahını doğrudan etkileyen, sosyal ve siyasi gelişmelere şekil veren ve toplumdaki dinamikleri ortaya çıkaran unsurlar olarak son derece önem arz etmektedir. Küreselleşen dünyada üretici güç olan bilgiyi üretimde kullanmadan rekabet üstünlüğünü sağlamak kolay gözükmemektedir. Bu doğrultuda toplumun mutluluğunu sürekli kılmak için organize olup daha yoğun çaba sarf etmek gerekmektedir.⁴⁴³

Teknolojinin bu yüzyıldaki gelişim sürecine baktığımızda karşımıza İkinci Dünya savaşı sırasında ülkelerin ürettikleri savaş araçları çıkacaktır. Radarın bulunması, uçak, gemi, denizaltı gibi askeri araçlardaki gelişmeler, roket teknolojisi, yakıt teknolojisi bunlar savaşın insanlığa armağanları olarak miras kalmıştır. Bu arada atom bombasını da teknolojinin kara yüzü olarak bir daha not edelim. ABD ve Rusya arasındaki soğuk savaş rekabeti tam anlamıyla bir teknoloji gövde gösterisine dönüşmüştü. Bu rekabet soğuk savaş sonrası dönemde insanlığa uzay teknolojisini, uyduları ve son olarak da ABD Hava Kuvvetleri marifetiyle geliştirildiği söylenen interneti hediye etti. Türkiye bu anlamda ciddi bir güç olacak potansiyele bugüne kadar ulaşmadığı gibi böyle bir arzusu olduğu konusunda kararlı bir politikada geliştirememiştir. Fakat tüketim bazında bir numaralı pazar olma konusu dünyaya entegre olma çabaları ile kendisini göstermiş, teknolojiyi üretme hatta AR-GE konusunda kabuğunu kırma anlamında bir politika sergileyememiştir.

Türkiye’de bilim ve teknolojinin belirli bir politika çerçevesinde ele alınışı Planlı Dönem’le birlikte başlamış, 1963 yılında TÜBİTAK’ın kurulmasıyla bu konuda ilk kez üniversiteler dışında kurumsal bir yapı oluşturulmuştur. 1960’lı yılların TÜBİTAK kanalıyla yürütülen politikası temel ve uygulamalı bilimsel araştırmanın desteklenmesi ve araştırmacı insan gücü yetiştirilmesi şeklinde özetlenebilir. 1972 yılında TÜBİTAK-Marmara Araştırma Merkezi’nin kurulmasıyla, ülkenin ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda stratejik araştırmalar gündeme gelmiş, üçüncü ve dördüncü “Beş Yıllık Plan”larda ise, teknoloji transferi ve teknoloji politikaları bağlamında teknolojik gelişme kavramları işlenmeye başlamıştır.⁴⁴⁴

⁴⁴³ YÜCEL, İ. Hakkı; DPT, Planlama Dergisi Bilim-Teknoloji Politikaları, Yirmibirinci Yüzyıl ve Türkiye s.139, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/yucelih.pdf>

⁴⁴⁴ TÜBİTAK, Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları, s.47 2003-2023 Strateji Belgesi Kasım 2004

İnternet bağlantısı ve kullanımı ülkemizde bir ODTÜ ve TÜBİTAK ortak projesi sonucunda 64 kbps hızda ancak 1993 yılında sağlanabilmiştir. Kısa bir süre içerisinde doğal olarak tıkanan Türkiye İnternet bağlantısı ile ilgili sorunları aşmak için Boğaziçi Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, İTÜ, Koç Üniversitesi gibi bazı kurumlar varolan parasal desteklerinin boyutları ile orantılı hızlarda kendi İnternet bağlantılarının sağlayarak başlarının çaresine bakmaya çalıştılar. Bu arada Türk Telekom tarafından TURNET adı verilen İnternet servisi tamamlanmış fakat bu servisin başlatılması 1996 yaz ayları sonunu bulmuştur.⁴⁴⁵

Türkiye, TÜBİTAK kurumunu uzay çalışmaları için görevlendirmiş, bu doğrultuda TÜBİTAK 1990 yılında Uzay Bilim ve Teknolojileri (UBİTEK) komitesini kurarak uzay çalışmalarını yürütmüştür. UBİTEK, 1993 yılında "Türk Bilim ve Teknoloji Politikası (1993-2003)" hedef belgesini yayınlayarak çalışmalarına başlamıştır.

Türkiye, 1968 yılında Yugoslavya ve İran istasyonlarını kullanmaya başlamış, 1979 yılında ilk uydu yer istasyonunu hizmete açmış, İNELSAT uydularından transponder kiralayarak haberleşme ihtiyacını sağlamış, TÜRKSAT Milli Haberleşme Uyduları Projesini, 1994 yılında hayata geçirerek ilk uydusunu (TÜRKSAT-1B) ve ardından 1996 yılında ikinci uydusunu (TÜRKSAT-1C), 2001 yılında TÜRKSAT-2A uydusunu uzaydaki yörüngelerine yerleştirmiştir. Ülkemiz Avrupa da haberleşme uydusu bulunan 13 ülkeden biri, Balkanlar'da da tekdir. Bu teknolojik üstünlüğümüz bilginin küreselleşmesi ve paylaşılması yönün de ülkemize önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu sayede, orta Asya ve Avustralya'ya kadar uzanan bir bölgede televizyon yayınlarımız izlenebilmekte ve enformasyon alanında kazanç sağlamaktadır. En önemli stratejik kamu kuruluşlarından olan Türk Telecom bu hizmetlerin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında reaktör güç olarak önem kazanmaktadır.

⁴⁴⁵ CEYHAN, Y. ve ÇAĞLAYAN, M. U.; Bilgi Teknolojileri Türkiye İçin Nasıl Bir Gelecek Hazırlamakta Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1997

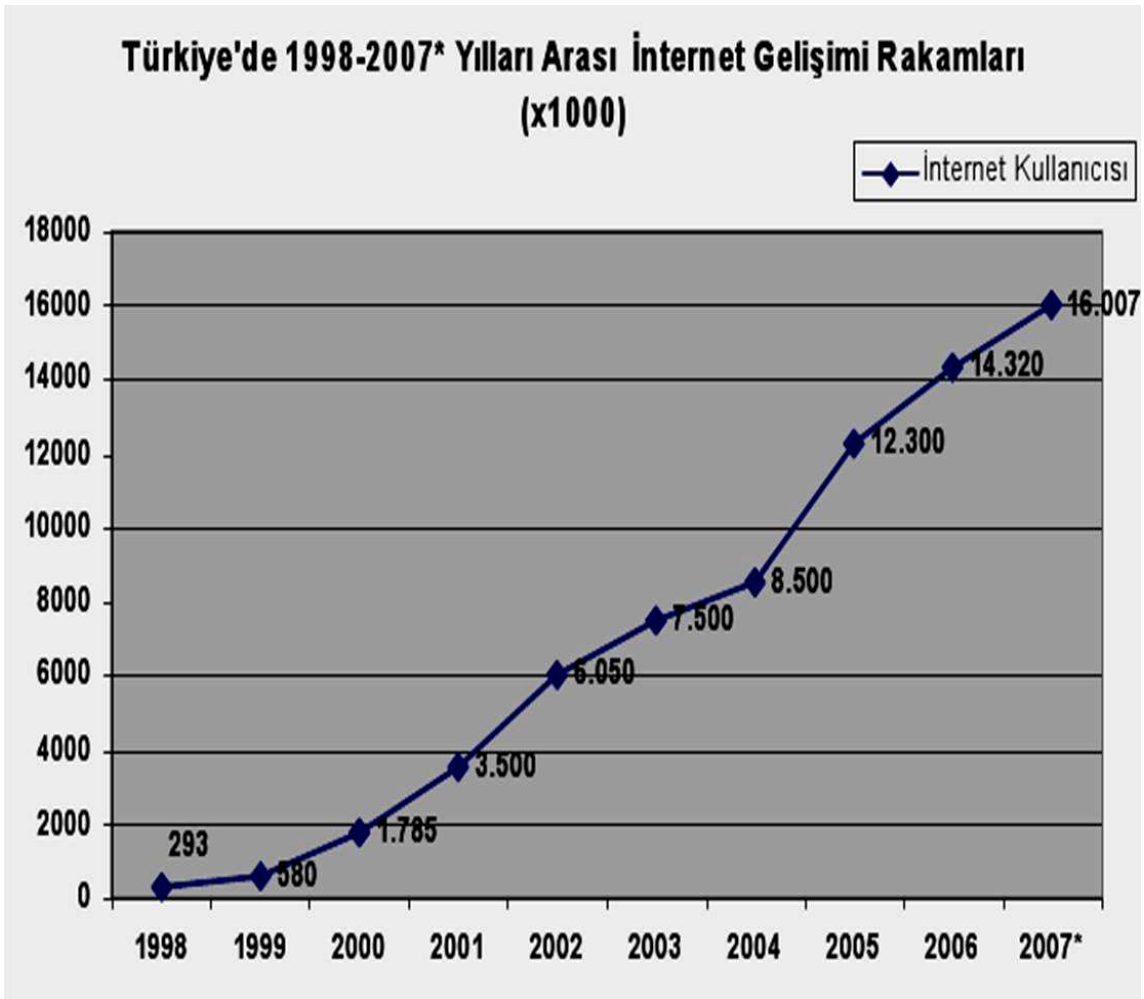
Son olarak araştırma ya askeri amaçlı keşif-gözetleme uyduları için çalışmalar devam etmektedir. Türkiye bölgesel etkinliğini arttırmak maksadıyla Avrupa, Afrika, Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyalarına yayın yapabilecek bir ülke olmayı başarmıştır. Türkiye İTÜ, ODTÜ ve TÜBİTAK gibi sivil, ROKETSAN, HAVELSAN ve ASELSAN gibi askeri amaçlı kurumlarının gayretleri doğrultusunda çalışmalarına devam etmektedir.

“Bir kere ABD öncülüğünde dünyaya yayılmaya çalışan yeşil devrimden farklı olarak bio teknoloji özel firmaların elinde ve patentleşmiş. Yani teknolojinin yayılması kısıta tabi. Merkez başta kuzey Amerika bu alandaki devrimle çevrenin geleneksel tarımını hammaddelerini devredışı bırakırken bu kez çevredeki fakirleşmenin boyutlarının büyüklüğü hem merkez hem çevre için çok ciddi olabilecek. Tahmin edilebilir ki nasıl mikro elektronikte bir dizi goü bu devrimi yakalayarak üst gelir dilimlerine sıçrama yaptıysa burada da bunu yakalayabilenler sıçramayı yapabilecek yakalayamayanlar ise zarar görenlerin sayısı çok daha fazla olacak. G. Kore her iki devrimi de başarıyla yakalayan bir ülke, nitekim, merkez ile gelir farkını azaltıp ona giderek yaklaşan az sayıdaki ülkelerin başında gelmekte.”⁴⁴⁶

Küresel bir dünyada bilgi teknolojilerine sahip olmak her açıdan büyük rekabet avantajı yaratmakta bu konudaki göstergeler ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde örnek gösterilmektedir. Türkiye' de son dönemde bu konuda hızlı bir çıkış yapmış alt yapı çalışmalarına hız vermiştir.

446

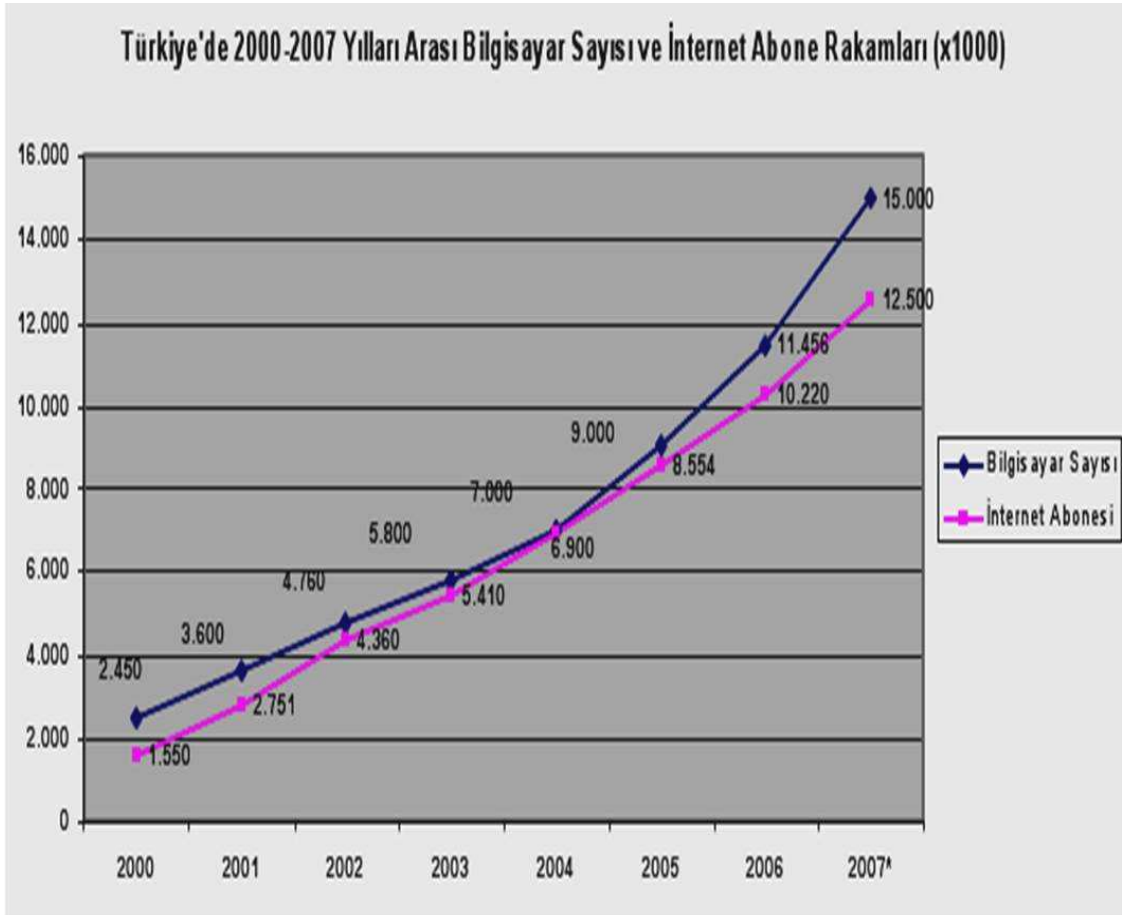
KAZGAN, a.g.e. s.280

Türkiye'deki İnternet Kullanıcı Sayısı

Tablo 2.2.2.1.

Yukarıda görüleceği üzere internet kullanıcı sayısı 1998'de 293.000 seviyesindeyken şu anda 16 milyona yaklaşmıştır. Bu durum e-devlet projesi ve diğer teknoloji projeleri kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2.2.2.2.

Türkiye'de bilgisayar kullanıcıları ve internet kullanıcılarının paralel sevide artması bilgi teknolojilerinde yakalanan ivmeyi göstermesi açısından önemli bir husustur. Artık dünyaya açılmış bir Türkiye ile karşı karşıyayız.⁴⁴⁷

⁴⁴⁷ MESTÇİ, Aytaç; Türkiye İnternet Raporu 2007 Beykent Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü. (Bilgiler Nic.tr den alınmıştır.)

Yıl	İnternet kullanıcıları (milyon)	İnternet kullanıcılarının dünya nüfusuna oranı
1995	16	0.4
1996	36	0.9
1997	70	1.7
1998	147	3.6
1999	248	4.1
2000	361	5.8
2001	513	8.6
2002	587	9.4
2003	719	11.1
2004	817	12.7
2005	1,018	15.7
2006	1,093	16.7
2007	1,319	20.0
2008	1,565	23.3

Source: Internet World Stats

Tablo 2.2.2.3.

Dünya üzerinde internete yapılan yatırımların esas sebebi ticari faaliyetleri yaymak ve verimliliği arttırmak olarak ifade edilebilir. Buradaki veriler incelendiğinde Türkiyedeki internet kullanıcı sayısının kayda değer olduğu söylenebilir.

2.2.2.1. AR-GE Faaliyetleri

Teknoloji günümüzde rekabet üstünlüğü elde etmede en önemli unsur olarak ülkelerin ve firmaların karşısına çıkmaktadır. O kadarki gün geçmeden bir ürünün yenisi aynı anda dünya piyasalarına sunulmaktadır. Bununla baş etmenin yöntemi Araştırma-Geliştirme pay ayırarak yeni yöntem ve ürünler geliştirmek olarak görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için durum biraz farklıdır. Burada Pazar olmanın ötesinde teknolojinin üretim üssü olabilmek için ciddi anlamda sermaye ve teknoloji altyapısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ülkeler için devlet tarafından yatırımlar yapmak (alt ve üst yapı yatırımları), yabancı yatırımların ülkeye çekilerek teknoloji transferini sağlamak tek çıkar yol olarak görülmektedir. Teknoloji transferinde: sermaye malları ithali (Makine ve donatım malları), dolaysız sermaye yatırımları, yalın biçimde teknoloji İthalı (yabancı teknolojinin patentini satın alma, lisans anlaşmasıyla teknoloji kiralama veya ücretli danışmanlık hizmetlerinden yararlanma), bilimsel teknik bültenler ve yabancı bilim adamı değişimi programları (üniversite ve çeşitli araştırma gruplarının yayınlarıyla , uluslar arası sempozyumlar ve ülkeler arası bilim adamı alış-verişi), teknik yardım programları (az gelişmiş ülkelere verilen yardımlar) yöntem olarak uygulanmaktadır.

AR-GE faaliyetleri için önceki yıllarda ciddi anlamda bilim adamı sıkıntısı çekilmesi nedeniyle yapılan büyük harcamalar, Hindistan ve Çin ve diğer Doğu Asya ülkelerinin bu anlamdaki işgücünde de ciddi potansiyele sahip olmaları çok komik rakamlar karşılığında küresel şirketlerin bu ülkelerdeki işgücünden yararlanmalarını sağlamaktadır.

AR-GE faaliyetleri bugüne kadar teknolojik gelişmelerin altındaki yegâne unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat burada dikkatinizi çekmek istediğim husus, AR-GE için ayrılan paranın büyüklüğünün sizin rakipleriniz karşısında avantajlı duruma geçeceğinizin göstergesi olmadığıdır. Bilgi çağının en önemli unsuru da bence burada kendini göstermektedir. Ciddi anlamda çığır

açacak bir buluşun veya önemli bir ihtiyacı giderecek bir icadın altına imza atmanız kısa ve orta vadede avantajlı konuma gelmenizi sağlayabilecektir.

Dünyanın en büyük 1000 şirketini, Ar - Ge harcamaları açısından masaya yatıran Brüksel kaynaklı bir araştırma, bu söylemin gerçekliği ve geçerliliğini de tartışmaya açıyor. Avrupa'nın rekabet gücünün nasıl arttırılabileceğine yönelik kapsamlı bir çalışmanın parçası olan bu araştırmanın sonuçları, çokuluslu dev şirketin burnundan kıl aldırmayan CEO'larının çoğuna uykusuz geceler geçirecek gibi görünüyor. Araştırma, en büyük 1000 şirketin Ar - Ge harcamalarıyla; ciro artışı, kârlılık, hisselerin borsadaki getirisi, piyasa değeri gibi, temel başarı kriterleri arasındaki istatistiksel ilişkiyi kurmamıza imkân veriyor. Buna göre, Ar - Ge'ye en az harcama yapan 100 şirketin performansı düşük, ama en çok harcama yapan 100 şirketin performansı en yüksek olmadığı gibi istikrarlı bir çizgi de izlemiyor. Financial Times gazetesinde araştırmayı değerlendiren bir yazıda Ar - Ge'ye son 25 yılda en fazla harcama yapan şirket ünvanına sahip olan General Motors'un sürekli pazar payı kaybettiği, buna karşılık Apple'ın, rakipleri Sony ve Microsoft'la karşılaştırıldığında 100 milyon dolar gibi çok küçük bir Ar - Ge bütçesiyle geliştirdiği iPod, iTunes ve iBooks'la büyük bir başarıyı yakaladığı belirtiliyor.⁴⁴⁸

Türkiye'de AR - GE çalışmalarına yatırılan pay çok azdır, o kadar ki rakamlar bütçede bindelerle ifade ediliyor. UNDP, “ 2004, İnsani Gelişmişlik Raporu” nda bilim ve teknoloji alanında GSMH'DAN ARGE' YE ayrılan payın İsveç'te %4,6, İsrail'de %5, ABD'de %2,8, Japonya'da %3,1' olduğu, nüfus başına düşen ARGE personeli için Türkiye'de bir milyon kişi başına 306 ARGE personeli düşerken, Japonya'da 5321, ABD'de 4099, Finlândiya'da 7100, Almanya'da 3153 kişi olduğu belirtilmektedir.

⁴⁴⁸ TAMER, Meral; “Şimdi sıra Ar-Ge'nin verimliliğinde.”
<http://www.milliyet.com.tr/sabitimg/06/cssjs/stylesheetAna.css>

Dünya Bankası verilerine göre OECD ülkelerinde Özel Sektörün AR-GE harcamalarındaki payı %65ve üniversitelerin payı %25 iken, Türkiye’de bu durumun sırasıyla %35 ve % 60 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu raporda Üniversitelerdeki bu oran yüksek olarak görülmekte fakat sanayii ile üniversite arasındaki işbirliğinin düşük seviyede olduğu belirtilmektedir.

Merak güdüsüyle yapılan araştırmaların sürdürülmesi, elbette gündemdeki önemini korumaktadır. Ama bunun yanında, hükümetler, bilgi üretimi ve kullanılmasına dayalı girişimcilik modeli ekseninde yeniden şekillenen üretim sisteminin bilgi talebine, ülkenin bilim sisteminin yanıt verebilmesi için gerekli önlemleri de almak durumundadırlar. Bütün OECD ülkelerinde, firmaların, AR-GE için, gerekenin altında yatırım yapmalarının doğurduğu sakıncayı gidermek için, toplumun genel yararı da gözetilerek, ticarileştirme-öncesi AR-GE faaliyetleri de kamu fonlarından desteklenmektedir. Bu desteğin amacına ulaşabilmesi, inovasyon sisteminin aktörleri arasında işbirliğinin güçlendirilmesi, devletin belli misyonlarına (savunma, sağlık ve çevrenin korunması gibi) yönelik AR-GE ile pazar şartlarının yönlendirdiği AR-GE arasındaki sinerjinin artırılması için, devlet mevcut finansal destek programlarının daha etkin kalmalı, kamu-özel sektör araştırma ortaklıklarından daha çok yararlanılmasını sağlamalı ve araştırma sonuçlarının kolayca ticarileştirilmesine uygun bir ortam yaratmalıdır.⁴⁴⁹

AR-GE faaliyetlerinde dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da özellikle Savunma Sanayi Harcamalarında yerel inisiyatiflerin desteklenerek ülkedeki firmaların küresel pazardan pay alacak seviyeye gelmelerini sağlamak olmalıdır. Bu doğrultuda 2005 yılı Milli Savunma Bakanlığının oluşturduğu Ar-Ge politikası:

⁴⁴⁹ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu
<http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/oik560.pdf>

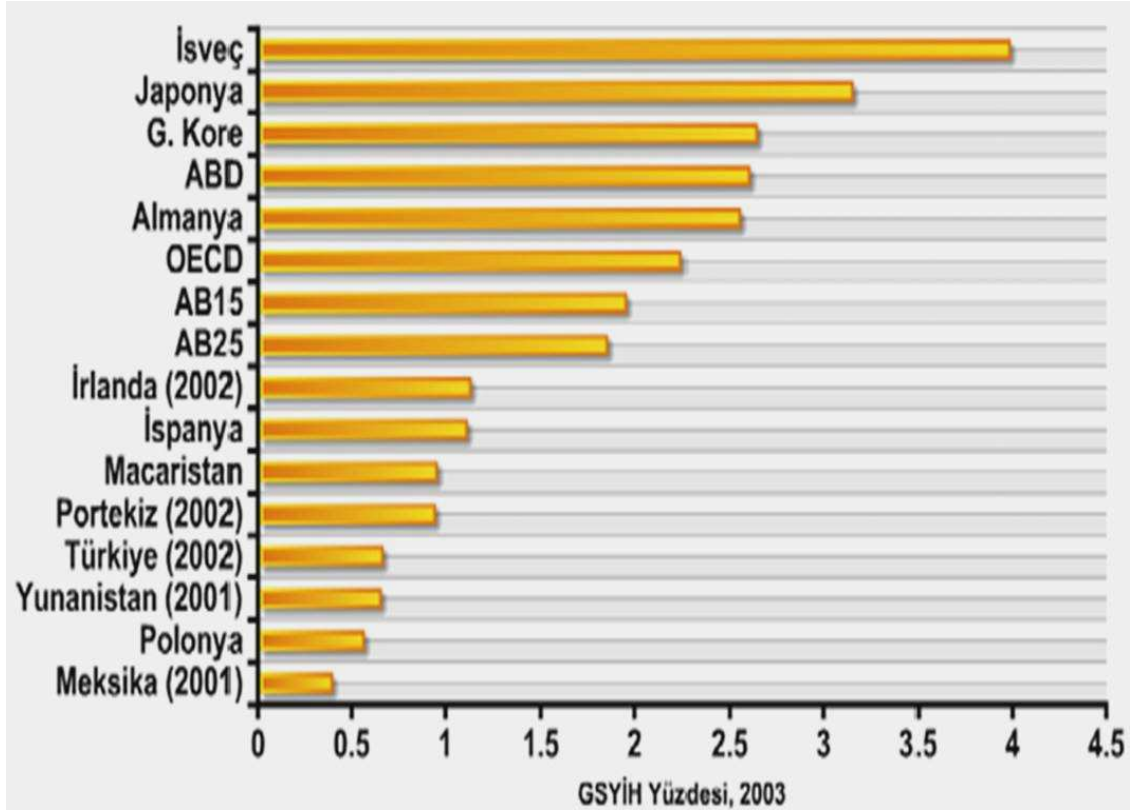
“Savunma Sanayii Müsteşarlığı bünyesinde yürütülen ana sistem projeleri kapsamında ürün/alt sistem geliştirmeyi amaçlayan, *teknoloji ağırlıklı ve yerel katkıyı artırıcı ARGE faaliyetlerine öncelik* verilmektedir. Böylelikle, ARGE çalışmalarının sonuçları tek tek değil, bir bütün olarak üretime dönüştürülmekte ve ülke sanayisine olan olumlu etkisi artarak devam etmektedir. Rekabet gücüne sahip, güçlü bir savunma sanayisinin tesisi hedefi doğrultusunda Savunma Sanayii Müsteşarlığı, birçok üniversite, araştırma kurumu ve savunma sanayi firmaları tarafından gerçekleştirilen ARGE projelerine destek vermektedir. Bu çerçevede başlatılan 30 ARGE çalışmasından 25 tanesi tamamlanmış, beş tanesi hâlen devam etmektedir.”⁴⁵⁰ Unutmayalım ki teknolojik gelişmeler (internet, robotlar, telekomünikasyon araçları) askeri gayeleri hedef alarak ortaya çıkmışlardır. Savunma sanayileri bu anlamda katalizör etki yapacak potansiyel olarak görülebilir.

Ülkemizin ARGE hedefleri ⁴⁵¹ şunlardır:

1. ARGE yoğunluğunu (yurt içi ARGE harcamalarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı) 2013 yılına kadar, bugünkü % 0,64 değerinden % 2'ye çıkarmak,
2. Özel sektör ARGE fonlarının toplam ARGE fonlarına oranını % 60'a çıkarmak (bugün bu oran % 42,9'dur),
3. Özel sektör ARGE harcamalarının yurtiçi ARGE harcamalarına oranını %65'e (bugün bu oran % 33,4'tür) çıkarmak,
4. Özel sektör imalat sanayii ARGE harcamaları içinde “ileri teknoloji” alanlarında yapılan harcamaların oranını % 40'a çıkarmak.

⁴⁵⁰
⁴⁵¹

Türkiye Millî Savunma Bakanlığı, BEYAZ KİTAP 2005, ANKARA EKİM 2005 www.msb.gov.tr
Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları, 2003-2023 Strateji Belgesi TÜBİTAK Kasım 2004 s.39

OECD Ülkeleri AR-GE Yatırım Durumu

Tablo 2.2.2.1.1.

Burada görüldüğü üzere İsveç ve Japonya Ar-Ge yatırımlarında başı çekiyor. Türkiye ise daha ziyade sivil sektördeki firmaların yatırımlarıyla buradaki değere ulaşmış durumda . Türkiye bu dönemden itibaren ciddi bir Ar-Ge seferberliği başlatmıştır. Bunun karşılığını orta-uzun vadede alması beklenmektedir.⁴⁵²

⁴⁵² Tablo için bkz. DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Özel İhtisas Bilim ve Teknoloji Raporu <http://spk.nku.edu.tr>

2.2.2.2.TÜRKİYE 2003-2023 STRATEJİ BELGESİ (VİZYON 2023) ⁴⁵³

Bu strateji belgesi ülkemizde bulunan tüm alanları kapsayan ciddi ve realist bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu belgenin giriş kısmında belirtilen “dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin Türkiye’yi *yol ayrımına* getirdiği” yolundaki ibare hepimizin onaylayacağı bir gerçektir. TÜBİTAK tarafından hazırlanan “Strateji belgesi”, 2023 yılına kadarki dönemi içermekle beraber 5 yıllık kalkınma planlarında da göz önünde bulundurulacaktır. Bu belgede sürekli olarak vurgu yapılan toplumun desteğini alma konusunun önemli olduğunu değerlendiriyorum. Burada özellikle “modelin başarıya ulaşması” için belirtilen “Siyasi Yaklaşım”, “Kamu Yönetimi Yaklaşımı” ve son ve en önemli olarak “Toplumsal Bilinçlendirme Yaklaşımı” hususlarının bugüne kadar oluşturulan planlara yeterince bağlı kalınmamasının sebeplerinin anlaşılması bakımından da önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bu belge hazırlanırken “ kamu, özel kesim ve üniversitelerden konularında uzman yaklaşık 250 üyenin katılımı” sağlanmış ve “Temmuz 2002’de faaliyetlerine başlayan paneller, bir yılı aşkın bir süre içinde toplam 192 toplantı ve 36 geniş katılımlı panel” olmak üzere ciddi bir performans sergilenmiştir. Teknoloji öngörü çalışması kapsamında iki aşamalı Delfi sorgulaması ile uzmanların görüşlerine başvurulmuştur.

Bu anket sonucunda, panellerde belirlenen “teknolojik gelişmeyi veya aşamayı ifade eden 413 adet Delfi ifadesi için 20” kadar soruya cevap aranmış, “posta ve e-posta yoluyla 7000 uzmana ulaşılmış, anket çalışması sonucunda dünya standartlarında bir geri dönüş sağlanarak 2400 uzmandan (%34) yanıt alınmıştır.”

⁴⁵³ Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesinden derlenmiştir. (Versiyon 19 [2 Kasım 2004])

Bu çalışma “BTYK’nın Aralık 2001” deki toplantı kararı doğrultusunda başlatılan çalışma “Teknoloji Öngörü”, “Teknolojik Yetenek”, “Araştırmacılar Envanteri” ve “Ulusal ARGE Altyapısı” başlıklı dört alt projeden oluşmuş ve “Vizyon 2023” Projesi kapsamında yürütülmüştür.

Bu çalışmalar ve değerlendirmeler neticesinde öncelikli görülen alanları içeren 94 adet yol haritası çıkarılmış ve bunları kapsayan raporlarla birlikte 24 Temmuz 2003 tarihinde TÜBİTAK’a sunmuşlardır.

Bu çalışma ile sosyoekonomik hedefler bağlamında “Eğitim, Sağlık, Tarım ve gıda, İnşaat ve altyapı, Ulaştırma, Enerji, Bilgi ve iletişim, Makina imalatı ve malzeme, Kimya, “Savunma, havacılık ve uzay Sanayii”, Tekstil, Turizm, Doğal kaynaklar, Çevre alanlarında, 2023 yılına yönelik ülke vizyonu” tespit edilmiştir.

Yapılan incelemeler neticesinde “her şeyden önce şu **dört sosyoekonomik hedefe** ulaşmanın stratejik önemde olduğu kanısına varılmıştır:

1. Belirlenecek sınai üretim alanlarında, Türkiye’nin rekabet üstünlüğü kazanarak uluslararası ticaretten ciddi bir pay alır hale gelmesi;
2. İnsanımızın yaşam kalitesinin yükseltilmesi;
3. Sürdürülebilirliği sağlanarak kalkınma; ve
4. Toplumların bilgiyi üretebilme, ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürebilme yeteneğinin ulusal ekonomileri ve toplum yaşamını yeniden şekillendirdiği bir dünyada, bizim de bu dönüşüme ayak uydurabilmemiz için bilgi ve iletişim teknolojileri altyapımızın güçlendirilmesi.”

Her türlü faaliyetin başarısı yüksek nitelikli insan kalitesi ile doğru orantılıdır. Burada realist bir yaklaşım sergilenerek “insan kaynaklarındaki zayıflıklarımızın giderilmesi; güçlü yanlarımızın desteklenerek daha da güçlendirilmesi; genç nüfusumuzun yarattığı fırsatlardan yararlanmayı mümkün kılacak eğitim ve istihdam politikalarının geliştirilmesi” prensibi teyit edilmiştir. Bu doğrultuda “halen 26.000 civarında olan toplam öğretim üyesi

(yardımcı doçent, doçent ve profesör) sayısının 2023 yılına kadar yaklaşık 150.000'e çıkarılması" hedeflenmektedir. Çözüm yolu olarak da "araştırma görevlisi sayısının artırılması" böylece, "yılda yaklaşık 300 Trilyon TL" kaynakla " 25.000 civarındaki araştırma görevlisi sayısını " ikiye katlamak tavsiye edilmektedir. Tabii bu çözümün kısa vadede faydalı olmadığını da belirtmeliyiz. "insan gücünün yetiştirilmesi için sayısal hedefler şöyle belirlenmiştir:

1. Bin çalışan nüfus başına düşen araştırmacı sayısını 2013 yılında 6'ya çıkarmak,
2. Özel sektör araştırmacılarının toplam içindeki oranını 2013 yılında % 50'ye çıkarmak,
3. 25-34 yaştaki bin nüfus başına bilim ve mühendislik alanlarında doktora yapanların sayısını, 2013 yılında 0,5'e çıkarmak."

2023 yılında, Türkiye'nin teknoloji anlamında AB'nin ilk 10 ülkesi arasında yer alması hedef olarak belirlenmiştir.

"Uygulanacak stratejinin izlenmesi ve değerlendirilmesinde esas alınacak ölçütler, başarıyı ölçme anlamında burada en öncelikli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda kullanılacağı taahhüt edilen göstergelerin dökümü aşağıda verilmiştir:

1. Bir milyon kişi başına düşen bilimsel yayın sayısı
2. Avrupa Patent Ofisine patent başvuruları
3. ABD Patent Ofisinden verilen patent hakları
4. Triadik patentler toplamı
5. Yüksek teknoloji ihraç ürünlerinin toplam ihracattaki payı
6. Teknoloji ihracatının GSYİH içindeki payı
7. Yüksek ve orta-yüksek teknoloji sanayi dallarında yaratılan katma değerlerin toplam katma değere oranı
8. Yüksek ve orta-yüksek teknoloji sanayi dallarındaki istihdamın toplam istihdama oranı
9. Bilgi yoğun hizmet sektörlerinde katma değerlerin oranı
10. Bilgi yoğun hizmet sektörlerindeki istihdamın oranı" (Sayfa 42)

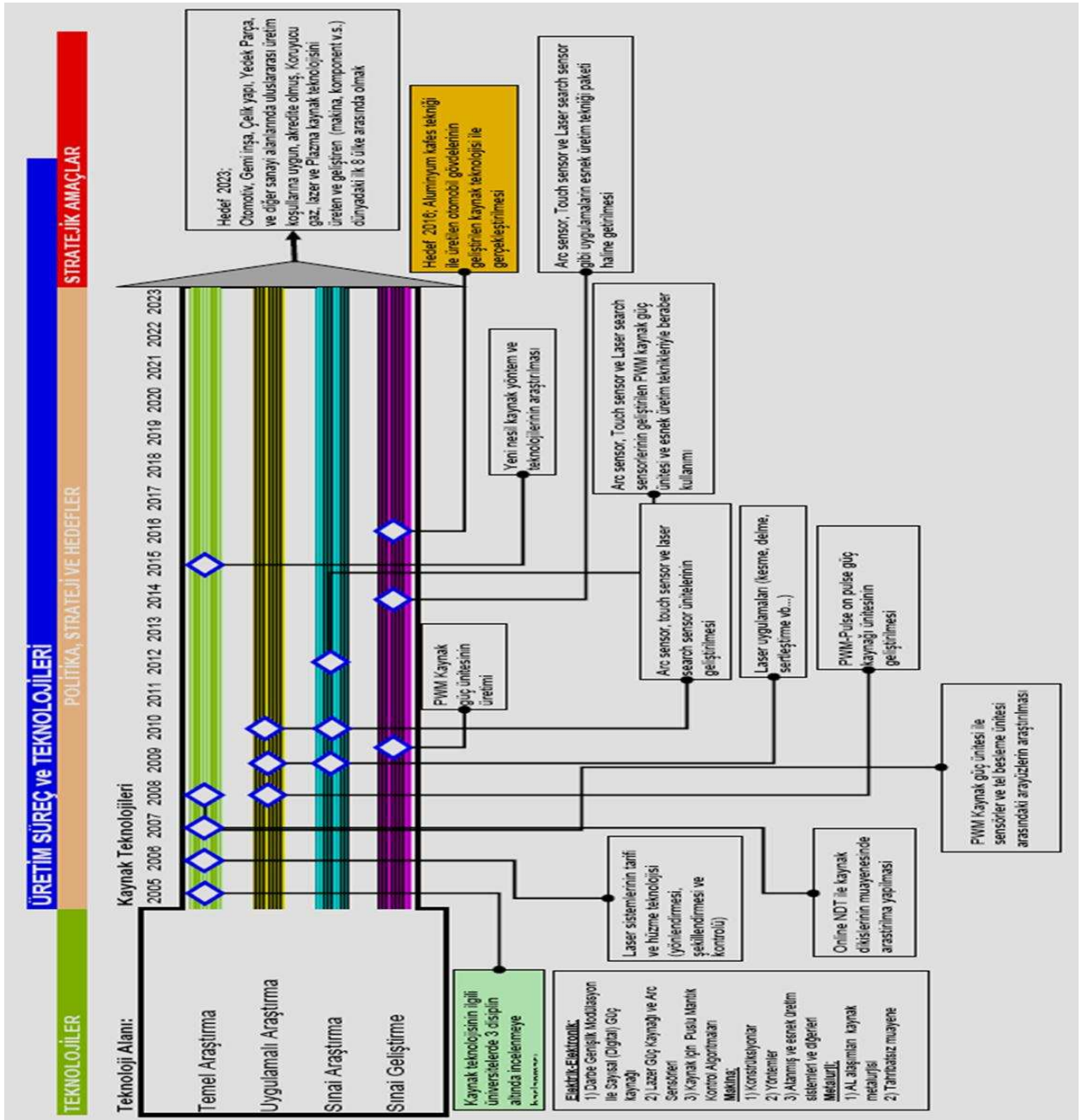
Teknolojik faaliyetlerle ilgili çalışma neticesinde öncelikli konu başlıkları saptanmıştır. Bu “Stratejik Teknoloji Alanları” 8 adet konu başlığı olarak ortaya çıkmıştır:

Stratejik Teknoloji Alanları

Bilgi ve İletişim Teknolojileri	Tümdevre Teknolojileri Tasarım ve Üretimi Görüntü Birimleri (Gösterge) Üretim Teknolojileri Genişbant Teknolojileri Görüntü Algılayıcıları Üretim Teknolojileri
Biyoteknoloji ve Gen Teknolojileri	Yüksek Ölçekli Platform Teknolojileri : Yapısal ve İşlevsel Genombilim, Transkriptomiks, Proteomiks ve Metabolomiks Rekombinant DNA Teknolojileri Hücre Tedavisi ve Kök Hücre Teknolojileri İlaç Tarama ve Tasarım Teknolojileri Terapötik Protein Üretim Tekn. ve Kontrollü Salım Sistemleri Biyoenformatik
Nanoteknoloji	Nanofotonik, Nanoelektronik ve Nanomanyetizma Nanomalzeme Nanokarakterizasyon Nanofabrikasyon Nano Ölçekte Kuantum Bilgi İşleme Nanobiyoteknoloji
Mekatronik	Mikro / Nano Elektromekanik Sistemler ve Sensörler Robotik ve Otomasyon Teknolojileri Temel Kontrol Teknolojileri vb. Jenerik Alanlar
Üretim Süreci ve Teknolojileri	Esnek ve Çevik Üretim Teknolojileri Hızlı Prototipleme Teknolojileri Yüzey / Arayüzey, İnce Film ve Vakum Teknolojileri Metal Şekillendirme Teknolojileri Plastik Parça Üretim Teknolojileri Kaynak Teknolojileri Talaşlı İmalat Teknolojileri
Malzeme Teknolojileri	Bor Teknolojileri Kompozit Malzeme Teknolojileri Polimer Teknolojileri Akıllı Malzeme Teknolojileri Manyetik, Elektronik ve Optoelektronik Malzeme Teknolojileri Hafif ve Yüksek Mukavemetli Malzeme Teknolojileri

STRATEJİK TEKNOLOJİ YOL HARİTALARI (ÖRNEK HARİTA)

Konu alt başlıklarını da içeren toplam 94 adet harita oluşturulmuştur.

Tablo 2.2.2.2.1.

2.2.2.3. E- Devlet

Küresel sistemin bir parçası olma, maliyetlerden kurtulma ve rekabete ayak uydurma yolundaki en önemli hususlardan biri de e-devlet uygulamalarıdır. E-devlet kavramı, devletin kendi iç işleyişinde ve sunduğu hizmetlerde bilişim teknolojilerinin kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Kavramın İngilizce (e-government) kullanımındaki karşılığı elektronik hükümet ve yönetim olarak kullanılmaktadır. E-devlet projelerinin amaçları genelde daha iyi bir yönetim olarak tanımlanmaktadır. Daha dar kapsamlı tanımlarda devlet hizmetlerinin internet üzerinden sunulması olarak da tanımlanabilmektedir. Çeşitli ülke uygulamalarında, yapılan çalışmalar uzun dönemli vizyonlara odaklanmakta, devletin toplumun gelecekteki beklentilerini nasıl karşılayacağı ve bilişim teknolojileriyle nasıl daha iyi yönetileceği sorularına geniş çevrelerce yanıt aranmaktadır.⁴⁵⁴

E-devlet kavramı oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Öncelikle e-devlet dediğimizde sadece devlet kuruluşlarının Web sayfalarını, bu sayfalar aracılığıyla verilen bilgi ve hizmetleri, böyle bir sistem için gerekli teknik altyapıyı ve/veya bu sistemi işleten ve sorunlarına çözüm bulan yönetsel ve teknik personeli anlamamak gerekir. Tüm bunların yanı sıra e-devlet kavramı aynı zamanda devlet kuruluşlarının diğer devlet kuruluşları, özel şirketler ve en önemlisi de vatandaşlarla ilişkilerinde dönüşüm yaratabilecek bir potansiyeli temsil etmektedir.⁴⁵⁵

Türkiye'nin e-devlet projesi AB ülkeleri ile bütünleşmeyi de içeren "e-Avrupa" projesi kapsamında yürütülmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri 1998 yılında başladıkları e-Avrupa girişimini 2000 yılında tamamlamıştır. "e-Avrupa" kavramı, bilgi toplumunun yapı taşları olan ucuz haberleşmenin sağlanması ve gerekli düzenlemenin yapılması, daha ucuz, daha hızlı ve daha güvenli internet hizmetlerinin sunulması, bilgiye dayalı ekonomi için gerekli insan gücünün temini amacıyla eğitim verilmesi, internet kullanımının yaygınlaştırılması şeklinde özetlenebilir. Bu çerçevede Avrupa Birliğine aday ülkelerin 2003 yılı sonuna kadar üye ülkelerin ulaştıkları aynı hedefleri gerçekleştirmesi gerekmektedir. Aday ülkeler tarafından 15-16 Haziran 2001 tarihli Gotenborg zirvesinde verilen taahhütler de bu yönde olmuştur. Başbakanlık tarafından Kasım 2001 tarihinde başlatılan e-Türkiye çalışmaları ise, "e-Avrupa+"daki taahhütlerle birlikte bilgi toplumu olmak için çeşitli platformlarda gündeme getirilen faaliyetlerin bir bütün olarak, kamu kadar; vatandaş, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörü de yakından ilgilendiren ve birlikte çalışmayı gerektiren bir proje olarak görülmektedir.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ ÖZCİVELEK, Rukiye; Dünyada ve Türkiye'de Elektronik Devlet Tartışmaları: Kavram Üzerine Bir

Sorgulama TÜBİTAK-BİLTEN

⁴⁵⁵ <http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=14565>

⁴⁵⁶ e-türkiye Çalışmaları http://www.bendevar.com/v3/makale_483.html

Türkiye, e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planını (KDEP) 2003/48 sayılı Başbakanlık Genelgesi'yle 4 Aralık 2003 tarihinde uygulamaya koymuştur. Bu genelge ile birlikte çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu plan eğitim, güvenlik, sağlık, ticaret ve hukuki altyapı konularında e-dönüşüm projelerini içermiştir. KDEP 2005 yılı sonunda planlarının %47 sini gerçekleştirmeyi başarmıştır. Gerçekleştirilen eylem planlarını şöyle sıralayabiliriz:

Önemli kamu hizmetlerinin elektronik ortama taşınması: VEDOP (e-Beyanname), e-Bildirge, UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi), GİMOP, MERNİS(Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi), KPS, POLNET(Polis Bilgi Ağı Projesi)...

Hukuki altyapının oluşturulması: Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Elektronik İmza Kanunu, Türk Ceza Kanunu-Bilişim Suçları, Evrensel Hizmet Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda Değişiklik (5101 ve 5194 sayılı Kanunlar), Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı, Telekomünikasyon alanında ikincil mevzuat, Elektronik Haberleşme Kanunu Tasarısı.

Eğitim ve İnsan Kaynakları: Okullara Geniş bant İnternet Bağlantısı (2004 yılı-20 bin, 2005 yılı-42 bin), Bilgi Teknolojisi Sınıfları (2804+5400), Müfredatın Yenilenmesi, Öğretmenlere Bilgisayar Kampanyası,

e-Ticaret: KOBİ'lere e-Ticaret ve e-İş Desteği, e-Belge Pilot Uygulaması (Bursa Gemlik Serbest Bölgesi).

e-Sağlık: Standartların Belirlenmesi, Aile Hekimliği Sistemi Pilot Uygulaması, Hasta Kayıt Yönetimi.

Son olarak da e-İhale (I. Modülü hizmete açıldı) ve e-Devlet Ana Kapısı İhalesi tamamlandı.

Bilgi toplumu stratejisi kapsamında önümüzdeki dönemde ulaşılmaması planlanan hedefleri, bilgisayar sahipliği ve internet erişiminin %50 arttırılması, Kamu internet erişim nokta sayısının 10.000 rakamını bulması, KOBİ'lerin %95'inin en az bir bilgisayara sahip olması, e-ticaretin toplam ticaret hacminin % 15'ine ulaşması, 2010 yılında kamu hizmetlerinin % 70'i elektronik ortama taşınması, Toplam kamu satın alımlarının % 90'ı elektronik ortamda gerçekleşmesi, bilişim teknolojileri sektörü GSYİH payının % 0.7'den % 2'nin üzerine çıkarılması, geniş bant erişiminin nüfusun % 95'ine yaygınlaştırılması olarak sıralanabilir.

Dünya Ekonomik Forumunda "Küresel Bilgi Teknolojisi (2004 – 2005)" adıyla yayınlanan raporda Türkiye'nin küresel bilgi teknolojilerine hazırlık seviyesinin çok düşük olduğu açıkça görülmektedir. ABD geçen yıl birinci sıradayken bu yıl beşinci sıraya düşmüştür. Bu çalışmada Türkiye 104 ülke arasında 52. olmuştur. Bulgaristan ve Romanya'nın önünde olmakla birlikte bu sene geçen seneki listenin dört sıra önündedir. Çünkü AR-GE için bile bindeler seviyesinde para ayrıldığını ve bilişim altyapıları konusunda devletin önemli bir rol üstlenmesi gerektiğini hepimiz biliyoruz. Bu tür verilerle o kadar çok karşılaşır olduk ki bazen hiç kayda alınmamayı bile istediğim oluyor. Fakat bu bile *bilmediğini bilme* anlamında önemli bir gösterge olarak düşünülebilir.

Ülkelerin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumları

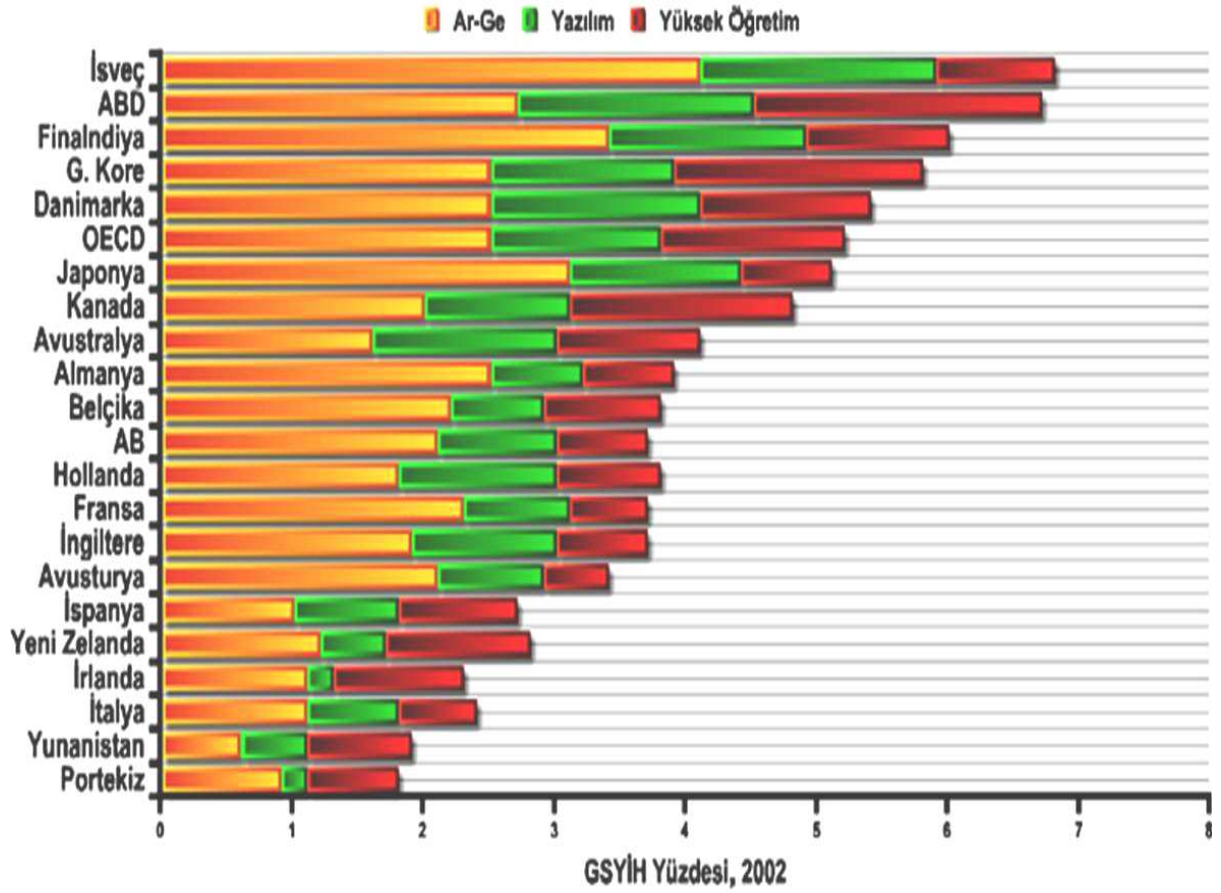
SIRA	ÜLKE	PUAN
1	Singapur	1.73
2	İzlanda	1.66
3	Finlandiya	1.62
4	Danimarka	1.60
5	ABD	1.58
6	İsveç	1.53
7	Hong-Kong	1.39
8	Japonya	1.35
9	İsviçre	1.30
10	Kanada	1.27
52	TÜRKİYE	-0.14

Kaynak : Dünya Ekonomik Forumu

Türkiye’de özellikle internet erişimi ile ilgili ciddi bir altyapı eksikliği olduğu ortadadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) 2005 verilerine göre;

AB’de geniş bantlı internet erişimi kullanım oranı %9’dur. Hollanda, Danimarka, Belçika, Finlandiya, Norveç gibi AB ülkelerinde bu oran %20 seviyelerindedir. Türkiye’de ise %1.2 seviyesindedir. Türkiye’de 2004 yılında 450.000 olan ADSL kullanıcı sayısı bugün 1.340.000’e ulaşmış olsa da, erişim hızı ve ücretler konusunda hala kat edilmesi gereken mesafeler vardır.⁴⁵⁷ Türkiye’de 1000 bitlik (1Mbit) ADSL hizmeti için kişiler 150 YTL öderken, bu durum İngiltere’de 60 YTL, Almanya’da 22.5 YTL olarak hesaplanmaktadır.

⁴⁵⁷ KESEN, Nesteren; Türk Bilişim Sektörü AB Standartlarına Ne Ölçüde Uyuyor? Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü Kasım 2005

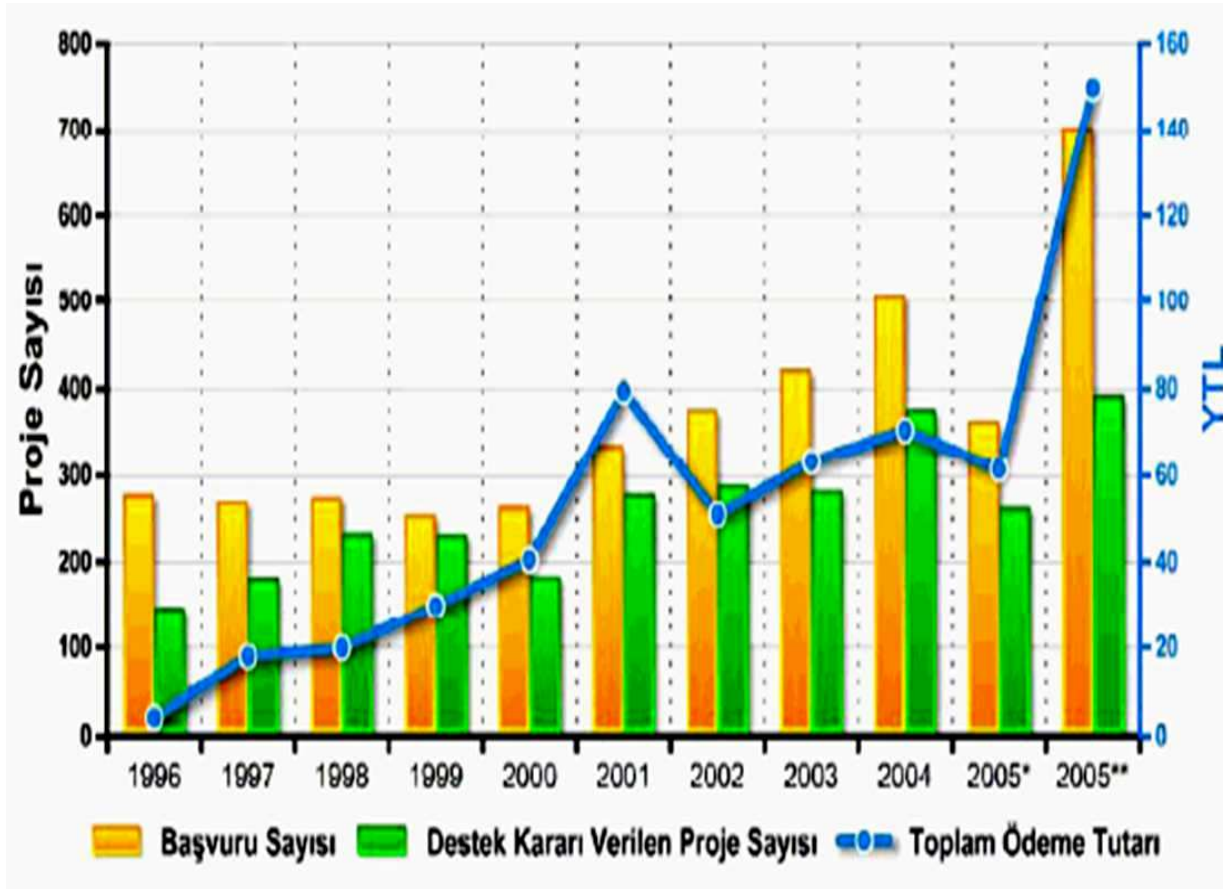

OECD Ülkeleri Bilgi Teknolojileri GSYİH Oranına Göre Yatırım Durumu

Tablo 2.2.2.3.1.

Burada görüldüğü üzere İsveç ve Finlandiya gibi herhangi bir yer altı veya yer üstü kaynağı olmayan bir ülke bilgiye ciddi anlamda yatırım yapmaktadır. Gelişmiş diğer ülkelerde de durum gelişmişliğin garantisi olarak bu alana yapılan yatırımlara bağlanmaktadır ki bu alınan sonuçlar değerlendirildiğinde haklı bir görüştür.⁴⁵⁸

⁴⁵⁸ Tablo için bkz.. DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Özel İhtisas Bilim ve Teknoloji Raporu <http://spk.nku.edu.tr>

TÜBİTAK Sanayi AR-GE Desteği (GSYİH'ya Oran)

Tablo 2.2.2.3.2.

TÜBİTAK aracılığıyla sağlanan Ar- Ge desteği önceki dönemlere göre hızlı bir artışa geçmiş olmakla beraber bundan sonraki dönemde de bu desteklerin devam etmesinin önemli bir husus olduğu değerlendirilmektedir.

2.2.2.4. E-Ticaret

“E-ticaret” daha çok özel sektör kuruluşlarının kendi aralarındaki ve müşterileriyle aralarındaki ticari faaliyetleri kapsayan bir alışveriş biçimi olarak tanımlanmaktadır. Elektronik ticaret; mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır. Sayısallaştırılmış yazılı metin, ses ve görüntünün işlenmesi ve iletilmesine dayanan kişileri ve kurumları ilgilendiren tüm ticari işlemlerdir ; İş, yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılanmış ve yapılmamış iş bilgilerinin, üreticiler, tüketiciler ve kamu kurumları ile diğer organizasyonlar arasında elektronik araçlar (Elektronik posta ve mesajlar, elektronik bülten panoları, www teknolojisi, akıllı kartlar, elektronik fon transferi, elektronik veri değişimi vb.) üzerinden paylaşılmasıdır.⁴⁵⁹

Bilgi paylaşımının ve erişiminin kolaylığı, firmaları internete taşınmayı ve bunun için gerekli alt yapıları oluşturmaya yöneltmiştir. İnternet üzerinde, ülkeleri de aşan bir haberleşme ve bilgi akışı sınırları aşamayan firmalara sadece kendi ülkelerinde değil başka ülkedeki firmaların yada insanların da tanınmasına olanak yaratmaktadır. Artık kuruluş sürecini aşan firmalar, hem ürünlerini ve/veya hizmetlerini sergilemek hem de kendileri için yeni bir pazar oluşturmak için çalışmaktadır. İnternet ortamında oluşan pazarlar sonucunda güçlü bir alım-satım arzı-talebi oluşturmuş; internet üzerinde ticaretin adı “e-ticaret” olmuştur.⁴⁶⁰

Elektronik ticaret uluslararası ticaretin belkemiğini oluşturmak üzeredir. Özellikle Avrupa ülkeleri, Amerika, Japonya gibi ülkeler internet ve diğer bilişim araçları vasıtasıyla e-ticareti yaygınlaştırıcı politikalar uygulamaktadırlar. Burada dünya pazarlarına açılmada, pazarların iç içe geçerek küreselleşmesinde her ülke için önemli avantajlar bulunmaktadır. Bunun için devletlerin teknolojik ve bilişim altyapılarını oluşturmaları ciddi anlamda önemli konuma gelmiştir. İşin en önemli kısmı olarak görülen hukuki düzenlemeler ve güvenlik konularında gerekli altyapı oluşmakla beraber, bilgi gücünün daha fazla bilgi ve sermayeye sahip kişi, kurum ve devletler elinde olduğu da bir gerçektir. Sanal dünyanın kuralları da sanaldır. Bu kuralları somutlaştırmak için yeni anlayışlara ihtiyaç duyulmaktadır. Önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacak sorunları, riskleri ve fırsatları takip edecek, yönlendirecek, kaliteli insanlara olan ihtiyaç daha da artacaktır. Ülkemiz e-ticaret dönüşüm projesinde AB üyelik süreci ve dünya ile entegrasyon anlamında ciddi bir seviye katetmiştir. Altyapı sorunları, eğitim, hukuki

⁴⁵⁹ <http://www.etkk.gov.tr>, 2001

⁴⁶⁰ UYSAL, Levent; E-Ticaretle Gelen Yeni Ekonomi TurkTicaret.Net İnternet Hiz. ve Yay. Ltd.Şti. http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=539

mevzuat konularında gayret gösterilmekte, bireyden kurumlara, şirketlere ve devletin organlarına kadar çok yönlü uygulama alanı olan projeler hayata geçirilmektedir.

Elektronik ticaretin geliştirilmesi konusunda sadece ülkeler değil uluslar arası kuruluşlarda önemli roller oynamaktadırlar: WTO (Dünya Ticaret Örgütü), UNCTAD (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı), OECD (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı), Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletlere bağlı CEFACT (Birleşmiş Milletler Yönetim, Ticaret ve Ulaştırma İşlemlerini Kolaylaştırma Merkezi), UNCITRAL (Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Kanunu Komisyonu), ITU (Uluslararası Haberleşme Birliği) ve Dünya Bankası bu konuda yoğun olarak çalışmaktadırlar. Özellikle bilgi toplumuna geçişte bilişim teknolojilerinin ve bilginin önemine vurgu yapılmakta, küresel sorunların ve küresel ticaretin yaygınlaşması için hızlı bir entegrasyon sürecine girilmiş bulunmaktadır.

Elektronik ticaret türleri olarak açık (internet) ve kapalı (bilgisayar iletişim ağları, tek alıcı ve tek satıcı) sistemler kullanılmakla birlikte, telefon, faks, televizyon, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri, elektronik veri değişimi (Electronic Data Interchange-EDI), internet de e-ticaret araçları olarak kullanılabilir.

Singapur, EDI sistemini ihracatçılar, ithalatçılar, nakliye şirketleri ve dış ticaret işlemleri ile ilgili yirmiden fazla kuruluş arasındaki ticari yazışmaları/işlemleri sağlamak amacıyla 1989 yılında Singapur Network Sistemi (SNS) kurmuştur. Bu sistem sayesinde tüm işlemler 10 dakikada halledilerek, %50 civarında tasarruf sağlanmış, verimlilik %30'lara varan oranlarda artmıştır. Son olarak da Singapur Limanı dünyanın en hızlı mal sevkiyatı yapan limanı olmayı başarmıştır.

Bilgi ve teknolojinin gelişmesinde Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en büyük problemi kaynak sıkıntısıdır. Türkiye de belirli kritik alanlara yapılan yatırımlar ülkemizin eğitim, bilim, sağlık ve teknoloji alanına yeterli finansın ayrılamamasına neden olmaktadır. Ülkemiz, son yıllara kadar teknoloji ithal

eden bir ülke konumundayken, son yıllarda global ölçekli şirketlerimiz (KOÇ, SABANCI) sayesinde teknoloji ihraç eder konuma gelmeye başlamıştır. 1993 yılı sonunda GATT Uruguay Raundu görüşmelerinde getirilen "Entelektüel Haklar" a ilişkin koşullar ile; patent hakları, telif hakları ve markalar gibi entelektüel haklar artık dünya ticaret örgütüne dönüşen (WTO), eski GATT örgütünün denetimine tabidir. Bu kurum aynı zamanda yargıçlık görevini de üstlenme durumundadır. Bilgiye sahip olanları güçlendirmek ve korumak için yaptırımlar iyice ağırlaştırılmaktadır.

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) 25 Ağustos 1997 tarihli toplantısında, "Elektronik Ticaret Ağı'nın" oluşturulması ve e-ticaretin yaygınlaştırılması maksadıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın koordinesinde olmak üzere bir çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır. TÜBİTAK'a da sekreteryalık görevi verilmiştir.

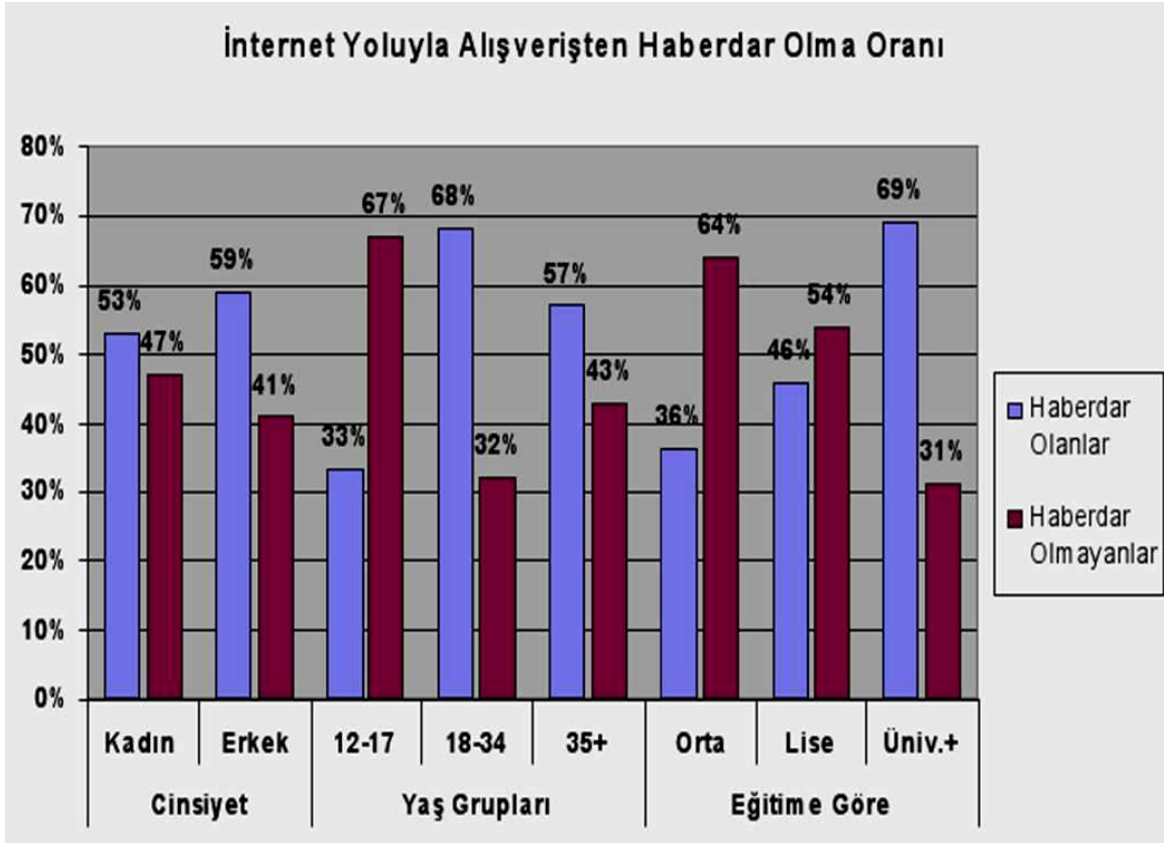
Bu Karar uyarınca, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın başkanlığında ilgili kuruluşların katılımıyla oluşturulan e-Ticaret Kurulu (ETİK) ilk toplantısı 16 Şubat 1998 tarihinde yapılmış ve ETİK bünyesinde hukuk, teknik ve finans çalışma grupları oluşturulmuştur.⁴⁶¹ Bundan sonraki süreç, e-devlet bölümünde anlattığımız şekilde gelişerek e-ticaretin hukuki ve güvenlik konularını da içeren çalışmalar, bugünkü seviyesine gelmiştir.

Globalleşmeyi bir '*global realite*' olarak ele almak ve buna uyum sağlamak için çaba sarf etmek önem taşımaktadır. Bize göre, işgücü ağırlıklı teknoloji yerine mega-teknolojiye yönelen, uzun dönemi faaliyetlerinde baz alan, ulusal ekonomiden ziyade global ekonomiyi hedefleyen; merkezi yönetim yerine yerinden yönetimleri benimseyen; sınırlı sayıdaki tercihler yerine çok çeşitli tercihlere ulaşmayı kendisine gaye edinen ve endüstri toplumunun ötesinde bilgi toplumu olmayı yeğleyen toplumlar globalleşme sürecinden kazançlı çıkacaklardır.⁴⁶²

⁴⁶¹ e-Ticaret Kurulu (ETİK) <http://www.e-ticaret.gov.tr>

<http://eticaret.garanti.com.tr/icerik/goster.asp?t=a&c=1&i=040620021906561023201081747>

⁴⁶² AKTAN, C.C. ve ŞEN, H.; Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye, Ankara: TOSYÖV Yayınları, 1999. adlı kitaptan alıntı. <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/boyutlar.htm>

Tablo 2.2.2.4.1.

Tablo incelendiğinde Türkiye'de internet aracılığıyla alışveriş yapma konusunda bir bilgi eksikliği olmadığı rahatlıkla anlaşılmaktadır.⁴⁶³

⁴⁶³ MESTÇİ, Aytaç; Türkiye İnternet Raporu 2007 Beykent Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü. (Bilgiler Nic.tr den alınmıştır.

Tablo 4: Yıllara Göre Toplam Alan Adı Alım İstatistikleri ve Penetrasyon Oranları, 1997 – 2007

	Toplam Alan Adı Alım	Penetrasyon Oranları
1997	4.524	-
1998	9.944	% 219,8
1999	15.745	% 158,3
2000	23.889	% 151,7
2001	32.639	% 136,6
2002	41.445	% 127,0
2003	54.717	% 132,0
2004	62.324	% 113,9
2005	73.781	% 118,4
2006	129.207	% 175,1
2007	122.800	% 95,0

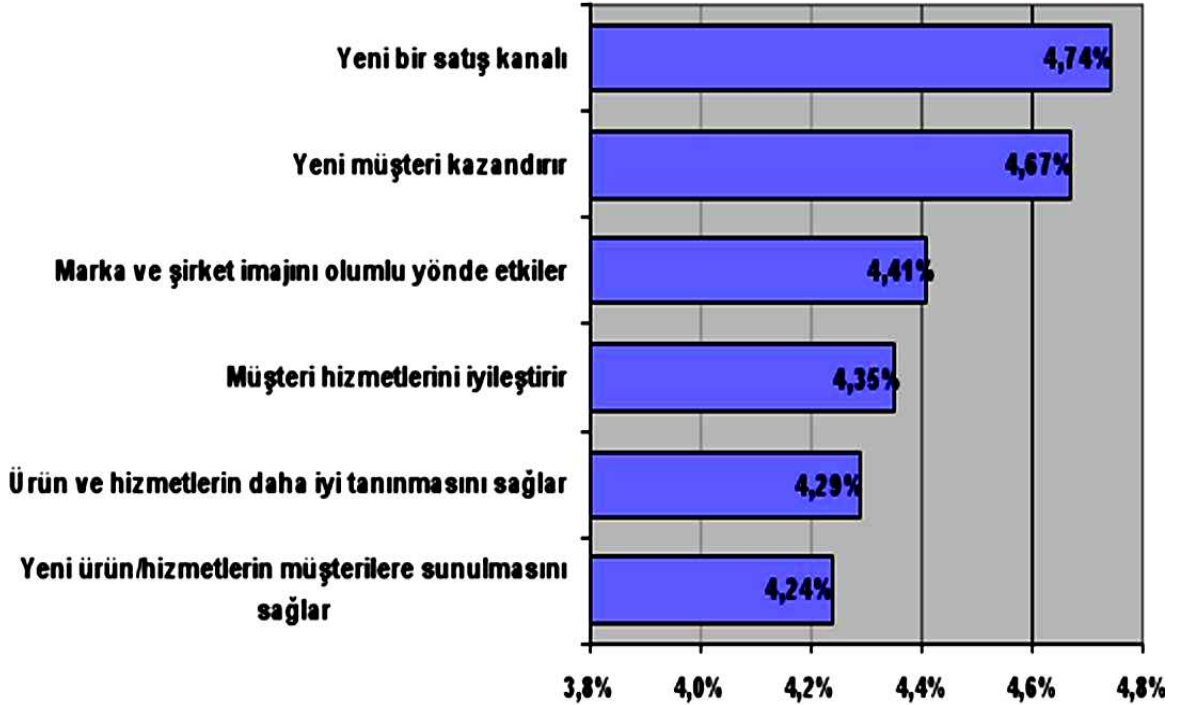
Kaynak: Nic.tr, Nisan 2007

Tablo 2.2.2.4.2.

Türkiye'deki internet kapasitesi değerlendirildiğinde ihtiyacı karşıladı değerlendirilmektedir. İnternet kullanımı konusunda ihtiyacın karşılandığı değerlendirilebilir.⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ MESTÇİ, Aytaç; Türkiye İnternet Raporu 2007 Beykent Üniv. Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü. (Bilgiler Nic.tr den alınmıştır.

Firmaların İnternet Yolu ile Pazarlama Faaliyetlerinde Bulunma Nedenleri

Tablo 2.2.2.4.3.

Türkiye'deki internet konusunu firmaların daha ziyade müşteri kazanmak reklam portföyünü geliştirmek ve az da olsa iletişim kurma amacıyla kullandığını söyleyebiliriz.⁴⁶⁵

Buraya kadar ki veriler incelendiğinde İnternet kullanımı konusunda önemli bir seviye kat edildiği değerlendirilebilir.

⁴⁶⁵ MESTÇİ, Aytaç; Türkiye İnternet Raporu 2007 Beykent üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü. (Bilgiler Nic.tr den alınmıştır.

17 Nisan 1943 tarihinde toplanmış olan II. Maarif Şura'sında Maarif Vekili Hasan Ali Yücel "Ahlak, Dil ve Tarih, ne tercüme ve ne de taklit konusu olmaya istidadı bulunmayan, Türk sosyal bilincinin varlığında gizli kudretleri meydana çıkartmakla ancak kurulup yayılabilecek kıymetleri ihtiva ediyorlar " demiştir. Hasan Ali Yücel'in altmış yıl önce belirttiği gibi, bu husus, küreselleşmenin olumlu yönlerinden yararlanıp, olumsuz yönlerini ortadan kaldıracabileceğimiz bir eğitim sisteminin temellerini göstermektedir. Milletlerarası ilişkilerin ve gelişmelerin gereklerini, "taklit ve tercümeden uzak", kendimizin olan, milli niteliklerimizle bağdaşacak, onları muhafaza edecek ve geliştirerek "muasır medeniyet seviyesine çıkmamızda" seferber edecek bir eğitim sistemi öncelikli amacımız olmalıdır.

2.3. TÜRKİYE VE GÜVENLİK ⁴⁶⁶

2.3.1. Türkiye Yeni Jeopolitik Ortam

Ülkeler arasındaki ilişkilerde klasik anlamda askeri güç en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktaydı. “Güçlü olan istediğini elde eder” şeklinde net bir ifade ülkelerin ilişkilerini tam olarak tanımlardı. Günümüzde ise soğuk savaş döneminin bitmesi ile birlikte askeri güç ekonomik ve teknolojik önceliklerin ön plana çıkması ve AB ülkelerinin ikna yoluyla sorunlara çözüm aramasının sonucunda yerini Güvenlik kavramına bıraktı. Ülkelerin zamanla sınırlarını ekonomik nedenlerle, bölgesel entegrasyonlar yolu ile birbirlerine ve dünyaya açmaları yeni yeni yerel sorunlarla karşı karşıya bıraktı. Bunlar : Asimetrik tehdit kavramı içerisindeki terör faaliyetleri, yasadışı göç, kaçakçılık vb.. olarak ifade edilebilir. Güvenlik kavramı ülkelerin değil de bölgesel entegrasyonların oluşumu ile birlikte daha geniş ittifaklar doğrultusunda yeni sınırların güvenliğinin sağlanması şeklinde kendini göstermeye başladı.

“Küresel güvenlik kavramı geleneksel olarak kabul edilen devletlerin güvenliği kapsamında çıkararak kişilerin güvenliği ve planetin güvenliği konusunu kapsar bir biçimde genişletilmiştir. Aşağıda sayacağımız ilkeler bundan sonra yapılacak antlaşmalara eklenecektir:

4. Herkesin, her devletin olduğu gibi, varlığının ve güvenliğinin korunması hakkı vardır ve her devlet bu hakkı koruma zorunluluğundadır.
5. Küresel bir güvenlik politikasının esas amacı çatışma ve savaşları önlemek, çevrenin bütünlüğünü korumak ve planetimiz üstünde yaşamı tehdit eden ekonomik, sosyal, çevresel, siyasal ve askeri koşulları ortadan kaldırmak. Bu tehditlerin insanların ve planetin güvenliğini zorlamasını önlemek ve buhranları silahlı çatışmaya dönüşmeden durdurmak olmalıdır.
6. Askeri güç meşru bir siyaset aracı değildir. Ancak meşru müdafaa durumunda veya Birleşmiş Milletlerin gözetiminde yapılan eylemlerde meşruluk kazanır.

⁴⁶⁶ Bu konu ve alt başlıkları Millî Savunma Bakanlığı, BEYAZ KİTAP 2005, adlı kitapçığından yararlanılarak derlenmiştir. Bilgiler bu tarih itibarıyla güncel bilgileri yansıtmaktadır. ANKARA EKİM 2005 www.msb.gov.tr

7.Ulusal savunmanın gereksinimleri ötesinde askeri güç geliştirmek veya Birleşmiş Milletlerin eylemlerine mani olmak kişilerin güvenliğine karşı potansiyel bir tehdittir.

8.Kitle imha silahları meşru ulusal savunma araçları değildir.

9.Silahların üretimi ve ticari uluslararası toplum tarafından denetlenmelidir.

Yukarıda belirtilen kurallar, klasik güvenlik anlayışına göre bir çok devletin güvenliği için bazı sorunlar yaratacak hususlardır. Çünkü küreselleşme ortak paydalar yaratırken yani yapılanmalara uyamayacak olan devletlerin yapılarını parçalayacak, toplumları atomize edecek unsurları da beraberinde getirmiştir.”⁴⁶⁷

“Soğuk Savaş sistemi bölünmüş bir dünyaydı ve bu dünyada herkes gücü nasıl ölçeceğini, tehlikeleri, caydırıcı ve özendirici unsurları nasıl tartacağını ve stratejileri nasıl oluşturacağını bilirdi. Stratejinin niteliği konusunda pek çok anlaşmazlık—kaba kuvvetle durdurma, detant ya da silah denetimi—olsa da, stratejinin temel unsurları konusunda herkes ortak bir söz dağarcığına ve ortak bir perspektife sahipti. Soğuk Savaş'ın devletler, ordular ve nükleer silahlar üzerine inşa edilmiş geleneksel bir güçler dengesi sistemi olduğu konusunda yaygın bir görüş birliği vardı. Ve strateji uzmanı olmak demek, dünyanın bölünmüşlüğüyle başa çıkmak, ona istikrar kazandırmak ya da onu ortadan kaldırmak amacıyla bu parçaları farklı konfigürasyonlar halinde tekrar tekrar bir araya getirmek demektir. Oysa küreselleşmenin jeopolitiği çok daha karmaşıktır. Karşı kamptaki ulus-devletlerden (Irak, İran, Kuzey Kore) gelen tehditleri yine dikkate almak zorundasınız. Ama bugün, giderek, bağlı bulunduğunuz kamptan gelen tehditleri de dikkate almanız gerekiyor—bunlar arasında internetten, piyasalardan ve kapınızdan içeri dalabilecek süper-güçlendirilmiş bireylerden gelecek tehditler de var. Bu tehditler her zaman çok kolay görülmeyebilir, caydırıcı tedbirler almak o kadar basit olmayabilir ve kaynaklar çok rahat bulunmayabilir; gelin görün ki devletlerin davranışım istikrarsızlaştırma ya da etkileme yönünde olağanüstü bir potansiyel taşıyorlar.”⁴⁶⁸

⁴⁶⁷

KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”, KARABULUT, a.g.e. s.29-30

⁴⁶⁸

FRIEDMANb, a.g.e. s.270

“Savaş, en eski dönemlerden beri uluslar arası anlaşmazlıklarda nihaî ve amansız hakem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kudret, güç ve dayanıklılıktan farklı olarak şiddet ENGELS'in çok önceleri belirttiği gibi, daima araçlara muhtaçtır. Dolayısıyla, teknolojide alet yapımında yaşanan devrim, savaş alanında özellikle dikkat çekici boyutlardadır. Uluslar arası ilişkilerde, şiddet müphem ve kesinlikten uzaktır. CLAUSEWITZ' in, savaşı, diplomasinin bir uzantısı olarak tanımlaması, "ultima ratio" anlamda devletlerin saldırganlık dürtüsünü ortaya koymaktadır. HOBBS'in bu çelişkiyi "kılıç olmaksızın, antlaşmalar sözcükten başka bir anlam taşımaz" tezine karşılık, Mao ZEDUNG, iktidarın, namlunun ucunda büyüdüğünü ileri sürmüştür. Tarihe, sürekli bir ilerleme terimiyle yaklaştığımız sürece, şiddet, savaş ve devrim olarak görünebilir.⁴⁶⁹

“Son yirmi yıl içinde devletlerin birbirlerine bağımlı hale gelmesi uluslararası işbirliğinde yeni bir tavrın ortaya çıkmasını gerektirmiştir. Konvansiyonel savaş korkusu bazı bölgelerden silinmiştir. Jeopolitik yaklaşımın yerini jeoekonomik yaklaşımlar almıştır.”⁴⁷⁰

Güvenlik kavramına yapılan vurgu “Askeri Güç”ün önemsizleştiği şeklinde çok tehlikeli bir anlamlandırılmaya tabi tutulmaktadır ki gerçekten bir ülke için böyle bir yanılgıya düşmek çok tehlikelidir. Ordunun küçülmesi gerektiği şeklindeki yargılar, Avrupa'nın savunma harcamalarını ortak güvenlik politikalarıyla en asgari seviyeye indirme şeklinde değerlendirilmektedir. Fakat burada, bizim açımızdan, Türkiye olarak ordunun küçültülmesinden anlaşılması gereken şey: ordunun, teknoloji ve bilgi desteği doğrultusunda sayıca küçültülüp, etkinlik açısından kabiliyetlerinin geliştirilmesi anlaşılmalıdır. Yarının ülkelere ne getireceğini kimse bilemez. “Nükleer süper güçlerin devasa silah cephaneliklerinde kısıntı yaptıkları doğrudur, ancak özellikle sorunlu bölgelerdeki savaşçılara yönelik silah satışlarındaki kitlesel artış ve birçok devletin sürekli büyüyen askeri bütçeleri, Kazakistan, Ukrayna, İsrail, Hindistan, Pakistan ve Kuzey Kore'de yeni nükleer silahlanma tehlikesine eşlik etmektedir. Pek çok devlet hatta Avrupa Topluluğu'ndakiler bile bağımsız bir savunma politikası ve dış politikaya sıkı sıkıya bağlı durumdadır.”⁴⁷¹

469

ARENDR, Hannah; Şiddet Üzerine, Çev. Bülent PEKER, YAPI KREDİ 1996, s.7 -21

470

KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”. KARABULUT, a.g.e. s.28

471

SMITH, a.g.e. s.8

Oluşturulan güvenlik stratejilerinde ön plâna çıkan "savaş dışı harekât ve güvenlik ortamının şekillendirilmesi" gibi parametrelerin yanı sıra klâsik anlamdaki caydırma stratejilerinin de önemini koruduğu ve güvenlik stratejilerinin temeli olma özelliğini sürdürdüğü görülmüştür. Diğer yandan, CLAUSEWITZ'in deyiimiyle "Savaşın en yalın biçimde politikanın başka araçlar ile devamı olduğu" ve Irak'ta icra edilen askerî harekât örneğinde de görüldüğü gibi son yıllardaki harpler dikkate alındığında, klâsik anlamdaki savaş olgusu, diğer bir ifade ile "kesin sonuçlu konvansiyonel harpler" güvenlik stratejilerinin bir parametresi olarak yer almaya devam etmiş ve gerektiğinde son çare olarak uygulamaya konulmuştur. "Soğuk Savaşın sona ermesi ABD'nin tek süpergüç olması anlamına geliyordu; baskın olan askeri ve ekonomik güç, artık ABD'ydi. Dünya Amerika'yı lider olarak görüyordu."⁴⁷²

"Küreselleşme çağında, Çin ve Tayvan ekonomileri arasında karşılıklı bir yıkım tehdidi oluştu ve ikisi de bunu biliyor. Pekin'in penceresinden bakarsak, Çin artık Mao dönemindeki ve Deng döneminin başlarındaki tecrit edilmiş, köylü tabanlı ekonomi değil. Artık elektronik sürüye kısmen bağlanmış durumda ve bugün Çinli yöneticilerin tek bir ideolojisi var: "Yaşasın zenginleşme." Çinli liderler her yıl Çin'e akan yaklaşık 40 milyar dolarlık yabancı sermaye olmadan bu ideolojiye hizmet edemezler—bu miktar Çin'in toplam yıllık yatırımlarının yüzde 20'sini oluşturuyor. Çin'in Tayvan'a saldırdığı saniye, bu 40 milyar doların önemli bir bölümü kuruyacaktır. ABD Kongresi Çin'in pek çok ihraç ürününün Amerika'ya girmesini önleyerek kesinlikle misillemede bulunacaktır—ki Amerika'ya yapılan ihracat Çin'in toplam ihracatının yüzde 40'ını oluşturuyor. Bugün Çin'de milyonlarca Çinliye iş olanağı sağlayan 40.600 Tayvan şirketi ve üretim tesisi var ve bir savaş halinde bunların kesintiye uğrayacağına hiç kuşku yok."⁴⁷³ Dolayısıyla güvenlik kavramının buradaki yüzü bize silahdan daha farklı tehditlerinde yıkıcı olabileceğini gösterir. Yeni güvenlik algısı bu anlamda yoğunluk kazanmaktadır. Tek mermi sıkmadan ülkelere istediğini yaptırmanın değişik yolları var.

⁴⁷² STİGLITZ, a.g.e. s.231
⁴⁷³ FRIEDMANb, a.g.e. s.260

“Bir ülkenin coğrafyası sabit bir faktördür. Fakat bu coğrafyanın belirlediği jeopolitiğin diplomatik boyutu uluslararası güç dengelerindeki değişikliklere göre yeniden yorumlanması ve ayarlanması gereken dinamik bir değişkendir. Bu dinamizme ayak uyduramayan yaklaşımlar jeopolitik avantajların önceliklerini ortaya koyma becerisini gösteremedikleri için kimi zaman bu avantajların dezavantajlara dönüşmesine yol açarlar.” “Türkiye jeopolitik açıdan kara ve deniz güç merkezlerinin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hakimiyet alanı mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezî konumunda bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütlelerini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkaslar) ve bir deniz geçiş bölgesi (Boğazlar) Türkiye'de kesişmekte ve bu bölgeleri jeoekonomik kaynak merkezleri olan Ortadoğu ve Hazar bölgesine bağlamaktadır. Doğu-batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya anakıtasını kuşatan stratejik yarımada kuşağının en önemli halkasıdır. Kısaca özetlediğimiz bu jeopolitik özellikler tarih boyunca önemli olagelmıştır. Bunun içindir ki kavimler göçünün en önemli düğüm bölgelerinden biri olan Anadolu yarımadası sürekli olarak bir siyasi güç merkezi olmaya aday olmuştur. İstanbul merkezli Anadolu / Balkan ekseninin başka bir siyasî güç merkezine edilgen / çevre unsur olduğu dönemler istisnadır.”⁴⁷⁴

Türkiye coğrafi konumu doğrultusunda önder konuma gelmeyi istiyorsa kendi inisiyatifi ile avantajlı duruma gelmesini sağlayacak politikalar üretmek ve bunları enerji koridoru örneğinde olduğu gibi somut projelere dönüştürmek zorundadır. Coğrafi konumun önemine vurgu yapmak bir değer ifade etmemektedir. Hatta bulunduğumuz bölgenin şu anki beklentiler nedeniyle tehdit olarak algılanmamıza sebebiyet verdiği değerlendirilmeleri yapılmaktadır. “Jeopolitik ile ilgili bu yeni yaklaşım Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve güvenlik ile ilgili temel uluslararası parametrelerini de doğrudan etkileyecektir. Türkiye'nin gelecek yüzyıla yönelik dış politika stratejisi güç merkezleri ile ilişkilerin alternatifli tarzda yeniden düzenlenmesi ve uzun

dönemli kültürel, ekonomik ve siyasi bağların sağlamlaştırıldığı bir hinterland oluşturulması şeklinde özetlenebilir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye bu dış politika stratejisini ileride uluslararası çevreye kademeli bir tarzda açılabilmesi için kullanabileceği üç önemli jeopolitik etki alanı içinde taktik önceliklere dayandırmak zarureti ile karşı karşıyadır:

1.Yakın kara havzası: Balkanlar - Ortadoğu – Kafkaslar

2.Yakın deniz havzası: Karadeniz - Adriyatik - Doğu Akdeniz -Kızıldeniz - Körfez - Hazar Denizi

3.Yakın kıta havzası: Avrupa - Kuzey Afrika - Güney Asya - Orta ve

Doğu Asya, İç içe geçen dairevi kuşaklardan oluşan bu havzalar Türkiye'nin bölgesel etki alanlarının (hinterland) kademeli bir tarzda genişletilerek uluslararası küresel konumunun güçlendirilmesi hedefine yönelik dış politika stratejisinin jeopolitik temelidir. Türkiye ancak bu jeopolitik kuşaklar arasındaki geçişgenliği ve karşılıklı bağımlılığı iyi değerlendirebilen ve bunu iç siyasî kültür ile bütünleştirebilen bir yenilenme içine girerse uluslararası sistemin edilgen/çevre unsuru olmak konumundan kurtulabilir. Aksi takdirde bugünkü siyasî elit ülke jeopolitiğini başka siyasî güç merkezlerinin stratejik düzenlemelerinin taktik faktörü olarak görmeye devam ederse hem bu jeopolitik kuşaklar üzerindeki itibarını kaybedecek, hem de kendi iç bütünlüğünü bile koruyamayan bir statükoya bağımlı olacaktır Bu havzaların ekonomik, kültürel ve siyasî parametreler açısından iç özelliklerini ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerini yeni bir jeopolitik teori çerçevesi içinde ele almak gerekmektedir.”⁴⁷⁵

Türkiye, üç ana kıtanın ve bunları birbirine bağlayan en kısa kara, deniz ve hava yollarının geçtiği bir bölgededir. Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Moldavya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Ermenistan, Kıbrıs, Nahçıvan, İran, Irak, Ve Suriye Olmak Üzere Tam 13 ülke ile komşudur. Evet

Türkiye dünyanın her alanda merkezidir. Dünyanın bütün güç dengeleri buradaki düzene veya düzensizliğe bağlıdır. Buradan dünyayı yönetmek Türkiye'nin kaderidir.

⁴⁷⁵

“Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla;

- Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası,
- Önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası,
- Tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları,
- SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar,
- Etnik çatışmalar yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya tarafından oluşturulan coğrafyanın merkezinde bulunmaktadır.

Üç kıta'yı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Orta Doğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir.

Türkiye'nin jeostratejik önemini pekiştiren diğer temel özellikleri arasında;

- Demokratik, lâik, sosyal hukuk devletine sahip ve piyasa ekonomisini kabul etmiş, çağdaş değerler ve yönetim anlayışını benimsemiş bir ülke olarak Batının tüm kurumlarıyla bütünleşmeyi hedeflemiş olması,
- 1990'lı yıllardan itibaren büyük değişmelere sahne olan Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle tarihten gelen kültür birliğine ve her alanda gelişen ilişkilere sahip olması,
- Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğal gazının batıya ulaştırılması için belirlenen ana güzergâh olması,
- Orta Doğu'yu besleyen su kaynaklarına sahip olması,
- BM ve NATO'nun barışı koruma, bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik girişimlerine iştirakleri ve bazılarında üstlendiği öncü rol ile Avrupa Güvenlik Mimarîsi üzerinde önemli bir ağırlığa sahip olması,

- Nitelik ve nicelik olarak Avrupa'da ve bölgesinde güçlü bir Silâhlı Kuvvetlere sahip olması bulunmaktadır."⁴⁷⁶

Çin'in önümüzdeki dönemde ciddi anlamda enerji açığı olacağı bu nedenle Hazar bölgesinde, Afrika'da ve Ortadoğu'da bulunan enerji kaynaklarına ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Bu nedenle kısa dönem içerisinde bölgedeki aktörlerden birisi olacaktır. Hindistan ABD tarafından Çin'e karşı desteklenmekle beraber ABD'nin bölgedeki varlığı ortadadır. Türkiye Çin'e benzer politikalar oluşturarak orta vadede dünyada söz sahibi olabilecek coğrafi bir konumdadır. Ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması ile birlikte coğrafi konumunun avantajlarından yararlanması kaçınılmazdır. Türkiye'nin coğrafyasından ötürü, menfaat alanı Hint Okyanusundan, Atlantik Okyanusu, Baltık Denizi, İç Asya ve Güney Afrika'ya kadar uzanan bölümü kapsamaktadır. Bu alan aynı zamanda geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun da etki alanını temsil etmektedir. Türkiye bu çerçevede kısa ve orta vadede buradaki ülkelerle BM ve diğer bölgesel organizasyonlar nezdinde işbirliklerini arttırmalıdır.

Özellikle 11 Eylül saldırısından sonra terörün, Ortadoğu merkezli küresel bir tehdit olarak belirlenmesi, Türkiye'nin siyasi, kültürel ve ekonomik bağlarının bölgede tarihten günümüze oynadığı rolün öneminin kavranmasında tetikleyici bir unsur olmuştur. AB ülkeleri tarihte de bir parçası olduğumuz Avrupa kıtasının geleceğinin Türkiyesiz şekillenmesinde ciddi risklerin varolabileceğini fark etmiş, Avrupa'nın güvenliğinin Avrupa dışından sağlanmasının hem ülkemiz hem de Avrupa açısından sayısız avantajları barındırdığı anlaşılmıştır. Bunun en basit örneği Avrupa/Dünya enerji koridoru olarak Türkiye'nin üstlendiği roldür.

Balkanlar, Karadeniz ve Akdeniz Havzaları, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu önümüzdeki dönemde küresel güçlerin gizli veya açık tüm taleplerinde en önemli rolü oynayacaktır. Bu bölgede meydana gelebilecek bir istikrarsızlık veyahut da menfaat çatışması küresel boyutta krizlere sebep

⁴⁷⁶

GÖNÜL , M. Vecdi; Millî Savunma Bakanlığı, BEYAZ KİTAP 2005 s.2 Ankara, 03 Ekim 2005

olabilecektir. Böyle bir konumda Türkiye bölgesel bir aktör olarak küresel talepler için ciddi bir arabuluculuk rolü üstlenebilecektir. Irak savaşında böyle bir rol üstlenemeyişimiz gerek ülkemizdeki iç istikrarsızlık ve ekonomik problemlerle gerekse Irak'ın maruz bırakıldığı küresel ambargo ile ifade edilebilir. Fakat ülkemiz yeni dönemde komşularıyla ekonomik ve kültürel bağlarını geliştirmek için daha istekli ve duyarlı politikalar izlemektedir. İsrail, Filistin ve İran gibi ülkelerle olan diyaloglarında dünya devletlerine bölgesinde istikrarın sağlanmasında kendine düşeni yapma konusunda, sorumluluk alma çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Atatürk'ün 'Yurtta sulh, Cihanda sulh' ilkesi yaşadığımız dönemde değeri anlaşılan bir politika unsuru olarak Türkiye'nin önümüzdeki dönemde de tek küresel gayesi olmalıdır.

Amerikalı strateji uzmanı Brezinski tarafından "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabında Türkiye ile ilgili olarak, "Amerika, istikrarlı ve bağımsız bir Güney Kafkasya ile Orta Asya'yı teşvik etmek için Türkiye'yi yabancılaştırmamak konusunda dikkatli olmalıdır ve Amerika-İran ilişkilerinde bir düzelmeye yapılabilirliğini araştırmalıdır. Katılmak istediği Avrupa'dan dışlandığını hisseden bir Türkiye daha İslamcı olacak, daha büyük olasılıkla inadına NATO'nun genişlemesini veto edecek ve laik Orta Asya'yı dünya ile bütünleştirmek ve istikrarını sağlamakta Batı ile daha az işbirliği yapacaktır. Bu nedenle, Amerika, Türkiye'nin nihai olarak AB'ye kabulünü cesaretlendirmek için Avrupa'daki etkisini kullanmalıdır ve Türkiye'ye Avrupalı bir devlet gibi davranmaya özen göstermelidir. Ankara ile Hazar Denizi Havzası ve Orta Asya'nın geleceğiyle ilgili düzenli görüşmeler Türkiye'nin ABD'yle stratejik ortaklık duygusunu besleyecektir.", denilmektedir. Buradaki tavsiye Türkiye için küçültücü bir niteliğe sahip gözükse de özellikle ülkemizin konumu itibarıyla süper güçler için (bugüne kadar olmadı bundan sonrada olma ihtimali çok düşük) ciddi engelleyici bir ülke olma potansiyelinin var olduğuna dikkat çekmek istiyorum. İsterseniz konuya şöyle girelim. Türkiye komşularıyla mutlak işbirliği içinde olsa, ekonomik, siyasi ve askeri anlamda hatırı sayılır bir konumda bulursa bu bölgede isteyen istediğini yapabilir miydi? Hayır yapamazdı. En azından bize rağmen yapamazdı. En azından elini kolunu sallayarak yapamazdı.

“11 Eylül terörünü gerçekleştirdiğini artık kendisi de açıkça belirten Usame Bin Ladin soğuk savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri tarafından Afganistanı işgal eden Sovyetler Birliğine karşı yaratılmıştı.”⁴⁷⁷

“Dünyanın güvenlik parametrelerinin değiştiği 21’inci yüzyılda Türkiye; ulusal ve uluslar arası güvenliği etkileyen çok boyutlu, çok yönlü, öngörülmesi güç ve sınır tanımayan asimetrik tehdit ve risklerin yaşandığı, istikrarsız bölgelere mücavir durumdadır. Başta terörizm olmak üzere; kitle imha silâhlarının kontrolsüz olarak yayılması, organize suçlar, yasa dışı göç, uyuşturucu ve silâh kaçakçılığı, kökten dincilik ve mikro milliyetçilik hareketleri bu çerçevede güvenlik politikalarımızda dikkate alınması gereken tehdit ve riskler yaratmaktadır.”⁴⁷⁸ Özellikle bulunduğumuz coğrafi konumun her türlü çatışma, risk, tehdit veya bunlara yol açabilecek dolaylı ve direk tüm ilişkilerin ortasında bulunduğu unutulmamalıdır. Yani başımızda bir savaş/düşük yoğunluklu çatışma/mücadele/işgal ne dersek diyelim ciddi bir tehdit olarak tüm varlığıyla kendisini hissettirmektedir. Bununla beraber bölgenin geçmişten günümüze her türlü çatışma potansiyelini barındırdığı da bir gerçektir. İsrail, Hindistan, Pakistan, nükleer silah sahibi olmakla birlikte İran da nükleer silaha sahip olma konusunda istekli/kararlı bir tutum sergilemektedir.

“Savunma harcamalarındaki amaçlardan birincisi, ülkeye karşı yapılacak bir saldırının caydırılması, *ikincisi* ise, saldırının gerçekleşmesi durumunda buna karşı konulmasıdır. Hem caydırıcılık hem de saldırıya karşı konulması barış zamanında askeri eğitim, araç, gereç ve malzeme için harcama yapılmasını gerektirir. Savaş başlayınca savaşın türünü, yaygınlığını ve yoğunluğunu diğer faktörler yanında barış zamanında yapılan harcamaların büyüklüğü belirleyecektir.”⁴⁷⁹ Günümüz koşullarında ekonomik refah beklentilerinin yüksekliği ve bir savaşın bu anlamda (zengin ülkeler de dahil) ülkelere getireceği maliyet göz önünde bulundurularak caydırıcılık ve mümkünse bölgesel veya küresel ortaklıklar aracılığıyla hasmı yıpratma,

⁴⁷⁷ KONGAR, a.g.e. s.17

⁴⁷⁸ GÖNÜL, M. Vecdi; Millî Savunma Bakanlığı, BEYAZ KİTAP 2005 s.2 Ankara, 03 Ekim 2005

⁴⁷⁹ ASLAN, M. H.; Hizmet Ekonomisi, s.249-250 İstanbul: Alfa Yayınevi, 1998 (Akt.) GİRAY, Filiz; Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme M.B. C.Ü. İl.Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1 s.183

ekonomik olarak soyutlama gibi yollar tercih edilmektedir. Dolayısıyla ülke olarak kurmuş olduğunuz ekonomik ve askeri ittifaklar ciddi bir caydırıcılık unsuru olmaktadır.

“Türkiye konusunda yapılan 1950-1994 arasındaki savunma harcamalarının incelenmesi sonucu ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.”⁴⁸⁰ Bu tür bir çalışma Yunanistan için yapıldığında bunun ekonomisinde zararlı sonuçlar doğurduğu tespit edilmiştir. “Savunmaya harcanan para ile ülkenin gelişmesi arasında bir çok yakın ilişki her zaman geçerli değildir. Tayvan, savunma yükü çok yüksek olmasına rağmen en hızlı kalkınan ülkeler arasındadır. Yine İsrail, bölgenin savunma yükü en yüksek ve kalkınma düzeyi en yüksek ülkesidir. Kuzey Kore ise savunma yükü çok yüksek ve fakir bir ülkedir. O halde savunma harcamalarının optimal bir büyüklüğü vardır. Türkiye 1980-1996 yılları arasında en yüksek ortalama büyüme rakamlarını elde etmiş ve dış ticaret, kişi başına gelir gibi rakamlarda ilerleme sağlamıştır. Bölgesel anlamda bakıldığında 1980 sonrası dönemde Güneydoğu bölgesinde asker sayısındaki artış, bu bölgede uygulamaya konulan korucu uygulaması bölgenin gelir düzeyi ve harcama kapasitesini artırmıştır. Toplam talepte meydana gelen bu artış bölgedeki gelir düzeyini artırmıştır. Bölgede kişi başına düşen gelir açısından diğer bölgelerle olan gelir farkı azalmıştır. Türk ordusunun bölgede bulunması bölgeye eğitim ve sağlık alanında da pozitif dışsallıklar sağlamıştır. Yine bölgede Türk ordusunun uzun süre konuşlanması altyapı yatırımlarını hızlandırmış ve bu altyapı hizmetleri sivil amaçlarla da kullanılmaya başlanmıştır. Güneydoğu'da PKK ile Türk ordusunun bu dönemde çatışmalara girmesi ordunun daha dinamik hale gelmesini sağlamıştır. Bu durum Yunanistan tarafından Türk ordusu ile rekabet edilebilirlik özelliğini yitirme olarak algılanmış ve önce Türkiye'ye karşı yeni ittifaklar arama ve daha sonra Türkiye ile çatışma yerine ortak hareket etme yollarını aramaya itmiştir.”⁴⁸¹

⁴⁸⁰ SEZGİN, Selami (1997) "Country Survey X: Defence Spending in Turkey," Defence and Peace Economics, 8 (4), 381-409. (Akt.) Selami SEZGİN Pamukkale Üniversitesi Maliye Bölümü. Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi, <http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/tr.css>, Haziran 2003 Sayı 5

⁴⁸¹ SEZGİN, Selami; Pamukkale Üniversitesi Maliye Bölümü Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi, <http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/tr.css>, Haziran 2003 Sayı 5

Yıl	Sav. Büt. / Kons. Büt.
1930	30,2
1950	27,0
1970	18,2
1990	17,9
1994	15,0
1998	10,4
1999	10,1
2000	9,5
2001	12,41
2002*	9,98

SIPRI Yearbook 2003 1998-2002 yılları arasında görüleceği üzere ülkemizdeki savunma harcamaları ortalama %5'lik oranla NATO ülkelerinin üzerindedir. Fakat komşu ülkelerin (Yunanistan, Suriye,) durumuna bakıldığında ılımlı bir bakış açısı sergilenmektedir. “ Çünkü komşu ülkelerdeki savunma harcamalarının da yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin jeopolitik durumuna bağlı olarak askeri harcamaların azaltılmasını zorlaştırmaktadır.”⁴⁸² Bundan sonraki dönemde yapılması gereken harcamalar AR-GE tabanlı olacağından savunma bütçesinin değişmeyeceği ve bu durumun teknolojinin yaygınlaşarak ucuzlama potansiyeli sergilemesi ile birlikte bugünkü konumundan kademeli olarak aşağı seviyelere inebileceği değerlendirilmektedir. Burada ülkelerin savunma harcamalarındaki nisbiler onların algılamalarından ziyade stratejik önemleri, iç ve dış tehditlerden kaynaklanan önceliklerinden kaynaklanmaktadır.

⁴⁸²

GİRAY, Filiz; Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme M.B. C.Ü. İİB.İer Dergisi, Cilt 5, Sayı 1 s.197

Bu arada savunma bütçesi ile konsolide bütçe oranlarına bakıldığında 1930-2002⁴⁸³ yılları arasındaki harcamaların savaşlar ve Türkiye'nin büyüme hızı da göz önüne alındığında dengeli bir biçimde geliştiği gözlemlenmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ayrılan savunma bütçesindeki teknoloji yatırım paylarının durumudur. Her ne kadar Askeri sanayinin gelişimi anlamında ülkemiz ciddi bir potansiyel barındırıyor görünse de son dönem (2000'li yıllar) yatırımları dışında önemli bir gelişme kaydedilmediği de ortadadır. Sorgulanması gereken bundan sonraki dönemde verimlilik artış oranları olmalıdır. Savunma için ne kadar para ayırdığınız kadar, bu paranın kullanıldığı etkinlik düzeyini de değerlendirmek gerekmektedir.

⁴⁸³ Tablo GİRAY, Filiz; Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme M.B. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1 s.193

2.3.2. Türkiye ve Ulusal Çıkarlar

“Ulusal çıkar tüm dış politika kararlarının altında yatan temel itici güçtür. Hiçbir dış politika kararı ya da eylemi, uygulayıcıları tarafından ulusal çıkara aykırı olarak sunulamaz. Kuşkusuz, alınan her kararda ulusal çıkar kavramı dile getirilmemektedir. Ancak bu durumlarda bile dış politikanın ulusal çıkara uygun olduğu içsel olarak varsayılmaktadır. Yani, siyasi iktidar, her zaman doğrudan ulusal çıkara atıfta bulunmasa bile, bulunduğu konum itibarıyla, ulusal çıkarı koruyacağı ve geliştireceği beklentisini dileğini içerir. Bu kavramın, dış politikanın belirlenmesinde oynadığı rolü incelemek, bir bakıma dış politikanın kendisini incelemek olacaktır.”⁴⁸⁴

Ulusal çıkarların önemini yitirdiğini, küreselleşmenin böyle bir dünyanın oluşmasını sağladığını söylemek çok yanlış bir tespittir. “uluslar arası ilişkiler uzmanları, özellikle diplomasi mesleğini seçenler, devletlerin ulusal çıkarlarını korumaya bugünde eskisi gibi önem ve öncelik verdiklerini bilirler.” Fakat belki tanım konusunda değişikliklerden bahsetmek mümkün olabilir. Bu anlamda değişen konjonktürde ulusal çıkarları tanımlamak / yeniden tanımlamak işin en zor yanı olsa gerek. “En genel tanımıyla, devletlerin ulusal çıkarlarını koruma çabalarının üç temel unsuru, güç, güvenlik ve refahtan oluşuyor. Ancak, bu genel tanım yeterli değil. Gücünüz olacak; ama ne yapmak için? Güvenlik derken ne kastediliyor? Refahtan söz ederken kimin için refah isteniyor? Aslına bakılırsa, güç unsuru, amaçtan çok bir araçta sayılabilir. Devletler, sahip oldukları güçle ne yapacaklar? Ekonomik ve askeri gücü hangi amaçla kullanacaklar? İşte burada devletlerin siyasi tercihleri, stratejileri ve temel politik yaklaşımları önem kazanıyor.”⁴⁸⁵ Bu durum da, ulusal çıkarlar, ulusların karşılaştıkları sorunlar ve fırsatlar karşısındaki temel karar stratejileri ile çok ilgilidir. Türkiye'nin bu anlamda topyekun bir ulusal stratejisinin/gayesinin açıkça ifade edilmiş olmaması, AB'nin her şeyin ilacı olarak algılanması ve tüm politikaların bu doğrultuda geliştirilmesi ciddi bir ulusal strateji eksikliği olarak görülebilir.

⁴⁸⁴ UZGEL, İlhan, Ulusal çıkarlar ve dış politika IMGE, 2004. s.54
⁴⁸⁵ ÖYMEN, a.g.e. s.181-182

Ulusal çıkarları koruma anlamında en önde giden ülkenin İngiltere olduğuna bizce şüphe yoktur. Ulusal menfaatlere yaklaşımda İngiliz başbakanlarından Lord Palmerstone'un 1856 yılında söylediği "İngiltere'nin ebedi dost ve düşmanları yoktur, değişmez menfaatleri vardır."⁴⁸⁶ Sözü bunu en iyi şekilde ifade etmektedir. İngiltere elindeki sömürgeleri ulusal çıkarlarını en üst düzeyde gerçekleştirmeyi başararak günümüze kadar gelmiştir. Bunun içerisinde kültürel emperyalizmden tutun da ekonomik, askeri emperyalizme kadar her şeyi görmek mümkün.

"Devletlerin var olmak, gelişmek, büyümek, devamlı olmak amacıyla belirledikleri ulusal hedefleri bulunur. Bu hedef Türkiye için kuruluşunda öncelikle var olmak ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak olarak belirlenmiştir. Ulusal hedeflere ulaşmak için kullanılan yöntem ve araçlar bütünü ise ulusal politikayı oluşturur. "Günümüzde evrensel politika, dünya egemenliği yolunda olan ve buna karşı savunan güçler arasında şekillendiğinden" ulusal politika ve hedefler tehdit altında kalabilmektedir."⁴⁸⁷

Son dönem küreselleşme tanımlamasında veya çalışmalarında, ülkeler güçlüler ve zayıflar olarak iki kategoriye indirildi. Zayıf devletler, büyük devletlerce daha da zayıflatılma pahasına yönlendirildi/kullanıldılar. "Büyük devletler, diğer ülkelerin, küreselleşmenin etkisiyle, kendi çıkarlarını korumada zaman zaman zaaf göstermelerinden akıllıca yararlanırlar. Hele o ülkelerin basınında ve kamuoyunda ⁴⁸⁸ kendi istediklerini dayatacak pozisyona gelmişlerse durum daha vahim bir hal alır. Bugün olan tam da budur.

Ülkelerin ulusal çıkarlarının tayininde ve korunmasında liderlerin önemi ortadadır. Bu liderler gerçekten ülkelere büyük katkılar yapabilirler ve yapmışlardır da. Ama dikkati çeken konu bu liderlerin diğer ülkeler karşısında kendi ülkelerini savunma konusundaki tutarlı ve kararlı tavırlarıdır. Bu liderlerden Churchill, tam bir İngiliz milliyetçisidir ve İngiliz çıkarları için

⁴⁸⁶ ÖYMEN, a.g.e. s.180

⁴⁸⁷ İKİEL, Cercis; Jeopolitik Bir Olgu: Türkiye'nin AB Üyeliğine Adaylığı veya Olası Bir Avrupa - Türkiye Birliği <http://www.e-cografya.com/genel.css>

⁴⁸⁸ ÖYMEN, a.g.e. s.181-182

Türkiye'ye I.Dünya Savaşında saldırmaktan çekinmemiştir. Ama aynı Churchill II.Dünya Savaşında Almanlara karşı Türkiye'yi savaşa sokmak için elinden geleni yapmıştır. "Churchill'in doğruları, yanlışları, zaferleri ve yenilgileri vardı, ama her şeyi İngiltere'yi yükseltmek, yeniden bir dünya gücü haline getirmek, İngiltere'nin çıkarlarını ve itibarını korumak için yapmıştı." ⁴⁸⁹ diğ er bir lider, II.Dünya Savaşında Fransız Direniş Hareketi'nin başında bulunan De Gaulle, savaş sonunda milliyetçiliğ in sembolü haline geldi. Kendisi Devletler Avrupa'sı fikrini savunuyordu. Egemenliğ in devri fikrine sıcak bakmıyordu. De Gaulle üstünlük iddiasındaydı. Fransa'nın da bunu hak ettiğ inden emindi. Bu üstünlüğ ünü kanıtlamak için ne gerekirse yapılmalıydı "Bu amaçla, 1945 yılında kurulmuş bulunan Atom Enerjisi Komiserliğ i'ni harekete geçirdi. Bu Komiserliğ in öncelikli görevi Fransa'yı bir nükleer güç haline getirmektir. Fransa, ilk nükleer denemesini 13 Şubat 1960 tarihinde Yeni Sahra'nın Reganne bölgesinde yaptı. Aynı gün De Gaulle, Fransız Ordu Bakanı'na şu telgrafı çekti: Bu sabahtan itibaren Fransa daha güçlü ve daha itibarlıdır." ⁴⁹⁰ kararlı ve ülkesine inanan bir asker olarak De Gaulle Fransızlar için bugünde önemli bir şahsiyettir. Ancak "De Gaulle'ün düşünceleri, Avrupa'nın sınırları içinde de kalmıyor. O, büyük hedefleri olan, dünyada söz sahibi olan bir Fransa düşünüyor. Ona göre, Fransa, Moritanya'dan Fırat Nehri'ne kadar olan bölgede yaşayan Müslümanları yönetmeye kalkışmadan onların çıkarlarının koruyucusu olabilir." Günümüzde bu liderlere en iyi örnek Bush olsa gerek. Bush kendi adını alan yeni savunma/saldırı politikasıyla katı ve duyarsız bir politika peşinde koşuyor. "Bush Doktrini olarak adlandırılan 2002 tarihli Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi, Amerikan egemenliğ inin başka ülkelere tartışmasız ve mutlak olarak kabul ettirilmesi anlayışına dayanıyor. Bu stratejiye göre, diğ er ülkelerin egemenlik hakları da Amerika tarafından değ erlendirilecek, ancak hiçbir ülkeye, kendi bölgesi de dahil olmak üzere, etki alanına sahip olma hakkı tanınmayacaktır. Daha da ilginç olanı Amerikalıların kendi ulusal çıkarlarının gereğ i olarak izledikleri politikaların, diğ er ülkeler tarafından da gönüllü olarak desteklenmesini beklemleri. " Bush, De Gaulle ve Churchill'den farklı olarak tüm bunları

489

ÖYMEN, a.g.e. s.171

490

ÖYMEN, a.g.e. s.151

insanlık ve demokrasi için yaptığını iddia edebiliyor. Ulusal çıkarlar daha farklı bir biçimde lanse ediliyor.

“Türkiye’nin 1930’lu yıllarda bizzat Atatürk ‘ün eliyle başlatılan Batıyla yakınlaşma süreci İnönü’nün döneminde 1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifakıyla taçlandırılmış; 1945’ten sonra yeni bir ivme kazanan Batıyla askeri-ekonomik-politik bütünleşme hareketine CHP önderlik etmiş, DP tamamlamıştır. NATO’ya ilk resmi müracaatı yapan İnönü, bu örgüte Türkiye’yi sokan Menderestir. Ankara, AET ile ilk görüşmelere 1959’da DP’nin aldığı bir kararla başlamış, 1960 ihtilalini yapanlar müzakereye devam etmişler ve Ortaklık Antlaşması’na 1963 yılında imza koymak İnönü’ye nasip olmuştur. Çok daha yakın dönemlerden örnek verecek olursak bir birlerine ölümüne muhalif görünen ve dış politika eğilimleri de çok farklı olarak bilinen Özal, Demirel, Erbakan, Çiller ve Mesut Yılmaz hem birer lider ve hem de hükümet-devlet başkanı olarak Türk dış politikasının geleneksel çizgilerini sürdürmüşler/sürdürmek zorunda kalmışlardır.”⁴⁹¹ Bu liderler içerisinde Özal biraz daha farklı bir konuma sahiptir. Çünkü Özal Türkiye’nin potansiyelini aktif bir politika ile değerlendirmeye çalışmıştır. Kendisi özellikle 80’li yıllarda “Türkiye’nin ekonomik açıdan yeniden yapılanmasının arkasındaki asıl güçtü. Türk ürünlerine yeni pazarlar bulmak için Özal, Karadeniz Ekonomik İşbirliği forumunun oluşumunda anahtar rol oynadı. Türkiye’nin toplam ihracatı 1980’de 2.9 milyar dolardan 27 Milyar dolara çıktı; ürünlerin %53’ü Avrupa pazarına gitmekteydi.”⁴⁹²

Türkiye’de “solcular iktidar olmuştur. Sağcılar, liberaller, milliyetçiler, Türkçüler iktidar olmuştur. İslamcılar hükümete gelmiştir. Ama Türk dış politikasının geleneksel vizyonu, mihveri, karakteri kısaca kimliği aynı kalmayı başarmıştır.”⁴⁹³ Ancak Türkiye’de “yakın geçmişte Türk Hükümetleri, yaklaşan ekonomik krizleri önceden görerek IMF’ ye muhtaç olmadan gerekli

⁴⁹¹ ÇALIŞ “ve Ark” a.g.e. s.9
⁴⁹² ÇALIŞ “ve ark ”; a.g.e. s.50
⁴⁹³ ÇALIŞ “ve Ark” a.g.e. s.10

önlemleri almada başarılı olamamışlar, kriz dönemleri geçtikten sonra bile IMF' ye bağımlı politikaları sürdürmüşlerdir.”⁴⁹⁴

Jeopolitik önemin artmasında Türkiye'nin yoğun çaba göstermesi gerekmektedir. Eskiden beri dile getirilen jeopolitik önem artık azalmaya yüz tutmaya başlamıştır. Çünkü özellikle Amerika kendisine yeni işbirlikçileri bulmayı başarmıştır. Bulgaristan, Ukrayna, Baltık ülkeleri, Gürcistan, Pakistan, Afganistan, Irak, Hindistan, Kazakistan, Tacikistan direk olarak Amerika'nın etki alanına girmiştir. Bu durumda Türkiye'nin AB ile ilişkiler doğrultusunda jeopolitika üretmesi daha mantıklı gözükmektedir. Özellikle enerji konusu öncelikli pazarlık konusu olacaktır. Artık Türkiye'nin jeopolitik durumunun değerlendirilmesinde Rusya'da önemli bir müzakereci konumundadır. Belkide enerjinin güvenli bir biçimde taşınması için oluşturulacak politikalar Türkiye'yi merkez ülke haline getirerek bölgesel güç olmasında fayda sağlayabilecektir.

“Geçmişte Avrupa birliği bir Hıristiyan kültürü ve Katolik kimliği üzerine kurulmuştu ve işte tam da bu yüzden Avrupa Hareketinin liderliğindeki Katolik Nüfusun etkisine şaşkırmamak gerek. Ortaçağ Hıristiyan kültürü Ren nehri boyunca Flandra'dan İsviçre ve İtalyaya uzanan ana eksenini Hansa Birliği şehirleri içindeki nüfus ve ticaret merkezleri ve Fransa Kutsal Roma İmparatorluğu ve Papalık İtalyası'ndaki temel siyasal merkezleriyle esas itibarıyla Batı Avrupalıydı. Ve aynı zamanda temelde bir elit kültürü ruhban sınıfı soylular ve yüksek burjuvazinin Latin kültürüydü. Bu Doğuda Müslümanlar ve Türk'lerin tehdidi altında genişleyen yenilikçi ve militan Hıristiyan Avrupa'nın günümüz laik Avrupası için bir birlik modeli sunan geçmiştir.”⁴⁹⁵

AB birlik olma konusunda birçok sıkıntı yaşamaktadır. Avrupa'da kimlik konusundan tutun da egemenliklerin devri konusuna hatta devletlerin egemenliklerini devretmeden federatif bir yapı kurulmasına kadar uzayıp

⁴⁹⁴ ÖYMEN, a.g.e. s.464
⁴⁹⁵ SMITH, a.g.e. s.145

giden tartışmalar devam etmektedir. Avrupa ordusu oluşturma konusunda da halen tereddütler yaşanmaktadır. “1990’da Kuveyt’in işgali meselesini üstlenen ABD idaresindeki Birleşmiş Milletlerdi; ve çok açık bir biçimde bizzat Avrupa kıtasının sınırları içinde yaşanan bir etnik çatışma olarak 1994’de Bosna’da inisiyatif kullanan Avrupa Birliği’nden Ziyade NATO’ydu. Ortak Avrupa savunma ve dış politikası inisiyatiflerinin tarihi -en son Bosna ve Makedonya’da görüldüğü gibi- ihtilaf ve yanlış anlamalarla doludur. Avrupa savunma birimleri küçük tutulmaktadır ve savunma bütünleşmesine ve askeri ortak teşebbüslere dair Avrupa’nın merkezindeki ülkeler de bile oldukça az halk desteği vardır; ve hatta, çeşitli biçimlerde İrlanda’dan Makedonya’ya ya da Fransa’dan Kafkaslara ve Ural dağlarına dek uzatılan Avrupa sınırlarındaki ülkelerde bu destek daha da azdır.”⁴⁹⁶ bu durumu Türkiye’nin askeri potansiyelinin ön plana çıkmasını sağlıyor. Fakat Türkiye’nin bu askeri potansiyelinin Avrupa bölgesel gücünün küresel bir askeri/güvenlik politikası izlemesinde ne derece etkili olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Avrupa ordusundan amaç bizce küresel bir müdahalede öncü olma hedefine hizmet etmeyi amaçlamalıdır. Türkiye’nin böyle bir orduda gücü nispetinde söz hakkı elde etmesi çıkarınadır. Türkiye’nin AB’ne girmesi ve nüfusu ölçüsünde söz hakkı elde etmesi çıkarınadır.

Avrupa’nın sorunlarından biri de elitlerinin oluşturduğu politikalara halkların istenen tepkiyi vermeme ihtimalleridir. “Danimarka, Fransa ve İngiltere’de Maastricht Anlaşmasının hükümlerine gösterilen halk tepkileri ve İskandinavya’da aday ülkelerdeki Avrupa’ya yönelik belirgin soğuklukla birlikte yeterli derecede ortaya çıkmıştır. Hükümetler önderlik edebilir ama halkları onları her zaman Avrupa Birliği’ne girerken takip etmeye hevesli olmayabilir. Birçok yerdeki kıta halkları arasındaki derin duygusal ya da kültürel bağların noksanlığını ortaya koyan Avrupa ya yönelik tutumlara dair gözle görülür bir nitelik söz konusudur; ve özel olarak Avrupa halkları tarafından paylaşılan herhangi bir değer ve inanç sisteminden bahsetmek de pek anlamlı gözükmemektedir. Her ne kadar birçok Avrupalıda işbirliği yapmaya birlikte yaşama ve çalışmaya yönelik bir arzu var olsa bile bu arzu

⁴⁹⁶

SMITH, a.g.e. s.158

ne Avrupa'nın kültür, değerler, idealler ve gelenekler açısından üzerinde yükseleceği halk düzeyine yayılmış belirgin bir fikirle ne de canlı bir Avrupalı halklar ailesine ait olma duygusuyla temellendirilmiştir.”⁴⁹⁷ Bunun en son örneği de Avrupa Anayasasının referandumlardan geçmemesi/onaylanmamasıdır.

“Türkiye'nin dış politikasını diasporalar inanılmaz derecede etkiliyor. Türkiye'de diasporası olan milletler (Çeçenler, Gürcüler, Abhazlar) Türkiye'nin Kafkasya'ya yönelik dış politikasının belirlenmesinde etkilidirler. Yani sadece ABD açısından değerlendirmiyorum. O anlamda bütün dünyadaki diasporalardan bahsediyorum. Daha büyük Orta Doğu kavramı Orta Doğuluların ortaya attığı bir tanımlama değil daha çok batıdan gelen bir tanımlama. Eski Sovyet Orta Asya'sı Kafkasya ve bildiğimiz Orta Doğu'yu kapsayan bir tanımlama anlamında kullanılan bir kavramdır. Bütün bu bölge aslında o eski usul sorunlarını ve çatışmalarını yaşayan bir bölgedir. Dikkat ederseniz soğuk savaşın sona ermesinden sonra en karmaşık üç bölge daha büyük Orta Doğu modelinin içine giriyor. Yani savaşlar Kafkasya (Afganistan savaşı örneği), Balkanlar ve Orta Doğu'dan çıkıyor.”

Dünyada coğrafyaların ülkelerin politikalarına etkilerinde Berlin Duvarının yıkılması ile birlikte önemli değişiklikler olmaya başladı. Son dönemde Amerika tarafından 11 Eylül sonrasında Amerikan müdahaleleri ve Bush Doktrini bu yeni tanımlamaları da sildi süpürdü. Her şey Amerikan tehditleri doğrultusunda değerlendirilir oldu. “Dünyadaki bu köklü jeopolitik değişimle birlikte Türkiye'nin ulusal çıkarları da buna uygun olarak değişmiştir. Eski Sovyet tehdidi ortadan kalkmış olsa da Türkiye'yi çevreleyen Sovyet tehdidinden daha somut ve daha istikrar bozucu yeni istikrarsızlıklar doğmuştur. Türkiye'nin eski Sovyetler Birliği'ne yönelik politikalarını belirleyen temel gerçeklik, modern Türkiye'nin 1920'lerin başlarında Bolşevik Rusya ile neredeyse aynı anda kurulmuş olmasıdır. Dolayısıyla büyük ve husumetli bir Sovyetler Birliği başlangıçtan itibaren Türkiye'nin dünya

⁴⁹⁷

SMITH, a.g.e. s.144

görüşünü şekillendirmiş ve II. Dünya Savaşı'nın ardından da Batının güvenliğe ilişkin düzenlemelerine katılmaya zorlamıştır. Günümüzün Soğuk Savaş sonrası dünyasında Türkiye'nin artık Sovyetler Birliği veya Rusya ile sınırı bulunmamaktadır. Sovyetler Birliği ile ilişkileri daha karmaşık ve bazı hallerde de çıkar çatışmalarının söz konusu olduğu bir dizi ikili ve bölgesel ilişkiler şeklinde bölünmüştür. ⁴⁹⁸ bugün Türkiye Amerika ile sınır komşusu olmuştur. Dolayısıyla Amerika ile ilişkileri geliştirmek Türkiye'nin çıkarıdır. Rusya ile ilişkileri de Türki cumhuriyetler doğrultusunda geliştirmesi yine Türkiye'nin çıkarıdır.

Kimlik, demokrasi ve güvenlik “yalnız iç dinamiklerin değil, küresel oluşumların da bir sonucu olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk dış politikasının açmaza düştüğü yeni alanlardır, demokrasi, güvenlik ve kimlik sorunları... Ve yirminci yüzyılın son yıllarında iç siyasetin ve iktidarın egemenlik alanlarının küresel/yerel taleplerle ne denli daraltıldığının da göstergesi... hem içerde yaşadığımız sorunlar, hem de dışarıda karşılaştığımız engellerdir bunlar. Dolayısıyla, içeride, iç dinamiklerle aşamadığı sürece, dışarıda Türkiye'ye yalnızlaştıracak, küresel gelişmelerden ve dinamiklerden koparacak bir sorunlar dizgesi...” ⁴⁹⁹ Türkiye'nin dünya ölçeğinde karşılaşılan bu sorunları görmezden gelmesi zararına olacaktır. Bu nedenle cesur adımlar atılmalı içeride sisteme adapte edilememiş insanlar eğitilerek milli öncelikler doğrultusunda geleceğe hazırlanmalıdırlar. Demokrasinin Türkiye'de ideal ölçülere gelmesi Atatürk'ün en büyük özlemiydi. Bu doğrultuda gereken her türlü fedakârlık yapılmalıdır. Güvenlik konusunda BM ve NATO çatısında yürütülen faaliyetlerin bölgesel güç olma konusunda ciddi fayda sağladığı önümüzdeki dönemde daha da etkin olunacağı değerlendirilmektedir.

“Türkiye Avrasya'da Rusya ve Türki devletlerle işbirliğini yoğunlaştırmaya çabalarken bir yandan da AB ye kapağı atmaya çalışıyor. Önümüzdeki yıllarda bu çabaların giderek yoğunlaşması şaşkırtıcı olmamalı.”⁵⁰⁰ “Türkiye ve Rusya, uzun yıllardan beri özellikle enerji ve inşaat alanlarında yakın ilişki

⁴⁹⁸ LESER, Ian O. ve FULLER, Graham E. a.g.e. s.224
⁴⁹⁹ ÇALIŞ “ve ark ”; a.g.e. s.X (ÖNSÖZ)
⁵⁰⁰ KAZGAN, a.g.e. s.281

kurmuşlardır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2003 yılında 6,7 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Rusya'da Türk müteahhitlik firmalarının üstlendikleri 653 projenin toplam tutarı, 14,3 milyar dolara ulaşmıştır. Her ne kadar Kıbrıs ve Kafkasya gibi bazı konularda iki ülkenin zaman zaman farklı yaklaşımlar sergilediği görülse de, bugün Türkiye ve Rusya arasındaki ortak çıkarlar, iki ülkeyi ayıran unsurlardan fazladır ve Türkiye'nin ulusal çıkarları çok boyutlu bir dış politika içerisinde Rusya ile daha yoğun ve verimli bir işbirliği yapılmasını gerektirmektedir.”⁵⁰¹

“Ortalama bir Türk Asya'daki Türki diller arasındaki büyük benzerlikten etkilenmemektedir. Linguistik açıdan bu dillerin çoğu İtalyanca veya İspanyolca veya Rusça ve Ukraynaca arasındaki fark kadar farklılık göstermektedir. İstanbullu bir Türk birkaç saat içinde Özbeklerle temel bir iletişim kurabilmekte ve bir ay içinde neredeyse tam olarak Özbekçe araştırmalar yapıp, okuyup , anlayabilecek hale gelmektedir. Azerbaycan'ca veya Türkmence ise bir iki günlük kulak alışkanlığından ve yeni dil/lehçeye has bazı kelimelerin not edilmesinden sonra İstanbullu bir Türk tarafından tamamen anlaşılabilir. Diğer yandan, ciddi görüşmelerde Orta Asya Türkleri ve Türkiye'deki Orta Asyalılar tam ve doğru anlama için tercümana ihtiyaç duymaktadırlar. Türkiye Türkleri ve Orta Asya Türkleri arasındaki kültürel farklılıklar kendilerini ayıran yetmiş yıllık komünist rejimden dolayı çok daha derindir. Maalesef Türkler bu rolü üstlenmek istemesine rağmen henüz uluslar arası düzeyde ortak bir Türki dil oluşturulamamıştır. Türkiye geniş halk kesimleri arasında Türkçe öğreniminin yaygınlaşması amacıyla bölgeye iletişim ve medya hizmetleri sunmaktadır.”⁵⁰² Türkiye'de gerçekleştirilen onuncu kurultayda Türki Cumhuriyetlerin Türkiye ile ilişkilerinin geliştirilmesi için kararlar alınmıştır.

“Ellibi yıllarda Uzakdoğu ülkelerinin eğitim yatırımlarına verdikleri olağanüstü önem, ekonomideki başarılarının temel öğelerinden birini oluşturmaktadır. Bu ülkelerin eğitim politikalarının ayırıcı özelliği, hem bu amaç için ayırdıkları devlet kaynaklarının fazlalığında, hem ilk ve ikinci

⁵⁰¹ ÖYMEN, a.g.e. s.254

⁵⁰² LESER, Ian O. ve FULLER, Graham E. a.g.e. s.236

öğrenime verdikleri öncelikte hem de kızların eğitim düzeyini arttırma çabalarında yatmaktadır. Hindistan ve Latin Amerika'dakinin tersine Uzakdoğu'da devlet bütçesinden yüksek öğrenime ayrılan pay asgaridir. Ama devlet kaynaklarına ilave olarak, orta ve yükseköğrenim finansmanına önemli bir katkıda özel sektörden gelmektedir. " eğitim de bir maliyeti vardır ve devlet buna sürekli olarak katlanmak zorundadır. Durum böyle olunca kime ne kadar eğitim verileceği ve hangi amaca hizmet edeceği de iyi irdelenmelidir. Ülkemizdeki yükseköğrenim bu anlamda belirli bir amaca hizmet etmemektedir. Piyasadaki ihtiyaçlar gözetilerek ve üniversite-şirket işbirlikleri arttırılarak bu durum düzeltilmelidir. Girişimci bir sınıfa sahip olmak ebetteki serbest piyasa ekonomisinde başat bir ülke olmak için en önemli unsur olarak görülmelidir. Ve genelde de bu kitle Kapitalizmin geliştiği gelişmiş ülkelerde bulunmaktadır. "O olmadığı zaman ancak devlet ve yabancı sermayeler bir birikim dinamiği başlatabilecek güçtedir ki bunun da otoriter ve bağımlı kalma şansı çok yüksektir." ⁵⁰³ Türk milletinin ne kadar girişimci bir millet olduğu ortadadır. Bunda Türk milletinin bilinç altında yatan ve bir İmparatorluğun mirasına sahip olma psikolojisi özellikle etkilidir. Halkımız Türkiye'yi Amerika gibi 290 milyon nüfuslu ülkelerle kıyaslarken belkide bu psikoloji ile hareket etmektedir.

"21.yüzyılın ilk yarısında dünya sahnesinde etkili rol oynaması beklenen ülkeler veya ülke grupları arasında Amerika Birleşik Devletleri ön sırada yer alıyor. Onun yanı sıra Çin, Rusya, Hindistan, Japonya ve Brezilya da yakından izlenmesi gereken ülkeler."⁵⁰⁴ Bu arada Avrupa Birliği de önemli bir güç olma potansiyelini devam ettiriyor. "Türkiye, birçok açıdan dünyanın en büyük ve en güçlü 20 ülkesi arasında yer alıyor." "Türkiye'nin askeri gücü, NATO ülkeleri arasında Amerika'dan sonra ikinci sırada yer alıyor."⁵⁰⁵ Eğer bizler bunun farkında olur ve körü körüne politikalar uygulamaz isek ne AB ve ne de ABD bizim için pivot ülkeler olurlar. Türkiye kendi öncelikleri doğrultusunda yeni oluşumların (Türki Devletler Birliği veya Latin Amerika ile

⁵⁰³ ADDA, a.g.e. s.145
⁵⁰⁴ ÖYMEN, a.g.e. s.209
⁵⁰⁵ ÖYMEN, a.g.e. s.467

işbirliği ya da enerji, ticaret gibi alanlarda yeni tip örgütlenmelere gitmek gibi...) önünü açabilir.

Türkiye her ne kadar barış eksenli politikalar izleme anlayışıyla övünse de gerçekte bu anlayış pasif bir politikaya dönüşmüş ve dünyanın reel durumu çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Ekonomik üstünlük tesis edilememiş, refah düzeyi arttırılamamış ve genelde dışa bağımlılığı esas alan politikalar üretilmiştir.

Türkiye'nin dış politikasının temelleri Mustafa Kemal Atatürk "tarafından atılmış ve o günden bu güne de genel karakterini aynıyla muhafaza etmiştir. Modern bir batılı ulus yaratmaya çalışan Mustafa Kemal dış politikayı da bu hayalini gerçekleştirmek için kullanmıştır (nation building) Nasıl Türk toplum ve devletini batılılaştırmak için pek çok devrim yapılmışsa, dış politikada Batılı olma ve bu medeniyetin standartlarına uygun hareket esas alınmıştır."⁵⁰⁶

"Neden çocuklarımızda hep asker ya da polis olmak istediklerini duyalım ki! Şair olmak, iyi bir siyasetçi olmak yada ne bileyim bilim adamı olmak isteyen çocuklarımızın seslerini yükselmesini/çoğalmasını istiyor insan. Çocuklarımızın gücün silahlarda değil beyinlerimizde ve yüreklerimizde saklı olduğunu öğrenmeleri gerekiyor. Tarihimiz büyük liderler müzesidir, fakat yakın tarihimizde büyük liderler yetişmez oldu. Herhangi bir futbol takımı dahi iyi lider oyuncuya sahipse başarılı olabiliyor. Bu nedenle ülkemizin küreselleşme sürecinde geri kalmışlığının önemli nedenlerinden biri de "lidersizlik" ve/veya "hedefsizlik" tir."⁵⁰⁷

⁵⁰⁶

ÇALIŞ "ve ark "; a.g.e. s.7

⁵⁰⁷

KARABULUT, a.g.e. s.19; "Güneş Tanrısı, Müritleri ve İsyankar Kullar" (makale)

2.3.3. Türkiye ve Birleşmiş Milletler

“Birleşmiş Milletler Antlaşması Dünya yeni bir savaştan çıkarken yazılmıştır. Milletler Cemiyetini Devletler gerekli yetkiler ve yetkileri vermedikleri için savaşlar, işgaller önlenememişti. İki savaş arasında yapılan silahsızlanmayı ön gören veya Briand-Kellog paktı gibi siyasal amaçlarla savaşmamayı öngören paktla geçerliliklerini koruyamamışlardır. İnanılmaz acılar çekilen dünyada dünyanın yöneticileri bir daha bu acıların yaşanmasını istemiyorlardı. Birleşmiş Milletler Antlaşması’ndaki amaç insan değerine, haysiyetine önem vermektir. Bu görüşte Dünya’nın en önemli dokümanı doğdu. Bu antlaşmanın 1945 yılında imzalanmasından günümüze kadar insanlık büyük bir savaş yaşamadı. Ancak, insanlık bir sürü şiddet ızdırab ve adaletsizlik gördü.”⁵⁰⁸

Türkiye’nin savunma stratejisinin temelini; caydırıcılık, güvenlik ortamının şekillendirilmesi, savaş dışı harekât, kriz yönetimi, sınırlı güç kullanımı ve kesin sonuçlu konvansiyonel harp oluşturmaktadır. Türkiye BM, AGİT ve NATO başta olmak üzere diğer uluslar arası güvenlik organizasyonlarında ve bölgesel oluşumlarda aktif olarak yer almakta ve sorumluluklarını yerine getirmektedir. Bu kapsamda Türk Silâhlı Kuvvetlerinin diplomatik, ekonomik ve diğer kriz yönetim tedbirlerine uygun olarak göreve hazır bulunmasının sağlanması, savunma stratejisinin esaslarını teşkil etmektedir. Türkiye Milletler Cemiyeti’ne girerek, savaşı yasaklayan Briand-Kellogg Paktı’nı ilk imzalayan devletlerden birisi olmuştur.

“Soğuk Savaş döneminden Soğuk Savaş sonrası döneme kendini dönüştürerek giren, Türkiye’nin kuruluşundan beri üye olduğu diğer önemli bir uluslararası örgüt de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)’dir. AGİT’in sürekliliği (25 yıl) ve kapsamlılığı (54 üye, 8 gözlemci üye) bu örgütün uluslararası ilişkilerin realist ve idealist boyutlarına cevap verebildiğini göstermektedir. Reel güç yapılanmasına hitap etmeyen ve bu yapılanmalara göre kendini yenileyemeyen bir örgütün süreklilik kazanabilmesi mümkün değildir. Öte yandan, gerek üye yapısı gerekse misyonu açısından kapsamlılık

⁵⁰⁸

KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”, KARABULUT, a.g.e. s.26

şartını yerine getiremeyen bir yapının da idealist kriterlere dayalı bir çerçeveye oturtulabilmesi çok güçtür. Bu iki şart aynı zamanda uluslararası örgütlerin iki yarı düzlemini ortaya koymaktadır. Soğuk Savaş süresince bir konferans olarak çalışan ve AGİK olarak anılan, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise bir örgüt yapısına kavuşarak AGIT şeklini alan örgüt, kurulusundan bu yana bu iki şart ve düzlemin gereğini yerine getirme çabası içinde olmuştur. AGİK'in kuruluş safhasındaki realist boyutu o dönemin Soğuk Savaş şartlarının izlerini taşımaktadır. Yetmişli yılların başında ilk defa SSCB tarafından gündeme getirilen, ancak özellikle ABD ve NATO tarafından reddedilen Avrupa-ölçekli bir güvenlik ve işbirliği konferansının toplanması fikrinin hayata geçirilmesi SSCB ile Avrupa ülkelerinin o dönemdeki stratejik konumlarının uzlaşmasının bir ürünü olmuştur.

SSCB'nin böyle bir teklifi gündeme getirmesinin o dönemle ilgili üç temel gerekçesi vardı. Birincisi; küresel ölçekli bütün tarafları bir araya getiren Avrupa-ölçekli bir konferansın toplanması, II. Dünya Savaşından sonra diğer Avrupalı güçlerce meşru görülmeyen Avrupa'daki bölünmeye ve Doğu Avrupa'daki Sovyet egemenliğine meşruiyet kazandıracaktı. İkincisi; Avrupa-İçi çok taraflı bir diplomasi kulvarının oluşması büyük güçler arasında dışlanmış bir durumda olan SSCB'ye manevra alanı sağlayacak ve ABD'nin diğer Avrupalı güçler üzerindeki tek taraflı etkinliğini dengeleyen bir sonuç doğuracaktı. Üçüncüsü ise, özellikle 1968 Çekoslovakya olayı ile saldırgan ve işgalci bir görümü sergileyen SSCB, uluslararası diyaloga ve barışa açık bir ülke imajı oluşturabilecekti. Bu realist gerekçelerin benzerleri Avrupa ülkeleri için de geçerliydi.”⁵⁰⁹

Ülkemiz Birleşmiş Milletlerin Kuruluş Şartı'nda belirtilen “uluslar arası barış ve güvenliği korumak, uluslar arası dostane bağları geliştirmek, uluslar arası ekonomik, sosyal, kültürel ve beşeri sorunların çözümünde işbirliği sağlamak ve insan hakları ile temel hürriyetlere saygıyı geliştirmek, uluslar arası müşterek amaçlara ulaşmada gayretlerin koordine edildiği bir merkez oluşturmak, bölgesel çatışmaları önlemek ve barışın devamlılığını sağlamak

için gerektiğinde askerî tedbirler alınması dâhil, faaliyette bulunmaktır.” amacı çerçevesinde gerekli tüm fedakarlıkları yerine getirmeyi kabul etmektedir.

Barışı Destekleme Faaliyetleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti 26 Haziran 1945'te San Francisco'da imzalanan ve 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren BM Kuruluş Sözleşmesi'ni kurucu üye olarak imzalamıştır.

BM'nin 1945 yılında kuruluşundan itibaren hâlen 16 adedi devam etmekte olan, toplam 60 adet barış gücü faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Temmuz 2005 tarihi itibarıyla 106 ülkeden 68.000'i aşkın asker ve sivil polis bu operasyonlarda görev yapmaktadır. Türkiye bu kapsamda ilk olarak Kore Savaşına katılmıştır. Türkiye, Kore savaşına 4500 kişilik bir tugay ile iştirak etmiştir. Toplam 15.000 Türk askeri, 1950-53 yılları arasında değişmeli olarak bölgede görev yapmıştır. Kore Savaşı'nın ardından Türkiye 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olmuştur.

Türkiye'nin Barışı Destekleme Faaliyetleri kapsamında katıldığı görevler:

Kore Savaşı 1950-1953

Somali'de BM Harekâtı (UNOSOM) 1993-1994

Bosna Hersek'e BM Koruma Kuvveti (UNPROFOR) 1993-1995

NATO Uygulama/İstikrar Kuvveti (IFOR/SFOR) Balkanlar

BM Uluslar Arası Polis Gücü (UNIPTF-1995) Balkanlar

AB Polis Gücüne 2003'de UNIPTF'den devir halen 9 personel

Arnavutluk'taki ALBA Harekâtına, Nisan1997 - Ağustos1997

Kuzey Irak Harekâtı (Huzuru Temin / Kuzeyden Keşif Har.) 1991-1997

Uluslar arası Güvenlik Yardım Kuvveti (UGYK-ISAF) Afganistan

Türkiye, BM Askerî Gözlem Görevleri kapsamında katıldığı görevler:

- BM İran - Irak Askerî Gözlemci Grubuna (UNIIMOG) 1988 –1991
- BM Irak - Kuveyt Gözlem Misyonuna (UNIKOM) 1991-2003
- BM Gürcistan Gözlemci Grubu (UNOMIG) 1993- hâlen 5 subay görevde
- BM Doğu Timor Destek Misyonuna (UNMISET) 2000-2005 TSK
- BM Sierra Leone Misyonu (UNAMSIL) 1999 - hâlen iki polis
- BM Kongo Demokratik Cumh. Org. Mis. (MONUC) 1999-halen 2 polis
- BM Fildişi Sahili Operasyonu (UNOCI) 2004 - hâlen 24 polis
- BM Liberya Misyonu (UNMIL) 2004 hâlen 31 polis
- BM Burundi Operasyonu (ONUB) 2004 hâlen iki polis
- BM Kosova Misyonu (UNMIK)1999-167 polis
- BM Haiti İstikrar Misyonu (MINUSTAH) 2004- hâlen altı polis memuru
- BM Afganistan Yardım Misyonu'nda (UNAMA) 2004 1 polis görev almıştı
- AGİT Gürcistan Sınır Gözlem Misyonu 2000-2004
- El Halil'de Geçici Uluslararası Mevcudiyet (TIPH)1997- 5 Sb. 1 Temsilci
- AGİT Kosova Doğrulama Misyonu (KVM)
- BM Sudan Barışı Koruma Misyonu (UNMISUD)2005- 3 subay, 4 polis

Türkiye küresel düzeydeki bu çalışmalarda Kore Savaşından bu yana yer alarak dünya barışına katkıda bulunmayı ne derece önemseydiğini, kendisini bu sistemin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Troop and Other Personnel Contributions to Peacekeeping Operations: 2008

States Listed Alphabetically

*Permanent Members of the Security Council in Bold.
Size of Contingent as of the Last Day of the Month.
Figures Include Troops, Military Observers and Police.*

Troop and Other Personnel Contributions to Peacekeeping Operations: 2008												
Country	Jan	Feb	Mar	April	May	June	July	Aug	Sept	Oct	Nov	Dec
Turkey	794	735	757	756	623	649	668	761	792	783	771	753

Tablo 2.3.3.1.

Türkiye 2008 yılı itibariyle ortalama 750 polis ve asker ile BM Barışı Destekleme Faaliyetlerine destek/katkı sağlamıştır.⁵¹⁰

Avrupa ve Atlantik sınırlarında NATO'nun yanı sıra, AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının bir ayağını oluşturan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ve AGİT etkinliklerini artırma çabası içindedirler. Salt askeri güç kullanarak başarı elde etmenin savaşın sadece insani maliyetleri dahi gözetildiğinde taraflara vereceği zarar ortadadır. Bu nedenle askerî yöntemler içeren gücün yanı sıra, ekonomik, siyasî ve kültürel araçların kullanılmasını içeren güçlerin birbirlerini tamamlayıcı şekillerde kullanılması gerekmekte olup, bu durum özellikle BM ve AB gibi uluslar arası örgütler ile G-8 gibi işbirliği mekanizmaları etrafında gelişmekte olan "dayanışmaya" ve "etkin çok taraflılığa" olan ihtiyacı artırmaktadır.

⁵¹⁰

Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/Z/pk_tables/alphapkos08.pdf

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı (AGİT); güvenlik ve istikrarı artırmayı, üye ülkelerin çıkarlarını korumayı amaçlayan, güvenlik düzeni açısından bir çerçeve sağlayan en geniş kapsamlı bölgesel bir güvenlik kuruluşudur. Kanada'da Vancouver'den, Rusya'da Vladivostok'a kadar Kafkasya'yı ve Orta Asya Cumhuriyetlerini de içine alan bir bölgede, 55 üye ülkeyi kapsamaktadır.

Helsinki Nihai Senedinin 1975 yılında imzalanmasıyla sonuçlanarak, resmî bir zemine oturmuştur. Helsinki Nihai Senedi'nde yer alan prensipler, bu teşkilâtın anayasası olarak görev yapmıştır. Yapılan zirveler şunlardır:

Paris (1990), Helsinki (1992), Budapeşte (1994), İstanbul (1999)

Daha çok "önleyici diplomasi" ve "çatışma/kriz sonrası" faaliyetleri ile ön plâna çıkan AGİT'in bugünkü öncelikleri;

- Ortak değerlerin geliştirilmesi ve medeni toplumların oluşumunun sağlanması,
- Bölgesel çatışmaların önlenmesi, başarısız olunursa, savaştan etkilenmiş (harap olmuş) bölgelere barışın getirilmesi ve bölgesel dengenin sağlanması,
- Mevcut ve/veya doğabilecek güvenlik boşluklarının üstesinden gelinmesi ve işbirliğine dayalı güvenlik sistemini geliştirerek, Avrupa'da yeni ayırım hatlarının oluşmasına mani olunmasıdır.

1991 yılında başlayan AGİT misyonları 2004 yılı itibarıyla;

- Güneydoğu Avrupa (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ, Kosova, Üsküp),
- Doğu Avrupa (Minsk, Moldova, Ukrayna),
- Kafkasya (Bakü, Gürcistan, Dağlık Karabağ, Erivan)
- Orta Asya (Almatı, Aşkabat, Bişkek, Taşkent, Duşanbe) olmak üzere, dört ayrı bölgede, toplam 19 merkezde görevlerini sürdürmektedirler.

Türkiye ayrıca, AGİT'e verdiği özel önemin bir yansıması olarak, 1999 yılında AGİT Zirve toplantısına İstanbul'da ev sahipliği yapmıştır. Avrupa Güvenlik Şartı, Avrupa'da Konvansiyonel Silâhlı Kuvvetler Antlaşmasının Uyarlanmasına dair Antlaşma ve gözden geçirilmiş Viyana Belgesinin (VB

99) imzalandığı ve kabul edildiği İstanbul Zirvesi, önemli bir dönüm noktası olmuştur. Rusya Federasyonu 1999 AGİT İstanbul Zirvesi'nde, Moldova ve Gürcistan'daki askerî birlik ve mühimmatını üç yıllık bir süre zarfında çekeceğini taahhüt etmiştir. **Rusya Federasyonu'nun** söz konusu taahhütleri "**İstanbul Yükümlülükleri**" olarak anılmaktadır.

Türkiye, Nisan - Temmuz 2002 tarihleri arasında, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Forumu (AGİF) Başkanlığını yürütmüştür.

*01-02 Aralık 2003 tarihlerinde icra edilen **Maastricht Bakanlar Konseyi Toplantısı**'nda ise aşağıdaki belgeler ve kararlar onaylanmıştır:*

- _ 21 nci Yüzyılda Güvenlik ve İstikrara Yönelik Tehditlere Karşı AGİT Stratejisi,
- _ Ekonomi ve Çevre Boyutu ile ilgili AGİT Stratejisi,
- _ İnsan Ticareti ile Mücadele Eylem Plânı,
- _ Roma-Sinti Azınlığı (Çingenerler) ile ilgili Eylem Plânı,
- _ Terörizme karşı iletişim şebekesi oluşturulması hakkındaki karar ,
- _ Seyahat Belgeleri'nin Güvenliği hakkındaki karar,
- _ Hoşgörü ve ayırım gözetmeme kararı,
- _ Seçimler konulu karar,
- _ Omuzdan atılan hava savunma sistemleri, mühimmat ve patlayıcıların depolanması ile ilgili karar.

*Onaylanan, "21 nci Yüzyılda Güvenlik ve İstikrara Yönelik Tehditlere İlişkin **AGİT Stratejisi'nde Tehditler** şöyle sıralanmıştır;*

- _ Bölgesel, ülkelerarası ve ülke içi çatışmalardan doğan tehditler,
- _ Ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan tehditler,
- _ Terörizm, adi ve organize suç eylemlerinden doğan tehditler,
- _ Ekonomik ve çevre ile ilgili tehditler,
- _ Politik ve askerî boyutlu diğer tehditler.

Türkiye, Karadeniz'e sahildar ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla, 02 Nisan 2001 tarihinde, İstanbul'da imzalanan antlaşma ile **Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubunu (BLACKSEAFOR)** oluşturmuştur. Denizde arama-kurtarma operasyonları, insanî yardım, çevre koruma harekâtları, mayın temizleme faaliyetleri, iyi niyet ziyaretleri ve üye ülkeler tarafından kararlaştırılacak diğer görevlerin gerçekleştirilmesi faaliyetleri devam etmektedir.

Karadeniz Uyum Harekâtı, Deniz, Hava ve Sahil Güvenlik unsurlarının katılımıyla oluşturulmuştur. Türk Deniz Kuvvetleri, 1 Mart 2004 tarihinden itibaren Batı Karadeniz'de ve özellikle İstanbul Boğazı yaklaşma sularında güvenli bir deniz ortamı yaratmak amacıyla bu doğrultuda bir görev icra etmektedir. Bu harekât, terör, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi yasa dışı faaliyetlere karşı savunma tedbirleri kapsamında yapılmaktadır.

Asya'da Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in 1992 yılında, Asya'da AGİT benzeri bir güvenlik ve işbirliği süreci oluşturulması önerisi ile başlatılmıştır. Sürecin hedefi, Asya'da AGİT benzeri amaçlara ve kurumlara sahip bir işbirliği yapılanmasının temellerini atmaktır. Çok farklı siyasî rejimlere ve önceliklere sahip Asya devletleri arasında, böylesine kapsamlı bir düzenlemenin gerçekleştirilmesi, oluşturulacak danışma ve karar organlarının gerekli etkinlikle çalıştırılmasına ve ortak siyasî iradenin korunmasına bağlı olacaktır. Türkiye'nin de üye olduğu sürece, ülkemizin bakışını tayin eden iki önemli husus vardır. Bunlardan birincisi; Orta Asya Cumhuriyetlerinin egemenliklerinin pekiştirilmesi, ikincisi ise; bu sürece işlerlik kazandırılarak söz konusu devletlerin AGİT ile olan bağlarının kuvvetlendirilmesidir.

Almatı/Kazakistan'da, 03-05 Haziran 2002 tarihleri arasında icra edilen Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler (GAÖ) Konferansı (CICA) Zirve Toplantısı'nda, Almatı Senedi, üye ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları'nca imzalanmış, ayrıca Zirve Toplantısı sonucunda, "Terörizmle Savaş ve Medeniyetler Arasında Diyalogun Tesisi" konulu bir bildirme de kabul edilmiştir.

GAÖ Kataloğu, CICA Usul Kuralları ve CICA Sekretaryası'nın Statüsü taslakları, 12-14 Şubat ve 16-19 Ağustos 2004 tarihlerinde Almatı' da düzenlenen CICA Kıdemli Memurlar Komitesi toplantılarında görüşülmüştür.

Orta Doğu'da Güven Ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ)/Track-II Faaliyetleri, ortadoğu bölgesindeki en önemli huzursuzluğun İsrail Filistin çatışması olduğu değerlendirilmektedir. Ülkemiz bu konuda tarafların kabulü doğrultusunda ara buluculuk etme arzusundadır. Burada yaşayan devletleri içine alacak bir işbirliği teşkilatı bölge halkları ve tüm dünya için faydalı sonuçlar doğuracaktır.

Türkiye'nin İkili Düzeyde Güven ve Güvenlik Artırıcı Faaliyetleri, Türkiye, 1990-1995 döneminde, Balkanlar bölgesindeki istikrarsızlığa çözüm arayışlarına girmiş, bu düzenlemeler ile;

- _ Viyana Belgesi'nde tespit edilen eşiklerin de altında bilgi değişimi kriterleri belirlenmiş,
- _ Hudutlarda güvenlik alanları tespit edilmiş,
- _ Karşılıklı ilâve denetimler kabul edilmiş,
- _ Askerî temasların sıklaştırılması kararlaştırılmıştır.

Bu kapsamda, 1991 yılında Bulgaristan'la Sofya Belgesi, (daha sonra 1992 yılında Edirne Belgesi adını almıştır.) 1995 yılında Arnavutluk'la Tiran Belgesi ve aynı yıl Makedonya ile Üsküp Belgesi gibi belgeler imzalanmıştır.

Silâhsızlanma ve Silahların Kontrolü Faaliyetleri

Soğuk savaş döneminde konvansiyonel silahlanmanın önüne geçebilmek amacıyla, karşılıklı silah imha ve indirimlerini içeren Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) imzalanmıştır. Böylece NATO ve Varşova Pakti'na (VP) ait ülkelerde ilk yıllarda, silâhların 1/4'ü indirime tâbi tutulmuştur. Kitle İmha Silahları ile ilgili tüm çalışmalara ülkemiz tam destek vermektedir. Türkiye, Nükleer Silâhların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması, Kimyasal Silâhlar Sözleşmesi ve Biyolojik Silâhlar Sözleşmesine taraf olmuştur. Ayrıca,

Wassenaar Düzenlemesi, Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi, Zangger Komitesi, Nükleer Tedarikçiler Grubu ve Avustralya Grubu gibi ihracat kontrol rejimlerine de üyedir.

Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA), Gorbaçov, yönetimde başa geçişini müteakiben, Sovyet Ekonomisi ve toplumsal hayatın sürekliliğinde meydana gelen tıkanıklığın önüne geçebilmek amacıyla, başlattığı Glasnost ve Perestroika Politikası kapsamında, 18 Nisan 1986'da Atlantik'ten - Urallara kadar alanı kapsayacak bir silahsızlanma Konferansı çağrısında bulunmuştur.⁵¹¹ NATO tarafından uygun görülen bu teklif neticesinde çalışmalar başlamış ve 1988 yılında New York 'da yaptığı konuşmada Gorbaçov, Doğu Avrupa'da konuşlanmış Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nden, 50.000 asker, 10.000 tank, 8.500 top, 800 muharebe uçağını tek taraflı olarak geri çekeceğini, Sovyet Ulusal Ordusu mevcutlarında da 500.000 kişilik indirim gideceğini açıklamıştır. Bu gelişme dünyayı şoke etmiş, Rusya burada kararlılığını ilan etmiştir.

Görüşmeler neticesinde AKKA, 19 Kasım 1990 tarihinde Paris'te devlet ve hükümet başkanları düzeyinde toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Zirvesi'nde imzalanmış ve 17 Temmuz 1992 tarihinde taraf ülkelerin parlamentolarında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye de silahsızlanmada özellikle adı geçen ülkeler arasında yer almıştır. Antlaşma; muharebe tankları, zırhlı muharebe araçları (ZMA), top sistemleri, savaş uçakları ve taarruz helikopterleri olmak üzere beş kategorideki konvansiyonel teçhizatı kapsamakta ve Taraf Devletlerin her bir kategorideki teçhizatını sınırlamaktadır. AKKA'ya 30 ülke taraftır. Antlaşmanın imzalandığı tarihten bugüne kadar, 19.904 tank, 20.021 ZMA, 9.933 top, 2.653 muharip uçak ve 268 adet taarruz helikopteri değişik yöntemlerle imha edilmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan yeni şartlara AKKA'yı uyarlamak üzere Viyana'da başlayıp İstanbul'da sona eren müzakerelere Türkiye aktif ve yapıcı biçimde katılmıştır. İstanbul'da 19 Kasım 1999

⁵¹¹ N.KALYADINE, Alexandre; "Effect Of Perestroika On Disarmament Strategy"VOL.XIII, No4 s.1-14,1990 (Akt.) CAŞIN, M. Hakkı; Çağdaş Dünyada Uluslar Arası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma (Doktora Tezi) s.297

tarihinde imzalanan, Avrupa'da Konvansiyonel Silâhlı Kuvvetler Antlaşmasının uyarlanmasına ilişkin Antlaşmayı hâlen sadece, Beyaz Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Rusya Federasyonu onaylamıştır. Antlaşma diğer Taraf Devletler tarafından da onaylandıktan sonra yürürlüğe girecektir.

Türkiye antlaşma yürürlüğe girdiği tarihten Dokuzuncu uygulama yılı sonuna kadar (14 Mart 2005), Türkiye diğer ülkelerde 146, diğer ülkeler ise Türkiye'de 209 denetim icra etmiştir.

Nükleer Silâhsızlanma, "Kitle İmha Silâhları (KİS)'in" yayılmasının doğurduğu tehdidin boyutları konvansiyonel silahlara oranla daha büyüktür. "Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal Silâhlar (NBC)" olarak da ifade edebileceğimiz KİS'in en yaygın olanından başlarsak, dünyada 30 kadar ülkenin biyolojik ve kimyasal silâhlara sahip olduğunu veya bunları elde etmek için çaba sarf ettiğini görmekteyiz.⁵¹² Söz konusu ülkelerin büyük çoğunluğu dünyanın her an tetiklenmeye hazır kriz bölgelerinde yer almaktadır.

ABD, RF, İngiltere, Fransa ve ÇHC gibi BM Güvenlik Konseyi ülkelerinin yanı sıra başta İsrail, Hindistan ve Pakistan olmak üzere bazı ülkeler ya hâlihazırda nükleer silâhlara sahiptirler ya da bu silâhları elde etmek için çaba göstermektedirler. Bunlar arasında Cezayir, Beyaz Rusya, İran, Kazakistan, Kuzey Kore, Sırbistan (Yugoslavya), Güney Afrika Cumhuriyeti ve Ukrayna gibi ülkeler bulunmaktadır.⁵¹³

Nükleer Silâhsızlanma konusunda BM çerçevesinde yapılmış ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren "Nükleer Silâhların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması" ve "Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması" olmak üzere iki önemli antlaşma bulunmaktadır. Nükleer silâhların, bu silâhlara sahip olmayan ülkelere de yayılmasının önlenmesini,

⁵¹² Bu ülkeler : ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Kanada, Cezayir, ÇHC, Küba, Mısır, Etiyopya, Hindistan, İran, Irak, İsrail, Japonya, Libya, Burma, K. Kore, G. Kore, Pakistan, RF, G. Afrika, Sudan, Suriye, Tavyan, Vietnam, Yugoslavya. Monterey Institute of International Studies, <http://cns.miis.edu/research/cbw/possess.htm>

⁵¹³ States Possessing, Pursuing or Capable of Acquiring Weapons of Mass Destruction, <http://www.fas.org/irp/threat/wmd-state.htm>

nükleer silâhsızlanmanın özendirilmesini ve nükleer enerjiden barışçı amaçlarla yararlanılabilmesini öngören Antlaşma, BM'de 1968 yılında imzaya açılmış ve 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye, söz konusu Antlaşmayı 1969'da imzalamış, parlamentoda onaylanmasının ardından 1980'de taraf olmuştur.

İsrail, Pakistan, Hindistan ve Kuzey Kore (11 Nisan 2003 de çekilmiştir.) dışında tüm ülkeler Antlaşmaya taraftır. “Nükleer Silâha Sahip Olan Devletler” olarak tanımlanan, ABD, Rusya Federasyonu, İngiltere, Fransa ve Çin'dir. Fransa ve Çin, uzun yıllar Antlaşma dışında kaldıktan sonra, 1992 yılında Antlaşmaya taraf olmuşlardır. Antlaşma, nükleer silâhlara sahip olmayan devletlere, nükleer silâh üretim imkânı vermemek için çeşitli sınırlamalar getirmektedir.

Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması (NDYA), 1996 yılında imzaya açılan Antlaşma, 2002 yılı itibari ile 172 devlet tarafından imzalanmış ve Türkiye dâhil, 115 devlet tarafından onaylanmıştır. Ancak, Antlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir. Her türlü nükleer patlamalı denemenin yapılmasını yasaklayan söz konusu Antlaşma çerçevesinde, Antlaşmanın uygulanmasını denetlemede kullanılacak Belbaşı-Keskin Sismik İstasyonu, ABD ile yapılan bir protokolle 15 Kasım 2000 tarihinde Türkiye'ye devredilmiştir.

Biyolojik Silâhlar Sözleşmesi (BSS), “Bakteriyolojik ve Zehirli Silâhların Geliştirilmesinin, Üretiminin ve Depolanmasının Yasaklanması ve İmhası Hakkındaki Sözleşme”, 1972 yılında imzaya açılmış ve 1975 yılında yürürlüğe girmiştir. İran ve Irak'ın taraf olduğu, Suriye'nin ise henüz onaylamadığı sözleşmeye taraf devlet sayısı 141'dir. Türkiye, BM çerçevesinde hazırlanan BSS'ye 25 Ekim 1974 tarihinde taraf olmuştur.

Kimyasal Silâhlar Sözleşmesi (KSS), 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye, Türkiye dâhil 164 devlet taraftır. Ülkemiz Sözleşme'ye 12 Mayıs 1997 tarihinde taraf olmuştur. İlk normal denetim, Ağustos 1998 ayı başında Petkim Aliağa tesislerinde yapılmış ve olumlu sonuç alınmıştır.

Türkiye, 2003 yılından beri Ottawa Sözleşmesine (Anti-Personel Kara Mayınlarının (APKM) Topyekûn Yasaklanması) üyedir. Türkiye ayrıca, konvansiyonel silâhların yanı sıra kitle imha silâhları (KİS) olarak tanımlanan nükleer, biyolojik ve kimyasal silâhlar ile bunları fırlatma vasıtalarının üretiminde kullanılabilecek çift kullanımlı malzeme ve teknolojilerin transferlerine ve silâh satışlarına bir kısım kriterler getirilerek, denetlemeye ve böylece silâh birikimlerini önlemeye yönelik oluşturulan çeşitli İhracat Kontrol Rejimlerine üyedir. Bunlar: Wassenaar Düzenlemesi (WD), Avustralya Grubu (AG), Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR), Zangger Komitesi (ZK), Nükleer Tedarikçiler Grubu (NTG) olarak sıralanmaktadır.

Türkiye, BM Konvansiyonel Silâh Transferleri Kayıt Sistemine (1992, yılda bir kez kontrol) üyedir. Küçük ve Hafif Silâhların (KHS - SALW) Yasadışı Ticaretinin Önlenmesi anlaşmasını (2000) uygulamaktadır. Belirli Konvansiyonel Silâhların Yasaklanması veya Kullanılmasının Kısıtlanması Sözleşmesi (1979-), (Türkiye -1982) çalışmalarına devam etmektedir.

ÜLKE	Dönem Bitişi	Temsilci Büyükelçi	BAŞKANLIK 2009
Austria	2010	Thomas Mayr-Harting	November
Burkina Faso	2009	Michel Kafando	December
China	Permanent	Wang Guangya	-
Costa Rica	2009	Jorge Urbina	-
Croatia	2009	Neven Jurica	-
France	Permanent	Jean-Maurice Ripert	January
Japan	2010	Yukio Takasu	February
Libyan Arab Republic	2009	Giadalla A. Ettlhi	March
Mexico	2010	Claude Heller	April
Russian Federation	Permanent	Vitaly Churkin	May
Turkey	2010	Baki Ilkin	June (ocak)
Uganda	2010	Francis K. Butagira	July
United Kingdom	Permanent	John Sawers	August
United States	Permanent	Zalmay Khalilzad	September
Viet Nam	2009	Le Luong Minh	October

Tablo 2.3.3.2.

Türkiye BM Güvenlik Konseyi'ne 2009-2010 dönemi geçici üyelik adaylığını 21 Temmuz 2003 tarihinde açıklamış ve beş yıl süren diplomatik çalışmalar neticesinde 17 Ekim 2008 tarihinde diğer rakip iki ülkeyi geride bırakarak bu amacına ulaşmıştır. Türkiye son dönemde giriştiği faaliyetler ve bulunduğu konumun değerinin yaşanan bazı krizler (Ukrayna-Rusya-Avrupa doğal gaz krizi) nedeniyle anlaşılması doğrultusunda küresel bir rol almak üzere 1 yıllığına BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmeyi başarması.⁵¹⁴

514

Aşağıdaki tablo bkz.

http://www.globalpolicy.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1

Türkiye son dönemde artan korsanlık faaliyetlerinin Türk ve dünya sivil gemilerine verdiği zararı engellemek üzere somali de 1 fırkateyn görevlendirmiş ve güvenlik ve etki alanını genişletmiştir. Başbakanlık Tezkeresinde, korsanlık faaliyetleri ile ilgili olarak şu hususlar belirtilmiştir:

“Bölgede bugüne kadar 500`e yakın korsanlık/deniz haydutluğu ve silahlı soygun vakası yaşanmıştır. 2008 yılı sonu itibarıyla üçü Türkiye bağlantılı 15 gemi ve 37`si Türk olmak üzere 300`ü aşkın denizci rehin alınmıştır. Bu gemilerden ikisi 2009 yılı Ocak ayı başında serbest bırakılmışsa da biri halen rehin tutulmaktadır. Ayrıca, bölgede seyreden bazı ticaret gemilerimiz korsan/deniz haydutlarının saldırısından son anda kurtulmuş olup, benzer vakalarla karşılaşılması riski çok yüksektir. Esasen, söz konusu eylemlerin gerçekleştiği deniz alanları, Türk ticaret gemileri tarafından da yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Ticari gemilerimize ve bunlarda görev yapan vatandaşlarımıza yönelik tehdit, ülkemizin ticari ve ekonomik menfaatlerini de olumsuz etkileyen bir boyut kazanmıştır.”⁵¹⁵

2.3.4. Türkiye ve Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)

“Türkiye’yi II. Dünya Savaşı sonrasında NATO’ya girerek kaderini Atlantik eksenini ile bütünleştirmeye sevk eden temel saik Rusya’nın Boğazlar ve Kars-Ardahan üzerinde oluşturduğu tehdit ve bu tehdidin Rus yetkililerce açık bir deklarasyon halinde ifade edilmesiydi. Bugün de Türkiye-Rusya ilişkileri NATO-Türkiye ilişkilerinin önemli bir boyutudur.”⁵¹⁶

Soğuk savaş dönemi sona erdikten sonra özellikle Bosna savaşında Avrupa iyi bir sınav veremeyince, NATO ve varoluş amacı sorgulanmaya başladı. ABD’nin küresel işlerini yürüteceği bir kuvvet unsuru olma ihtimali sürekli göz önüne getirildi. Fakat 11 Eylül saldırılarından sonra NATO’nun önemi arttı. Küreselleşme ile birlikte ekonomik anlamda bölgesel ittifakların ön plana çıkması beraberinde bölgesel güvenliği de önemsenen bir konu haline getirdi. Dünyadaki tehdit oluşturabilecek silahlar (NBC gibi) ve kaçakçılık yoluyla bunların uluslararası sistemin dışındaki bilinçsiz ve kötü niyetli grupların eline geçmesi ciddi bir sorun olarak belirdi. Küresel ekonominin işlerliğini güvenli bir şekilde devam ettirebilmesi, ülkelerin sınırlarını dünyaya açmaları yeni güvenlik sorunlarını beraberinde getirdi. Küresel suçlar beraberinde küresel işbirliği ile bunların engellenmesi ihtiyacını doğurdu. Terör Küreselleşerek, tüm ülkeler için tehdit olarak algılanan bir kavram haline geldi.

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Varşova Pakti’nden kaynaklanan tehditlere karşı İttifakın güney kanadının savunulmasında hayati bir rol üstlenmiştir. Doğu-Batı ayrılığının ortadan kalkmasıyla, Türkiye’nin de kendisini yeni tehditlerin ve risklerin yoğunlaştığı Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu’dan oluşan üçgenin tam orta yerinde bulunduğu bir gerçektir. NATO tarafından tanımlanan 16 potansiyel kriz senaryosunun 13’nün coğrafi olarak Türkiye’nin hemen yanı başında olduğu düşünülürse, bugünün güvenlik ortamında Türkiye artık İttifak’ın güney kanadını değil bizzat ön cephesini savunmak durumundadır.⁵¹⁷

⁵¹⁶

DAVUTOĞLU, a.g.e. s.239

⁵¹⁷

SABANCI, Ömer; Avrupa Güvenliği ve Türkiye 3 Nisan 2004 – Ceylan Intercontinental Hotel

Kuzey Atlantik İttifakı'nın (NATO) kurucu antlaşması, 12 ülkenin katılımıyla 4 Nisan 1949'da Washington D.C.'de imzalanmış ve 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılımına ilişkin Kuzey Atlantik Antlaşması Protokolü, 22 Ekim 1951'de Londra'da imzalanmıştır. Türkiye, Washington Antlaşmasını 18 Şubat 1952'de onaylayarak (5886 Sayılı Kanun) NATO'ya üye olmuştur. Yunanistan da aynı tarihte Antlaşmayı onaylamıştır.

Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın 29 Mart 2004 tarihinde üye olmasıyla gerçekleşen son genişleme dalgasıyla beraber, (Almanya -6 Mayıs 1955, İspanya -30 Mayıs 1982, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya -12 Mart 1999) NATO'nun üye sayısı 26 olmuştur. 28-29 Haziran 2004 tarihinde gerçekleştirilen **İstanbul Zirvesi**, 26 müttefik ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen ilk NATO Zirvesi olmuştur.

NATO son dönemde meydana gelen tehdit değişikliği nedeniyle operasyonlardan ve transformasyondan sorumlu iki stratejik seviyede komutanlık teşkil etmiştir. Sorumluluk sahaları kaldırılmış, ikinci ve üçüncü seviye komutanlıklara tamamıyla intikal edebilir yapı hedeflenmiş, gelişen kriz ortamlarına etkin ve en kısa sürede cevap verilmesi amaçlanmıştır. Belirlenmiş alanlarda uzmanlığın geliştirilmesi maksadıyla Mükemmeliyet Merkezleri açılması öngörülmüştür. Türkiye bu kapsamda Taktik Hava Harekât Merkezi, Barış için Ortaklık Eğitim Merkezi ve Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi açarak bu çok uluslu merkezleri NATO'nun istifadesine sunmayı plânlamıştır.

NATO içinde ise genel itibariyle değerlendirildiğinde Türkiye, kara kuvvetleri (%17,5), avcı uçakları (%10,5), keşif uçakları (%22,5) ve kargo uçakları (%20) katkıları anlamında ikinci, orta büyüklükteki deniz muharip kuvvetleri bakımından ise beşinci ülke durumundadır. Ayrıca, toplam 1206 Türk askeri ile NATO veya NATO öncülüğündeki operasyonlara katılmaktadır.

Yeni NATO komuta yapısı değişimi kapsamında, en önemli üçüncü seviye karargâhlardan biri olarak nitelendirilen AIRSOUTH Türkiye'ye getirilmiştir. Hava Unsur Komutanlığı (ACC) Karargâhı, 11 Ağustos 2004 tarihinde aktive edilmiştir. Türkiye, İstanbul'da Yüksek Hazırlık Düzeyindeki bir Kuvvet Karargâhı (NRDC-TU) teşkil etmiştir. Bu Kuvvet Karargâhı İttifak'ta yer alan toplam altı Yüksek Hazırlık Düzeyindeki Karargâhtan biridir. NRDC-TU aynı zamanda, Şubat-Ağustos 2005 tarihleri arasında Afganistan'daki UGYK Harekâtının komutasını üstlenmiş olan NATO "High Readiness Force" (HRF) karargâhlarından biridir. Türkiye İzmir'deki Hava Unsur Komutanlığı Karargâhı'na da ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye çok süratli müdahale kabiliyetine sahip bir kuvvet oluşturmak üzere geliştirilen NATO Mukabele Kuvvetinin yapılan rotasyon programı çerçevesinde, "15 Ekim 2003-15 Ocak 2004" ve "16 Ocak-30 Haziran 2004" tarihleri arasındaki NATO Mukabele Kuvveti I ve II (NMK-I ve II) görev periyotlarında Kara Unsuru Liderliğini üstlenmiştir. Türkiye VIII.nci dönemde (Ocak 2007-Temmuz 2007) yeniden Kara Unsuru liderliğini üstlenecektir. Ayrıca, diğer ülkelerin liderliğinde devam eden NRF periyotlarının Kara, Hava ve Deniz unsurlarına katkılarını sürdürmektedir.

Kosova'da NATO öncülüğünde icra edilen KFOR Harekâtına, 452 askerden (Azeri ve Gürcü Takımları dâhil) oluşan bir taburla katılmaktadır. Aynı zamanda 5 Milyon dolarlık bir bağışla Kosova'daki sosyal, kültürel ve eğitimsel projeleri desteklemiştir. Türkiye, Bosna-Hersek'te NATO öncülüğünde icra edilen SFOR Harekâtına, 379 askerden oluşan bir taburla katılmıştır. SFOR Harekâtının Aralık 2004 sonunda AB'ye devredilmesi İstanbul Zirvesinde kararlaştırılmıştır. Finlandiya liderliğindeki Kuzey sektöründe; Türkiye, Polonya ve Portekiz'den oluşan Manevra Taburuna Türkiye bir bölük ve Çok Uluslu Tabur Karargâhına personel vermektedir. Manevra Tabur Komutanlığı 01 Aralık 2004-31 Haziran 2005 tarihleri arasında ilk dönem için Türkiye tarafından üstlenilmiştir. Ayrıca Türkiye, altı adet İrtibat ve Gözetleme Timine 50 kişi, Entegre Polis Birimine 23 kişi (Jandarma) ile katkıda bulunmaktadır.

ABD'nin terörizme karşı başlattığı harekâta NATO'nun desteği kapsamında, 03 Ekim 2001 tarihli Kuzey Atlantik Konseyi (NAC) kararına uygun olarak, İttifakın daimî Deniz Kuvvetlerinden, Akdeniz Daimî Deniz Kuvveti (STANAVFORMED) ve Atlantik Daimî Deniz Kuvveti (STANAVFORLANT)'nin münavebeli olarak Doğu Akdeniz'de konuşlandırılmaları ile başlayan ACTIVE ENDEAVOUR Harekâtına, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı her türlü desteği sağlamaktadır. Ayrıca, ACTIVE ENDEAVOUR Harekâtına destek sağlamak maksadıyla terörist faaliyetler ile ilgisi olan şüpheli gemiler, korvet ve karakol gemilerimiz tarafından kesintisiz olarak izlenmektedir. Şubat 2003'te alınan karara istinaden şüpheli gemiler rızaya bağlı olarak aranmakta ve dokümanları kontrol edilmektedir. Buna ilâve olarak aynı tarihten itibaren Cebelitarık Boğazından geçmekte olan, stratejik yük taşıyan ve muharip olmayan gemilere eskortlama hizmeti ACTIVE ENDEAVOUR Harekâtı kapsamında verilmektedir.

Türkiye, Irak Savaşı sırasında NATO'nun sorumlulukları kapsamında 10 Şubat 2003 tarihinde, Kuzey Atlantik Antlaşmasının müttefikler arasında istişarelerde bulunulmasını öngören 4'üncü maddesini işletmiştir. Bunun üzerine, NATO Savunma Plânlama Komitesi'nin 16 ve 19 Şubat 2003 tarihli kararları uyarınca, Türkiye'nin savunmasını desteklemek amacıyla ihtimaliyat plânlaması başlatılmıştır. Bu bağlamda, bir saldırı durumunda Türkiye'yi savunmak amacıyla Şubat 2003'den Nisan 2003 ayına kadar dört erken uyarı uçağı (AWACS) ve beş PATRIOT Hava Savunma Bataryası Türkiye'de konuşlandırılmış ve 65 gün süren görev sürelerinin sonunda, 3 Mayıs 2003 tarihinde ülkeden ayrılmışlardır. NATO, Türkiye'ye 1990-1991 Körfez Savaşı sırasında da benzer destekleri sağlamıştır.

Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (NACC), NATO'nun işbirliği ve ortaklığa dayalı yeni güvenlik anlayışının sonucu olarak başlatılan NATO'nun dış adaptasyon süreci doğrultusunda 1991 yılında kurulmuştur. 1994 yılında Brüksel'deki zirvede bu işbirliği kapsamında yeni bir girişim başlatılmıştır. NACC' ye katılan ülkeler ve katkı sağlamaya ehil ve istekli diğer AGİT ülkeleri "**Barış İçin Ortaklık**" (BİO) adlı bu yeni ve kapsamlı işbirliği programına

davet edilmiştir. Türkiye, 1998 yılında Ankara'da kurulan Türk BİO Eğitim Merkezi ve Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Barış Gücünün Türk girişimi, BİO'da Türkiye'nin bölgesel işbirliğine sağlamış olduğu iki önemli katkıdır. 26 müttefik ve 20 ortak ülke olmak üzere şu anda 46 üyesi bulunmaktadır. 1999 yılında yapılan Washington Zirvesinde daha operasyonel bir hedef belirlenmesinin ardından, NATO İstanbul Zirvesinde ortaklık ilişkilerinin odağının Kafkasya ve Orta Asya'ya çevrilmesi, bu çerçevede, yeni kurulan ittifak mekanizmalarının uygulanmasında anılan bölge ülkelerine öncelik tanınması, anılan bölgelerden sorumlu bir Genel Sekreter Özel Temsilcisi atanması, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde rotasyon temelinde çalışacak birer (toplam iki) NATO irtibat yetkilisinin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye, BİO'ya daha operasyonel bir rol verilmesine genelde Avrupa-Atlantik bölgesinde barış ve istikrara katkıda bulunacağı, özelde ise söz konusu ülkeler arasında iyi komşuluk ilişkilerini geliştireceği anlayışından hareketle önem vermektedir.

12-13 Haziran 2003 tarihinde yapılan NATO Savunma Bakanları İlkbahar Toplantısı'nda onaylanan NATO Yeni Komuta Yapısı içerisinde, milli veya çok uluslu olarak teşkil edilecek **Mükemmeliyet Merkezlerinin (COE)** kurulması öngörülmüştür. NATO Komuta Yapısının bir parçası olmamasına karşın, bu merkezlerin; NATO ve Barış İçin Ortaklık (BİO) programı üyelerinin, komutanlık ve birliklerinin birlikte çalışılabilirliğinin ve yeteneklerinin geliştirilmesi, bu çerçevede eğitim verilmesi, doktrin geliştirilmesi ve denenmesi, konseptlerin deneme yoluyla değerlendirilmesi yönünde NATO'ya hizmet vermesi amaçlanmaktadır. Şu ana kadar 13 COE önerilmiş ve 2 tane de potansiyel teklif bulunmaktadır.

_ Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi, 19 Haziran 2004 itibarı ile çekirdek kadro personeli ile faaliyete geçmiştir.

_ BİO Eğitimi Mükemmeliyet Merkezi konsepti üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

2004 NATO İstanbul Zirvesi ; NATO'nun 17'nci Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi 28-29 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır. Bu, Türkiye'nin zirve düzeyindeki bir NATO toplantısına evsahipliği yaptığı ilk toplantıdır. Zirve, İttifak'ın 29 Mart 2004 tarihindeki en son genişlemesini takiben yedi yeni Müttefik'in iştirakiyle düzenlenen ilk toplantı olma özelliğini de taşımaktadır.

Zirve'ye 46 NATO Müttefiki ve AOK ülkesi, ayrıca Afganistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan-Karadağ katılmıştır. NATO İstanbul Zirvesi'nde verilen temel mesaj "birlik" olmuş ve alınan ana kararlar özetle;

- NATO liderliğinde yürütülen UGYK operasyonunun Kâbil dışına Bölgesel İmar Ekipleri vasıtasıyla genişlemesi ve 2004 Eylül ayında yapılacak seçimlere destek sağlanması,

- Bosna-Hersek' deki NATO'nun liderliğindeki SFOR Harekâtının 2004 yılı sonunda sona erdirilmesi ve AB tarafından başlatılacak yeni operasyonun Berlin Plus düzenlemeleri temelinde gerçekleştirilmesi; NATO'nun Bosna-Hersek'deki mevcudiyetinin karargâh düzeyinde devamı,

- Kosova'daki NATO mevcudiyetinin devamı,

- Akdeniz'deki Active Endeavour Harekâtının güçlendirilmesi,

- Irak Geçici Hükümeti'ne güvenlik güçlerinin eğitilmesi hususunda NATO desteğinin önerilmesi,

- Terörle mücadele alanında bireysel ve müşterek yeteneklerin geliştirilmesi,

- NATO askerî yeteneklerinin, daha modern, daha kullanılabilir ve konuşlandırılabilir olmasına yönelik dönüşüm sürecinin sürdürülmesi,

- NATO'ya Arnavutluk, Hırvatistan ve Makedonya'nın üyelik perspektifinin ve bu meyanda İttifak'ın açık kapı politikasının teyit edilmesi,

- Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine özel önem atfedilmesi suretiyle, Avrupa- Atlantik Ortaklığının güçlendirilmesi,

- İttifak'ın Akdeniz Diyalogu'nun güçlendirilmesi ve İstanbul İşbirliği Girişimi adı altında geniş Ortadoğu bölgesindeki ülkelerle işbirliği yapılması.

Zirvede transatlantik ilişkilerin önemi ve bu ortaklıkta NATO'nun oynadığı başlıca rol vurgulanmıştır. "Yeni Çağda Güvenliğimize İlişkin İstanbul Bildirisi" bu çerçevede kabul edilen önemli bir belge olmuştur. Ayrıca, NATO-AB stratejik işbirliğinin önemi bir kez daha teyit edilmiştir.

2.3.5. Türkiye'nin Savunma Siyaseti/ Millî Askerî Stratejisi

Türkiye cumhuriyeti devleti kurulduğu ilk yıllardan itibaren dünya barışının tesisinde kendine düşen görevleri yerine getirme konusunda tereddütsüz destekleyici bir tavır sergilemiştir. Ülkemiz hiçbir dönemde saldırgan ve ölçsüz bir askeri politika izlememiştir. *Kıbrıs Barış Harekatı* tamamıyla barışçıl amaçlarla adada bulunan tüm insanların haklarını gözeterek gerçekleştirilmiştir. Ülkemiz kendi güvenliğinin sağlanması için gerekli tüm çabaları sergilemektedir.

Türkiye'nin Savunma Siyasetinin temel esasları bu doğrultuda oluşturulmuştur:

- Her türlü uluslar arası gerginliğin azaltılmasına, adil ve kalıcı bir barışın sağlanmasına azamî katkıda bulunmak,
- Bağımsızlığı, bütünlüğü ve cumhuriyeti korumak ve kollamak,
- Krizleri ve çatışmayı önleyici tüm tedbirleri almak,
- Kolektif savunma sistemlerinde aktif olarak yer almak ve kendisine tevdi edilecek sorumlulukları yerine getirmek.

Bu savunma siyaseti kapsamında hazırlanan ***Türkiye'nin Millî Askerî Stratejisi*** altı temel hedeften oluşmaktadır:

- Caydırıcılık,
- Güvenlik Ortamının Şekillendirilmesi,
- Savaş Dışı Harekât, (Barışı destekleme, Doğal afet yardım ve terörle mücadele)
- Kriz Yönetimi,
- Sınırlı Güç Kullanımı (Kesin sonuçlu konvansiyonel harpten önce) ve
- Kesin Sonuçlu Konvansiyonel Harp⁵¹⁸

Savunma siyasetimiz yukarıda belirtilen maddelerden de anlaşılacağı üzere bölgesi, konumu ve imkânları itibarıyla bizim gibi bir ülkenin özellikle NATO çatısı altında oluşturabileceği en nitelikli hedeflerdir. Türkiye için kendi bölgesinde güvenliği arttırmak, ekonomik işbirlikleri ile istikrarı desteklemek en realist çözümler olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel düzeyde politikalar uygulamak her ne kadar dünyanın değişik bölgeleri ile direk veya dolaylı ilişki kurma potansiyelimiz varolsa da kısa ve orta vadeli hedefler arasında yer almamaktadır.

⁵¹⁸

Türkiye ve Uluslar Arası Güvenlik İlişkileri Bölümündeki Bilgiler, Beyaz Kitap 2005 MSB. Derlenmiştir...

2.3.6. Başlıca Güvenlik Sorunları

2.3.6.1. Ege denizi

“Türkiye’nin çökertilmesi için, bölgede onun yerine konulabilecek bir gücün olması gerekir. Böyle bir güç şu anda yoktur. Yunanistan Türkiye’nin yerini alamaz. Çünkü ondan beklenen hiçbir rolü oynayamaz. O, aslan terbiyecisinin elindeki kırbaç gibidir. Kırbaçla aslan birbirinin rakibi değildir.”⁵¹⁹

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi’ne ilişkin olarak birbiriyle bağlantılı bir dizi çözümlenmemiş sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar:

- Karasuları,
- Kıt’a sahanlığının sınırlandırılması,
- Doğu Ege Adalarının askerden arındırılmış statüsünün Yunanistan tarafından ihlali,
- Yunanistan’ın Ege’deki uluslar arası hava sahasında hak iddiası,
- FIR sorumluluklarının Yunanistan tarafından kötüye kullanılması,
- Ege’de egemenliği uluslar arası antlaşmalar ile Yunanistan’a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (Coğrafî Formasyonlar),
- Denizde Arama-Kurtarma Sorumluluk Sahası sorunudur.

Türkiye, karşılıklı anlayışla sorunların çözülebileceğini değerlendirmektedir. BM Şartı’nın 33’ncü maddesinde yer alan barışçı çözüm yöntemlerinin hiçbirini dışlamamaktadır. Öte yandan, Yunanistan, kıt’a sahanlığının sınırlandırılmasının tek sorun olduğunu iddia etmekte, Uluslar arası Adalet Divanı’na başvurulması gerektiğini ileri sürmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında Ağustos 1999’dan itibaren bir yakınlaşma gözlenmiştir. Bu çerçevede, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının 1 Şubat 2002 tarihinde New York’ta ve 12 Şubat 2002 tarihinde İstanbul’da yaptıkları görüşmeler önemli gelişmeler olmuştur. Bundan sonra ilki 12 Mart 2002 tarihinde Ankara’da olmak üzere, 24 Eylül 2004 tarihi itibarıyla toplam 28 görüşme

⁵¹⁹

KAYNAK, a.g.e. s.141

gerçekleşmiştir. “Ege’deki sorun iki tarafı keskin bir kılıç gibidir. Türkiye’yi belli bir yöne çekmek için kullanılabileceği gibi Yunanistan’a da yönelebilir.”⁵²⁰ Türkiye, Ege sorunlarına Yunanistan tarafının da kalıcı barışı sağlayacak politikalar doğrultusunda, adil ve müzakereci bir yaklaşım sergilenerek çözüleceğine inanmaktadır. Aksi bir durum her iki ülke için de gereksiz gerginliklerin devamına sebep olacaktır.

2.3.6.2. Kıbrıs

Kıbrıs Adası, iki farklı halkın; Kıbrıslı Türklerin ve Rumların ortak vatanıdır. Bugün Ada'da bu iki halkı temsil eden iki ayrı, eşit ve egemen devlet bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'ı 1571 yılında fethetmiş ve Ada'daki yaklaşık 307 senelik egemenlikten sonra siyasî ve askerî sebeplerle 1878 yılında Ada'yı İngiltere'ye emanet etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'yle Osmanlı İmparatorluğu karşı cephelerde yer alınca, İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde Ada'yı ilhak ettiğini beyan etmiştir. Türk tarafı Lozan görüşmeleri esnasında İngiltere'nin bu ilhakını tanıdığını kabul etmiştir. 1959 Zürih ve Londra mutabakatları, 16 Ağustos 1960 tarihli Garanti ve İttifak Antlaşmaları, Kuruluş Antlaşması ile Kıbrıs Adası'yla ilgili hukukî ve siyasî ilişkiler manzumesi oluşturulmuştur. Böylece Ada'da iki taraf arasında iç denge, Türkiye ile Yunanistan arasında ise Doğu Akdeniz'de dış denge sağlanmıştır.

1960-63 yılları arasındaki Rum saldırıları sonunda Kıbrıslı Türkler Rumlarla birlikte yaşadıkları 103 köyü terk etmek zorunda kalmışlardır. 186 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı Türklerin yönetimden atıldığı, Rumların yönetime hakim olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Ada'nın meşru yönetimi olarak kabul etmiştir. Türkiye'nin Ada'da kan akmasının bir an önce durdurulması için kabul etmek zorunda kaldığı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu kararı, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti ünvanını eline geçiren Rumların 40 yıldır Kıbrıs'ta kalıcı, adil ve yaşayabilir bir çözüme yaklaşmasını engelleyen en büyük unsurdur. Rumların Türk halkına yönelik saldırıları 1974 yılına kadar değişik zaman aralıklarıyla 11 yıl devam etmiştir.

15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan askerî yönetiminin Makarios'a karşı darbe yapması, darbecilerin lideri Nicos Sampson'u Cumhurbaşkanı ilân etmesi ve Makarios'un Birleşmiş milletler Güvenlik Konseyi'nde 19 Temmuz 1974 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında, yapılan Yunan darbesini, Kıbrıs'ın işgali olarak nitelendirmesi üzerine Türkiye, diğer garantör ülkelerle yaptığı kısa istişareleri müteakip Ada'daki Türk halkının varlığını koruyabilmek için 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir.

1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti, 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. 1977 Denктаş-Makarios Zirve Antlaşması ve 1979 Denктаş –Kyprianou Zirve Antlaşması yapılmış ancak daha sonra Rum tarafının alınan kararlardan cayması sonucu üzerinde mutabık kalınan konular yürürlüğe konulmamıştır. 1992 yılında Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik 100 maddelik Gali Fikirler dizisi, 9 maddesi hariç Türk tarafınca kabul edilmiş, fakat Rum tarafı kabul etmemiştir. Gali Fikirler dizisinde BM'nin iki kesimliliği ve bunun temeli olan mülkiyet sorununun toplu takas ve tazminat yöntemiyle çözülmesini kabul ettikleri görülmektedir.

BM Genel Sekreteri Annan 2004 yılı Şubat ayında tarafları yeni bir müzakere sürecine davet etmiştir. Taraflar arasındaki müzakerelerin ilk ayağı 19 Şubat – 22 Mart tarihleri arasında Kıbrıs'ta gerçekleştirilmiş, ikinci ayağı ise, anavatanlar ve garantör ülkeler Türkiye ve Yunanistan'ın da katılımıyla, 24 -31 Mart 2004 tarihleri arasında İsviçre'de yapılmıştır. 31 Mart 2004 tarihinde BM Genel Sekreteri taraflara Çözüm Plânı'nın nihai metnini sunmuştur. BM Çözüm Plânı, 24 Nisan 2004 günü Kıbrıs'ta iki tarafta ayrı ayrı yapılan referandumlarla Kıbrıs Türk halkı ve Kıbrıs Rum halkının onayına sunulmuştur. Çözüm Plânı, referandumlarda Rum tarafınca yaklaşık %76 gibi çok yüksek bir çoğunlukla reddedilirken, Kıbrıs Türk halkı yaklaşık %65'lik bir çoğunlukla çözümü desteklemiştir. Sonuçta Rum tarafı Plana hayır dediği için Plân uygulamaya konamamış ve GKRY 01 Mayıs 2004 tarihinde Tüm Kıbrıs'ı temsilen AB üyesi olmuştur. Ancak, AB Müktesebatı Kuzey'de askıya alınmıştır. Referandumların neticesinde bazı ülkeler ve uluslar arası kuruluşlar KKTC'ye ve Kıbrıs Türkleri'ne yönelik çeşitli açılımlarda bulunmuşlardır. AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi 26 Nisan 2004 tarihinde aldığı bir kararla Kuzey Kıbrıs'a ekonomik entegrasyonun hızlandırılması amacıyla 259 milyon Euro tutarında yardımda bulunacağını açıklamıştır. Öte yandan, Avrupa Komisyonu Kıbrıs'lı Türklerin ekonomik kalkınmasına yönelik olarak hazırladığı KKTC'yle Doğrudan Ticarete ve Malî Yardıma Yönelik AB Tüzük Taslaklarını 7 Temmuz 2004 tarihinde açıklamıştır. GKRY'nin 01 Mayıs 2004 tarihinde "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında AB'ye tam üye olması ertesinde Türkiye, AB'ye katılan Rumların, Kıbrıs Türklerini veya Kıbrıs'ın tamamını temsil etmeye yetkili olmadıklarını,

eşit statüye sahip Kıbrıs Türkleri veya Kıbrıs Adası'nın tamamı üzerinde yetki veya egemenliklerinin bulunmadığını, "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin Kıbrıs Türklerine zorla empoze edilemeyeceğini, kendi anayasal düzenleri altında ve kendi sınırları içerisinde örgütlenmiş bulunan Rumların, Kıbrıs Türklerini veya Kıbrıs'ın tamamını temsil eden yasal hükümet olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Açıklamada ayrıca, Kıbrıs Türklerinin, kendi ülke sınırları ve anayasal düzenleri içerisinde örgütlenmiş bir halk olarak, hükümet etme yetkisini ve egemenliklerini kullanmakta oldukları, bu çerçevede Türkiye'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımaya devam edeceği ve Güney Kıbrıs'ın AB'ye girişinin, Türkiye'nin 1960 antlaşmalarına dayanan Kıbrıs üzerindeki hak ve yükümlülüklerine hanel getirmeyeceği duyurulmuştur.

KKTC Başbakanı Mehmet Ali Talât, 2004 yılı içerisinde tarihlerinde ABD, İngiltere, Hollanda Fransa ve Rusya ülkelerinde bir kısım temaslarda bulunmuş Kıbrıs Türk tarafı için bazı açılımlar sağlanmıştır. 14-16 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen 31 nci İslam Dışişleri Bakanları Konferansı(İDBK)'nda bundan böyle Kıbrıs Türk tarafının İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) toplantılarına Annan Plânı'ndaki adı altında katılacağı (Kıbrıs Türk Devleti) belirtilmiştir. 14 Eylül 2004 tarihinde Tacikistan'daki Ekonomik İşbirliği Teşkilatı(ECO) zirve toplantısında; KKTC'nin Annan Planı'nda belirtilen ismiyle (Kıbrıs Türk Devleti) gözlemci statüsünde üye olması ve Kıbrıs Türk Halkına yönelik izolasyonların kaldırılması kararlaştırılmıştır.

Dışişleri Bakanı Abdullah GÜL, 30 Mayıs 2005 tarihinde BM çerçevesinde daha önce gündeme getirilmiş güven artırıcı önlemler ve diğer öneriler ile uyum içinde olan ve Kıbrıs'ta her iki tarafa uygulanan kısıtlamaların tüm ilgili taraflarca aynı anda kaldırılması yönünde bir çağrıda bulunmuştur.

AB Konseyi'nin 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde icra edilen zirve toplantısı sonucunda, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerin 03 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararı alınmış ve zirvede Kıbrıs'la ilgili oluşan tıkanıklığı gidermek için Türkiye; AB ile müzakerelere başlayacağı 03 Ekim 2005

tarihinden önce Ankara Anlaşması (Gümrük Birliği) Uyum Protokolü'nü 10 yeni üye ülkeyi de kapsayacak şekilde imzalayacağını taahhüt etmiş ve bu kapsamda; Uyum Protokolü, 29 Temmuz 2005 tarihinde Türkiye'nin Brüksel'deki daimi temsilcisi Oğuz DEMİRALP tarafından imzalanmıştır. Protokolün imzalanmasını müteakip Dışişleri tarafından aşağıdaki 6 maddelik deklarasyon yayımlanmıştır; (1) Türkiye, Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunması yönündeki kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu yöndeki tutumunu da açıkça ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Türkiye, BM Genel Sekreteri'nin iki kesimli yeni bir ortaklık devleti kurulmasını hedefleyen kapsamlı çözüme ulaşma yönündeki çabalarını desteklemeyi sürdürecektir. Adil ve kalıcı bir çözüm, bölgede barışa, istikrara ve uyumlu ilişkilerin tesisine önemli bir katkıda bulunacaktır. (2) İşbu protokole atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1960'ta kurulan asıl ortaklık devleti değildir. (3) Türkiye bu nedenle, Kıbrıs Rum makamlarının, halihazırda olduğu gibi, Kıbrıs'ta sadece ara bölgenin güneyinde otorite, denetim ve yetki icra ettiği ve Kıbrıs Türk halkını temsil etmediği şeklindeki tutumunu sürdürecektir ve anılan makamların tasarruflarını buna göre muameleye tabi tutacaktır. (4) Türkiye, bu protokolün imzalanması, onaylanması ve uygulanmasının, protokole atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir biçimde tanınması anlamına gelmediğini ve Türkiye'nin 1960 garanti, ittifak ve kuruluş anlaşmalarından kaynaklanan hak ve mükellefiyetlerini haleldar etmediğini beyan eder. (5) Türkiye, işbu protokole taraf olmasının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile mevcut ilişkilerini değiştirmeyeceğini teyit eder. (6) Kapsamlı bir çözüm bulununcaya değin, Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin tutumu değişmeyecektir. Türkiye, Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm sonucunda oluşacak yeni ortaklık devleti ile ilişkiler tesis etmeye hazır olduğunu beyan eder. Türkiye, BM çatısı altında tesis edilmesi düşünülen her türlü çözüme açık olduğunu her fırsatta belirtebilir.

2.3.6.3. Terörizm

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle hür ve birleşmiş bir Avrupa'ya kavuşma şansını yakaladık. Ancak ne yazık ki Soğuk Savaş'ın ertesinde bölgesel çatışmalardan iç savaflara uzanan yeni, önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan ve büyük tehlikeler içeren engellerle karşı karşıya kaldık. Bu bağlamda, 11 Eylül 2001 saldırıları hiç kuşkusuz uluslararası güvenlik ortamının nasıl değiştiğini ortaya koyan çok önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵²¹ “11 Eylül Amerika'ya dışarıda olup bitenlerden “ kendisinin de etkilenebileceğini, kıtasında yalnız ve soyutlanmış olmadığını, diğer ülkeleri kendi sisteminin bir parçası haline getirirken aslında kendisinin de bu yeni dünyanın bir parçası haline geldiğini göstermiştir. ”Terörizmin nedeni yoksulluk değil; ancak yoksulluk ve onun getirdiği çaresizlik terörizmin besleneceği çok verimli topraklar yaratıyor.”⁵²² İnsanları çıkmaza sürükleyen küresel bir yapı yeni ve sinsi tehditler üretiyor. Bu durum “üçüncü dünya ülkelerinin Batı'nın üstün güçleriyle çatışabilmek için kitle imha silahları üretimine yönelmelerine” sebep oluyor.⁵²³

“Bazı yazarlar terörizmi ikiye ayırmaktadırlar. Yukarıda anlattıklarımız konvansiyonel terörizm yaklaşımı içine girerken dünyamızdaki fakirliği, açlığı, hastalıkları ve üçüncü dünya ülkelerinin borç altında ezilmelerini ikinci bir terör boyutu olarak görmektedirler.”⁵²⁴

⁵²¹ SABANCI, Ömer; Avrupa Güvenliği ve Türkiye 3 Nisan 2004 – Ceylan Intercontinental Hotel
⁵²² STIGLITZ, a.g.e. s.239-240
⁵²³ KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”, KARABULUT, a.g.e. s.31
⁵²⁴ KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”, KARABULUT, a.g.e. s.31

Sayın Kongar bize terörle ilgili daha geniş bir tasvir sunmaktadır:

1.” Bir veya birkaç grup ya da devlet tarafından desteklenen ve bir ideolojisi olan terör eylemlerinin kökünün tamamıyla kazınması olanaksızdır.

2.İdeolojik kökenli ve devlet ya da grup destekli terör önlenirse bile bireyin sapma eğilimleri var oldukça bireysel terörizm sona ermez.

3.Terör ve savaş her ideoloji içinde yuvalanabilen şiddet yanlılarınca savunulduğu için herhangi bir ideolojinin tek başına suçlanması terörü ve savaşı önlemek için yeterli değildir.

4.Kendi içinde ve kendisi için bir ideolojiye dönüşen terörün ve savaşın suçlanması ve dışlanması gerekir.”⁵²⁵

Dünya üzerindeki karar verici aktörlerin sayısı artmış, devletlerin etkinliği tartışılmaya başlanmıştır. Güç askeri öncelikler yerine ekonomik öncelikler gözetme doğrultusunda hedef değiştirmiştir. Artan aktör sayısı tehdit potansiyelini küresel düzeyde fakat yerel bazı çatışmalara kaymaya zorlamıştır. Zamanla istikrarsızlığın küresel ekonomik sisteme zarar vereceği, para akışına engel olacağı anlaşılmıştır. Bunda 11 Eylül saldırıları etkili oldu. Dünya yeni bir tehdit tanımıyla tanıştı: “Asimetrik (nereden geleceği belli olmayan) tehdit”. Buna sebep olarak İstikrarsız ve tecrit edilmiş bölgeler gösterilmiştir. Bu bölgelerin sisteme entegre edilmesi veya gerilla, mafya gibi grupların kendi kendilerine hazırlayıp ilan ettikleri ve keyiflerine göre değiştirdikleri kuralların egemen olduğu bu bölgelerin, uluslar ötesi uyuşturucu, silah, kadın ticareti ve kirli para etrafında örgütlenmiş bu tür şebekelerin yok edilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. Böylece Afganistan, Irak, Suriye gibi ülkelerin sisteme dahil edilmesi için savaş da dahil her türlü çaba sarf edilmeye başlandı. ABD bu doğrultuda Afganistan ve Irak’a saldırdı. Bu bölgeleri “şer eksenini” ilan edildi. Birleşmiş Milletler tarafından üç ana uygulama başlatıldı: Kapsamlı terörizm sözleşmesi çalışmaları, 11 EYLÜL 2001 tarihli 1368 sayılı karar, 28 EYLÜL 2001 tarihli 1373 sayılı karar. “Asimetrik tehdit kavramının temelinde saldırganın,

muhatapı karşısındaki zayıflığına karşılık göreceli biçimde üstünlüklere sahip olması yatmaktadır. Asimetrik saldırılar genellikle muhatabın zaaflarından yararlanılarak gerçekleştirilmektedir. Sivil halkın korkularını kullanarak yönetim unsurlarına olan desteğini azaltmayı hedefleyen, bu yolla muhatabında siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar yaratmayı hedefleyen asimetrik saldırılarda, küreselleşmeyle birlikte kolay erişim imkânı bulan kitle imha silâhları da kullanılabilir. Yine, bilişim teknolojilerinin de yardımıyla, çok küçük terörist grupların, boylarıyla ölçülmeyecek kadar büyük tahribata yol açan saldırılar gerçekleştirmesi mümkün olabilir.

1980 yılında dünya çapında 489 olarak tespit edilen terör eylemlerinin sayısı, 1987 yılında 666'ya tırmanmış, ilerleyen yıllarda 400 - 500 aralığında seyretmiştir. 2001 yılında meydana gelen terörist eylemlerin sayısı 348'dir. Terör eylemlerinin sayısal olarak azalması, bu eylemler neticesinde verilen zararların da azaldığı anlamına gelmemektedir. Teröristlerin bir tek terörist eylemle verdikleri yaşamsal ve maddî zararın miktarı her geçen yıl artmaktadır. Öte yandan küreselleşmeyle birlikte, evvelce belli coğrafi bölgelerde yoğunluk gösteren terörist eylemler dünya çapına yayılmıştır.⁵²⁶

Geçmişten günümüze ülkemizdeki terör faaliyetlerine destek veren ülkelerin bugün yoğun çabalarımız neticesinde bizleri dinliyor olmaları kimseyi yanıltmamalıdır. Fakat yapılması gereken gerçekten bu tür zararlara uğramamak için ortaklıkların ve işbirliklerinin geliştirilmesidir. Bu işbirliklerinin merkezden dışa doğru yöneltilme zorunluluğu yanında, terörün küresel olması nedeniyle küresel işbirlikleri de önemli bir hal almıştır. Türkiye bu konuda gerekli çabayı sarf etmiştir. Etmeye de devam edecektir.

Türkiye, 1960'lı yıllardan itibaren her türlü terör eylemine maruz kalmış, sayısı binlere varan masum insanını kaybetmiş ve milyarlarca dolarlık ekonomik kayba uğramıştır. Türkiye için terörle mücadelenin merkezinde özellikle güçlü finansal ve insan örgütlenmesi (dışarıda ve içeride) ve dış siyasi desteği nedeniyle PKK terör örgütü yer almıştır. Bu örgüt ve Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (DHKP/C) gibi örgütler elde ettikleri dış destek

⁵²⁶

Patterns of Global Terrorism 2001, <http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2001/pdf/>.

sayesinde de ülkemizde ciddi bir tehdit unsuru olmuşlardır. “Örgüt hâlihazırda, 1993’ten bu yana Almanya ve Fransa’da, 2001 Mart ayından bu yana da İngiltere’de yasaklanmış, Avustralya, Kanada, Bulgaristan, Japonya, Kazakistan ve ABD’de ise yabancı terör örgütleri listesine alınmıştır. (Örgütün terörist niteliği ABD Dışişleri Bakanlığının “Küresel Terörizm Çeşitleri” konulu yıllık raporunda on yılı aşkın bir süredir vurgulanmaktadır.) Türkiye, terörizmle mücadeledeki bilgi birikimini de göz önünde tutarak, devletlerin terörizmi önlemek ve ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri almalarına ve terörizmle mücadelede ulusal, bölgesel ve uluslar arası düzeyde işbirliği yapılması gerektiğine inanmakta ve bu doğrultuda yoğun gayret göstermektedir. Uluslar arası istikrar ve güvenliği korumaktan sorumlu BM Güvenlik Konseyi de 1267 ve 1373 sayılı kararlarıyla uluslar arası terörizmle mücadelede işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. Türkiye ikili plânda 33 ülkeyle terörizme karşı işbirliği antlaşmaları imzalamıştır. Bu çerçevede, Türkiye, Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Sözleşmesi de dâhil olmak üzere BM bünyesinde terörizmle mücadele alanında hazırlanmış olan 12 Sözleşme/Protokolün tamamına taraf olmuştur.”⁵²⁷

“Terörizmle mücadele eden Batılı ülkeler kendi ülkelerindeki veya kendilerine karşı olan dini ve etnik şiddet olaylarını terörizm olarak görürken, işlerine gelen şiddet eylemlerini ve terörist hareketleri özgürlük savaşı olarak niteleyebilmektedirler. Görülebileceği gibi batı ülkelerinin çifte standartlı davranışları sona ermeden yukarıda bahsedilen Birleşmiş Milletler Misyonu’nun ortaya koyduğu kuralların uygulanması mümkün değildir.”⁵²⁸

⁵²⁷
⁵²⁸

Millî Savunma Bakanlığı, BEYAZ KİTAP 2005, ANKARA EKİM 2005 s.62-63 www.msb.gov.tr
KÖNİ, Hasan (Makale); “Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler”: KARABULUT, a.g.e. s.31.

2.3.6.4. Yasa Dışı Göç

“Sınır güvenliğini sağladığımızı, kimsenin bir taraftan öbürüne geçemediğini söylerken, çoluk çocuk binlerce kişinin sınırı aşip, ülkenin bir başından öbürüne geçmesi, gemilere binip umut yolculuğuna çıkması ciddi bir çelişki. Üstelik bunun artık etkinliğini yitirdiğini düşündüğümüz PKK tarafından gerçekleştirildiği iddiası”⁵²⁹ da olayı tarif için yeterli görünmüyor.

Yasa dışı göç deyince insanların göç etmesini (insan ticareti) düşünmek eksik bir tanım olacaktır. Yasadışı göç terörizmin kaynaklarını oluşturan, silâh (Kitle imha silahları, portatif roketatarlar gibi), uyuşturucu ve son olarak organ kaçakçılığını da içermektedir. Bu nedenle sınır güvenliklerinin ve sınırdaş ülkelerle işbirliğinin önemi artmış, ortak güvenlik harekâtları mali etkileri de göz önüne alındığında kaçınılmaz bir politika unsuru olarak karşımıza çıkmıştır.

90’lı yıllarda, Sovyet Blok’unun dağılmasından sonra, Türkiye’de, Romanya, Rusya, Moldova, Ukrayna, Beyaz Rusya vatandaşlarının yasadışı göçlerine hedef hâline gelmiş, 2000-2002 yılları arasında yılda yaklaşık 100.000 yasadışı göçmen yakalanmıştır. Ülkemiz tarafından 1995 Türk Ceza Kanunu, 12-15 Aralık 2000 tarihlerinde Palermo’da ülkemizce imzalanan ve onay işlemleri tamamlanan BM Sınır aşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi’nin eki “Göçmen Kaçakçılığı Protokolü” ile uyumlu olarak değiştirilerek, “Göçmen Kaçakçılığı” tanımı ceza kanununa konulmuş ve göçmen kaçakçıları için iki ila on yıla varan cezai yaptırım öngörülmüştür. “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun Tasarısı” 27 Mart 2003 tarihinde onaylanmıştır. 403 sayılı “Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı” 4 Haziran 2003 tarihinde onaylanmıştır. Ayrıca, BM Sınır aşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi ve Göçmen Kaçakçılığı ile İnsan Ticareti’ne ilişkin Ek Protokolleri 2000 yılında imzalanmış, 18 Mart 2003 tarihinde TBMM’de onaylanmıştır. Sahil Güvenlik Komutanlığı, Ege ve Akdeniz’den kaçak gemi ve tekne çıkışlarını ve insan kaçakçılığını ciddi şekilde engellemektedir.

⁵²⁹

KAYNAK, a.g.e. s.168

Türkiye, Anayasa ve Pasaport kanununa göre diğer ülkelere yasadışı geçiş yapan vatandaşlarını, yasal ikamet müsaadesi bulunan yabancıları koşul gözetmeksizin geri almaktadır. Geri kabul antlaşmaları, yasadışı göç ile mücadelede etkin bir araçtır. Ülkemiz bugüne kadar Yunanistan, Suriye, Kırgızistan ve Romanya ile geri kabul antlaşmaları imzalamıştır. Bu meyanda, Bulgaristan ile müzakereler yapılmış, Özbekistan, Libya, Ukrayna, Lübnan, Belarus ve Rusya Federasyonu ile müzakere süreci başlatılmıştır. 2001 yılından itibaren, 19 ülkeye daha Geri Kabul Antlaşma taslağı tevdi edilmiştir. Vize mevzuatı ve uygulamasının AB mevzuatıyla uyumlu hâle getirilmesi doğrultusunda başlatılmış olan süreç devam etmektedir. AB Ulusal Programının 24 Mart 2001 tarihinde kabul edilmesinden bu yana AB Vize Negatif Listesine uyum konusunda önemli adımlar atılmış olup, netice itibariyle söz konusu listeye %75 oranında uyum sağlanmış bulunmaktadır. Bu bağlamda, birinci aşamada, AB'nin vize uyguladığı altı Körfez ülkesine 11 Eylül 2002 tarihi itibariyle, ikinci aşamada ise, 13 ülkeye 2003 yılının Mayıs-Temmuz aylarında geçerlilik kazanmak üzere vize uygulaması getirilmiştir.

“Türkiye'yi çevreleyen Balkanlar-Kafkaslar-Ortadoğu kuşağından oluşan yakın kara havzası, Karadeniz-Boğazlar-Marmara-Ege-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Basra-Hazar iç denizleri ve su geçiş yollarından oluşan yakın deniz havzası ve nihayet Avrupa-Kuzey Afrika- Batı ve Ona Asya'dan oluşan yakın kıta havzası ayrı ayrı ele alındıklarında da, bir bütün olarak incelendiklerinde de, coğrafi olarak dünya anakıtasının merkezini, tarihi olarak da insanlık tarihinin ana damarının şekillendiği alanları kapsamaktadır. Bu nedenledir ki, Türkiye'nin bu alanlar içinde karşı karşıya kalabileceği ya da bir şekilde müdahil olabileceği hiç bir uluslararası ilişkiler olgusu tek boyutlu bir tasvir ile anlaşılabilir. Bunun son derece doğal bir sonucu olarak, Türkiye'nin bu uluslararası ilişkiler olgularına ve çerçevelerine yönelik dış politika oluşumu da tek yönlü ve tek eksenli nitelik taşıyamaz. Aksine, her bir havza ile ilgili uluslararası ilişkiler olgularının bu havza bütünlüğü içindeki çok boyutlu tahlilinin ötesinde bu havzalar arasındaki etkileşimin de anlaşılabilirliği gerekmektedir. Bu etkileşim alanlarındaki dış politika ritminin sürekli takip edilmesi ve Türkiye'nin stratejik tercihleri açısından yönlendirilebilmesi stratejik bir analizin ve dış politika yapımının olmazsa olmaz gereklilikleri arasındadır.”⁵³⁰

530

DAVUTOĞLUB, a.g.e. s.552-553

Türkiye terörizm ve buna bağlı suçlarla ilgili olarak gerek iç güvenlik ve gerekse dış tehdit boyutlarında yerel, bölgesel ve küresel anlamda 90'lı yıllardan itibaren ciddi tecrübeler kazanmıştır. Türkiye, son dönemde özellikle AB, NATO ve BM çatısı altında yürütülen faaliyetlerde sözü geçen güvenilir bir ülke olduğunu göstermiştir. Kıbrıs konusundaki soğukkanlı ve duyarlı tutumu, AB sürecinde gösterdiği gayretler, Savunma Sanayii yerli üretimi gerçekleştirme gayretleri ve vizyon 2023 teknoloji projesi, komşu ülkelerle ekonomik, siyasi ve kültürel boyutlu ilişkileri geliştirme çabası, Türkiye'nin kısa ve orta vadede ekonomik potansiyelini ve iç istikrarını sağlamasıyla beraber öncelikle bölgesinde sonrasında da “ **Dünyada Başat Bir Aktör** ” olmasını sağlayacak dinamik temeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. SONUÇ VE TEKLİFLER

“Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau, 2002 yılında yaptığı bir konuşmada, 1990'ların sonunda Almanya nüfusunun yarısının küreselleşme kelimesini hiç duymamış olduğunu, fakat 2002 yılına gelindiğinde ülkesindeki herkesin bu kelimeyi bildiğini söyledi.”⁵³¹ Aynı şey Türkiye için de geçerli. Bu Türkiye'nin eksikliğinden ziyade bu sürecin ani ve çok hızlı gelişmesinden kaynaklanıyor.

Küreselleşme kim tarafından ortaya atılmış olursa olsun bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Dünya yepyeni fırsatlara gebe. Bu fırsatların değerlendirilmesi için ülkemizin ciddi bir çaba içerisinde olduğunu görmekteyiz. Öncelikle bölge ülkeleri ile işbirliği maratonu artırılmıştır. Bunda ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı, Türkiye'ye ve genel olarak dünyaya demokrasi empoze etme çabası etkili olmuştur. Dünün terörist diye nitelendirilen ve büyük çoğunluğu Batı menşeli devletlerin güdümünde olan ülkeleri, Irak operasyonundan sonra birden bire tüm politikalarını değiştirmek zorunda kalmışlardır. El altından bu ülkelere Türkiye örnek ülke olarak gösterilmekte, ABD ve AB ülkeleri böylece rejimlerini Türkiye yolu ile bu ülkelere ihraç etmeyi ummaktadırlar.

Tüm dünya ülkelerinin, hepimizin “nasıl bir küreselleşmiş dünya istediğimize ilişkin bir vizyonumuz”⁵³² olmak zorunda. Yoksa rüzgarın savurduğu bir yaprak, okyanusun kıyılara vurarak sürüklediği bir tahta parçası olma tehlikesi ile karşı karşıya kalınacak, tüm ülkeler bunun ağırlığını farklı boyutlarda hissedeceklerdir.

Yaşadığımız çağda ABD liderliği eline almış gözükmektedir. Hegemonik bir güç olarak istediği ülkeye saldırabileceğini düşünmektedir. Bush döneminde başlayan “Ön Alma Stratejisi” doğrultusunda tüm dünyayı tehdit eden bir politika yürütmektedir. Barack Obama yeni dönemde eskinin hatalarını düzeltmekle uğraşacağı benziyor. Amerikan politikaları bize

531

GEORGE, a.g.e. s.19

532

STIGLITZ, a.g.e. s.231

tarihteki Roma, Bizans İmparatorluklarının adı konmamış yeni şeklini hatırlatmaktadır. İnsanlık, Amerikan kıtasından başlayarak dünyanın en ücra köşelerine kadar ulaşan telekomünikasyon ağları ile bu hegemonik önderliği yakından takip etmektedir. Türkiye her zaman için ABD politikalarının merkezinde olmuştur. Bunu da doğal karşılamak gerekmektedir. Netice de ülkemiz coğrafi konumu itibariyle herhangi başka bir süper güç için de her halükarda aynı önemde olacaktır. Burada temelde dikkat etmemiz gereken konunun Türkiye'nin tüm dünyanın gözünün içine baktığı bir ülke olduğu gerçeğidir. Yalnız coğrafi konumun önemi kendiliğinden ortaya çıkan bir olgu değildir. Coğrafi konumun öneminin kavranması için dünya ülkeleri ile işbirliği içinde olmak, Türkiye'nin her alanda üs olabileceği gerçeğini güzelce izah etmek gerekmektedir. Ülkemiz de özellikle İstanbul metropol olma özelliği ile her türlü finansal yapıyı kaldırabilecek kapasitededir. Pamuk, fındık, buğday, aklınıza gelebilecek her türlü borsa, finansal anlamda Hong Kong benzeri bir dünya merkezi yaratılması için İstanbul içerisinde faaliyete geçirilmek zorundadır. ABD şu anda biz ne dersek diyelim bölgemizde bizimle direk komşu olarak her türlü ilgi ve menfaatimizde önemli bir aktördür. "Asker Teskeresinin" Irak Harekâtından önce TBMM tarafından geçirilmemesi birçok Avrupa ülkesinde saygınlıkla karşılandı. AB ülkeleri bu anlamda ABD ile aramızda bir denge unsuru olarak kullanılabileceği gibi ABD politikalarının her ülke tarafından takdir edilen bir ülke olduğunu iddia etmek de yanlıştır. ABD ve Avrupa ilişkilerinin Türkiye açısından en büyük önemi bu ülkelerin dünyayı gerçekten yönetiyor olduklarıdır. 19. ve 20. yüzyılda bu ülkelerin dünya çapındaki faaliyetleri kendileri için bu yüzyılda da inanılmaz fırsatların varolmasını sağlamıştır. Yabancı sermaye yatırımlarının bu ülkelerdeki büyük sermayeli şirketlerce yapıldığını bilmekte fayda var. Bugüne kadarki politikalarında kimsenin tavuğuna kış dememiş bir ülke olarak, Türkiye, gelecekte önemli bir denge unsuru olmanın, hem coğrafi konumunun bir gereği olarak hem de bölgesinde tarihi süreçten gelen derin izlerin avantajlarının gereği olarak kullanarak, büyük hamlelerin altına imza atacak planlar yapmalıdır. Şu anda Türkiye, AB ile girdiği müzakere sürecinde aslında herkesin büyük istekle girmeyi arzuladığı Avrupa kulübüne girmeye gerek olmayacağını anlayacaktır. Avrupa yakın zamanda dünya da meydana gelen aktör sayısının artması ve bunlarda gelecek küresel talepler nedeniyle dünyadaki pazarlarını kaybedecek ve sermaye, işgücü gibi somut olmayan

değerlerdeki düşüş ve ekonomik yapısındaki herhangi bir aksaklıkla çatırdayabilecektir.

ABD ve AB ile ilişkilerimizde menfaatlerimizi göz önünde bulundurarak, aynı zamanda çok dikkatli politikalar uygulayarak önemli kazançlar elde edebiliriz. Bu aktörlerle ilişkilerimiz 21.yüzyıldaki konumumuzu belirleme anlamında da çok hassas unsurları içermektedir. ABD Bulgaristan'da üs edinmiştir. Almanya, Özbekistan, Kırgızistan, Japonya'da ABD üsleri mevcuttur. ABD Irak'taki askeri varlığı ile dünya'ya meydan okumaktan çekinmeyeceğini göstermiştir. Avrupa ülkelerinin en büyük zaafı, yer altı/üstü kaynaklara sahip olmamakla beraber küresel bazda ciddi bir askeri potansiyellerinin olmamasıdır. Avrupa ülkeleri daha ziyade bölgesel güvenlik konularına ağırlık vermektedir. Küresel güç olma konusunda askeri güç eksikliği Avrupa için önümüzdeki yıllarda sakıncalı durumlar yaratabilecektir.

Türkiye Osmanlı'dan bölgesinde kazançlar elde etmesini sağlayacak ciddi kültürel ve tarihi bir miras almıştır. Bugün Romanya, Bulgaristan, Kafkaslar bölgesinde ve Kuzey Irak'ta yaşayan Türkler, gerekli hassasiyet gösterildiğinde önemli politik avantajlar olarak karşısına çıkmaktadır. Buralardaki Türkler bahane edilerek sağlam politikalar geliştirilebilir. Fakat devralınan mirasın bir de Ermeni ve Yunan boyutu vardır ki yıllardır Türkiye bu iki grupla ciddi anlamda uğraştırılmaktadır. Neyse ki son dönemdeki hamlelerle Kıbrıs ve Ege sorunlarını arguman olarak gerginlik gerekçesine dönüştüren Yunanistan ve Avrupa ile ilişkiler belirli bir düzene girmiştir. Bunda AB sürecinde Türkiye'nin oynadığı rolün etkisi büyüktür. Ayrıca AB ülkeleri yıllardır bu sorunlarla uğraşmaktan neredeyse sıkılmıştır. Bu bağlamdaki istikrar arayışları Kıbrıs'daki BM (Kofi Anan Planı) referandumda Rumların "Hayır" demesiyle Türkiye'nin lehine çevrilmiştir. Ege'de görüşmeler devam etmektedir. Fakat sorunların çözümü için tarafların istekli olması dikkat çekici önemli bir unsurdur. Ermenistan konusu da bizden önce Avrupa'nın konusu haline gelmiştir. Avrupa içine sızmış olan Ermeni lobisi Ermenistan'ın içinde bulunduğu sıkıntılara rağmen çözümsüzlüğü tercih etmektedir. Fakat ABD ve AB bu tür tartışmaların daha çok kendilerine zarar verdiğini yakın zamanda fark edecektir. Çünkü nasıl Ermenistan bizim için

baş ağrısı ise aynı şekilde AB ülkeleri için de değişik baş ağrısı olabilecek konular mevcuttur. Cezayir katliamı vs...

ABD, NGO devrimleri ile bölgede ayrıca doğrudan kazanılması güç başarılar sağlamıştır. Ukrayna, Gürcistan, Lübnan, Kırgızistan, Özbekistan bu olaylardan nasiplerini almışlar, küresel sisteme ABD tarafından desteklenen SOROS ve Açık Toplum Enstitüsü yolu entegre edilmişlerdir. Bundan sonraki dönemde bir çok ülkenin içişlerine demokrasiyi ve serbest piyasa ekonomisini yerleştirmek ve enerji ile bağlantılı tüm coğrafyalarda her türlü oyunu sergilemek bir politika halini almıştır. Türkiye’de de TESEV gibi kuruluşlar demokrasi panelleri düzenleyerek toplumda aktif roller alma çabası içindedirler. TESEV dışında ülkemizde bu tür yapılanmaların varlığı normal karşılanmaktadır. Fakat bu örgütlerin ABD gibi ülkelere aldıkları parasal destekler doğrultusunda kendilerinden yapılması istenen çalışmaları yaptıkları bir gerçektir. Bu tür örgütler Türkiye tarafından takip edilmeli, işbirlikleri vasıtasıyla kontrol altında tutulmalıdır. Bu örgütlerin temsil ettikleri ülkelerin, küresel politika belirleyiciler olduğu unutulmamalıdır.

“Bütün devrimler gibi küreselleşme de iktidarı bir gruptan diğerine kaydırıyor. Çoğu ülkede bu kayma, iktidarın devletten ve devlet bürokrasisinden özel sektöre ve girişimcilere geçmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Bu değişim gerçekleşirken, statüsünü devlet bürokrasisindeki konumuna, onunla olan bağlarına ya da büyük ölçüde düzenlenmiş ve koruma altındaki bir ekonomideki yerine borçlu olan herkes, eğer Hızlı Dünya'ya geçiş yapmayı başaramazsa, yenik duruma düşebilir. Devlet tarafından ihracat ya da ithalat tekelleriyle sarmalanan girişimciler ya da tanıdıklar, ürettikleri mala uygulanan yüksek gümrük tarifeleriyle devlet tarafından korunan sanayiciler, her yeni sözleşmeyle daha az iş saatine karşılık daha çok para koparmaya alışmış büyük sendikalar, kamu fabrikalarında çalışan ve fabrika kâr etse de etmese de ücretlerini alan işçiler, sosyal devletlerde, ülke ekonomisi ne durumda olursa olsun, görece cömert olanaklardan ve sağlık hizmetlerinden yararlanmış olan işsizler, kendilerini piyasadan ve piyasanın en zorlayıcı yönlerinden korumak için devletin ihsanına güvenmiş olan herkes için geçerlidir bu. Bazı ülkelerde

küreselleşmeye karşı en sert tepkinin neden nüfusun en yoksul kesimlerinden ve kaplumbağalardan değil de, koruma altındaki komünist, sosyalist, ve sosyal devlet rejimlerinin orta ve alt orta sınıflarındaki "eski çıkar sahiplerinden geldiğini anlamamız böylece kolaylaşıyor. Etraflarındaki koruma duvarlarının yıkılmasına, içinde zenginleştikleri hileli oyunların ortadan kalkmasına ve altlarındaki güvenlik ağlarının küçülmesine tanık olmak, bunların büyük bölümü için çok tatsız bir tecrübe olmuştur. Ve kaplumbağaların tersine, aşağıya doğru hareketlilik içindeki bu gruplar, küreselleşmeye karşı örgütlenmelerini sağlayacak politik güce sahiptir.”⁵³³

Ulus devletlerin, Krallıkların ve ardından İmparatorlukların yıkılması ile birlikte tarih sahnesine çıktıklarını düşünürsek çok yeni bir devlet şekli olduğunu rahatça görebiliriz. Ulus devlet kavramı daha yeni yeni taşlarını oturtmaya başlamışken, ulus üstü yönetim, sınırların kaldırılması, devletin değişmesi gerektiği şeklinde yorumlarla karşılaşmaktayız. Burada her şeyden önce dünya üzerinde gerçek anlamda kendi politikalarını uygulayabilen devlet sayısının öyle 190 gibi bir rakamla ifade edilmesinin mümkün olmadığını, çoğu ülkenin eski sömürge yeni bağlı ülke olduğunu göz önünde bulundurmalıyız. Öyleyse bu ulus devleti tartışmanın altında yatan gerekçenin bu uydu devletlere yeniden şekil verme çabası olduğunu anlamak pek de zor olmayacaktır. Devlet değişir, çünkü her şey değişerek yenilenme potansiyelini içinde barındırır. Önemli olan bu değişimin ülkelerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda gerçekleşmesidir. Fakat dünyadaki değişime karşı BM, DB, IMF, gibi kuruluşların yönlendirme ve yardımları olmasa ciddi bir direnç olacağı tüm ülkelerin küresel sisteme entegre edilemeyeceği ortadadır. Bu kuruluşların güçsüzler yanında daha aktif, daha destekleyici bir tavrı, karşılık beklemeden sergilemesi şart gibi gözükmektedir. Bu kuruluşların arkasında da ABD ve AB sermayesinin olduğunu unutmamak gerekmektedir. Herşeyden önemlisi BM'nin küresel yönetim konusundaki yetersizliğidir. “Bugünkü anlamında uluslararası yönetim hükümetleri, hükümetler arası kurumları, hükümetler dışı örgütleri, vatandaşların eylemlerini, çok uluslu şirketleri, ilim çevrelerini ve iletişim araçlarını kapsamaktadır. İnsan dayanışmasını vücuda getiren birçok eylemden oluşan

533

FRIEDMANb, a.g.e. s.343-344

küresel sivil toplumun varlığı, insanların kendi yaşam koşullarını denetleme iradesini ortaya çıkarmaktadır. Devletler bu yeni alanda temel oyuncular olmakla birlikte artık uluslararası yönetişimin temel ağırlığını oluşturmamaktadırlar. Birleşmiş Milletler de temel bir rol oynamasına rağmen bütün bir yönetişimin ağırlığını üstüne almayacaktır. Gelecek nesillerin varlığı ve olumlu yaşamları için demokrasi üzerine kurulu uluslar arası sivil toplumun oluşturulması kaçınılmaz bir duruma gelmiştir.”⁵³⁴

Küreselleşmenin en önemli katalizörü eğitilmiş insandır, ülkemizde eğitim konusunda ciddi çalışmalar yapılmakla beraber şu anda başlatılan bu politikaların meyvesinin 5-10 yıldan önce alınması zor gözükmektedir. Ülkemiz eğitim sistemi anlamında önemli bir seviye katetmiştir. Bilgiye dayalı, bilişim teknolojilerinden eğitimle ilgili konularda yararlanılmaktadır. Özellikle AB sürecinde bu çalışmalar hızla devam etmektedir. E-devlet, e-ticaret konusundaki çalışmalar, bilişim alt yapısının hızla tesis edilmesi, eğitimle beraber, eğitilmiş insanlardan oluşan bilgi toplumunun bu altyapıları kullanarak kısa vadede gelişme gösterilmesini sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Ekonomi konusunda AB'ye üyelik, IMF ve Dünya Bankası politikaları çerçevesinde devam ettirilen politikaların ülkemizde, gerek mikro gerekse makro ekonomi kapsamında 80'lerden sonraki dönemde gerekli kurumların oluşturulduğunu fakat sürecin iyi yönetilememesi ve iç istikrarın bozuk olması nedeniyle gerekli kazançların elde edilemediğini görmekteyiz. IMF'nin amacı bizim borcumuzu tahsil etmektir. Politikalarındaki öncelik bu doğrultuda işlemektedir. Ülkemizde yetişmiş ekonomistlerin gerek devlet kurumlarında gerekse sivil sektörde Türkiye'nin zarara uğramasına müsaade etmeyecek, geleceğini garanti altına alacak bilgi ve beceriye sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bundan sonraki süreçte Türkiye'nin iç istikrarı ciddi anlamda bozulmadığı sürece önemli hamleler yapması işten bile değildir. 80 ve 90'lı yıllarda çıkarılan yasalarla ve AB sürecinde Türkiye'nin oluşturduğu yeni ekonomi politikaları ile Türkiye'nin küresel ekonomiye entegrasyonu ciddi bir ivme kazanmıştır.

⁵³⁴ KÖNİ, Hasan (Makale); "Küresel Yönetişim ve Ulus Devletler", KARABULUT, a.g.e. s.28-29

Teknolojik anlamda Türkiye'nin küresel örnekler düşünüldüğünde hazırcı olmayı tercih ettiği görülmektedir. Bugün teknoloji ayağa düşmüştür. önemli olan kritik teknolojileri üretmektir. Ülkemiz Vizyon2023 Teknoloji projesini uygulama konusundaki ısrarı ile doğru orantılı olarak önümüzdeki dönemde şu anki seviyesinin üzerine çıkabilecektir. Fakat Türkiye'nin kısa vadede sonuç alması zor gözükmemektedir. Bunun sebebini Ar-Ge konusundaki eksik politikalara bağlamak mümkündür. Bu Strateji Belgesi uzay çalışmaları, metal teknolojisi, nano teknoloji gibi geleceğin teknolojik konularını içeren değerli bir çalışmadır. Bu çalışma için kurumsal düzeyde ciddi bir gayret sergilenmiştir. Ülkemiz uzay teknolojilerinde de bu belge kapsamında çalışmalarını bir plana bağlamıştır.

Türkiye çevresi ile ilişkilerinde çok boyutluluk esasına dayalı bir politika gütmek zorundadır aksi taktirde ne bölgesel anlamda ne de küresel anlamda bir aktör olması söz konusu bile olamayacaktır. Bir ayağı Asya'da iken diğeri Avrupa'da, bir eli Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslarda iken diğeri elide dünyadaki diğeri ilgi alanlarında olmalıdır. Soğuk savaş döneminden sonra tüm parametrelerin değiştiği ortadadır. Böyle olunca Türkiye'nin bundan önceki dönemde kendisini tanımlamada dünyaya kendisi ile ilgili olarak, öncelik olarak sunduğu hususları tekrar gözden geçirme zorunluluğu doğmaktadır. Burada Türkiye kendini yeni baştan tanımlamalı ve bölgesinde sözü geçen, aktif, seçenek üretebilen, yeni sentezler yapabilen, geleceği tasarlayan bir stratejik derinlik ve zenginliğe sahip olmalıdır.

“Güvenlik” kavramının Askeri Güvenlik kavramı ile yer değiştirdiği şeklindeki söylemlerle, “bölgesel güvenlik ve ortak güvenlik” konularına öncelik verilmeye başlanmıştır. Bundan küreselleşmenin beraberinde getirdiği sorunların etkili olduğu değerlendirilmektedir. Fakat buradan Ordunun küçültülmesi gerektiği şeklinde bazı alıntılar yapılmaktadır. Türkiye için Ordunun modernize edilerek etkinliğinin artırılması dışındaki küçülme tekliflerini dile getirmek dahi tehlikelidir. Bir ülkenin güvenliğinin garantisi O'nun silahlı gücüdür. Güvenlik bağlamında ülkemiz öncelikle sınırlarındaki güvenliği sınırlarının ötesinde engellemesi gerektiğini görerek, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da işbirliklerini gerek AB gerekse BM çatısı altında

arttırmayı başarmıştır. Kendi bölgesinde güvenliği sağlayan Türkiye, diğer ülkeler için bu başarısı sayesinde cazibe merkezi olabilecektir. Çünkü güvenlik, ekonomik ilişkiler bağlamında ciddi bir istikrar unsuru olarak değerlendirilmektedir. Türkiye bölgesel güvenliğin ötesinde küresel düzeyde roller almaktadır. Özellik Güvenli kKonseyi geçici üyeliği küresel dünyada varolduğunuzu herkesin görmesi açısından kaydadeğerdir. Diğer küresel düzeydeki rolleri BM çatısı altında gözlemci sıfatıyla gerçekleştiriyor olsa da ülkemizin bölgesel önceliklerini aşarak bu tür bir yapılanmada görev alması önemlidir. Türkiye bu sayede küresel sorunları da kendi gündemine almaya başlayacaktır. Afganistan, Balkanlar, Karadeniz, Kafkaslar, Hazar Bölgesi, Akdeniz, Ege Denizi güvenlik ve işbirliği konularında Türkiye'nin yakın coğrafi ilgi alanlarıdır. Türkiye bu bölgede istikrarlı bir daire oluşturmayı ve kendini kabul ettirmeyi başarmıştır.

Türkiye'nin ulusal çıkarlarının tam bir tarifini yapmak mümkün gözükmemektedir. Fakat öncelikle bölgesel bir güç olmak, sonrasında da küresel bir aktör olmak hedef olmak üzere gerekli tüm fedakarlık yapılmalıdır. Ülkemiz 2000'li yıllara ciddi bir borçla girmiştir. Öncelikle bu borcun kapatılması ve AB çerçevesinde Amerika ve komşu ülkeler olmak üzere herkese zeytin dalı uzatmak uzun vadede mantıklı gözükmemektedir. Bugün Türkiye'nin ilgi alanları Doğu Türkistan'dan başlayarak Orta Asya, Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar, Avrupa ve Amerika kıtasına kadar uzanmaktadır. Türkiye'nin acilen katılımcı demokrasi anlayışına sahip bireyler yetiştirmeyi amaç edinen bir eğitim/bilgilendirme programı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Milli menfaatleri en iyi halkın kendisinin koruyacağı unutulmamalıdır. Milliyetçilik her ne kadar ters bir konu gibi lanse edilse de elbetteki her ülke geleceğini güvence altına almak, birlik ve beraberlik ruhunu pekiştirmek, gereğinde tepkisini küresel ölçekte dile getirebilecek kadar tutucu bir anlayışa sahip olmak zorundadır. Hiçbir şeye tepki göstermeyen ve kendi yararına olanı da takdir edemeyen bir milletten ne beklenebilir ki...

Türkiye'de temelleri 1980'lere kadar uzanan terör faaliyetlerinin amacının silahlanma ve bu başarıldıktan sonra da siyasallaşma olduğu öteden beri dile getirilmiştir. PKK bu amacı güderken ciddi bir dış destekten

yararlanmayı başardığı için bugün geldiği seviyededir. PKK iç istikrarsızlıklardan ve ekonomik bunalımlardan yararlanmayı başarmış, bunların oluşumunda önemli bir etken olmuş ve son kertede de Alt kimlik, üst kimlik tartışmalarında Kürtlerin azınlık gibi değerlendirilmesine de ön ayak olmuştur. AB'ye giriş sürecinde bu kimlik tartışmaları Türkiye'nin üniter yapısının hiçbir surette zedelenemeyeceği belirtilerek sonlandırılmaya çalışılmıştır. AB kriterleri kapsamında gerçekleştirilen azınlık dilleri ile ilgili tartışmalar halktan da ciddi bir rağbet görmemiş hatta tepkilere neden olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri özellikle bu tür konularda Türkiye'de ciddi bir duruş sergilemektedir. Ve bazen bu o kadar etkili olmaktadır ki Avrupa Birliği ve ABD tarafından Türkiye'nin demokratikleşmesi için uzun bir sürece ihtiyacı olduğu yorumları yapılmaktadır.

Bölgesel organizasyonların küreselleşme karşısında ülkelerin kendilerini korumak amacıyla oluşturuldukları değerlendirilebilir. bugün bölgesel organizasyonlar içerisinde en köklü ve içerikli olanı (siyasi, askeri, kültürel gibi...) Avrupa Birliğidir. Ancak Avrupa Birliği düşünüldüğü gibi ideal ölçülerde bir birlik olarak algılanmamalıdır. Avrupa veya Avrupalı kimlik anlayışından tutunda Anayasaya kadar birçok alanda henüz bir birleşmeden söz edilemez. Ayrıca Fransa ulus-devletlerin Egemenliklerini devretmeden bu birliğin entegrasyon olarak devam etmesini istemektedir. Egemenliklerin devri bölgesel organizasyonları oluşturmanın doğası gereği gerçekleşecektir. Burada amaç küresel düzeyde bir egemenliğe sahip olmaktır. Bunun için de Avrupa Birliği'nin Egemenliklerin devri konusundaki tutumuna önyargılı yaklaşımdan ziyade faydalı ve zararlı yönleri tespit ederek buna göre politikalar oluşturmak daha makul olacaktır. Burada herkes egemenlik haklarından ortak görüşler doğrultusunda vazgeçebilmekte, esnekliğe gidebilmektir.

Çin ile ilgili saptamaların, geleceğe yönelik yorumlar olduğuna, Çin'in potansiyel tehdit olduğu, ileride ciddi tehditlere sebep olacağı şeklindeki değerlendirmelere bu anlamda öncelik vermenin mantıklı olmadığına dikkati çekmek istiyorum. Ülkemizin şu anda Çin ile ciddiye alınacak potansiyel

ilişkiler gerçekleştiremediği herkesin malumudur. Tren kaçıyor diye diye tren kaçırılmaktadır. Türkiye bölgesinde önemli bir aktör olmayı başardığında bölgesel entegrasyonlar doğrultusunda Çin ile ilgili değerlendirmelerine öncelik verebilecektir.

“Ekonomiler karmaşıktır ve herhangi bir hareketin nasıl dal budak saracağını hiç kimse bütünüyle kestiremez.”⁵³⁵ Nereden geleceği belli olmayan bir tehdit kapımızı çalmak üzere olabilir. Bu nedenle küresel düzeyde seçeneklere sahip olmak, bu anlamda ekonomik oluşumlarda yer almak her akıllı toplum için öncelikli bir konu olmalıdır. Küresel çaptaki faaliyetler içinde yer almaktan kastımız, bundan sonraki dönemde ekonomi ile ilgili belirsizliklerin tamamının küresel boyuttaki olaylardan kaynaklanacağını değerlendirmemizdir. Hatta “**Küreselleşme Bakanlığı**” kurmak bu anlamda hiç de ütöpik bir düşünce değildir. Bu bakanlık ‘çevre, sağlık, eğitim, adalet vs..’alanlarında kurulacak alt komisyonlarla küresel düzeydeki olayları takip ederek tavsiyelerde bulunabilir, raporlar hazırlayabilir, karar verme anlamında uzun vadeli politikalara öncülük edebilir.

Çok uluslu şirketler için Türkiye yakın zamana kadar pek kayda değer bir anlam ifade etmemekteydi. Fakat Türkiye’nin bu dönemde AB süreci doğrultusunda gerçekleştirdiği yatırımlar ve dünya’nın bölgemize özellikle enerji bağlamında attığı değer nedeniyle küresel şirketleri yanı başımızda bulmamız içten bile değildir. Fakat Türkiye’nin ucuz işgücü pazarı olması en istenmeyen husus olmalıdır. Dolayısıyla küresel şirketlerin patronlarının ülkemizden çıkması için eğitime verilen önem daha da arttırılmalıdır.

Küreselleşmenin toplumların algılama farklılıklarından dolayı ülkelere etkilerinde farklılıklar meydana gelmektedir. Fakat bu etki tek bir kavram olarak veyahut da tek boyutta ortaya çıkan bir etki olmamaktadır. Çok boyutlu bir yönelişle bireyde, ailede, toplumda, ekonomik örgütlenmelerde, devletin her bir organında/kurumunda, silahlı kuvvetlerinde: Hava, kara, Deniz Kuvvetlerinde farklı açılardan ciddi bir değişim yaşanmaktadır.

⁵³⁵

STİGLITZ, a.g.e. s. 65

Küresel boyutta ve her alanda öncü olmak üzere, her türlü fedakârlığın gerek bireyler, gerekse devlet ve ona bağlı örgütlenmelerce yerine getirilme çabasında ısrarcı olunmasının gerekliliğidir. Çünkü bu bir sistem yaklaşımıyla ele alınması gereken ve hiçbir alanda taviz verilemeyecek bir konudur. Sadece teknoloji, sadece ekonomi, sadece finans kapital, sadece ordu, Hayır! Her alanda dengeli, istikrarlı, fırsatçı ve akılcı yaklaşım: tam da bize uygun yaklaşım olacaktır. Türkiye bugün ulaştığı potansiyel itibariyle ciddi bir ivmeyi yakalamak üzeredir. Tarihten almamız gereken en büyük ders Türklerin daima içerden yıkıldığı gerçeğidir. İçerde istikrara kavuşmuş bir Türkiye parmak ısırtacak hamleler yapacaktır.

“Türkiye'nin ali menfaatlerinin doğru tespiti, bunların nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği, ülkenin ve milletin bekasının nasıl sağlanacağı, geleceğin güçlü ve büyük Türkiye'sinin nasıl inşa edileceği gibi hususların bütün toplum kesimlerinin katılımı ile belirlenmesi önerimizdir. Bu kapsamda ortaya atılacak önerilerin ana eksenini yerel değerlerle everensel değerlerin bir potada eritilmesi olmalıdır. Küreselleşmenin eleştiren yön ve boyutlarının giderilmesine, beklide daha doğru ifadeyle küreselleşmesinin insanileştirilmesine katkı sağlayacak açılımlara önyak olmak, küreselleşme sürecinin edilgen değil etken, belirlenen değil belirleyen, tüketen değil üreten ve katkı sağlayan aktörleri arasında yer almak temel hedeflerimiz arasında olmalıdır.”⁵³⁶

Bulduğumuz coğrafi konumun her türlü enerji kaynağının (Rusya, Hazar Denizi, Ortadoğu, Orta Asya) yakınında ve geçiş yolları üzerinde olması, bundan sonraki dönemde ise uranyum, toryum vb. gibi yeni ve etkin enerji kaynaklarını kendi bünyesinde bulunduruyor olması nedeniyle dünya devletlerinin ilgi odağı olmaya artan şekilde devam edeceği değerlendirilmektedir. Burada dikkat çekmek istediğim bir diğer husus da dünyadaki küresel aktör sayısının artmış olmasıdır. Bu aktörlerin gelişme kaydederek büyümeleri yeni enerji ihtiyaçları doğuracak bu da bölgemizdeki aktör sayısında ciddi bir çeşitlenmeye sebep olacaktır. Buradan hareketle kısa, orta ve uzun vadeli kurumsal savunma politikası oluşturmak temel amacımız olmalıdır.

536

ÇİÇEK, Cemil (Makale); “Küreselleşme Süreci ve Türkiye'ye Etkileri”, KARABULUT, a.g.e. s.46

“Yönetenler, ya halkı sırtında taşır ya da kendilerini taşıtırlar. Bugün halk, yöneticilerin halkı sırtında taşımadığının, aksine onun sırtına binen bir yük olduğunun farkında.” Halk devleti tehlikede görürse, yöneticilerin” hiç şansı olmaz. Halk devleti yaşatmada kararlıdır.”⁵³⁷

“Türkiye’de gerek ekonomik darboğazlar gerekse artan demografik baskının eğitim talepleri dolayısıyla üniversitelerin araştırma kurumu olma niteliğinden uzaklaşarak gittikçe vatandaşlık eğitiminin ve meslek edinmenin sağlandığı lise-üstü eğitim kurumları haline dönüşmesi, üniversitelerin stratejik teori ve analiz oluşumuna süreklilik arz eden katkılarda bulunmasını engellemektedir. Üniversiteler bünyesinde değişik alanlarda ihtisaslaşmak üzere kurulan enstitülerin yeterli maddî kaynağa ve bir enstitü için gerekli olan fizikî altyapıya sahip olmamaları bu birimlerin kurumsallaşmasını geciktirmekte ve bu alanlardaki boşluğun sürmesine yol açmaktadır. Bunun en çarpıcı misallerinden birisi, AB’ye tam üyelik müracaatının yapıldığı 1987 yılından bu yana çok sayıda Avrupa Topluluğu Enstitüsünün kurulmuş olmasına rağmen, hâlâ AB ile ilgili değişik alanlarda uzman sıkıntısı çekiliyor olmasıdır.” “Türkiye’de gözlenen stratejik teori yetersizliği aynı zamanda siyaset teorisyenleri ile siyaset yapımcıları arasındaki kurumsal kopukluğun da bir işareti sayılmalıdır. Üniversite ve akademik çevreler ya bu tür teorik çatışmalarda yetersiz kalmış ya da siyaset yapımcıları olan bürokrat ve diplomatlar ile sağlıklı bir ilişki kanalı kuramamışlardır. Bu sebeptendir ki, Mahan ve Spykman’ın Amerikan küresel stratejisi, Haushofer’in Alman. Mackinder’in İngiliz ve Rus stratejileri üzerindeki etkilerine benzer tarzda teoripratik ilişkisi kuran bir yaklaşım Türkiye’de ortaya çıkamamıştır. Son olarak Fukuyama ve Huntington’ın yeni dünya düzeni fikri ve küresel çatışmaların Amerikan stratejisi açısından kullanımı konusunda Amerikan siyaset yapımcılarına sundukları meşruiyet sağlayıcı teorik destek ve gerek Kissinger gerekse Brzezinski gibi teori-pratik uyumu konusunda özel tecrübe sahibi stratejisyenlerin çizdiği projeksiyonlar bu ilişkinin ne ölçüde Önem taşıdığını bir kez daha ortaya koymuştur.”⁵³⁸

537

KAYNAK, a.g.e. s.147-148

538

DAVUTOĞLUb, a.g.e. s.51

“Sürdürülebilir bir küreselleşmeye ulaşım ulaşamayacağımız, kısmen, başka kültürlerin en iyi yanlarını özümserken, kendi kültürümüzü ve doğal çevremizi korumak için gerekli filtreleri çalıştırmada her birimizin ne ölçüde başarılı olacağına bağlı. Küreselleşme eğer kültür alışverişinde bulunmanın—benim o Japon kızın suşisini ve Kabuki'sini denememin, onun da benim McDonald's'ının ve Disney'imın tadına bakmasının—daha etkili bir yoluna dönüşür ve insanları daha geniş seçeneklere kavuşturursa, kültürleri homojenleştirmek yerine çeşitli kültürlerden kurulu bir konfederasyon haline gelirse ve ruhsuz, standartlaşmış bir yerküre yerine kültürel çeşitliliği daha yüksek bir dünyayı desteklerse, sürdürülebilir olacaktır. Yaron Ezrahi'nin sözleriyle: "Küreselleşme bizi ya sadece yüzeysel olarak homojenleştirecek ve yerel kültürel köklerimiz sağlam kalacak ya da bizi ta köklerimize kadar homojenleştirecek ve çevre, kültür ve politika üzerinde ölümcül sonuçlar doğuracak." Kültürlerin bu tek kültür dejenerasyonundan kurtarılması Türkiye'nin bu konuda atacağı adımlara bağlıdır.

“Türkiye'nin birbirinden farklı özelliklere sahip olmakla birlikte birbirleriyle etkileşim içinde bulunan yakın kara, yakın deniz ve yakın kıla havzalarının oluşturduğu zeminde strateji geliştirme zorunluluğu ile karşı karşıya kalması avantaj ve riskleri en üst düzeye çıkarabilecek bir çeşitliliğe sahiptir. Türkiye'nin kendi bünyesinde barındırdığı farklı tarihi tecrübeler de bu zeminlerle ilişkisi bakımından dinamik bir etkide bulunmaktadır. Teknolojik, ekonomik ve askeri kapasiteden oluşan potansiyel verilerin bu dinamik çerçeveden doğrudan etkilenmesi dönemsel sıçramalar ya da tıkanmalara yol açmaktadır.”⁵³⁹

Doğu Asya ülkeleri, "gelişmekte olan ülkeler arasında, eşitsizliği azaltanların daha hızlı büyüdüğünü kanıtladı; bunun nedeni, bir noktaya kadar insan kaynaklarının daha iyi kullanılması, bir noktaya kadar da artan eşitliğin artan sosyal ve politik istikrarla ilişkili olması.”⁵⁴⁰ Üstelik bu ülkeleri iç istikrarsızlık anlamında çok fazla argümanla karşı karşıya iken bunu başardılar. AB'ye alternatif veya paralel olarak bu coğrafyadaki ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine deçaba sarf edilmelidir.

⁵³⁹ DAVUTOĞLU, a.g.e. s.553
⁵⁴⁰ STIGLITZ, a.g.e. s.295

“Bir ara dönemden sonra, erken modern uygarlıkların yer aldığı yeni bir başlangıçlar dönemi ortaya çıkmış ve bunu, Amerikan ve Japon uygarlıkları takip etmiştir. Bu uygarlıkları temel ekonomik, siyasi ve inanç sorunları açısından inceleyerek, onları farklı bir şekilde kavramamıza yarayacak paralel gelişmelerin farkına varmak mümkündür. Aynı zamanda, zaman ve mekân olarak birbirinden çok farklı uygarlıkları kıyaslamak da mümkündür. Örneğin beş bin yıl önceki Sümer toplumu ve son dört yüz yıldır ayakta olan Amerikan toplumu, karşılaştıkları problemler ve ekonomi, siyaset ve inanç arasındaki değişen ilişkiler açısından birbiriyle kıyaslanabilir. Her ikisinde de, ve tüm uygarlıklarda, bugün yaşamımızı şekillendiren küreselleşmeye yönelik eğilim söz konusudur. Bin yıl içerisinde Avrasya ve Amerika'da çatışan ama aslında birbirini tamamlayıcı güdüler arasındaki gerilim, günümüzde küresel dönüşüm olarak bilinen ve bizim nasıl çalışıp, nasıl örgütleneceğimizi ve geleceğe nasıl bakacağımızı etkileyen kavrama yönelmeyi sağlamıştır. Bir arada yaşamaya çalışan ilk göçmenlerin karşılaştıkları aynı üç etken, diğer toplumlarla olan ilişkileri vasıtasıyla şekillenerek küresel gelişmeye temel oluşturmuştur. Küresel bir sistem ya da toplumdaki bahsetmek için henüz çok erken, çünkü hâlâ küresel eğilimler evresindeyiz. Eğer küresel bir ekonomik yapı belli belirsiz ortaya çıkmışsa, biz ileride birbirleriyle mücadele edecek güç merkezlerini dengeleyecek küresel bir politik sisteme ihtiyaç duymaya başlamış olacağız. Şayet ortak bir gaye bölgesel inanç ve ideolojilerin üzerinde yer almayı başarır, uluslararası düzeni sağlamak da mümkün olabilecektir.”⁵⁴¹

“Ülkemiz yaşadığı “algılama bozukluğunda” kurtulmalıdır. “En Büyük Güç, Gücünün Farkında Olmaktır...” ve gücümüzün farkına varmamız hem toplumsal hem de ulusal bazda yapacağımız en büyük atılım olacaktır.”⁵⁴²

Son olarak söylenecek şey “hem tarihin temposu, hem zamanın ruhu, hem de reel politika Türkiye'ye önemli bir şans tanıma eğiliminde. Ama bunun gerekleri var. Bu gereklerin başında, küresel ve bölgesel ciddi bir aktör

541

COWEN, a.g.e. s.200

542

KARABULUT, a.g.e. s.24; “Güneş Tanrısı, Müritleri ve İsyankar Kullar” (makale)

olmanın ön şartları yatıyor... Bu ön şartlar ise ekonominin, askeri gücün, teknolojik kapasitenin ve kültürel varlığın sağlığı olarak şekilleniyor... Ekonomi. Askeri güç. Teknolojik kapasite. Kültürel varlık...Türkiye, başkalarının çıkarlarına endeksli olarak med ve cezirlerin çalkantılı kayığı olmamak için, bölgeye endeksli bir güç olmanın dört temel şartını da ıskalamadan yeni ve sağduyulu bir strateji oluşturmak zorunda..."⁵⁴³ Bunun devamında politikaların yönlendirilmesinde temel aktör olması kaçınılmaz olacaktır.

⁵⁴³ALTAN, Mehmet; Türkiye aktör olabilecek mi?, <http://arsiv.sabah.com.tr/sabah.css> 19/06/2004

KAYNAKLAR

- 1.ADDA, Jacques; Ekonominin Küreselleşmesi, Çev. Sevgi İNECİ, İLETİŞİM 2005.
- 2.AKTAN, C.C. ve ŞEN, H.; Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye, Ankara: TOSYÖV Yayınları, 1999. adlı kitaptan alıntı. (Akt.) <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/boyutlar.htm>.
- 3.ARENDT, Hannah; Şiddet Üzerine, Çev. Bülent PEKER, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- 4.ARIBOĞAN, Deniz Ülke; Globalleşme Senaryosunun Aktörleri Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi, <http://www.turkab.net/kure/kureinx.htm>
- 5.ATABEK, Ümit; Yeni İletişim Teknolojileri 22.03.2001 <http://www.bianet.org/diger/egitim1312.htm>
- 6.ATAMAN, Muhittin; Türkiye'nin Orta Dogu'daki Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar www.stradigma.com e-dergi Aralık 2003 Sayı 11.
- 7.AYDOĞAN, Metin; Yeni dünya düzeni Kemalizm ve Türkiye, Otopsi, Aralık 1999, İstanbul,Cilt:2.
8. AYKUT, Mustafa; Telekomünikasyon ve Türkiye: Nereden Nereye? <http://www.antrak.org.tr/gazete/>
- 9.BAKIRTAŞ, Tahsin; Teknolojik Değişim, Eğitim ve Emek İlişkisi ve Türkiye'nin Dönüşüm Süreci 2004/2 Sakarya Üniv. İİBF, Adapazarı/Sakarya.
- 10.CAŞIN, M. HAKKI; Çağdaş Dünyada Uluslar Arası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma (DOKTORA TEZİ).
- 11.CEYHAN, Y. ve ÇAĞLAYAN, M. U. ; Bilgi Teknolojileri Türkiye İçin Nasıl Bir Gelecek Hazırlamakta? Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1997.
- 12.COWEN, Noel; Küresel Tarih, TÜMZAMANLAR, İSTANBUL 2004.
- 13.ÇAKMAK, Cenab; Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Küresel Sivil Toplumun Rolü: UCM için NGO Koalisyonu, Stratejik Yorum No:103 TASAM Küresel ve Bölgesel Güç Merkezleri Çalışma Grubu <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=111>
- 14.ÇALIŞ, Şaban H.; Dağı, İhsan D. ve GÖZEN, Ramazan;Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, LİBERTE 2001.

- 15.DAVUTOĞLUa, Ahmet; Küresel Bunalım, KÜRE 2004.
- 16.DAVUTOĞLUB, Ahmet; Stratejik Derinlik, KÜRE 2001.
- 17.DEMİRTEPE, M. Turgut; “Demokratik Devrimler” “Sürekli Devrim”in Bir Parçası mı? Stratejik Öngörü dergisi Ocak 2005 (Cilt.1, No.4)
- 18.Denizbank Ekonomi Bülteni, Yıl: 10 Sayı: 32, www.denizbank.com, 28 Kasım – 4 Aralık 2005.
- 19.DOĞRUSÖZ, A.Bumin; Yeni Yabancı Sermaye Kanunu DÜNYA 06.10.2003, PAZARTESİ [http://www.turmobil.org.tr/turmobil/basin/06-10-2003\(1\).htm](http://www.turmobil.org.tr/turmobil/basin/06-10-2003(1).htm)
- 20.ÖZER, M. Akif; (çeviri) Yönetişimin Dönüşümü: Küreselleşme, Yetki Devri ve Hükümetlerin Rolü Sayıştay Dergisi Sayı: 54.
- 21.DPT; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı - Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000. <http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/oik560.pdf>
- 22.DPT; Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı - Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2005.
- 23.ELLWOOD, Wayne; Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu Çev: Betül Dilan GENÇ, METİS 2003.
- 24.EROĞLU, Nadir; Finansal Küreselleşme : Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri ; Küreselleşme: İktisadî Yönelimler Sosyopolitik Karşıtlıklar (Der.: Alkan Soyak), OM 2002.
- 25.ERTEKİN, Murat; Sektörler İtibariyle Üretim-Dış Ticaret İlişkisi ve Rekabet Koşulları T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı MART-2005.
- 26.ESGİN, Ali; Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar C.Ü. Sosyal Bilimler Der.Aralık 2001 Cilt : 25 No: 2.
27. FRIEDMANa, Thomas; Küreselleşmenin Geleceği, BOYNER 2000.
28. FRIEDMANb, Thomas; Lexus ve Zeytin Ağacı, Küreselleşmenin Geleceği, BOYNER 2002.
- 29.GEORGE, Susan ; Başka Bir Dünya Mümkün, Eğer... Ali TONAK (çev.), METİS 2005.
- 30.GİRAY, Filiz; Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme M.B. C.Ü. İİB.İer Dergisi, Cilt 5, Sayı 1.
- 31.GÜREN, Sait; “Egemenlik Ulus’undur Üstünlük Anayasa’dadır”, Anayasa Yargısı Der. No:42, 2000, Ankara.

32.GÜVENÇ, Bozkurt; Türk mü, "Türkiyeli" mi?, <http://www.milliyet.com/2006/01/01/kitap/kit02.html>, 01 Ocak 06 / Pazar.

33.GONZALES, Felipe; Paris'te yapılan Sosyalist Enternasyonal 21. Kongresi.

34.HACISALİHOĞULLARI, İ.Yaşar; Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, Çantay Yayınları, 2001.

35.HELD, D. ve McGREW, A.; Küreselleşme / Küreselleşme Karşıtlığı, Cambridge, POLİTY 2002.

36.HİRST, P. ve THOMPSON, G.; Küreselleşme Sorgulanıyor, Ankara, 1998.

37.ISO Teknoloji Forumu - 3 Ekim 2002

38.İKİEL, Cercis; Jeopolitik Bir Olgu: Türkiye'nin AB Üyeliğine Adaylığı veya Olası Bir Avrupa - Türkiye Birliği, <http://www.e-cografya.com/genel.css>

39.KARABULUT, Bilal (Editör) ve "Ark."; Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler PLATİN 2005.

40.KARLUK, Rıdvan; "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı" Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, T.C.Merkez Bankası, 2001.

41.KAYNAK, Mahir; Komplo Yok, TİMAŞ 2001.

42.KAZGAN, Gülten ; Küreselleşme ve Ulus-Devlet, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2005.

43.KENNEDY, Paul; 21. Yüzyıla Hazırlanmak, Harp Akademileri Yayını, Aralık 1993.

44.KESEN, Nesteren; Türk Bilişim Sektörü AB Standartlarına Ne Ölçüde Uyuyor? Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü Kasım 2005.

45.KING, Anthony D. ve Ark. (Derleme); Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi, Çev.Gülcan Seçkin-Ümit Hüsrev Yolsal, BİLİM ve SANAT 1998.

46.KOHEN, Sami; Birlik kimlik arayışında, <http://www.milliyet.com/2004/05/01/yazar/kohen.html>

47.KONGAR, Emre; Küresel Terör ve Türkiye, REMZİ 2003.

48.KULA, Ferit; "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler", C.Ü.İİB Der. C 4, 2003.

49.KUTAL, Gülten ve BÜYÜKUSLU, Ali Rıza; Endüstri İlişkileri Boyutunda Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi Teori ve Uygulama, DER 1996.

50.KÜLEBİ, Ali; TUSAM - Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi Bşk.V. Çin'in silahlanma çabaları
http://gbulten.ssm.gov.tr/arsiv/2005/09/19/02.htm

51.LESER, Ian O. ve Graham, E. FULLER; Balkanlardan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu, Çev. Meral GÖNENÇ, ALFA 2000.

52.MANİSALI, Erol; Küreselleşme ve Türkiye, DERİN 2002.

53.MSB, Beyaz Kitap 2005, adlı kitapçığından yararlanılarak derlenmiştir. Bilgiler bu tarih itibariyle güncel bilgileri yansıtmaktadır. ANKARA EKİM 2005
www.msb.gov.tr

54.NİŞANCI, Ensar; Küreselleşme, Ulus Devlet ve Etik Rönesans, Haliç Üniversitesi İşletme Fakültesi.

55.OĞAN, Sinan; Mart 2005 NGO Devrimlerinin Yeni Rotası: Orta Doğu'da Sedir Devrimi <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=42&yazi=229> -->

56.OSKAY, Suna; Çok Uluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Ocak 1998, Sayı 8.
<http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

57.ÖYMEN, Onur; Ulusal Çıkarlar REMZİ 2005.

58.ÖZ, Ersan; Globalleşme Nedir? Çev.
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ersan.htm>

59.ÖZCİVELEK, Rukiye; Dünyada ve Türkiye'de Elektronik Devlet Tartışmaları: Kavram Üzerine Bir Sorgulama TÜBİTAK-BİLTEN.

60.ÖZEL, Mustafa; Küresel Güçler, KÜRE 2005.

61.Patterns of Global Terrorism 2001,
<http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2001/pdf/>.

62.SABANCI, Ömer; Avrupa Güvenliği ve Türkiye 3 Nisan 2004 – Ceylan Intercontinental Hotel.

63.Savunma, Havacılık ve Uzay Sanayii Paneli Vizyon 2023, TÜBİTAK.

64.SEZGİN, Selami; Pamukkale Üniversitesi Maliye Bölümü Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi, <http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/tr.css>, Haziran 2003 Sayı 5.

65.SMITH, Anthony D.; Küreselleşme Çağında Milliyetçilik, çev.Derya KÖMÜRCÜ, EVEREST 2003.

66.SÜLÜN, Dilara; Uluslarötesi İşletmeler, İzmir Ticaret Odası, Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, NİSAN 2005.

67. STIGLITZ, Joseph E.; 90'ların Yükselişi CSA (Global Yay. Aj.) 2004.

68.States Possessing, Pursuing or Capable of Acquiring Weapons of Mass Destruction, <http://www.fas.org/irp/threat/wmd-state.htm>

69.TAĞRAF, Hasan; C. Ü. İ.İ.B.F İşletme Bölümü, Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu işletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi, C.Ü. İİB Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002.

70.TAMER, Meral; “Şimdi sıra Ar-Ge'nin verimliliğinde..” <http://www.milliyet.com.tr/sabitimg/06/cssjs/stylesheetAna.css>

71.TARHANLI, Turgut; Türkiye'nin ulusal kimlik meselesi, (RÖPÖRTAJ; ADEM SÖZÜER); <http://www.sabah.com.tr/>

72.T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler Alt Komisyon Raporu Kitap. 2 OCAK 1995 YAYIN NO: DPT: 2375 - ÖİK: 440. <http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik440.pdf>

73.TCMB, Küreselleşmenin Türkiye ekonomisine etkileri Mayıs 2002, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

74. TELAN, Derya; Erken Uyarı (!), Alınmamış Tedbir (?) Ankara Üniv. İlet. Fak. http://ilef.ankara.edu.tr/styles_ilef.css

75.TOMLİNSON, John; Küreselleşme ve Kültür Çeviri : Arzu EKER, AYRINTI 2004.

76.TÜBİTAK, Vizyon 2023 Projesi Savunma, Havacılık ve Uzay Paneli ÖN RAPORU.

77.TÜBİTAK, Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları, 2003-2023 Strateji Belgesi Kasım 2004.

78.TÜRKAN, Ercan; "Türkiye'de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı",TCMB, 19 Ocak 2005.

79.Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası "ENFLASYON" www.tcmb.gov.tr

80.TÜRMOB Ekonomik Rapor-Türkiye Ekonomisi 2004 TÜRMOB YAY.- 271 ANKARA – 2005 Bas. Yay. Ser.

81.TÜRMOB YAYINLARI Vergi Raporu 2005. - 269 ANKARA – 2005

82.UYSAL, Levent; E-Ticaretle Gelen Yeni Ekonomi TurkTicaret.Net Internet Hiz. ve Yay. Ltd.Şti.

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=539

83.YIKILMAZ, Necla; Yeni dünya düzeni ve çevre, <http://www.w3.org/TR/REC-html40>">

84.YÜCEL, İ. Hakkı; DPT, Planlama Dergisi Bilim-Teknoloji Politikaları, Yirmibirinci Yüzyıl ve Türkiye

<http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/ yucelih.pdf>

85.YÜKSEL, Mehmet ; Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye, Ankara, 2001.

86.YÜKSELER, Zafer; "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi" 26 Aralık 2005 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.

İNTERNET

2. www.twinside.org.sg (yazarın kendi çevirisi).
3. http://www.radikal.com.tr/radikal_7.xml Yabancı yatırımlarda 22 sıra birden yükseldik 30 Eylül 2005.
4. <http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=14565>.
5. http://www.bendevar.com/v3/makale_483.html e-TÜRKİYE ÇALIŞMALARI
6. <http://www.etkk.gov.tr>, 2001.
7. <http://www.e-ticaret.gov.tr> e-Ticaret Kurulu (ETİK)
8. <http://eticaret.garanti.com.tr/icerik/goster.asp?t=a&c=1&i=040620021906561023201081747>
9. <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem98/global.htm>,
10. http://www.antimai.org/kitap/mai_taslak/onder.htm
11. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/4617721.stm> Weapons spending tops \$1 trillion
12. http://www.geocities.com/strateji_taktik/makaleler/taktik/toros-t44.htm Türkiye, Balistik Füze ve Topçu Roketleri.
13. http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Kosebalaban/htk_guvenlik.htm
13. <http://www.tumgazeteler.com/?a=4644112-www.sabah.com.tr>'den alıntı
14. http://www.globalpolicy.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1
15. <http://www.fas.org/irp/threat/wmd-state.htm>
16. http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/Z/pk_tables/alphapkos08.pdf
17. <http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2001/pdf/>.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Rize'de doğdum. Eğitim/Öğretim hayatımın tamamı İstanbul'da geçti. 1998 yılında Deniz Lisesinden (Heybeliada) ve 2002 yılında da Deniz Harp Okulundan (Tuzla) Endüstri Mühendisliği diploması ile mezun oldum.